STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 01820

YUDISHE KSOVIM FUN A VAYTEN KOREV

Micah Joseph Berdichevsky

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יודישע כּתבים

פון א ווייטען קרוב.

ערשטער באַנד:

פון היינט און פון אמאָל.

פיעראונצוואנציג געשיכטען צום לייענען.

געדרוקט
על ידי
מיכה יוסף ברדיצבסקי.

פערלאַג „ליטעראַטור", ווארשא.

Тип. Пименть и Швабе ВАРШАВА Сѣраковская № 4

אינהאַלט:

אַלטע מעשיות.

1 דער עונש אָדער אַ נייע חולדה ובור.
2 גדי (אַ מעשה מיט אַ מוסר).
3 טרערען (אַ מעשה פונ'ם חורבן).
4 שולמית (אַ צווייטער מעשה פונ'ם חורבן).
5 חתן־כלה (אַ מעשה).
6 צוויי ברידער (אַ מעשה פונ'ם מדרש).

נייע מעשיות.

7 דבורה אָדער דער הספד (אַ בלעטיל געשיכטע).
8 דער נסיון (אַ דאָרפס־געשיכטע).
9 אַ וועלט מיט וועלטעליך!
10 די געפלאַצטע סטרונע (אַ מעשה פון צוויי כלי־זמר).
11 דער אורח (אַ מעשה נורא פון אַ אומגליקליכען, וואָס האָט געוואָלט זיך נוקם זיין אין זיין פאָטער).
12 דער קאָוואַל (ווידער אַ מעשה נורא).

פערשיעדענע געשיכטען.

13 דער בן יחיד [א מעשה פונ'ם לעבען].
14 פסול געווארען [א מעשה פון א שוחט].
15 פון דער סלוושבע [א אמת'ע מעשה].
16 די פיער שטעקענס.
17 וואס ס'טרעפט זיך.
18 די געשיכטע פונ'ם אומגעקערטען פאנטאפעל.

בילדער.

19 די התחלה פון ראוב'לע נאטאנזאהן.
20 זיידע.
21 די בני שמעון און די בני לוי.
22 לייבוש מאיר דער קאבעלעפעל.
23 דער ליגנער.
24 אין דער וועלט אריין.

אלטע מעשיות.

דער עונש

אדער א נייע חולדה ופור.

דער עונש

אדער

א נייע חולדה ובור.

א

גערוידמעט דעם נודר־נצהו.

— יא, ס'איז דא א גאט, ס'איז דא גערעכטיגקייט און מען משפט אויבען, און אלץ וואס דער מענש טהוט דא אונטען, ווערט אויבען פערשריבען אין ספר הזכרונות. סיי גוטעס סיי בייז, ווערט דארט פערצייכענט און פערשריבען אין ספר הזכרונות, און אז ס'קומט די צייט צו בעצאהלען, בעצאהלט מען. מילא, אז א מענש זינדיגט לשמים, דאוונט נישט צו דער צייט, צו עס פערוקט זיך איהם דער תפילין של ראש, צו ער טהוט טאקע אן אמת'ע עבירה, ווי חלול שבת, שטראפט מען אוודאי. דערפאר אבער, אז מען טהוט תשובה, מען פאסט, מען צעוויינט זיך ביי דער שמונה עשרה, צי ביי א קאפיטעל תהלים, איז גאט מוחל. ווי זאגען די חכמים: גדולה תשובה; תשובה איז א גרויסע זאך: מען בעט זיך איבער מיט דעם איבערשטען, און פערשטאפט ווערט אויף איינמאל דאס מויל פון אלע מקטרגים, וואס האבען גארנישט צו טהון אויף יענער וועלט, ווי נאר ארויסצוזוכען כל עוונות ופשעים פון א מענשען און אויף איהם מקטרג צו זיין. קעגען תשובה האט אפילו דער שטן קיין שליטה נישט; און צו גאט זאגט: איך בין מוחל פלוני בן פלוני אויף יענע און יענע זינה, וואס ער האט געטהון, דערפאר וויל ער

האָט זיך צוריקגעקעהרט צו מיר און האָט אין האַרצען הרטה, מוזען זיי, די מקטרגים, שווייגען און נאָכגעגעבען. אַזוי איז דאָס זינט גאָט האָט בעשאַפען דעם מענשען, און אַזוי שטעהט עס געשריבען אין די ספרים הקדושים... און אַפילו אַז עס וואָלט נישט געשטאַנען אַזוי געשריבען, וואָלט דער שכל אַליין געקאָנט מחייב זיין, אַז אַזוי בעדאַרף עס זיין, אַז מען מוז קאָנען נישט גוטעס צוריק גוט מאַכען, ווארום ווען חלילה נישט, וואָלט די וועלט נישט געקאָנט קיין שום קיום האָבען. דער מענש האָט אַ יצר הרע און עס ליעגט שוין אַזוי אין דער טבע אַמאָל אַראָבצוגעהן פון דעם דרך הטוב והישר. וואָלט דאָס געווען אויף תמיד פערפאַלען, וואָלט מען נישט געקאָנט דאָס שלעכטס צוריק פערריכטען; איך פרעג אייך, וואָס וואָלט פון אונז אַלע געוואָרען, בעונותינו הרבים?

דאָס איז אָבער אַלץ גערעדט געוואָרען, ווי מיר האָבען שוין אויבען געזאָגט, אין עבירות לשמים. גאָט וואָס האָט אַליין בעפוילען אָט די אַלע מצות, קאָן אויף זיין קרייוודע מותר זיין. דערפאַר אַליין איז ער טאַקע דער אל רחום וחנון. איז אָבער אַ מענש עובר אויף אַן עבירה בין אָדם לחברו, טהוט עמיצען שלעכטס, האָט נישט רחמנות, וואו מען בעדאַרף האָבען רחמנות, רעדט רכילות און לשון הרע, באָרגט ביי אַן אַנדערען געלד און וויל נישט בעצאָהלען, אָדער איז עמיצען מבזה און איז איהם שופך דם, צו גאָר חלילה זיך טשעפען מיט אַ אַלמנה, צו מיט אַ יתום — דאָס איז, רבותי, קיין קאַטאָוועס נישט; אין די זאַכען איז גאָט אַ מהמיר מורא׳דיג, און דאָ איז נישט פאַרהאַן ביי איהם קיין סליחה און קיין מחילה נישט, ביז מען האָט יענעם נישט איבערגעבעטען און נישט אָבגעוואַשט די עולה. איהר מעגט צווייי פאָר תפילין לעגען, דאַווענען ווי אַ איד, און מקיים זיין אַלע מצוות, העלפט דאָס אַלץ נישט; אויב אַ מענש האָט עפּעס אין האַרצען קעגען אייך. ווי זאָגט דער נביא: למה לי רוב זבחיכם? וואָס טויג מיר אייער פרומקייט און אייער לערנעכץ, אַז נאָר איין מענש האָט זיך אויף אייך צו בעקלאָגען.

רעכענט דער מענש זיין חשיבות קעגען דעם הימעל און וויל זיין אַ מיוחס און זיך נאָר איבערנעהמען אויף אַ ווייל'ע, האָבט מען

איהם באַלד אָב די פליגעל: ווער בּיזטו און וואָס בּיזטו מיט דיין גדלות? יסודך מעפר וסופך לעפר! פון שטויב ביזטו און שטויב וועסטו ווערען. טהוט אָבּער אַ מענש שלעכטס קעגען אַנ׳אַנדערען מענשען, איז דאָס גאָר אַנ׳אַנדערע חשבּון. איטליכער מענש אפילו דער מינדעסטער, יאָ דער פחות שבפחותים איז ביי גאָט אַזוי חשוב, אַז ער קאָן, אויב מ׳האָט איהם שלעכטס געטהון, אַ גאַנצע שטאָדט חרב מאַכען זיינעטוועגען און אַז די גאולה קומט און משיח שטעהט שוין פאַר דער טהיר און אָט, אָט, דאַרפען אַלע יודען דערלייזט ווערען און איין אַלמנה לאָזט אַ טרער, דערפאַר וואָס מען האָט איהר געטהון אַנ׳עולה, קומט די איין טרער פאַר׳ן כסא הכבוד, און גאָט הויבט זי אויף צו זיך און קוקט אויף איהר און זאָגט, משיח זאָל זיך אומקעהרען אין מקום אַריין, דער דור איז נישט זוכה, ער מוז נאָך לאַנג, לאַנג בּלייבּען אין גלות...

ב.

פאַר צייטען האָט געלעבט אין אַ שטאָדט אַנ׳אַלמנה מיט דריי מיידלעך, און אַלע זענען זיי געווען שען. נאָר געלד האָט זי צו זיי נישט געהאַט. גאַנץ אָרים איז זי אפילו נישט געווען, וואָרום זי האָט האָט געהאַט אַ קליינע שטוב מיט דעם רעשט פון אַ מעמד, אָבער דאָס איז נאָך ווייט פון אַ קליין זעקעל גאָלדענע רענדלעך, און אויך יענע יאָהרען האָט מען נישט געקאָנט אַוועקגעבּען אַ מיידעל אומזיסט, נישט אָבּצוצעהלען אויפ׳ן טיש הונדערט רענדלעך, צו האָטשי פופציג. — אָט דאָ איז איהר אָבּער בּאַשערט געווען אַ גליק, צו טהון אַ שדוך מיט דעם עלטערען מיידעל, און אַ גוטען שדוך. דער חתן איז געווען אַ יונגעל פון לערנען און פון אַ גוט הויז און וויל זיין פאָטער איז יונג געשטאָרבּען, איז ער מיט אַכצעהן יאָהר שוין געווען פאַר זיך אַליין אַ בעל־הבית. אַדאַי האָט זיך די אַלמנה זעהר געפרעהט און דאָס מיידעל אויך. און האַרצען — יונגער; אַז זי האָט איינמאָל זעמען צו טראַכטען און

װעמען זיך אױסמאָלען...

ס'איז שױן געװען אַװעקגעגאַנגען אַ פּאָר חדשים נאָך די תנאים. מיט אײנמאָל האָט זיך דער התן מישב געװען און אָבגעלאָזט דעם שדוך. פאַר װאָס האָט ער דאָס געטהון? האָט זיך איהם געטראָפען אַנ'אַנדערע שדוך, צי אַ קרובים אַ מײדעל? װער קאָן דאָס װיסען, און װער קאָן זיך געהן אָנגעדענקען אַלץ, װאָס מען האָט געטהון יונגערהײט? —

די נײע כלה איז אױך געװען אַ װאױל מײדעל און אַ שטילע, אין נאָך דער החונה איז ער מצליח געװען מיט איהר, און האָט גאָר פערגעסען אַז יענער אַלמנה, אַז זי האָט געהאַט אַ טאָכטער... און דער חדוש איז, אַז זרח — אַזױ האָט ער געהײסען, איז געװען אַ מענש מיט אַ האַרץ און אַנ'ערהרליכער, װאָס האָט קײנעם נישט געקרימט אַ האָר צי גאָר געטהון עמיצען אַנ'עולה. און ער איז טאַקע געװאָרען דער איש חשוב ונכבד בין הבריות, און מיט צירלען זײן װײב האָט ער געלעבט בנעימות גוט און פײן. אין אַלעם, װאָס זרח האָט געטהון, איז ער מצליח געװען, ער איז געװאָרען אין אַ קורצער צײט אַנ'עושר און האָט זיך אױפגעבױט אַ הױז. צירעל זײן װײב האָט געהאַט אַ שם פאַר אַ דימענט, און זי האָט טאַקע נישט אױסגעגעלאָזט קײן אָרימאַן און קײן הונגעריגען, אײדער זי האָט איהם נישט געגעבען צו עסען און צו טרינקען. אַזױ האָבען זײ בײדע געלעבט גליקליך, און ס'איז געװען אי פאַר גאָט אי פאַר לײט. װאָס װאָלט זײ בײדען געפעהלט? אָבער װי זאָגט דער פסוק: ויהי ערב ויהי בקר! דאָרט װאו ס'איז דאָ ליכט, איז דאָ פינסטערניש. ס'איז שױן אַזױ אין דער װעלט, אַז גאָלע גוטס איז נישטאָ, אַזױ האָט אױך בײ זרח'ן און בײ צירלען געמוזט זײן אַ שטן אין זײער לעבען.

אַז ס'איז אַװעק געגאַנגען דאָס ערשטע יאָהר נאָך דער חתונה, איז זײ געבױרען דאָס ערשטע קינד, אַ יונגעל. און ס'איז געװען ששון ושמחה. מיט אַ קריאת־שמע־לײענען פאַר קינד און קײט, אױפ'ן ברית האָט מען גערופען די גאַנצע שטאָדט און מען האָט אַראָבגעבראַכט כלי־זמר, װי אױף אַ חתונה, און דאָ אינמיטען דער סעודה, אַז דער עולם האָט געהאַלטען אין אײן עסען און טרינקען און זרחס פנים האָט געלױכט קוקענדיג אױף זײנע געסט, װאָס האָבען איהם אַלע

געווינשט גליק, איהם און זיין ווהן, לויפט אריין די באָבע מיט אַ געשריי: קומט אַהער צום קינד, מיט דעם קינד איז אוים! און אַז זרח איז אריינגעפאַלען אין שטוב, וואו דאָס קינד איז געלעגען, האָט ער עס געפונען טויט. גאָרנישט, ווי אַ אויסהאַפּענעש!...

אין אַ יאָהר אַרום איז זיי געבוירען געוואָרען דאָס צווייטע יונגעל, און זרח און צירעל האָבען געדאַנקט גאָט, וואָס האָט זיי אַזוי גיך בעצאָהלט דעם טויט פונ'ם ערשטען קינד. ווידער האָט מען געמאַכט גרויסע הכנות צום ברית. און אינמיטען סעודה האָט מען ווידער דערהערט אַ געשריי. און אין אַ שעה אַרום איז שוין דאָ דער קברות־יוד... און אַז דאָס דריטע קינד איז געקומען אין אַ יאָהר אַרום, האָט מען אָבגעלעגט דעם ברית, טאָמער מתו אחיו מחמת מילה, אָבער דאָס האָט גאָר נישט געהאָלפען און אויך דאָס קינד איז געשטאָרבען אויף דער נאַכט, אַז די מוטער איז שוין געווען אנטשלאָפען געוואָרען, און געחיינט האָט מען דאָסמאָל, ווי נאָך אַ גרויסען. —

און עס האָט געזאָלט קומען דאָס פיערטע קינד, איז מען שוין געווען אַ חודש פריידער מרה־שחורה'דיג. און צירלען האָבען זיך אַלץ גע'חלומ'ט חלומות. אַמאָל האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אַז זי איז פערבלאָנדזעט געוואָרען און האָט געהערט, ווי די טויטע קינדער שרייען נאָך דער מוטער.. זי האָט זיך אויסגעכאַפּט און איז געווען ווי צומישט. זרח האָט געמוזט אַראָבגעהן פון זיין בעט און אָנצינדען אַ ליכט. וואָס מען האָט איבערגעטהון, קאָנט איהר אייך אויסמאָלען: וואו אַ מזוזה, האָט מען דורכגעזעהן און אַלץ בודק געווען די אייוועגס, די שוועלען, און תשובה געטהון און זיך אויסגעוויינט פאַר גאָט, און צדקה געטהון און נדרים, געגעבען ליכט אין שוהל אריין און געלאָזט מאַכען אַ נייעם פלויט אַרום דעם פעלד, כדי גוט צו מאַכען די מתים — עפּיס ביי יודען פאַרהאַן קאַרג עצות?

און דער סוף איז געווען, אַז אויך דעם האָט גאָט צוגענומען. אַ פּנים מען האָט דאָרט זיך איינגעשפּאַרט... זרח און צירעל געדען אַרום טרויעריג, צו דעם קלאָגען איז מען שוין געוועהנט. און אַז מען האָט זיך אַנידערגעזעצט צום טיש, האָט זיך קיינער נישט דערוועגט אויפצוהייבען דעם קאָפּ, אַזוי איז געווען דער וועדמאַ גר'ים.

ציראל האט זיך געטראכט, אז ס'וואלט געווען בעסער, אז זי וואלט גאר קיין קינדער ניט געהאט, און זרח האט אפילו נישט געהאט אזוינע געדאנקען, אבער עס האט איהם געריסען דאס הארץ קוקענדיג אויף זיין ווייב, ווי אזוי זי איז זיך מצער. דערווייל איז מען א טרוד מען מוז אין זין האבען אנדערע זאכען מיט ארענדעס מיט קוויטעס; יענע יאהרען ביי די מלכי רוסיה ופולין! און אזוי איז ציראל ווידער פאר־געגאנגען אין טראגען, און אז זרח האט זי א פרעג געטהון, לאזט זי ארויס א געוויין. זאגט איהר נישט דאס הארץ, אז דאסמאל ווערט ווידער אלץ זיין לבטלה. וואס מוטשעט מען זי אומזיסט? א לעבען! געהן ארום ניין הדשים אין זיך זאגען: דאס קינד, וואס די וועסט האבען, וועסטו נישט דערלעבען אויפצוציהען, מען נעהמט עס אוועק ביי נאכט צו ניין טעג, און די שטעהסט און קאנסט נישט העלפען. וואלט עס האטשי געווען קראנק, איך ווייס מען טהוט עפעס, מען רופט דאקטוירים. אבער אזוי געבען א מאמען א קינד אויף דער דעה עס אוועקצונעהמען, וואס פאר א הארץ מוז מען דערצו האבען? און דער אויבערשטער איז דאך א רחמן! דורך די נעכט איז זי נישט געשלאפען און האט אלץ געטראכט, ווי וועט דאס זיין מיט ן פ נפטען קינד, דאסמאל מוז דאס לעבען, זי וועט נעהמען דאס קינד און וועט קומען פאר'ן רבונו של עולם אליין...

און אז זי איז געלעגען געווארען, האט מען אלע פענסטער פערהאנגען, נישט צוגעלאזט קיין דעך, וואו א ווינקעל האט מען צוגעקלעבט שיר המעלות'ן און צעטלעך און קמעות. פרומע יודען זענען געזעסען און האבען געלערנט דורך די נעכט משניות, מקבלים האבען געזאגט תהלים שטילערהייד און דאסמאל שלא על מנת לקבל פרס; איטליכען האט וועה געטהון דאס הארץ, קוקענדיג אויף דער אומגליקליכער מוטער.

און טויט, טויט, טויט! אויפ'ן ניינטען טאג! נאך פאר א שעה האט איהם די מוטער גענומען צו דער ברוסט, עס ליגט דא איינגעוויקעלט אין ווייסען קישעלע און קיקט מיט די אויגעלעך. און פלוצים א רעכעל, און זיי זענען געשלאפען אויף אייביג. הער מלאך המות מוז האבען א הארץ ווי א שטיין!

אז נבהלו זרח וציראל אשתו, דאסמאל האט זיך זרח און זיין

ווייב צירעל שטארק דערשראקען און האבען אנגעהויבען צו פער־שטעהן, אז דאס איז א עונש מן השמים, אבער קיינער האט ניש־געוואוסט צו געפינען דעם חטא. פארלאזט האט זרח זיינע עסקים. צו וואס טויג איהם דאס גאנצע עשירות, אז גאט האט איהם אזוי געשטראפט? און צירעל האט שוין גארנישט געוואוסט וואס צו טראכטען, קיין טרעהר איז נישט ארויס מעהר פון אויג, ווי פעק זענען זיי געלעגען די אויסגעווייגטע תהנות פון פריהער — וואס האבען זיי איהר געהאלפען? וואלט ביי איהר געווען דער צער פון טראגען גרוים, צו וואלט איהר דאס האבען אנגעקומען שווער, ניין, מיט איהר אלין זיין לייכט און גרינג, כדי צו דערלעבען שפעטער אזא צער... אז דו האסט שוין צוגענומען דאס ערשטע, האט זי גערופען צו גאט, וואס טויג דיר נאך דאס צווייטע און אלע זיינע ברידער?

און ווי איך שרייב אט די שורות, ווייס איך, אז עס וועלען קומען מענשען און וועלען דאס לייענען און וועלען פרעגען: אלה הצאן מה חטאו? וואס זענען שולדיג די קליינע נפשות'לעך, אז גאט זאל זיי צונעהמען אזוי גיך פון דער וועלט? און איך אליין פרעג דאס אויך בשעת מעשה. אבער תיכף גיב איך מיר צוריק א פרעג: וכי חשוד קודשא בריך הוא לעבד דינא בלא דיינא? איז דען גאט דער שופט רמים, וואס קוקט אויף צדק ומשפט, חשוד צו נעהמען מענשען און זיי שטראפען אומזיסט און אומנישט? איך בעט אייך לייענט ווייטער. —

ג.

צו דער צייט האט אנגעהויבען נתפרסם צו ווערען ביי יודען דער חוזה, רבי יצחק'ל לובלינער, איינער פון יענע גרויסע לייט, וואס איז אפילו געווען א חידוש ביי צדיקים מיט זיין צדקות, און מיט זיין עבודה און מיט זיין נאהענטקייט צו גאט. און געזעהן האט ער וואס עס טהוט זיך אויף דער וועלט מייל ווי א אמתער נביא, און

אַז ער האָט אויפגעהויבען די בּרעמען און האָט אַ קוק געטהון אויף אַ מענשען, האָט ער געוואוסט וואָס עס האָט זיך מיט איהם געטהון און וואָס עס וועט מיט איהם זיין, און דערפאַר האָט מען איהם טאַקע גערופען דער חוזה, דער זעהער...

ווי זרח האָט דערהערט פון איהם דערצעהלען די נסים ונפלאות, איז ער געטרעטען פאַר זיין ווייב צירלען און האָט צו איהר געזאָגט: צירעל-לעב, הער אויף צו וויינען, איך וועל אַריבערפאָהרען קיין לובלין צום חוזה, און ער וועט גאָט בּעטען פאַר אונז און וועט אונז העלפען. עס שטעהט דאָך געשריעבען: היד אלהים תקצר? גאָט וועט אונז ניט פאַרלאָזען און וועט זיך סוף כּל סוף אויף אונז מרחם זיין. אַדאַי האָט איהם צירעל געגעבען רשות, און אַז עס איז געגאַנגען די ערשטע בּויד קיין לובלין, האָט ער זיך אַריינגעזעצט און איז געפאָהרען.

דעם גאַנצען וועג איז זרח געווען אומעטיג און האָט אַלין געטראַכט, ווי אַזוי טרעט מען פאַר אַזאַ צדיק, און ווי הויבּט מען אָן איהם אַלץ צו דערצעהלען פון אָנהויב אָן, אָבער דער בּטחון האָט איהם מחזק געווען. אין אַ פרייטאָג אין דער פריה האָט זיך בּעוויזען פון וויטען די שטאָדט לובלין. זרח'ס האַרץ האָט אָנגעהויבּען שטאַרק צו קלאַפּען און ער האָט געטראַכט, ווי אַזוי וועל איך געפינען אַן ענטפער אויף מיינע שאלות וספקות. אָנגעקומען אויף דער אכסניה, האָט ער זיך גלייך איבּערגעטהון, געגאַנגען אין וואַסער אַריין און זיך געשטעלט דאַווענען: ער האָט געבּעטען צו גאָט, ער זאָל איהם העלפען אויסגלייכען אין זיך איטליכם קנייטשעל און האָט זיך שטאַרק מכין געווען צו קבּלת־פּנים פונ'ם גרויסען רבּי'ן. עפּעס איז איהם אויסגעקומען אויפ'ן וועג צום חוזה, אַז ער קומט איצט פאַר'ן כּהן גדול, און טאָמער גיט ער איהם גאָר אַ פרעג, פאַרוואָס ער האָט ניט געבּראַכט קיין קרבּן...

ויהי בּצעדו על סף משכּן בּית הצדיק, און ווי ער האָט בּעטרעטען די שוועל פון רבּי יצחק'ל און האָט געזעהן דעם רבּי'ן זיצען אויפ'ן שטוהל מיט דער לאַנגער זילבּערנער בּאָרד און אָנגעטהון אין ווייס, ותארו כתואר פּני אלהים, און דאָס פּנים האָט געשיינט, ווי אַ מלכות, אַז מען האָט געזעהן בּחוש, אַז די שכינה רוהט אויף

איהם, איז אויף איהם געפאלען א אימה ופחד, ער איז געבליבען שטעהן אויף דער שוועל און האט ניט געקאנט א טרעט טהון ווייטער. דער הוזה האט זיך אבער אויפגעהויבען פון שטוהל, איז צוגעגאנגען צו'ם אורח, האט איהם געגעבען שלום און האט צו איהם געזאגט: איך וויים, דו הייסט זרח און דו קומסט צו מיר וועגען א שווערע הארץ פון קינדער. פאהר אהיים תיכף נאך שבת און צעטייל דיין געלד אין דריי חלקים, איין טייל גיעב אוועק פאר ארימע לייט, דעם אנדערען טייל לאז איבער דיין וויב און דעם דריטען טייל בייט אויס אין רענדלעך און נעהם דאס מיט דיר אין וועג אריין. און דו אליין לאז זיך אוועק אין דער וועלט, גיב לעת עתה פונ'ם געלד ניט אויס, געה פון איין שטאדט אין די אנדערע, און זוך און פרעג, ביז דו וועסט עמיצען געפינען, וואס וועט דיר זאגען די סבה פון דיין עונש; און אז גאט וועט דיר דערהערען, און דער וועט דיר מוחל זיין, ונסלה לך, וועט פון דיר אראבגענומען ווערען דער גזר־דין, און דו וועסט האבען א זרע של קימא."

ויהי כשמוע זרח את הדברים האלה, און אז זרח האט דערהערט די דאזיגע ווערטער, איז ער געפאלען דעם הוזה צו די פ'ס, און האט אנגעהויבען צו וויינען: „רבי, האט ער געזאגט, טהוט מיר אליין, וואס איהרווילט, גיט מיר ארויס א תשובה, אבער זאגט מיר נאר איינס: וואס האב איך געזינדיגט, אז גאט האט מיך אזוי געשטראפט?"

רבי יצחק'ל האט אבער אויפגעהויבען נאך אמאל זיינע בראמען און א קיק געטהון אויף זרח'ן און געזאגט: „איך האב דיר שוין געזאגט, וואס דו האסט צו טהון, פאהר אהיים און פאלג מיך, גזרה היא מלפני! אזוי איז אויף דיר נגזר געווארען."

וישב זרח בפחי נפש, און זרח איז צוריקגעפאהרען אהיים מיט א שווער הארץ. ער האט פערשטאנען, אז דער הוזה האט נ.ט געמיינט א זוכען אויף א פאר הדשים; ווער וויים, ווי לאנג דאס קאן געדויערען, דער גאנצער ענין איז איהם אויסגעקומען, ווי א שווערע חלום. האט ער הס וחלילה נושא ונותן געווען שלא באמונה? האט ביי איהם איבערגענעכטיגט יענעמ'ס א פקדון איבער דער צייט? האט ער אמאל מפסיק געווען ביים דאווענען, וואו מען טאר נישט מפסיק זיין? האט ער הס'ושלום פוגע געווען אין עונות, וואס עס היט זיך

פֿאַר זיי חי פֿאַר פֿייער? וואו ער זוכט, זעהט ער ניט, פֿאַרוואָס עס קומט איהם דער גלות?

ויהי כבואו לביתו, און אַז זרח איז געקומען אַהיים און האָט אַלץ דערצעהלט צירלען, וואָס דער חוזה האָט איהם געזאָגט, האָט צירל זיך אָבער גאָרנישט דערשראָקען און ערשט אַצונד האָט ער געזעהן, אַז זי האָט די אמת'ע אמונת־חכמים און דעם גרויסען בטחון, דאַנק דאָך גאָט, זרח־לעב, האָט זי געזאָגט, אַז ער האָט דיר צוגעשיקט דעם געדאַנק צו פֿאָהרען צום נביא. טהו, וואָס דער צדיק האָט דיר געזאָגט, גרייט זיך צו אין וועג אַריין, און אַז עס וועלען אפֿילו אַוועקגעהן ימים ושנים, וועל איך נישט קלאָגען בײַ גאָט; איך וועל זיצען און וואַרטען און וועל איהם בעטען ער זאָל דיר שיקען אָט דעם, וואָס דו בעדאַרפֿסט איהם געפֿינען. ווי שטעהט עס אין טייטש חומש: קוינו לה'! מיר מוזען האָפֿען צו גאָט און זיך פֿערלאָזען אויף איהם.

צירעל'ס רייד האָבען זרח'ן מחזק געווען, ער האָט געזעהן, אַז זי איז גערעכט און אַז זי הייסט איהם אַצונד געהן, האָט ער אָנגעהויבען צו פֿערשטעהן, אַז די אמהות שרה רבקה רחל ולאה זענען נישט געווען קטלי קניא באגמא, און אַז זייער צדקות און צניעות האָט די אָבות אַ סך געהאָלפֿען. ער האָט זיך גענומען אײַנשטעלען די מסחרים, האָט בעצאָהלט די חובות, צוריק געגעבען די פּקדונות און אַלעס, וואָס איהם איז געבליבען —, האָט ער צונויפֿגעלעגט אין איינעם און האָט דאָס צעטיילט אין דריי גלייכע חלקים, איין חלק האָט ער אַוועקגעגעבען אויף אָרימע לייט און אויף כלל־זאַכען, איין חלק האָט ער געלאָזט צירלען לצרכה, און דעם דריטען חלק האָט ער אויסגעביטען אויף גאָלדענע רענדלעך און מיטגענומען מיט זיך אין וועג אַריין. —

ד.

ס'איז געווען תהלת זומער, ס'האָט נאָר אָנגעהויבען שײַנען אויף טאָג, איז זרח אויפֿגעשטאַנען, האָט זיך געוואַשען, אָנגעטהון

אַנ'אַלט בגד, געמאַכט די ברכות פון השכמת הבוקר און שטילערהייד, כדי ניט צו וועקען צירלען און איהר ניט אָנטהון דעם צער פון פרידה, האָט ער גענומען דעם שטעקען אין האַנד אַריין און דאָס קלימעקיל אויף די פּלייצעס, אַ קוש געטהון די מזוזה און וישם לדרך פעמיו, און זיך גענומען געהן אין וועג אַריין. אין שטאָדט האָט מען נאָך ס'רוב געשלאָפען, נאָר אייניצעלנע משכימים, וואָס האָבען בעדאַרפט מעלקען די קיה און זיי צו טרייבען אין טשערעדע אַריין זענען געשטאַנען פאַר די הייזער, אשה ובהמתה, ווי ס'וואָלט שוין מקוים געוואָרען ישעיה הנביא'ס רייד, אַז מענשען וועלען דיענען אינאיינעם דעם בורא גלייך מיט די בעשעפענישען, וואָס זיי איז נישט געגעבען דער כח הדבור....

צוויי וועגען זענען געגאַנגען צום טויער פון שטאָדט, איינער קיין צפון און איינער קיין דרום. זרח האָט אָבער געוואוסט, אַז פון איצט אָן איז גלייך וואָהין ער געהט. און אַזוי איז ער געגאַנגען, וואו די פיס האָבען איהם געטראָגען. עפּעס גאָר ווי אַנ'אַנדער מענש האָט זיך זרח געפיהלט; ער איז נישט מעהר דער גרויסער סוחר, וואָס נאָך מיט עטליכע טעג צוריק איז ער געווען אַריינגעטהון אין מסחרים. ער געהט ערשט אַ האַלבע שעה צו אַ שעה, טאָמער איז ער אָבגעגאַנגען אַ מייל, אָבער ס'קומט איהם אויס, אַז די שטאָדט איז מוראדיג וויט פון איהם, ער זעהט נאָר פעלדער, וואָס זענען גע־געאַקערט אויף תבואות און ס'הויבט אָן צו וואַקסען, און זיי ציהען זיך גאָר אָהן אַ סוף.

אָנגעקומען צו דער ערשטער קרעטשמע, האָט זיך זרח אַנידערגעשטעלט דאַוונען אָן הייות, ווי אַ פשוט'ער יוד, זיך געוואַשען גענומען צו זיך אַ שטיקעל פּיסגע ברויט און געגאַנגען ווייטער, זיך ניט מעהר אָבגערוהט; די זון האָט אָנגעהויבען צו בראָטען, טראָפּען שוויים האָבען זיך געגאָסען פון זרח'ס שטערן און ער איז אַלץ געגאַנגען, נישט געטראַכט פון דעם וואָס איז געווען און פון דעם וואָס וועט זיין, גאָרנישט, אַ יוד מיט אַ קלימעקיל, וואָס האָט אויף זיך גענומען דעם עול. —

ויהי לפנות ערב, אַז ס'איז געוואָרען פאַרנאַכט, איז ער אָנ־געקומען אין די ערשטע שטאָדט, גאָרנישט קענטליך איז זי איהם

געוועזן, האטשי זי האט געמוזט ליעגען אין דער סביבה... אין פּאליש פון א בית־מדרש האט ער געדאַווענט מנחה ומעריב; און אַז דער עולם האט אָנגעהויבען זיך צו צוגעהן, האט ער זיך בעהאַלטען אין אַ ווינקעלע, געשלאָפען איז ער אויף אַ באַנק, דעם קלימיק צו קאָפּענס.

און דאַסמאָל האט זיך נאך געטראָפען גוט, ווארום אויף דער אַנדערער נאַכט, שוין אין אַ צווייטער שטאָדט ווייט פון יענער, אַז ער איז געוועזן טויט מיעה און האט זיך געוואָלט אַנידערלעגען אָפּרוהען, איז געקומען אַנ'אַנדערער אָרימאַן און האט איהם אַוועקגעשטויסען, ווארום ס'איז זיין פּלאַץ... אַמאָל איז טאַקע דער שמש אַליין געוועזן דער רשע, וואס האט נישט געלאָזט אַ יודען נעכטיגען אין בית־מדרש... און אַז ער האט שוין יאָ גענעכטיגט, האט זיך נישט איינמאָל געטראָפען, אַז אַנ'אַנדערער האט גע'גנב'עט אַ לייכטערעל פון'ם הענגלייכטער, און אויף איהם האט מען אויסגעטראַכט דעם בלבול; און ווייסע חברה האָבען איהם געמוטשעט און געשלאָגען, ער זאל זיך מודה זיין אויף דאָס, וואס ער האט נישט געטהון. זרח האט אָבער אויף זיך מקבל געוועזן די יסורים באהבה, ויתן את להיי למורטים, און האט זיך געלאָזט וועהטהון און מכניע זיין...

און אַזוי געהט מען פון שטאָדט צו שטאָדט, פון איין מקום צום אַנדערען, דער זומער איז אַוועקגעגאַנגען און ס'איז געקומען דער ווינטער מיט זיינע קעלט און נעץ, אָבער ולא עצרהו השלג. עס האט איהם נישט אויפגעהאַלטען; אַ יוה געוועהנט זיך צו אַלעמען... נישט איינמאל איז איהם אויסגעקומען נעכטיגען אויפ'ן פרייען פעלד; נישט איינמאל האט זיך געטראָפען, אַז ער איז דורכגעגאַנגען אַ דאָרף, זענען איהם בעפאַלען הינד, און האָבען איהם אָפּגעריסען אַ פּאָלע, צי שקצים האָבען איהם נאָכגעוואָרפען שטיינער און להפך, האט זיך איהם גאָר בעגעגענט אַ דיאַק און האט איהם אָנגעהויבען צו צורעדען, ער זאל זיך שמד'ן אין איהם צוגעזאָגט גאָלדענע בערג, — איהם איז אַלץ געוועזן איינס; ולא פנה ימין ושמאל, ער האט זיך נישט אָפּגעקעהרט פון זיין רצון אויף אַ האָר. געגאַנגען איז ער אַלץ ווייטער, וואָס איז איהם אַ מניעה, וואָס איז איהם, אַז ער קומט אָן אין אַנ'אָרט, וואָס מען דאַרף די מענשען נישט

גלייבען אויף כשר, און ער מוז זיך בעגנינגען מיט א שטיקעל טרוקענן ברויט, וואס זענען איהם אלע עכובים פון דער וועלט? זרח אין דער היים איז, דאכט זיך געווען אנ'אבגעהיטער און ביי זיין צירלען א שטיק בן־יהיד, אבער אז ער האט גענומען די טארבע אויף די פלייצעס און דעם שטעקען אין האנד אריין, איז אין איהם אריינגעקומען א נייער כח. ווי זאגט דער פסוק: ואפיצכם בגוים. און איך וועל אייך צושפרייטען אונטער די פעלקער, ועברתם מגוי אל גוי וממלכה אל ממלכה, און איהר וועט געהן פון איין פאלק צום אנדערן און פון מדינה צו מדינה, זאגט איהר גלות אבריכטען, מוז מען אבריכטען; מוז מען אבקומען פאר א זאך, זאל מען אבקומען, א יוד איז קיין שני־למלך נישט, האטשי ער קומט ארויס פון אברהם'ען.

ה.

אזוי איז ער אויסגעוועזן אלע גרויסע מקומות, און אלע גרויסע ירידים, און אין איטליכער שטאדט וואוהין ער איז געקומען, האט ער אלץ געזוכט און געפארשט, טאמער טרעפט זיך עפעס, טאמער בעגעגענט ער א מענשען, וואס וועט איהם זאגען, וואס ער זאל טהון. אבער עס פארגעהט איין יאהר, דאס צווייטע, דאס דריטע, און ער געפינט אלץ נישט וואס ער זוכט. מען ווערט אביסעל גראה פון נע ונד זיין, און מען געהט אלץ ווייטער. לא כהתה עינו ולא נס ליחה, נישט א פיפס האט ער געטהון, אז דער וועג ווערט אלץ שווערער און אמאל, אז ס'קומט דאך אנ'אנדערע געדאנק, מען טהוט אבענק אהיים... בעדארף ער זיך נאר דערמאנען דעם הזה'ס צורה, ווי אזוי ער שטעהט און הויבט אויף די ברעמען און קוקט איהם אן, אז עס געהט ביז אין הארצען אריין. און אמאל גיט מען נאך א טראכט פון כלל ישראל, — פון משיח'ן און פון די צדיקי הדור. א קליין „היקל" האט זיך זרח מיטגענומען אין וועג אריין, און האט דאס געהאלטען אין איינעם מיט'ן טלית און תפילין, און אז ער וועט מיעד אין מיטען וועג, זעצט ער זיך אנידער אויף א שטיין, נעהמט ארויס דאס ספר'ל,

וואָס פון דער גאַנצער תורה און די חכמים ביז צו רמב״ם און שפּעטער איז אַלץ פאַרהאַן אין איהם, אַלץ צו שטיקלעך און אַלץ אויף דער פּרשה, און הײבט אָן צו קוקען אין איהם; און וואָס דאָ שטעהט געשריבען, איז פאַר אַלע מענשען, וואָס זײ זענען דאָ אויף דער וועלט און צו אַלע צײטען, און אַמאָל רעדט דאָס ספר׳ל טאַקע צו איהם אַלײן... צו זרח׳ן... עס רעדט פון מוסר און עבודת הבורא, און פון מצות און עברות, און פון דעם, אַז דער מענש איז ניעדריג און אַז ער וויל, קאָן ער זיך דערהויבען....

דאָ לויפט אַ טשערעדע קיה איבער׳ן וועג און זײ שלאָגען מיט די פּיס, אַז ס׳געהט אַ פּאָרעך. זרח הויבט זיך אויף, געהט צו צו אַ קרעניצע, וואַשט זיך די הענד און שטעלט זיך אַניעדער דאַוונען מנחה.

אַזוי זענען געוועזען פערגאַנגען זעכס יאָהר!

אָבער לא לעולם חוסן, אויף די פרומסטע נשמה איז נישט פון אײזען, און ס׳איז געקומען דאָס זיעבעטע יאָהר און זרח געהט אַלץ און געהט, און נאָך איז קײן עק נישט, ער איז אָבגעגאַנגען הונדערטער מײלען ולא מצא כלום, און אין קײן שום אָרט האָט זיך נישט בעוויזען אַ מענש, וואָס זאָל איהם זאָגען דעם טעם פון זײן געהן... דאָס הק׳ל האָט זיך אָנגעהויבען שטאַרק אָבצונוצען, אַז זרח האָט אין איהם געקוקט, זענען פון איהם געפאַלען די בלעטער... זרח האָט דאָס געהאַלטען צוגעבונדען מיט אַ שטריקעל... אַז ער פלעגט איצט מיעד ווערען, האָט ער שוין מורא געהאַט אָבצורוהען, טאָמער וועט ער נישט קאָנען געהן ווײטער. די כח׳ות האָבען אָנגעהויבען נאָכצולאָזען, און אַזוי האָט אויך אָנגעהױבען נאָכצולאָזען דער בטחון... האָט איהר געזעהן אַ דײשקע, אַז זי טריקענט, תהלת ווערט אַ קלײן שפּעלטעל, דערנאָך אַ גרעסערער שפּאַלט ביז עס פאַלט אַרויס אַ קלעפּקע... די גאַנצע צײט אַז מען האָט זרח׳ן געהאַלטען פאַר אַניאָרימאַן און מען האָט איהם געבעטען צו זיך אויף שבת און איהם געזעצט אונטען ביי טיש, האָט ער געהאַט הנאה, אַז מען ברעכט זײן טבע; אַצונד אָבער איז איהם ווידער אָנגעקומען שווערער אָנצוניעהמען הילף... זרח האָט שוין נאָר געשלעפּט די פּיס, דאָס אַלטע צעריסענע און אָבגעמיעדטע הק׳ל,

האָט נישט מעהר געהאַט דעם כח פון אַמאָל. — — —

ס'איז געווען אַ זומערדיגער טאָג. זרח'ן האָט זיך אַלץ אין מוח געפּלאָנטעט און געפּלאָנטעט, מיעד איז ער געווען, ווי איהר קאָנט אייך אויסמאָלען; און אַז ער האָט זיך אַניעדערגעזעצט אויף אַ בערגיל אין מיטען וועג, אָפּרוהען אַ ביסעל, איז איהם פּלוצים אַריין אַ געדאַנק אין קאָפּ, ווי עס גיט אַ בליץ. פאַר וואָס האָסטו זרח, דאָס אַלץ געטהון און דיך אַוועקגעלאָזט אויף אַזאַ ספק? וואָס טויג די דאָס פרום זיין און מוטשען זיך.. אַז דו קומסט פאָרט נישט צו אַ תכלית? און אַז ער האָט אָנגעהויבען צו פערשטעהן, אַז דאָס הייסט האָבען הרטה, פאַר וואָס ער האָט געפאָלגט דעם חוזה'ן, איז ער אויפגעשפרונגען פאַר שרעק און האָט אָנגעהויבען צו לויפען, ווי איינער וויל אַנטלויפען פאַר אַ מחשבה זרה... די מחשבה האָט איהם אָבער נישט געלאָזט רוהען, און אַזוי איז ער געגאַנגען דריי טאָג כסדר און האָט אַלץ געטראַכט, פאַר וואָס ער איז אַוועק פון דערהיים? פאַר וואָס מוטשעט ער זיך און אַז ער איז געקומען צו אַ וואַסער איז אין איהם אַריין אַ הרהור, צוריק אומצוקעהרען זיך... האָט ער אָנגעהויבען זיך אַרומצוקוקען, ווי ווייט ער איז אַראָבגעבלאָנזעט פון גלייכען וועג און האָט פערלוירען די אמונה, און האָט זיך צעוויינט, ווי אַ קליין קינד...

אל תביאני לידי נסיון! האָט ער אָנגעהויבען בעטען גאָט. אָ, גאָט! נעהם פון מיר אַוועק דעם נסיון און מאַך אין מיר ווידער שטאַרק דעם בטחון. דו ביזט איין עדות, ווי אַזוי איך האָב די אַלע יאָהר דיר געטריי געדיענט און געגלויבט אין די רייד פון דיין קנעכט דעם חוזה'ן, והראני את הדרך, פיהר מיך ווידער אויפ'ן גלייכען וועג! און לאָז מיך זיין דיין זוהן.

עס איז פאָרט נישט מעגליך, האָט ער ווידער געטראַכט נאָכ־דעם, אַ ז ער איז ווידער אַביסעל געקומען צו זיך, אַז דער חוזה זאָל זיך טועה זיין; ער האָט מסתמא געהאַט דעם ריכטיגען קוק, נאָר ער, זרח, איז נאָך נישט זוכה, כדי צו קומען צו דער גאולה, און האָטשי ער האָט דאָס געזאָגט אין הארצען, האָט דאָס איהם נישט גאַנץ גערואָלפען. געגאַנגען איז ער אפילו ווייטער, אָבער די מנוחה פון פריהער האָט ער ניט מעהר געהאַט. איז דאָס אַ וואונדער, אַז מען הייבט

אָן אַבִּיסעֶל חרטה האָבּעֶן, אַז מעֶן דעֶרמאָהנט זיךְ, וויפִיעל יאָהר מעֶן האָט צוּגעֶבּראַכט אִין דעֶר פרעֶמד, און ווִי עֶס אִיז גאָרנִישט געֶוואָרעֶן פון דעֶם. אַי פאָהר צוּריק אַהיִים, — ווִי לאָזט מעֶן אָבּעֶר די מִיה און טרחה פון אַזוי פִיעל יאָהר? טאָמעֶר טרעֶפט זיךְ פּאָרט אַ נס, און דוּ געֶפִינסט נאָךְ וואָס דוּ זוּכסט, האָסט אַזוי פִיעל געֶוואַרט, וואַרט נאָךְ... אַזעֶלכעֶ געֶדאַנקעֶן קאָנעֶן מִיר אַלעֶ.

ו.

אָט דאָ האָט זרח געֶהעֶרט, אַז אִין קוּרצעֶן וועֶט זיִין אִין אַ גרויסעֶר שטאָדט אַ גרויסעֶר יריד, וואָס אויף אִיהם קוּמעֶן צוזאַמעֶן דעֶר ועד ד׳ ארצות. זרח האָט בּעֶשלאָסעֶן דאָרטעֶן צוּ געֶהן. טאָמעֶר וועֶט גאָט דאָסמאָל אויף אִיהם רחמנות האָבּעֶן און וועֶט אִיהם העֶלפעֶן. אָבּעֶר אִין האַרצעֶן האָט עֶר זיךְ געֶזאָגט: דאָס אִיז זיִין לעֶצטעֶר גאַנג און אויבּ חס וחלילה, גאָט וועֶט אִיהם דאָ אויךְ נִישט צוּשִיקעֶן, וואָס עֶר זוּכט, פאָהרט עֶר אַהיִים. מעֶג קוּמעֶן, וואָס ס׳קוּמט.

אַזוי האָט זרח דעֶרגרייִכט דעֶם יריד. און האָט בּאַלד געֶפוּנעֶן אַ סטאַנציעֶ. אִין שטאָדט האָט זיךְ שוין אַלץ געֶגרייִט פאַר׳ן מאָר־געֶנדיגעֶן טאָג. טויזעֶנדעֶר מעֶנשעֶן מכמה לשונות געֶהעֶן אִין די גאַסעֶן: יודעֶן, רוסעֶן, פּוילעֶן, גרעֶקעֶן, טאָטעֶרעֶן. טויזעֶנדעֶר וואָגעֶנס אִין פּיהרעֶן זעֶנעֶן שוין געֶשטאַנעֶן; אוּמעֶטוּם זעֶנעֶן געֶוועֶן אויפגעֶשטעֶלט פּאַלאַטקעֶס און די גרויסעֶ סוחרים האָבּעֶן אָנגעֶהויבּעֶן אויסצוּלעֶגעֶן די סחורות: וואָלעֶנס, זיידעֶנס, קאָרט, סאַמעֶט, טייִערעֶ טיכעֶר אִין גרויסעֶ געֶשטיקטעֶ קאָלדרעֶס. וואו מעֶן האָט געֶטהון אַ קוּק, אִיז געֶוועֶן אייִן עשירות. דאָ האָט מעֶן געֶזעֶהן אַרויסנעֶהמעֶן פּעֶלצעֶן, דאָ שמויסעֶן, דאָ לעֶדעֶר, דאָ גרייִטעֶ שטיוועֶל. אויף אַנ׳אַנדעֶר אָרט האָט מעֶן געֶזעֶהן אויספּאַקעֶן עֶלפּעֶנבּיין, בּעֶרנשטיין, קאָרעֶלעֶן, פּעֶרל, גאָלד און זילבּעֶר. נאָךְ אויף אַ פּלאַץ האָט מעֶן געֶזעֶהן צוזאַמעֶנ־טרייִבּעֶן פּעֶרד און רינדעֶר, שאָף און ציגעֶן.

דעֶם אַנדעֶרעֶן טאָג אִין דעֶר פריה, ווִי עֶס האָט נאָר אָנגעֶהויבּעֶן

טאָגען, האָט זיך אָנגעהויבען דער יריד. און די גאַנצע שטאָדט האָט אָנגעהויבען קאָכען ווי מיט טויזענד קעסלען, טויזענדער קולות האָבען זיך צוזאַמענגעמישט אין איין קול: מען לויפט! מען האַנדעלט, מען שרייט. טשערקעסען גייען אַרום און האַלטען אויפ'ן קאָפּ סחורות, בעטלער זינגען און שפּילען אויף לירעס, און די זון בראָט. תקופת תמוז איז דאָס געווען. זרח גייט פון אין דער פריה אָן אַרום און זוכט. וואו א לאַדען, וואו אַ פּוהר שטעלט ער זיך אַניעדער און האָרכט. ער פערליערט נישט קיין מינוט, ער לאָזט נישט צו קיין שום געדאנקען אין קאָפּ אַריין. ווי אַ וואָלף גייט אום אויף יאַגד און האָט נאָר אין זין צו שטילען זיין הונגער, אַזוי האָט זרח נאָר געהאַט די איינע מחשבה: צו געפינען דעם מענשען, וואָס זאָל איהם אויסזאָגען דעם ענין פון זיין גזר־דין. יעצט מוז ער איהם געפינען, און ער וועט איהם געפינען... עפּעס האָט ער דאָך געהערט פון בעל־שם און פון אליהו הנביא, וואָס זיי ראַטעווען מענשען אין נויט. ווי איז שייך, זאָל אויף אַזאַ יריד ניט קומען איינער פון די גדולים, צי זאָלען דאָ ניט זיין למד־ואוניקעס, וואָס זיי וויסען פון אַלעמען און קאָנען אַלץ דערגעהן. די פיס שלעפּען זיך שוין קוים, דער הונגער קלעמט איהם דאָס האַרץ און דער האַלז איז אויסגעטריקענט פאַר דורשט; אָבער ער זעצט זיך ניט אַ ניעדער אויף איין מינוט, ער קאָן גאָר אַ דרימעל טהון און גראָד אין דער מינוט גייט פאַרביי דער, וואָס ער זוכט איהם שוין אַזוי לאַנג, און אַזוי איז אַוועקגעגאַנגען דער גאַנצער טאָג. אויסגעגאַנגען איז ער אין דעם איינעם טאָג וואָס ער איז פריהער געגאַנגען אַ יאָהר, אָבער לשוא עמלו! זיין מיה איז געווען אומזיסט, צעשלאָגען און מיעד אין אַלע אברים איז ער געקומען אויף דער אכסניא און איז איינגעשלאָפען אַ שווערען שלאָף.

און אויפ'ן מאָרגענדיגען טאָג איז ער אויפגעשטאַנען כאור הבקר און מאַרש! מיט אַ נייעם כח האָט ער אָנגעהויבען צו געהן און צו זוכען. דאָס מאָל האָט ער ניט דערלאָזען אַפּיצעל געדאַנק זאָל איהם מבטל זיין. אַוועק! אַוועק! האָט ער זיך געטרייסעלט, איך מוז היינט אָט דעם געפינען, וואָס דער הוזה האָט געזאָגט. און צו גאָט האָט ער גערופען: דו מוזט מיר העלפען, היינט, היינט, היינט!

האלט ער אצונד געוועזן אויפ'ן הימעל, וואלט ער געמאכט א געשריי און א געפילדער: זיבען יאהר האט איהר מיך געמאטערט אין אויסגעשיקט שטעדט, געגאנגען ווינטער און זומער, אין די גרעסטע היצען און די גרעסטע קעלטען, וואס האט איהר פון מיר געוואלט! העלפט מיר, מלאכים! העלפט מיר אלע צדיקים פון דער וועלט: בעט פאר מיר! וואו איז דער צדק און משפט? וואו זענען אלע הבטחות?! וואס וויל מען פון מיר? ער שרייט מיט א משונה'דיג קול, ער וויל לויפען. שפרינגט איבער אלע פוהרען, גארניט מעהר דער זרח...

און דערנאך, אז ער איז געקומען אויף דער נאכט אין דער אכסניה, טויט מיעד האט ער זיך אניעדערגעזעצט אין א ווינקעל, ווי א שטומער. איז געקומען דער שטן און האט געהאט דאס חציפות און האט געזאגט: ווי קאנסטו נאך האבען אמונה? דאוועןן ניט קיין מעריב און זיי מפקיר יענע וועלט! און עס האט שוין געהאלטען דערביי, אז זרח זאל איהם דערהערען.... אט, אט! דא האט ער א געשריי געטהון, ווי א לייב, אז אלע מענשען האבען זיך דערשראקען און האבען געמיינט, אז ער איז אראב פון דעם זינען...

און אויפ'ן דריטען טאג פון דעם גרויסען יריד, וואס איז שוין געוועזן דער לעצטער טאג איז זרח נאר ארומגעגאנגען ווי אויפ'ן עולם התהו... וואס האט ער געזוכט אזוי פיעל יאהר? עפים איז איהם אויסגעקימען דאס גאנצע לעבען, ווי א לאנגער חלום, און אין מיטען געדין שטעלט ער זיך אב און טאפט זיך ביי דער בעקעשע, אויב ער איז באמת דא. דער קאפ איז איהם געוועזן ווי צומישט און אין הארצען איז שוין נישט געוועזן קיין האפנונג און קיין בטחון. געגאנגען איז ער, ווארום די פיס האבען זיך נאך געשלעפט. —

און פארנאכט האט זיך אנגעהויבען דער יריד אוועקצופאהרען. די ביידלעך ווערען אראבגעריסען, די סחורות פערפאקט מען אין גרויסע פעק און מ'לעגט זיי אויף די וואגענס און מ'דעקט זיי צו מיט רעדנעס. אויף דער ערד וואלגערט זיך ארום שטרוי און פאפיער, שאלעכץ פון אייער און שטיקלעך ארבוז, אבגעריסענע יונגלעך קלויבען אויף פון דער ערד און שלאגען זיך. עס ווערט אלץ שיטערער

און לײדיגער אין די גאַסען. זרח געהט אַרום װי אַ יוד אין שבעה־עשר בתמוז אין אַ דאָרף.

ז.

עס איז געװאָרען המאַרנע. דער הימעל האָט זיך פערפינסטערט און עס האָט זיך צולאָזט אַ טוטשע רעגען, װי אַנאמת'ער מבול איז עס געקומען פון אױבען כדי אָבצושװענקען אַלע זינד.... זרח לױפט פאַר'ן רעגען, װי װײט ער האָט נאָר כח צו לױפען, ביז ער קומט אין אַ טױער פון אַ שטוב און שטעלט זיך דאָרט אַניעדער. עטליכע מײדלעך און װײבלעך זענען דאָרט אױך געשטאַנען, װאָס האָבען זיך אױך בעהאַלטען פאַר'ן רעגען, אײנע פון זײ אַ מײדעל פון אַ יאָהר צװאַנציג, האָט געהאַלטען אױפגעשטעלט אַ שירם און האָט נישט געלאָזט דעם רעגען פאַטשען אין פנים אַרײן, זי איז צוגע־גאַנגען צו אַ בערעגנעטען יודען און האָט איהם געװאָלט בעדעקען דעם קאָפּ מיט'ן זאָנטיק,, האָט זיך זרח אָבגערוקט, װי איטליכער פרומער יוד ריקט זיך אָב פון אַ נקבה... האָט דאָס מײדעל זיך אָנגערופען צו די איבעריגע: קוקט איהם אָן, װי ער ריקט זיך אַװעק. שױן אײנמאָל איז ער געװען מײן חתן, האָט ער זיך פון מיר אָב־גערוקט און איצט אױך... און װי זרח האָט אױפגעהױבען די אױגען און האָט געװאָלט זעהן װער דאָס רעדט, איז זי נישט געשטײעט.... ער פרעגט זיך בײ די װײבלעך און די מײדלעך: איז דאָ נישט געשטאַנען אַ מײדעל מיט אַ זאָנטיק? זײ קוקען איהם אָן װי אַ משוג'ענעם.

דער רעגען האָט אױפגעהערט צו געהן, דער הימעל איז גע־װאָרען העלער. פאַמעליך און פערטראַכט איז זרח געגאַנגען אױף דער אַכסניה, איצט האָט ער זיך ערשט אָנגעהױבען צו דערמאָהנען פון דער גאַנצער מעשה, װי ער איז נאָך געװען אַ יונגעל און איז געװען אַ חתן מיט דער ערשטער כלה, און דערנאָך אַז ער האָט אָבגעלאָזט דעם שדוך. און דעמאָלט איז געקומען צו איהם די מוטער און האָט געװײנט, אַװדאי האָט ער מיט איהר רחמנות געהאַט אָבער

וואָס האָט ער געקאָנט טהון, אז דער שידוך איז פאָרט אָבגעלאָזט, מסתמא איז אזוי געווען באַשערט. געשאָלטען האָט זי איהם נישט, טאָמער יאָ? עס איז איהם אַליין געווען אַ הדוש, ווי ער האָט דאָס אַלץ פערגעסען ביז אַצונד און ווי ער האָט זיך קיינמאָל נישט דער־מאָהנט פון דעם. —

אויף דער סטאַנציע אָנגעקומען, האָט ער איבערגעביטען די קליידער און האָט זיך אַניעדערגעשטעלט מעריב דאַווענען. ווי אַ נייער מענש האָט ער זיך געפיהלט אויף איינמאָל, ווי איינער וואָס האָט אַראָבגעוואָרפען פון אַקסעל שווערע שטיינער. אַדאי איז אין האַר־צען נאָך געלעגען דער עון, דער גרויסער עון, אָבער אַצונד ווייסט ער איהם, אַצונד ווייסט ער, פאַר וואָס גאָט האָט איהם געשטראָפט...

שטילערהייט האָט ער געדאַווענט מנחה און דערנאָך האָט ער אָנגעהויבען ברכו. ער איז געשטאַנען אין ווינקעלע און האָט גע־צעהלט די ווערטער, איטליכס וואָרט אַזוי פריש און פאַוואָליע, ווי אַ יונגעל וואָס הויבט אָן צו פערשטעהן פירוש המלות. השם נפשנו בחיים ולא נתן למוט רגלינו, דו גאָט, וואָס דו האָסט אונז געגעבען דאָס לעבען און אונזערע פיס לאָזט דו נישט שטרויכלען. מי כמוך באלים! וואו איז דען דאָ אַזא גאָט, ווי אונזער גאָט? כיי בידך נפשות החיים והמתים, אין דיין האַנד איז טויט און לעבעדיג — דאָ גיט עס אַ פיק אין האַרצען און אַ ציה ווי מיט אַ אָבצוועגעג — פדית אותי ה'. דו גאָט האָסט אונז דערלייזט — אַ רוהיג ווינטעל בלאָזט, — אלהינו שבשמים יהד שמך וקיים מלכותך, גאָט אין הימעל דו ביזט איין גאָט אין דער גאַנצער וועלט — די טרעהרען גיסען זיך ווי פלאַכעס...

ח.

און אויב'ן מאָרגענדיגען טאָג איז ער אויפגעשטאַנען, האָט אַרויסגענומען דאָס געלד בעצאָהלט אויף דער סטאַנציע און האָט זיך גענומען פאָהרען אין שטעדטעל אַרײַן. וואו ער איז אַמאָל געווען אַ חתן. אַצונד איז ער נישט מעהר געגאַנגען נאָר געפאָהרען: ווי אַ מענש, און אַזוי לאַנג, ביז ער איז אין אַ פרײַטאָג אין דער פרי אָנגעקומען אַהין, אין שטאָדט אַרײַן. ער האָט זיך גענומען גלײַך פרעגען נאָך יענער אַלמנה, אָבער קיינער האָט זי נישט געקענט און נישט געוואוסט פון אַזאַ נאָמען. אַזוי האָט ער צוגעבראַכט דעם שבת און האָט אַלץ געפרעגט, ביז ער האָט געפונען אַ אַלטען יודען, וואָס ער האָט איהם געזאָגט, אַז ס'האָט טאַקי געוואוינט אַמאָל אַזאַ אַלמנה, זי איז אָבער שוין לאַנג געשטאָרבען, זי האָט געהאַט דרײַ מיידלעך, די צוויי יונגערע האָבען ערגיץ חתונה גע־האַט פון ווײַטען, די עלטערע איז אויך געווען אַ כלה. מען האָט אָבער מיט איהר אָבגעלאָזט דעם שדוך, און זי איז שוין אויך גע־שטאָרבען... זרח האָט אויסגעשנירט דאָס טיכעל און האָט געגעבען דעם יודען אַ רענדיל, און איז דערנאָך אַריבערגעגאַנגען אויפ'ן היי־ליגען אָרט פון דער שטאָדט, האָט געבעטען דעם קברות־יוד ער זאָל מיטקומען און האָט זיך גענומען זוכען דאָס קבר פון זײַן כלה, און אין אַ פאָר שעה אַרום אַז מען האָט שוין געהאַט אויסגעזוכט דאָס גאַנצע פעלד, האָט מען געפונען אין אַן עק דעם קבר גאַנץ פערוואַקסען מיט גראָז און מיט אַ' אַנגעלעגטער צעבראָכענע מצבה:
פה נקברה הנערה המשכלת יעלת חן... מתה בת עשרים בשברון לב בשנת.... לפ"ק ת'נצבה.

זרח האָט געהייסען דעם קברות־יוד ער זאָל געהן רופען דעם חזן. דער חזן איז געקומען און האָט געמאַכט אַ „אל מלא רחמים", זרח האָט איהם אויך געגעבען אַ רענדיל און ער איז אַוועקגעגאַנגען. דעם קברות־יוד האָט דאָס חײַב גערופען און זרח איז געבליבען אַליין. ער האָט זיך אָנגעבויגען איבער'ן קבר אין האָט אָנגעהויבען בעטען מחילה, ס'איז געווען ערב ראש חודש.

„זײַ מיר מוחל, רחל לעב, האָט ער אָנגעהויבען, לך חטאתי. צו דיר האָב איך געזינדיגט, ולבבי אשפך כמים, אין מײַן האַרץ פערגיס איך פאַר דיר און אויב איך האָב דיר שלעכטס געטהון, האָב רחמנות אויף מײַנע נײַגעבוירענע קינדער און לאָזען זיי נישט שטאַרבען בעזן אָבות, זאָג מיר וואָס דו ווילסט פון מיר און מיט וואָס קאָן איך אָבוואַשען דעם צאָרן פון אבי יתומים ודיין אלמנות".

ער זאָגט און שלאָגט זיך אָשמנו!

און ווי ער איז אַזוי געשטאַנען פאַר'ן קבר אײַנגעבויגען, איז ער אַנטשלאָפען געוואָרען שטעהענדיג; און ווי ער דרימעלט אַזוי, איז איהם געקומען די כלה אין חלום און האָט צו איהם געזאָגט: „איך בין דיר מוחל, זרח, במחילה גמורה, וואָס דו האָסט מיר גע־טהון, איך האָב אויך אין קבר קיין מנוחה נישט.... נאָר איין זאַך וויל איך דיך בעטען: דו ווייסט איך האָב נאָך צוויי שוועסטער און זיי וואוינען אין שעפעטיווקע, דאָרט האָבען זיי חתונה געהאַט, אָבער זיי זענען אָרים און האָבען קינדער חתונה צו מאַכען. פאָהר אַהין און העלף זיי".

זרח האָט זיך אויפגעהאַפּט פון שלאָף, האָט אויפגעהויבען זײַנע הענד און האָט געזאָגט: אודך ה' כי עניתני, אַ דאַנק דיר, גאָט, פאַר וואָס דו האָסט מיך דערלייזט!

* *

*

אַזוי איז זרח געפאָהרען קיין שעפעטיווקע און האָט געלאָזט אָנזאָגען זײַן כלה'ס שוועסטער, אַז עס איז געקומען צו זיי זייער אַ רײַכער פעטער פון ווײַטען, וואָס האָט זיך דערוואוסט, אַז עס איז זיי שלעכט און ער וויל חתונה מאַכען זייערע קינדער און זיי געבען נדן אונז יי אויסקליידען. גערעדט — געטהון. שעפעטיווקע האָט זיך גע'חדוש'ט אויפ'ן גרויסען עושר, וואָס האָט געגעבען תקון אין ביידע בתי־מדרשים און נדבות, ווער עס האָט נאָר געבעטען. מיט צוויי מיידלעך האָט מען באַלד געטהון אַ שדוך. ווער האָט זיך נישט גע־ווינשט צו נעהמען אַ מיידעל, וואָס האָט אַזאַ רײַכען פעטער? פאַר ה

אַנדערע קינדער האָט ער אויך אײַנגעלעגט געלד און די מוטערס אויך געלאָזט אַ סך געלד און זיך געזעגענט מיט טויזענד ברכות.

אַזוי איז זרח געקומען נאָך יאָהרען אַהיים צו זיין ווייב צירלען צוריק, וימצאה בריאה ושלמה, און האָט זי געפונען געזונד און פריש, וואָרום זי האָט די גאַנצע צאָהל יאָהר נישט איין מינוט פערלוירען דעם בטחון, און האָט יעדען טאָג געהאָפט צו גאָט, אַז זרח איהר מאַן וועט קומען אַהיים און אַלץ וועט נאָך ווערען גוט. ויפקד ה׳ את אשתו, און גאָט האָט וויעדער געעפענט דעם טראַכט פון צירלען און אין ניין חדשים אַרום האָט זי געהאַט אַ זוהן, און ער איז אויפגעוואַקסען געזונד, אין איז געוועזען וואויל און גע־ראָטען און האָט התונה געהאַט פון יחוס, און האָט געהאַט קינדער און קינדס קינדער, און אַ טייל לעבען נאָך היינט אין עושר און אין כבוד. אַזוי זאָלען מיר אַלע יודען זוכה זיין צו ישועות וגאולות ובא לציון גואל!

גדי.

(א מעשה מיט א מוסר)

נדרי

אַ מעשה מיט אַ מוסר.

אל תהי בז לכל אדם! זייַ ניט מבזה דעם אָרימאַן, קוק ניט אַ־וועק פון אַ מענשען, וואָס האָט ניט אַזאַ שען פנים און איז ניט שען אָנגעטהון, קרים דיך ניט קוקענדיג אויף אַ בעל־מום און אויף אַניאָבגעריסענעם, וואָס וואוינט הינטער דער באָד. אַז יענער האָט אַ שוואַרצע פערהאָרעוועטע האַנד, די נעגעל זענען פערגעלבט און קיינמאָל ניט גערייניגט און די הויט איז האַרט און געדראָלען ווי אַ ריב־אייזען, און דו האָסט, ברוך־השם, אַ ווייך וויים הענטדיל, ווי יעדער איידעם וואָס זיצט נאָך אויף קעסט און טהוט גאָרנישט, מאוס זיך ניט אידם צו געבען די האַנד. פין אַ טרעגער אין מיהל, וואָס זיין פנים און זיין קאַפּאָטע און זיינע שטיוועל אין אַלץ אין אידם איז לויטער מעהל, רוק דיך ניט אָב, טאָמער וועט ער חס ושלום דיר אויסשמירען דעם נייעם סורדוט דיינעם. מיין ניט, אַז די נשמה פון איינעם, וואָס שטעהט וויים הינטער דיר, איז פון קליאַטשע; מיין ניט, אַז אַ יוד, וואָס זיצט אין בית־מדרש פון תמיד־אָן אויף דער הינטערשטער באַנק און זיינע אבות אבותיו זענען ניט געזעסען איין באַנק העכער, איז אַ מענש פון אַ נידעריגערן סאָרט פון דיר, וואָס דו זיצט כל ימיך אין מורח און ביזט געוועהנט צו זיצען אויבען־אָן. דער אייגענער גאָט, וואָס האָט דיר בעשאַפען, האָט אידם בעשאַפען, און ער איז אַזוי גוט זיין פאָטער ווי דיין פאָטער. איך וויל אייך דערצעהלען אַ מעשה, איך בעט אייך, הערט צו.

די מעשה איז פון א שמש׳ס א זוהן, גדי מ׳ט׳ן נאמען, אנ׳אומגליקליך בעשעפעניש ק—, קיין מענש האט קיינמאל נישט געוואוסט, ווי אלט ער איז געוועזן, — מיט א פערוואקסענער ווילדער בארד, דאס פנים שווארץ, די האהר קיינמאל ניט געקעמט און אנגעטהון אין א מין אלטען וואטאווען בגד, אויסגעשמירט און בעפלעקט און מיט טויזענד לעכער און מיט צוריסענע קעשענעס. דאס היטעל איז געווען א גלגול פון א קאשקעט מיט א צובראכענעם דאשעק און שוין אודאי אלט געווען א יאהר צוואנציג. אויף די פיס האט ער געטראגען אויסגעדרעהטע שטיוועל, וואס זענען קיינמאל נישט געשווירט געווארען, און די האלעוועס זענען געווען צוגעבונדען מיט שטריקלעך... וואס פאר א לייבעל און וואס פאר א העמד ער האט געטראגען אונטער דער קאפאטע, וויל איך שוין גארניט זאגען. דאס הארץ זיינס איז שטענדיג געווען אפען און פערוואקסען מיט האהר ווי ביי א ווילדער חיה. געפעהלט האבען איהם אלע צייהן אין מויל, און אז ער האט אמאל געגעבען א שמייכעל איז ס׳איז איהם גערונען דאס שפייעכץ—, דאס איז געווען פין איהם א חולשה—, האט געקאנט, מען זאל ניט זינדיגען מיט די ריד, ניט גוט ווערען...

ווי עס שטעדט איבען, האט קיינער ניט געוואוסט, ווי אלט ער איז און ווען ער איז געבארען געווארען. אזוי ווי ער איז, געדענקט מען איהם שוין פון תמיד־אן. זיין מוטער איז געווען אנ׳אלטע און אנ׳עדערליכע יודינע, קליין און איינגעצויגען און אויסגעדארט ווי א שפאן. זיין פאטער ראובן דער שמש איז געווען א גרויסער מגושם׳דיגער יונג און לא עליכם א שטיק שכור. וואס ס׳איז געווען צו טהון אין קלויז, איז אלץ געווען אויף גדי׳ן און אלע עבודות קשות זענען געווען הל אויף זיין קאפ. אפילו וואשען די פאדלאגע אין קלויז אלע ערב שבת, וואס אין אנ׳אנדער שטאדט דינגט מען דערצו א גויה, האט גדי אליין געטהון; ער האט געקעהרט, געשאבען די בלאטע פון די טרעפ, גערייניגט די פענסטער, געפוצט די הענגלייכטער און ארויסגענומען דעם פערגרינטען חלב. דאס פאס וואסער צום וואשען זיך די הענד האט ער תמיד געפילט, ארויסגעטראגען דעם צובער און געטריקענט די האנטיכער. וויג־

טער האט ער געהייצט ביידע הרובעס און טאקע אליין געהאקט דאס האלץ, געקליבען שפענער, געגאנגען נאך נאפט, ארויסגעטראגען דאס אש. איז אבגעפאלען א וואנד, האט גדי זי פערשמירט מיט ליים; זענען אריין ציגען אין דער ווייבערשער שוהל, — דארט זענען נאך דעמאלט ניט געווען קיין פאדלאגעס, — און האבען צישארט די ערד, האט גדי געטראגען פרישע ערד און זאמד און האט אויסגעגלייכט די ערד; האט א שטארקער רעגען אויעקגעשווענקט די ישועל פון קלויז, האט גדי זי ווידער אויפגעמויערט מיט שטיינער. אין קוימען איז גדי געקראכען, אז ס'האט גערויכערט, נאכגעקוקט אויפ'ן דאך ווען ס'האט גערונען. הכלל, ס'איז ניט געווען קיין עבודה, וואס גדי האט זי ניט געטהון, און גארניט איז געווען פאר איהם צו-שווער. צי וואס זאל אזוינס רוהען? וואס דען זאל אזוינס טהין, ווען ניט ארבייטען?

און איז ניט געווען אין קלויז וואס צו טהון, האבען אנדערע מיט איהם געארבייט. פון די גבאים אין דעם רב און די שוחטים און די הונים איז גארניט צי ריידען, אבער איטליכער אין שטאדט, פון גרעמטען ביז צום קלענסטען, האט געהערשט אויף גדי'ן און זיך מיט איהם געשפאסט. וואו עס איז געווען א לאך צו פערשטאפען, האט מען פערשטאפט מיט גדי'ן. גדי איז געגאנגען רופען די בעלי־דינים צום רב, דעם שוחט צום קצב קוילען, דעם כהן אויף א פדיון הבן, די לייט פון דער חברה־קדישא אויף אן אסיפה. נגידות'טעס האבען איהם מיטגענומען אין מארק אריין, ער זאל זיי נאכטראגען די גענז און די היהנער. ביי די גבאי'טעס האט ער געהאלפען שטעלען בארשטש, ביי דער רבי'צין האט ער איינגעזייערט די אוגערקעס. דא האט ער געמישט קלייען פאר א קיה און דא האט ער געקליבען שפענער. קינדער, וואס האבען ניט געוואלט געהן אין חדר אריין, — און דער בעהעלפער האט זיך צוקריעגט מיט'ן רבי'ן, — האט גדי געמוזט טראגען אויף די פלייצעס. ביי א גט און אין ביי א חליצה איז זיך גדי אבגעלאפען די פיס. ביי א ברית איז ער געווען דער ערשטער און דער לעצטער. ביים בעל־ברית איז ער געווען זיין משרת און ביי דער באבען איז ער געווען איהר משרת, און אפילו יעדע דינסט האט איהם בעהאנדעלט, ווי איהרען

אַ דיענער... ווער שמועסט אויף אַ קנס=מאָל, צי גאָר אויף אַ התּונה, האָט גדי געאַרבייט עבודת פרך. ווער האָט געטראָגען די ברעטער צום שאַלאַש און די רעדנעס? גדי. ווער האָט געשלעפּט פון דער קלויז די טישען און די בייננק? גדי. נאָך געשיר צום קרעמער ווער איז געלאָפען? גדי. נאָך פיש, נאָך פלייש, נאָך צוקער און נאָך מאַנדלען האָט מען געשיקט גדין. גדין האָט מען געשיקט נאָך בראָנפען, נאָך וויין. אודאי איז ער אַרומגעלאָפען אויף אַלע סטאַנציעס, וואו די מחותנים זענען געשטאַנען, דעם עולם געגאַנגען ריפען צום אויפרופען, צי דער וועטשערע. עס איז גאָרניט געווען איין גדי, גאָר צעהן גדים האָבען געאַרבייט און זענען געלאָפען אין פערשיעדענע ערטער, און פון אַלע איז גערונען דער שוויים. און טאָמער מיינט איהר, ער האָט דערפאַר עפּיס בעקומען? צי וואָס בעדאַרף אַזאַ בריה האָבען געלט? —

און וואָס האָט ער ניט איבערגעטהין, אַז ס'האָט זיך אָנגעהויבען אלול מיט אַלע ימים נוראים מיט דעם ריין מאַכען די קלויז און מיט די דאָרפס=יידען, וואָס זענען געקומען אין שטאָדט אַריין און איטליכער פון זיי האָט באַלה געהאַט זיין משרת אין שמש, און ער האָט געהייסען גדי. און פאַר פסח האָט גדי געמוזט לויפען אין די גרעסטע בלאָטעס צו די בעקערס העלפען טראָגען די מצות. ער האָט געבונדען די גענז צים קוילען און זיי געטראָגען צום שוחט, געפליקט די פעדערן און געשלעפּט די אָבדירקעס אין מאַרק אַריין. און איך בעדאַרף דעם לעזער ניט זאָגען, אַז גדי האָט קיינמאָל ניט טועם געווען דעם טעם פון אַ גריב...

און וואָס האָט ער געוואוסט פון אַ שבת צי פון אַ יום־טוב, צי פון אָבריהען, צי גאָר פון דאַווענען, אַז אין מיטען דאַווענען קאָן מען איהם שיקען טויזענד גענג, אַז ער איז גאָרניט בגדר מענש, דאָטש ער קומט שטאַרק צי=נוץ און איז אַנ'עבד כנעני פון איטליכען. אַ מצוה טהון איז אודאי אַ גוטע זאַך, אָבער איז דען גדי, וואָס אין קלויז טרייבט מען מיט איהם לצנות, בגדר מצוה? מיינט מען דאָס איהם, אַז ס'איז אַ מצוה צו געבען אַנ'אָרימאַן אַנ'אָבגעלעגטען בגד? פרעגט איהם, צי עס האָט איהם איינמאָל אין זיין לעבען צוערפען אַ יודינע אין ווינטער און איהם געזאָגט: גדי,

עס איז דיר קאַלט, דאָ האָסטו אַנ׳אַלט לײַבעל פון מײַן מאַן. געלאָפען איז ער פאַר איטליכען און האָט געטהון אַלע שליחות. האָט איהם עמיצער געגעבען זומער אַ פאָר שיך, אַז עס זענען געוועזן היצען, און די שטיוועל האָבען איהם אָבגעברענט די פיס? וואָס הייסט, פיהלט ער דען? פערשטעהט דען אַזוינס, אַז נידריגע שיך אין זומער זענען בעסער ווי אויסגעדרעהטע שטיוועל? זעהט איהר, געהן אָבזוכען די קוה ביי אַ בעל־הבית, אַז זי איז זיך פערגאַנגען אין פרעמדע גערטנער, און די הינד ביי די גוים האָבען איהם אָבגעריסען די פאָלעס. דערצו איז גדי ווי געשאַפען. געהן רייסען גרינס אויף שבועות, צו אויף הושענות, און זיך לאָזען שלאָגען פון די שקצים מכות־רצח, אָדער גאָר נעכטיגען אויפ׳ן הייליגען אָרט, אַז מען האָט געבראַכט אַ מת פון דאָרף אין ס׳איז שוין געווען צו שפּעט איהם צו בעגראָבען, — דערצו איז גדי גוט. גדי האָט גאָר געמוזט אַליין גראָבען דעם קבר, אַז עס איז געווען קאַלט און נאַס, אין דער קברות־יוד האָט זיך געפוילט צו גראָבען...

וואָס האָט גדי ניט געטהון אין צו וואָס איז ער ניט געווען נוצליך? האָט איינער בעדאַרפט אָבהיטען אַ משוגע׳נעם, וואָס האָט אַקט, האָט מען געדונגען גדי׳ן פאַר אַ מזומנ׳עם זעקסער, און ער איז געזעסען. האָט מען בעדאַרפט אָבהיטען אַ משוגע׳נעם, וואָס האָט געשלאָגען און גע׳הרג׳עט, האָט גדי איהם אָבגעהיט, אין יענער האָט איהם צודראַפּעט דאָס פנים אין שיער אויסגעזעצט די אויגען. דער פריסטאַוו האָט אויך געאַרבייט מיט גדי׳ן און דער סעקרעטאַר און דער שרייבער ביז צים סאָטסקי. גדי איז געווען דער אמת׳ער שעיר המשתלח, נאָר יענער איז האַטש אָבגעקומען מיט איין מאָל, אַראָבגעוואָרפען פון באַרג עזאזל מיט די עונות פון כל ישראל און פטיר, און גדי האָט געמוזט אויף זיך טראָגען אַלע פגעים און עבודות אויף זיינע פלייצעס, וואָס וואָלטען געקלעקט פאַר כמה דורות.

און ווי אַזוי ער האָט דאָס אויסגעהאַלטען, איז נאָר עד היום אַ חדוש. אַ מענש, וואָס האָט קיינמאָל ניט געגעסען רעכטס, קיינמאָל ניט גערוהט, אין זיין לעבּ־טאָג קיין קישען צו־קאָפּען ניט געזעהן. זומער איז ער געשלאָפען אין דער וויבּירשער שיהל אויפ׳ן בוי-

דעם און ווינטער אויף דער הוילער באנק געבען דער הריבע, ווען עס איז נאר ניט געווען אניאורח א תקיף, וואס האט איהם אוועקגעטריבען. ווער האט זיך אנגענומען פאר איהם? ווער האט דאס געארט, אז ער איז געשלאפען אויף דער ערד? פערקעדרט, האט א יונגעל א שייגעץ איהם געפינען שלאפען, האט ער איהם א טראט געטהון מיט'ן פוס, אדער ארויסגעגאסען אויף איהם א קווארט וואסער.

אפילו גיטע און פרומע לייט מיט א הארץ האבען ניט אנגעהויבען צו פערשטעהן, אז ער איז אויך א מענש; אין למשל אז מען ווארפט איהם א שטיין אין קאפ אריין, קאן איהם דאס וועה טהון. יינגלעך און ווייסע-חברה האבען זיך תמיד צו איהם געטשעפעט; דער האט איהם געצופט ביי דער נאז, דער ביי דער בארד, דער האט איהם אראבגעווארפען דאס היטעל. און אפילו די סטאטעטשנע בתורים, וואס זענען געזעסען אין קלויז אין האבען געלערנט, האבען געהאט גרויס תענוג צו נעהמען גדי'ן נאכמיטאג, איהם ארויפלעגען אויפ'ן טיש, אויף וועלכען עס איז קריאת-התורה, און איהם שמייסען. און ער זאל דאס געבען א שעלט, זאל זיך ניט לאזען, זאל שלאגען מיט די פיס, אדער בייסען, ווי דער שטייגער איז. און דערנאך, אז מען האט איהם שוין גיט אבגעשמיסען, האט מען זיך צונויפגעלעגט צעהן קאפיקעס אין מען האט איהם געשיקט קויפען עפעל אין מארק אריין. זיי האבען געביסען די שענע, רויטע עפעל, וואס פון זיי האט געשפריצט דער זאפט, אין גדי האט געמוזט קוקען און קלויבען די קערנער, אין אז ס'איז שוין געווען ביי זיי א נדבן, האט ער איהם געקאנט געבען דאס אבגעביסענע הארץ פונ'ם עפעל... וואס זאל אזוינס זיין א מפונק און וועדעלעריש? ס'מוז דאך זיין איינער אין שטאדט, וואס זאל אויפעסען דאס טרוקענע פערשימעלטע ברויט ביי דער בעל-הבית'טע. און ווער דען זאל אויסטרינקען די געהונענע מילך, אדער אויפעסען די שלעכטע צוקראכענע אייערקעס, ווען ניט גדי?

יא, ווען איך וואלט ליעב געהאט צו רידען אין גלייכעני'שען, וואלט איך געזאגט, אז גדי איז געווען אין שטעדטיל דאס מיסט פון בהינת מענש. וואס קאן דאס זיין פאר א מין בריה אויף דער וועלט?

וואָס ווייסט אַזוינס פֿון פֿרייד און לייד, וואָס גערעדט אַרום, דאַכט זיך, מיט טויבע קושיות? און דאָך איז דאָס געווען אַ בעשעפעניש. אפילו אַ וואָרעם און אַ זשוק, וואָס איהר מאוס'ט אייך פֿאַר דעם, קומט אויך פֿון גאָט'ס האַנד. ווער קאָן אַריינקריכען אין האַרץ פֿון אַזאַ גדי, צו וויסען, וואָס ער טראַכט און צי אויב ער טראַכט. האָט ער שוין גאָר קיין השגה ניט פֿון אַ מענשען? ציהט איהם ניט צו איינעם און צו דעם אַנדערן ניט? האָט ער להלעטין גאָר קיין חלוק ניט געוואוסט צווישען דעם, אַז דער ווינד האָט איהם געפּאַטשט דעם רעגען אין פּנים אַריין און די נאַסקייט האָט איהם דורכגענומען, און צווישען דעם, אַז ס'איז געווען זומער און די זון האָט געלייכט? ווי געזאָגט, ווער קאָן אַריינקריכען אין אַ האַרץ פֿון אַזאַ מענשען און ווער קאָן דאָס וויסען אויף דעם עולם?

ויהי היום איז זיך גדי מישב און גיט אַ שטאַרב. צי איז ער געלעגען שלאָף, צי גלאַט אַזוי די ערד האָט איהם צוגענומען, — וואָס איז די נפקא־מינה, געשטאָרבען, בעגראָבען! ניט אַ האָהן האָט אין שטעדטיל נאָך איהם געקרעהט, און קיינער האָט ניט נאָכגעזאָגט נאָך איהם אַ גוט וואָרט. ער האָט דאָך פֿאָרט געדיענט דעם כלל און דעם פּרט אַלע זיינע יאָהר, — גאָרנישט, אַליין אַ בהמה. טאָמער האָט די גבאי'טע געדאַגה'ט, אַז היינט איז ניטאָ, ווער עס זאָל איהר מעלקען די ציג, צי אַנ'אַנדערער, וואָס ס'איז איהם דערמאָלט איינגעפֿאַלען דער אייוועץ, און ס'איז ניט געווען, ווער עס זאָל שלעפּען די ציגעל אומזיסט. און איהר מיינט, אַז באַלד אַז גדי איז געשטאָרבען, איז געקומען דער מלאך דומה און האָט געגעבען די פֿיער שמיץ אויפ'ן קבר און איהם גערופֿען צום בית־דין של מעלה, ווי איטליכען מענשען, — פֿרעגט מיך, לאָמיך הערען. אפילו אַזוינער האָט אויך אין זינען נאָר בכבוד'יגע יודען, צי אפילו אמת'ע רשעים, וואָס האָבען שטאַרק הנאה גע־האַט פֿון דער וועלט, בעת זיי האָבען געלעבט... ניין, גדי'ן האָט מען אין דער ערד טיעף בעגראָבען, אָהן שערבלעך אויף די

אויגען און אָהן אַ טלית, — ער איז דאָך געשטאָרבען אַ בחור, און אפילו אין ספר הזכרונות אליין אויפ'ן הימעל, וואָס דער מינדעסטער האָט דאָרט אַ בלאַט, און זיין נאָמען אין זיינע מעשים שטעהען דאָרט פערשריבען, האָט אויך געפעהלט גדי'ס נאָמען. איהר קאָנט זוכען דאָרט אַ גאַנצען טאָג אין אות גימל, — די שרייבערים דאָרט האָבען בילינערם צו טהון, ווי אין זינען צו האָבען אַזאַ מין בריה משונה בצורת מענש, אַ פערוואַלגערט און אומגליקליך בעשעפעניש אָהן אַ טראָפען ליכט אין גאַנצען לעבען... און אַז דאָס שטעדטיל, וואָס גדי האָט דאָרט געלעבט, האָט איהם קיין מצבה נישט געשטעלט, בעדאַרף איך אייך ניט זאָגען, און אַז קיין קדיש האָט מען נאָך איהם ניט געזאָגט, בעדאַרף איך אייך אַוודאי ניט זאָגען. גאָרניט, מען מיינט אָדם יסודו מעפר וסופו לעפר. גדי איז געקומען פון שטויב און וועט ווערען שטויב... אַפילו אַ ווערעמיל וועט פון איהם הנאה ניט האָבען, וואָרום ער איז געווען אויסגעטריקענט ווי אַ שפּאָן, און אויב כ'איז אַזוי — וואָס־זשע האָב איך בעדאַרפט קומען אין דאָס אַלץ דערצעהלען? און צי וואָס בעדאַרף דער לעזער וויסען, אַז ס'איז אַמאָל געווען אַ שמשים אַ זוהן, וואָס האָט געהייסען גדי און האָט אַזאַ מין לעבען געלעבט, וואָס מען קאָן דאָס גאָר ניט רופען לעבען? יאָ, וועט ער פרעגען, וואָס לאָזט מיך דען דער דערצעהלער מיט דעם הערען? אָט דאָ הויבט זיך אָן דער צווייטער טייל פון מיין ספור...

דריי טעג נאָכדעם, ווי גדי איז געשטאָרבען, איז גאָט געזעסען אויפ'ן הימעל, און עס זענען געזעסען די גאַנצע פמליה של מעלה, און עס זענען געזעסען די שבעה רועים, און די זקנים און אַ סך צדיקים און מלאכים זענען געשטאַנען, און עס איז געווען דער שמועס מכּה דעם עולם התחתון, און ווי אַזוי די מענשען האָבען זיך ליעב צו פערשטעלען, און ווי אַזוי מען ווייסט גאָרניט, ווער דער אמת'ער צדיק איז און ווער דער אמת'ער רשע... האָט זיך גאָט אָנגערופען צו אַ קליין מלאכ'ל: קענסט דו דעם וועג צו יענעם שטעדטיל? געה אויפ'ן בית־עולם און זוך אין עק נעבען דעם צוים, וועסטו געפינען אַ־קבר אויפגעשאָטען ווי אַ

קליין בערגעל, עפען דעם קבר און ברייננ אהער צוטראגען את דעם, וואס ליעגט דארט בעגראבען. געה אבער גיך, רוה זיך ניט אב. ויעש המלאך כן, האט דער מלאך אזוי געטהון, איז אראבגעשטיגען פון עולם העליון אין יענעם שטעדטיל אריין און האט געשפאלטען דעם קבר, גענומען גדיין אויף זיינע פליגלען און איהם געבראכט צוטראגען אויפ'ן הימעל. און ווי דער מלאך איז מיט גדיין אנגעקומען אויבען, האט גאט בעפוילען, מען זאל נעהמען גדיין אין גן-עדן אין א באד אריין און איהם ערשט רייניגען דעם גוף און איהם שטארקען, און איהם צוריק געבען דעם צלם פון א מענש, וואס מען האט דארט אונטען אין איהם צוטרעטען... באלד האט מען זיך גענומען אין גן-עדן איהם וואשען און רייניגען און שמירען זיין לייב מיט סמים און מרקחת. איין מלאך האט איהם אבגעשניטען די פערווילדעטע האהר, אנאנדערער האט איהם אבגעשניטען די פערוואקסענע נעגעל פון די הענד און די פיס. גראזען און קרייטעכצער האט מען געבראכט מיט די טייערסטע ריחות, און מען האט מיט זיי געריבען זיין גוף, און געוואשען האט מען איהם מיט וויין און מיט מילך און מען האט איהם דערנאך געלעגט איינגעוויקעלט אין א ווייכע קאלדרע אברוהען, ביז דער לייב האט זיך א ביסעל געלייטערט און די הויט איז געווארען ווי פון א מענשען. איהם אליין האט מען געגעבען כל מיני דערקוויקעניץ, און אלע שמשים אין גן-עדן האבען זיך מיט איהם אבגעגעבען, און גאט איז ער געווארען אזוי טייער, ווי דער גרעסטער צדיק.

אזוי איז געווען אזעקגעגאנגען אנ'ערך צוויי חדשים. און אז עס איז געקומען דער דריטער חדש, האט גדי אויפגעעפענט די אויגען און זיך אנגעהויבען פיהלען ווי א מענש. עס איז געווען צום ערשטען מאל אין זיין לעבען, אז מען האט מיט איהם ניט געארבייט, און געהן געהט ער אנגעטהין אין ריינע קליידער און ער הערט ניט זיין פאמען פערדרעהען, און ניט יעדעם יונגעל טרעט איהם מיט די פיס. פערקעהרט, ער איז א מענש ווי אלע מענשען, און האטש ער קאן קוים עברי, — ווארים קיינמאל האט מען איהם ניט געלאזען דאוונען, — דאנקט ער גאט, ווי עס קומט איהם פאר אויף זיין אופן, און ער איז א שטילער, רוהיגער מענש, וואס

טשעפּעט אַפילו ניט אַ פליג אויף דער וואַנד. אַי, וואָס ער
האָט ניט די גרויסע השגות און קאָן ניט תופס זיין ענינים, — האָ-
בען דאָך אַ סך בריות, וואָס גאָט האָט בעשאַפען, קיין השגה ניט
פון דער וועלט, און פונדעסטוועגען האָט גאָט פון זיי נחת-רוח.
דערפאַר, וואָס איך האָב מעהר שכל פון מיין חבר און פערשטעה
אַ זאַך מעהר ווי ער, בין איך נאָך ניט זיין אָדון, און דער בורא עולם
איז אַזוי גוט זיין שעפער ווי מיין שעפער. און טאָמער נאָך, פערקעהרט,
איך בענוץ דעם שכל, וואָס גאָט האָט אין מיר געפלאַנצט, כדי צו
טהון גוטס — צו שלעכטס און צו פאַלשקייט. ער אָבער איז אַ
פשוט'ער מענש אָהן חכמות, אָהן הויות און אָהן העזה אַלץ וועל-
לען צו הערקלערען און צו דערפאָרשען, און אפילו אין גן-עדן
אַליין זיצט ער זיך שטיל און זאָגט ניט קיין וואָרט. עס איז ניטאָ
קיין פיצעל קנייטש אין זיין נשמה און קיין פערקרימעניץ אין איהם,
וואָס קומט אַלץ דערפון, וואָס מען וויל איינעהמען די וועלט און
מען פערגעסט דעם גבול, וואָס גאָט האָט געזעצט דעם מענשען...
אויסגעגליכען איז אַלץ אין גדי'ן געוואָרען, זינט מען האָט פון
איהם אַראָבגענומען דעם שווערען עול אין די קנעכטשאַפט...

און פאַר דעם שכר, דערפאַר וואָס גדי איז געווען אויף דער
וועלט איטליכען אַ עבד נכנע, און זיין אַרבייטען אין טהון האָבען
אין זיך געהאַט ריינע קנעכטשאַפט, טאַקע ווי דער אָקס אין אַקער
און ווי דער אייזעל, וואָס געהט אין די לאַנגע מדבריות און רוהט
ניט אַ ווייל, האָט דערפאַר האָט גאָט אַריינגעגעבען גדי'ן אין דעם
נייען לבוש פון מענש, און ווי ער האָט זיך אויפגעריכט, צו דוד
המלך'ן אין הויף אַריין.

אין די הונדערטער פּאַלאַצען אין גערטנער פון גן-עדן, וואו
עס וואוינען דוד המלך וכל מלכי בית דוד הטובים און אַלע מלכי
צדק, וואָס קומען אַרויס פון דוד'ן, איז זיך גדי אַרומגעגאַנגען און
האָט געהערט אַלע אין דער-פריה דעם תהלים זינגען אין גרויסען
כאָר און האָט געזעהן די מלאכים און שרפים און האָט זיך ניט
געוואונדערט. ער האָט זיך אויך ניט געשטיפט דאָרט וואו מען טאָר
ניט. ווי געפרעהט האָט ער זיך, אַז מען האָט איהם געמאַכט פאַר
אַ וועכטער ביי איינעם אַ טויער און אַז ער האָט בעקומען אַנ'-אַר-

בייט. געשטאנען איז ער אויף זיין פלאץ און האט שומר געווען באמונה, און פונדעסטוועגען, אז ס'איז געקומען א נשמה און האט געבעטען, מען זאל זי אריינלאזען צו דוד המלך'ן, ווארום זי וויל האבען א תקון, האט ער איהר ניט געענטפערט גראב. איהם איז געווען די פערוואגעלטע נשמה אזוי חשוב, ווי דוד המלך אליין, און זיין הארץ האט ניט געוואוסט פון דעם, וואס מיר רופען דאס געהויבענע און ניט-געהויבענע, אין דעם חלוק צווישען דעם מלך און זיינע עבדים. און אז דוד המלך איז געגאנגען שפאצירען אין יענעם גארטען, וואו גדי איז געשטאנען, אין האט איהם דערזעהן און איז צו איהם צוגעגאנגען און האט געזאגט צו איהם: וואס מאכסט דו, גדי? — האט זיך גדי ניט דערשראקען אין איז ניט געפאלען צו די פיס, ווי ער האט דאס געזעהן טהין אפילו גרויסע שרים; ער פיהלט זיך ריין און טהוט זיך זיינס. פארוואס זאל ער דען האבען אימה און פחד? אזוי איז גדי געווארען אנאנדער מענש, זינט גאט האט זיך אנגענומען זיין קריוודע און איהם ארויסגעצויגען מעבדות מצרים, פון דער אמת'ער קנעכטשאפט אין האט איהם דערלייזט.

און דאך איז ער טאקע הודך געפעלען מעהר ווי אלץ, און ער האט פון איהם א סך מעהר געהאלטען, ווי פון אלע עבדים ושרים, און ס'איז א סברא, אז זינט דוד המלך האט איהם דערקענט אין ס'איז איהם דורכגעבליצט דער מין מענש גדי, האט ער געמאכט א ניי קאפיטעל תהלים אויף איהם, דאס הונדערט אין איין-און-פופציגסטע קאפיטעל. דאס איז אבער איך אונזער תהלים'ל ניט דא און דאס וועט ערשט אויפגענומען ווערען, ווען ס'וועלען קומען די צייטען פון תחית המתים...

* *

*

יא, מקימי מעפר דל, מאשפות ידים אביון, גאט דערהויבט דעם ארימאן פון שטויב, פון מיסט קלויבט ער איהם אויף דעם נידריגען

און מאַכט אידם גרויס, איז אַ שען ליעד, אָבער דאָס איז נאָך ניט דער גאַנצער זמר גדי און די בהינה פֿין אַ־אַ מין מענשען. אין דער גמרא און אין די שפּעטערדיגע ספרים איז אויך דאָ פֿין דעם אַ ביסעל. לעגט אייך אַנידער פֿאַר דער שוועל אין בית־המדרש, — זאָגט איינער, — כּדי די, וואָס געהען דאַווענען מיט די גרויסע טלית און תפלין'ס אין מיט די ברייטע גאַרטלען זאָלען אויף אייך צו־שען, און איהר זענט מעהר פֿין זיי אַלע...

טרעהרען

א מעשה פון חורבן.

טרעהרען

א מעשה פון חורבן.

— צו יענער צייט, ווען דאס בית־המקדש איז נאך געשטאנען, און ירושלים איז געווען גרויס און די יודען זענען נאך געווען א מלוכה, טאקי אנ׳אמת׳ע מלוכה מיט מלכים ושרים, און מ׳איז געזעסען ביי זיך אין דער היים, איש תחת גפנו, איטליכער האט זיך געהאט זיין שטיקעל ערד, און גלות איז גאר ניט געווען, ווי היינט, — האט געוואהנט אין א דארף אין גליל א יוד, וואס האט געהייסען טוביה בן אליעזר, און ער האט געהאט א וויינגארטען און האט געמאכט וויין, און זיין וויין איז געווען גוט און בעקאנט און האט געהאט א שם. אזוי איז איהם געגאנגען גיט, און ווען ניט דאס, וואס ער האט ניט געהאט קיין קינדער, וואלט ער קיינמאל קיין זארגען ניט געהאט, און הנה זיין ווייב איז געווען גוט און פרום און האט ניט מהרהר געווען אויף השי״ת. אלע יאהר פלעגען זיי געהן עולה־רגל זיין קיין ירושלים, צי צו פסח, צי צו שבועות, צי צו סוכות און ברענגען א קרבן, אמאל טאקי בכורים און גוטע וויינטרויבען פון אייגענעם וויינגארטען. הנה, אז זי איז געקומען אין די גרויסע שטאדט, וואס די כהנים און די שרים און טאקי דער מלך אליין האבען דארט געוואהנט, און ס׳געווען א פראכט און ס׳געווען אויף וואס צוקוקען, איז זי זיך ניט מארגעקומען קליין אין איהרע הארפסקליידער, און פון די בנות ירושלים מיט זייער רייכטום און צירונג און זיידענע קליידער, טאקי פשוט פערפוצט, ווי היינט אין די גרויסע שטאדט מיט מאדעס, איי זי להליטין ניט נתפעל געווארען, און ס׳איז איהר ניט געקומען אויף די מחשבה זיך וועלען אויך אזוי אנטהון. — זי איז געווען א כשרע דארפס־נשמה.

*) ארויסגענומען פון דער גמרא.

זיך וועלען אויך אַזוי אָנטהון. — זי איז געווען אַ כשר'ע דאָרפס-נשמה ווי זי איז אויפגעוואַקסען ריין, אַזוי איז זי געבליבען ריין. טוביה'ן אָבער, איהר מאַן, כאָטש ער איז געווען אַ ערליכער און אַ איש ישר, אָבער אַ מאַנס-פּערשוין, האָט ירושלים מיט זיינע סאָלדאַטען מיט די חצוצרות און מיט די טראָמפּעטען און דעם גאַנצען טאַראַראַם פון אַזאַ שטאָדט מריבה באוכלסין, מיט אַזוי פיעל מענשען, פאָרט בעסער געפעלען, ווי דאָס לעבען אין דאָרף. דאָס הייסט, זאָגען האָט ער דאָס ניט געזאָגט: איך וויל בעסער וואָהנען אין ירושלים, איידער אין גליל אין אַ דאָרף, און קיינמאָל האָט ער דערפון ניט גערעדט מיט זיין ווייב חנה'ן, אָבער אַ הרהור איז איהם אַמאָל אַזוינער געקומען, ווי זאָגט מען אַ מחשבה; ס'איז פאָרט אַ מענש און אַז מ'זעהט ירושלים אַלע יאָהר בתפארתה, קאָן זי שוין געפעלען!

פון דעסטוועגען איז ער זיך ווייטער געזעסען אין גליל אויף זיין ווייגאָרטען, האָט געאַרבייט און השגחה געגעבען אויף דעם ווין און גאָר געפלאַנצט נייע ווייגשטאָקען; און ווער ווייסט, אויב ער וואָלט דאָרט ניט אָבגעלעבט די גאַנצע יאָהרען און וואָלט אויך געשטאָרבען און צו קבורה געקומען דאָרט נעבען זיין ווייגאָרטען, ער און זיין ווייב חנה. וואָס זשע טהוט גאָט? מוז זיך חנה אַמאָל פערקיהלען אויף אַזאַ וועג קיין ירושלים, קראַנק ווערען אין דער אמת'ן און שטאַרבען, קוים דערלעבט פיערציג יאָהר. דאָס האָט טוביה'ן שטאַרק געטראָפען, און אַז ער איז צוריק אַהיים געקומען אַליין צו זיין ווייגאָרטען אין גליל, איז איהם געווען שרעקליך אומעטיג, ער האָט שוין מעהר נישט געפיהלט אויף זיך דעם עול אויפצושטעהן צו זיין אַרבייט, אַכטונג געבען אויף די קנעכט, און אַז די קנעכט האָבען געזעהען, דאָס קיינער קוקט ניט, האָבען זיי טאַקי געאַרבייט אַבי ווי. אַזוי איז דער ווייגאָרטען צוריקגעגאַנגען און טוביה האָט אַ קוק געטהון, אַז ס'איז קיין תכלית ניט, און מרה-שחורה'דיג איז איהם געווען אַזש צום משוגע ווערען, האָט ער זיך מישב געווען און האָט פערקויפט דעם גאַנצען ווייגאָרטען מיט דעם הויז, מיט דעם ווין-קעלער. און האָטש ער האָט בעקומען דערפאַר אַ שטיק געלד,

האט ער דאס געטהון מיט א שווער הארץ, ווארים ס'איז געווען נחלת אבותיו. געטרייסט האט ער זיך, אז ער וועט אצינד קאנען ציהען קיין ירושלים און דארט וועט איהם ניט זיין אזוי אומעטיג.

אנגעקומען קיין ירושלים מיט א סך געלד, האט זיך טוביה געקויפט א הויז און שענערעס מעבעל, ווי ער האט געהאט דארט אין גליל, און האט פערזוכט זיך איינצולעבען. און אזוי ווי ער איז געווען געניט אין ווין, האט ער אנגעהויבען צו מאכען מסחרים מיט ווין און פלעגט קומען אויף דעם גרויסען מארק, וואס איז געווען אין ירושלים, און איז דארט זיך צונויפגעקומען מיט מענשען און מיט גרויסע סוחרים.

און האטש ס'איז א וועדהטאג צו זאגען, מוז איך אייך מודה זיין, אז ירושלים פון דעמאלט איז ניט געווען אזוי פול מיט יושר און צדקה. אמת שמעיה ואבטליון זענען טאקע געזעסען און האבען געלערנט און געפלאנצט יודישקייט אין בית־המדרש. אבער אויף די גאסען האט עס אויסגעזעהן גאר אנדערש. די צדוקים, די דעמאלטיגע אינטעליגענציע, און די גבירים האבען שטארק אין זין געהאט די וועלט, און האבען געמאכט גרויסע נסיעות קיין גריכענלאנד און רוים און דארט האבען זיי זיך אבגעלערענט נייע מנהגים... א סך האבען פערביטען די יודישע בגדים אין ביי זיך אין דעה היים גערעדט גריכיש און רוימיש. דער הויף מיט דער קעניגליכער פאמיליע פון הורדוס האבען זיך אויפגעפיהרט גאר ניט ווי יודען, און געבויט האט מען גימנאזיעס אין טעמפלען מיט זיילען, ווי מען איז דאס געוואוינט געווען געוואוהנט אין דער היילינער שטאדט.

דאס איז אבער נאך ניט אלעס. צו אזא לעבען אין וואוילטאג, מוז מען האבען א סך געלד, און אז מ'האט דאס ניט, מוז מען עס פארט קריגען, און דעמאלט נעהמט מען עס צו ביי אנדערע... אזוי איז געקומען, אז די רייכע האבען אוועקגענומען ביי די ווענינער רייכע דאס זייערע, די שטארקע און די תקיפים, וואס זענען געווען חשוב אין הויף און האבען ניט געהאט פאר וועמען מורא צו האבען, האבען אוועקגענומען ביי די שוואכע זייער אייגענטום און קיינער האט זיי ניט געקאנט קומען אין געפענגניש אריין. יא, ס'געווען א חור...

איהר קאָנט פערשטעהן, אַז בײַ אַזאַ לעבען זענען די בנות ציון אויך ניט מעהר געווען דאָס וואָס אַמאָל, שען זענען זײ געווען, אָבער ס'איז ניט געווען די לויטערקײַט פון אַמאָל און ניט די רײַנקײַט פון אַמאָל.. נײַן, פערשײַטע נקבות זענען דאָס געווען, געוואוהנט צו פוץ און צו לוקסוס, אָנגעטהון אין די טײַערסטע קלײדער פון דער וועלט מיט אַלע קונסטען... און אַז ישעיה און אַלע נביאים, וואָס האָבען געלעבט פאַר'ן ערשטען חורבן אין האָבען אויך ניט בעסערס געזעהן פאַר די אויגען, וואָלטען דעמאָלט אויפגעשטאַנען, וואָלטען זײ זײערע שטראָפרעד געקאָנט זאָגען אַ סך שאַרפער ווי דעמאָלט, און אַ סך ברענענדיגער. אַזאַ לעבען איז געווען דעמאָלט אין ירושלים!

און צו אַזאַ צײַט, ווען גאָט איז שוין דערצאָרנט געווען אויף אַלע די, וואָס לעבען אַזוי, און ס'האָט איהם שטאַרק פערדראָסען אויף זײַן פאָלק, וואָס געהט ניט אין זײַנע וועגען און איז גאָרניט מעהר דאָס הײליגע פאָלק, ווי ס'שטעהט אין קדושים, פונקט פערקעהרט: מותרות אויף שריט און טריט, צונעהמען דעם בעל־הוב דאָס לעצטע און אַפילו דעם יתום ואלמנה אויסצוזויגען, אַבי זיך אַלײן צו בערײַכערן, און צניעות שוין גאָר ניט, גאָר להפך ולהפך, יאָ, אין אַזאַ צײַט קומט טוביה בן אליעזר אין די אויסגעלאַסענע שטאָדט ירושלים פון זײַן שטילען ווײַנגאָרטען און ווערט אַ סוחר. אַזאַ סביבה איז ניט געווען פאַר איהם און ער האָט ניט געדאַרפט אַהין ציהען.

אין אַ יאָהר אַרום, ווי טוביה איז געזעסען אין ירושלים, און האָט זיך שוין בעקענט מיט פיעל מענשען און געזעהן האָט ער נאָר דאָס, וואָס ס'וואַרפט זיך אין די אויגען און האָט ניט פערשטאַנען פונ'ם תוך, האָט ער חתונה געהאַט און גענומען אײנע פון די בנות ירושלים פון אַ גוטער משפחה און אַ גרויסע יפת תואר. איך וויל ניט זאָגען, אַז הנה איז שוין גאָר אויסגעלעשט געוואָרען פון זײַן האַרצען, אָבער ס'ליגט שוין אַזוי אין דער טבע פון מענשען זיך צו טרײסטען. אין דאָס אַלײן, אַז אַ יוד פון אַ דאָרף איז זוכה צו נעהמען אײנע פון ירושלים פון דער הויפטשטאָדט אַלײן, דאָס האָט טאַקע טוביה'ן געצויגען צו דער נײַער פרוי און אַביסעל האָט עס זי צו איהם אויך צוגעצויגען: פאַר איהר, וואָס זי איז אויפגע-

וואַקכען אין וואוהלטאָג און אין לאַרם איז געווען אַ מענש פון דעם מין, ווי טוביה בן אליעזר, אַ נייעס. און תחלת האָט איהר טאַקי גוט געפעלען ביי איהם, און ער האָט זי ליעב געהאַט און האָט זי מכבד געווען און זי חשוב געהאַלטען און איהר געקראָכען אונטער די נעגעל און ניט פערגעסען קיין איין טאָג, אַז זי איז אַ ירושלים׳ער. ער האָט זיך אָנגעהויבען פיהרען העכער איהרעטוועגען, און זי האָט דאָס אַוודאי געוואָלט. אַלע וואָך האָט זי זיך געמאַכט נייע קליידער פון טייערע שטאָף און טאַקי זיך אָנגעטהון תענוגים, און אַזוי האָט זי געצוואונגען טוביה׳ן צו לעבען איבער׳ן כח. טוביה האָט זי שטאַרק ליעב געהאַט און האָט איהר ניט געקאָנט אָבזאָגען. ער האָט איהר נאָכגעגעבען אַלע איהרע פערלאַנגען, און זי אָבער ניט אַ פיצעל דאַנקבאַר, פערקעהרט זי האָט זיך גאָר אָנגעהויבען אָבצוווענדען פון איהם...

ניין, דו איז ניט געווען די ריכטיגע, און טוביה איז געווען פערנאַרט אין איהר, און ער האָט ניט געזעהן, וואָס ער האָט ביי זיך אין שטוב. זיין האַרץ איז איהר בלינד נאָכגעגאַנגען. מען פערשטעהט, אַז פון אַזאַ פיהרונג האָט זיך באַלד אויסגעלאָזט דאָס געלד, און מען הויבט זיך שוין אָן צו פערדרעהען און אָנצוקומען צו אַ מלוה. דעמאָלט איז דאָס פונקט אַזוי צוגעגאַנגען ווי היינט.

און יענער מלוה, וואָס טוביה האָט מיט איהם געהאַט צו טהון, איז געווען אַ גרויסער עושר און איז געזעסען אין בית לחם נעבען ירושלים. דאָס איז געווען אַ ריכטיגער בלוטזויגער, אַ שלעכטער מענש ביז אין האַרצען אַריין, אַלץ וואָס ער האָט פערמאָגט, איז געווען געווען גזלה און גנבה, און בטבע איז ער גאָר קיין פרומער ניט געווען, אויך וואָס איז שייך צו׳ם זעקסטען געבאָט פון די עשרת הדברות... יאָ, דאָס איז געווען אַ אמת׳ער רשע, ער האָט געקענט טוביה׳ס ווייב נאָך פון פריהער, וישא עיניו אליה, און האָט דערהויבען זיינע אויגען צו איהר.

און אָט דער בית-לחם׳ער האָט טוביה׳ן פערנאַרט פון אַלע זייטען, האָט איהם געליהען געלד און זיך געלאָזט אַלץ איבערשרייבען אויף זיין נאָמען: אין יענע יאָהרען האָט מען אַזעלכע זאַכען אויך גוט פערשטאַנען. דערצו האָט ער נאָך אונטערגעשיקט רכילות-טריי-

בּער צו טוביה'ן אָנצורעדען אויף זיין ווייב, און אַליין האָט ער זיך כּלומר'שט געשטעלט פאַר זיין פריינד און איהם געראָטען, אַז מיט אַזוינער מוז מען זיך גט'ען. אויסמעקען פינ'ם הארצען האָט טוביה זי ניט געקאָנט, פערקעהרט אין תוך אַריין האָט ער זי ליעב געהאַט ווי פריהער, איהר געשטאַלט האָט איהם געצויגען צו זיך מיט אַ משונה'דיגען כּח. אָבער על פּי דין און אַז מען האָט שוין אַזוי געערעדט און ס'איז גאָר געווען גבית עדות, וישלחה מעל פּניו, און ער האָט זי אַוועקגעשיקט פון זיין הויז און זיך געמוזט מיט איהר גט'ן.

אָהן געלד און אַ בעל-הוב איבער די אויערן איז ער אין דער גרויסער פרעמדער שטאָדט ירושלים אַליין געבליבען. — אויך מיט דער ירושלים'ער האָט ער קיין קינדער ניט געהאַט — טוביה'ן איז אומעטיג, גאַנץ אַליין זיצט ער אין שטוב, און דאָס פּנים פון זיין געשיעדענער פרוי קאָן ער פאָרט נישט פערגעסען, זי איז איהם תמיד געשטאַנען פאַר די אויגען, ווי אַ אָבּטהויגעניש. איהר ווייסט ניט, ווי גרויס דער כּח פון דער שענקייט פון אַ ווייב איז אויף אַ מענשען! מעג ער אפילו זיין אַזאַ עהרליכער און ריינער מענש, ווי טוביה בן אליעזר.

און דאָ געהט טוביה אַרויס אין גאַס אין הערט, אַז יענער, זיין מלוה פון בית לחם, וואָס האָט איהם אַליין געראָטען זיך צו גט'ען, האָט טאַקי חתונה געהאַט מיט זיין ווייב די גרושה. נבלה בישראל! אַזוינס האָט מען נאָך ניט געהערט ביי יודען אפילו צווישען גרויסע רשעים; און ווי אַזוי טוביה האָט די בשורה אויפגענומען, זאָל מיר שוין זיין פערשפּאָרט צו דערצעהלען. עס האָט איהם געוויינט אינ'ם הארצען...

דער נבל פון בית לחם איז אָבער דערמיט ניט יוצא געווען, ניין, ער האָט זיך גענומען אָן טוביה'ן נוקם צו זיין. איהר הערט אַ מעשה! איהם האָט פערדראָסען, פאַר וואָס טוביה האָט איבערהויפּט חתונה געהאַט מיט זיין איצטיג ווייב, און ער האָט איהם גענומען קוועטשען און דריקען, אַז ער זאָל איהם בעצאָהלען די חובות. טוביה האָט אָבער ניט געהאַט קיין פּרוטה, און דער בית-לחם'ער האָט צוגענומען ביי איהם דאָס הויז און דאָס גאַנצע כּלי בית און איהם אפילו ניט געלאָזען אַ בענקעל. אין אַ הוץ דעם, ווייל דאָס אַלץ האָט ניט אויסגערייכט צו דעקען אַלעס, האָט ער גענומען טוביה'ן

צו זיך פאַר אַ קנעכט, ער זאָל איהם אָבדיענען דעם הוב. אויבּע הארטע דינים זענען דעמאָלט געווען, דער בעל הוב איז געווען גלייך ווי אַ גנב, און עס שטעהט געשריבּען ונמכר בגנבתו, מען זאָל איהם פאַרקויפען פאַר דער גנבה.

טוביה׳ס לעבען אין בית־לחם איז געווען דער ריינער גיהנם פאַר איהם, האָטש מען האָט מיט איהם ניט שווער געאַרבּייט און ער האָט נאָר געהאַט צו טהון אַ קליינעם שמוש, דערלאַנגען דעם אָדון און דער אדונית דעם בּעכער ווייַן צום טיש.

אין דעם שטילען בית־לחם נעבען דער קאָכענדיגער שטאָדט ירושלים איז געזעסען דער מלוה מיט זיין נייעם שענעם ווייבּ אין דעם שענעם הויז מיט׳ן גרויסען גאָרטען, און ווען טוביה פלעגט ברענגען דעם בּעכער ווייַן צו טראָגען אין האָט געזעהן פון ווייטען ווי זיי בּיידע זיצען אַרומגענימען האַנד אין האַנד, פלעגען איהם די טרעהרען אַריין אין די אויגען און פון די אויגען פלעגען זיי פליסען אין בּעכער אַריין... און אָט די טרעהרען — זאָגען די חכמים, — האָבּען פול געמאַכט די מאָס פון די זינד פון די יודען, און גאָט האָט ניט מעהר צוריקגעהאַלטען זיין צאָרן אין האָט גוזר געווען, אַז דאָס בית־המקדש זאָל חרב ווערען און די שטאָדט ירושלים זאָל פון פיינה איינגענומען ווערען. אין דורך דעם ווען האָט טיטוס גובה געווען, ניט דורך זיינע לעגיאָנען.

שולמית

(א צווייטע מעשה פונ'ם חורבן)

שולמית

(אַ צוויַיטע מעשה פון הרבן) *).

—————

נעבען די דריַי גרויסע גבירים פון ירושלים, וואָס מיט זיי האָט געקלונגען די וועלט, נקדימון בן גוריון, וואָס פון זיַינטוועגען האָט געשיַינט די זון, בן ציצת הכסת, דעם פרומען גביר, וואָס אַז ער איז געגאַנגען אין גאַס, האָבען זיך איהם נאָכגעשלעפּט די ציצות פון זיַין טלית, און בן כלבא שבוע דעם גרויסען מכניס אורח, וואָס איטליכער הונגעריגער איז פון איהם אַוועקגעגאַנגען זאַט, — נעבען אָט די אַדירים, וואָס אַז טיטוס האָט בעלאַגערט די שטאָדט ירושלים און מען האָט ניט געקאָנט צופיהרען קיין פּראָוויאַנט, האָבען זיי גענומען אויף זיך צוויי און צוואַנציג יאָהר כסדר אויסצוהאַלטען די שטאָדט מיט עסען און טרינקען און היַיצונג, כדי מען זאָל זיך ניט אונטערגעבען דעם פיַינד, — נעבען די דריַי גבירים, זאָגט די מעשה, האָט צו יענער ציַיט געלעבט נאָך איין גרויסער גביר מיט'ן נאָמען מתתיהו איש זרחיה. דאָס איז אויך געווען איינער פון די גדולי האומה, אָבער וואוינען האָט ער געוואוינט ניט אין ירושלים, נאָר ניט וויַיט פון יריחו, אין אַ גרויסען פּאַלמען־גאָרטען, וואָרים ער האָט ליעב געהאַט שטילקיַיט און ניט דאָס רוישען פון אַ גרויסער שטאָדט, און דערפאַר איז ער ניט געווען אַזוי בעקאַנט ווי זיי. די זרחיה'ס זענען געווען אַן אַלטע משפחה, איינע פון יענע משפחות, וואָס זענען געקומען מיט עזרא'ן פון בבל און האָבען מיטגעבראַכט אַ סך קנעכט און דינער און האָבען אָבגעקויפט פיעל ערד און געבויט דאָס היילינע לאַנד. אין די ענינים פון דער מדינה און לעבען פון די פּאַרטייען האָבען זיי זיך קיינמאָל ניט געמישט. סיַי אין דער ציַיט, וואָס די מלכים פון פרס האָבען נאָך געהאַט די ממשלה

*) אַרויסגענומען פון אבות דרבי נתן.

איבער ארץ ישראל, און די כהנים האָבען געפיהרט דעם בית־המקדש
און די מדינה צוגלייך, סיי נאָכדעם, אַז די גריכען האָבען זיך אָנ-
געהויבען אַריינמישען און האָבען געוואָלט, אַז יודען זאָלען אַוועק-
וואַרפען זייער אמונה, אין עס זענען געקומען די השמונאים און
האָבען זיי מיט זייער גבורה ניט אָנגעלערענט און געמאַכט אַרץ־
ישראל פאַר אַ מלוכה, און זענען אַליין געוואָרען פירסטען און מלכים;
און סיי נאָכדעם, אַז הורדס פון אדום, טאַקע אַנאידעם ביי זיי,
האָט זיי אַלע די השמונאים אויסגעהרג'עט און געזעצט זיך אַליין
אויפ'ן טראָן און איז געוואָרען אַ גיטער פריינד פון די רוימער, וואָס
פון זיי איז דערנאָך אַרויסגעקומען צו פערברענען די הייליגע שטאָדט
און צו מאַכען אַ תל פון יודען און זייער לאַנד — אין די אַלע
צייטען האָבען די זרהוה'ס געלעבט שטיל, אָבגעהיט דאָס יודישקייט
און געהאָלפען דעם פאָלק אין זיין אימגליק. אַז דער בית המקדש איז
נאָך געשטאַנען, האָבען זיי געגעבען האָלץ און שטיינער צו בעַ-
פעסטיגען די מויערען פון ירושלים, גאָלד און זילבער צום פוץ
פון קדשי הקדשים. יעדען טאָג האָט מען מקריב געווען פין זיי אַ קרבן.
זיי האָבען אויסגעהאַלטען ישיבות, וואו מ'איז געזעסען און
האָט אָנגעהויבען טראַכטען מאַכען די גמרא. זיי האָבען געזאָרגט,
עס זאָלען זיין גוטע וועגען פאַר די, וואָס געהען עולה רגל זיין
קיין ירושלים, זיי האָבען געלאָזט מאַכען נאַכט־הייזער פאַר די,
וואָס מוזען נעכטיגען אין וועג. אין אַלץ האָבען זיי געטהון שטי-
לערהייד, אָהן ליאַרעם און אָהן גערודער, אפילו מענשען, וואָס האָ-
בען פון זיי געלעבט אין זענען פון זיי געהאָלפען געוואָרען, האָבען
אָפטמאָל ניט געוואוסט, פין וואַנען עס קומט די הילף. יאָ, די
זרהוה'ס זענען געווען די בעסטע מענשען אין ארץ ישראל, וואָס
אַזוינע זעהט מען ניט מעהר.

דער פאַלמען־גאָרטען, אין וועלכען זיי האָבען געוואוינט, איז
געווען אַ גן־עדן זומער אין ווינטער, איטליכער פון דער פאַמיליע האָט
זיך געהאַט זיין קליין פליגעל פון מאַרמאָר, וועלכען זיי האָבען
געלאָזט ברייגען פון ווייטע לענדער. זיי האָבען ניט ליעב געהאַט
קיין גרויסע זאַלען, קיין הויכע טורעמס, אָבער אַלץ האָט געמיזט
זיין שען און אָנציהענד פאַר'ן אויג. עפיס איז געווען אין דער גאַנצער

זרחיה'ס משפחה דאָס צניעות פון אַ פרוי, וואָס האָט ליעב צו געהן פערשלייערט, צו פערדעקען איהר שענקייט. ווי זאָגט דער פסוק: כל כבודה בת מלך פנימה — עס זענען פאַראַן מענשען, וואָס האָבען ליעב צו לעבען אין שטילקייט און פערבאָרגענהייט, צעהן טויערען מוז מען עפענען, ביז מען קימט צו זיי, און דאָרט זיצען זיי אין שאָטען פון בוימער, און פאַר זיי שפּרינגט דער שפּרינג-ברונעם, וואָס קיהלט די לופט...

יאָ, אַז מען לייענט די ספרים פון אַמאָל, איז דאָס רוב נאָר די רייד פון די גרויסע גבירים, די גרויסע צדיקים און לערנערס און חכמים, וואָס זענען געווען ביי יודען, אָבער פון די, וואָס האָבען ליעב געהאַט שענקייט און זענען טאַקע אין דעם גרויס, שטעהט וועניג געשריעבען. און פון אַזאַ מין מענשען זענען געווען די זרחיה'ס.

מתתיהו איז געווען דער יינגסטער פון זיינע ברידער, און ער איז געווען דער שענסטער און דער בעסטער פון זיי. געגעבען האָט ער אָהן אַ שעור, און אויף דעם טויער פון זיין הויז איז געשטאַנען אויפגעשריעבען: כל דכפין ייתי ויכול! איטליכער הונגעריגער זאָל אַריינגעהן און זאָל עסען! רבקה, זיין ווייב, אַ יפת תואר, אַנ׳אמת׳ע בת מלכה און אַ גרויסע מיוחסת, וואָס איז אַרויסגעקומען פון אַ כהן גדול, איז נאָר געווען דער מזג טוב און די גיטסקייט אַליין. אַז איינער האָט נאָר געמאַכט אַ רחמנות פנים, האָט זי איהם געקאָנט אַוועקגעבען אַלץ. נאָר האָט מען צו זיי אַליין וועניג געקאָנט צו-קומען; די גרויסע נדבות און מתנות זענען אַלץ געגאַנגען דורך די גבאים, און זיי אַליין האָבען זיך געלעבט שטיל פאַר זיך, ווי היינט ביי אַ גרויסען רבי'ן. איין איינציגע טאָכטער האָבען זיי געהאַט, זי האָט געהייסען שולמית. די שענקייט פון שולמית איז געווען אַזוי גרויס, אַז מען האָט ניט געקאָנט קוקען אין איהר פנים. — אַזוי האָט עס געלויכטען ווי די זון. איהר איידעלער גוף, איהר שענער וואוקס און גאַנג האָבען ניט געהאַט צו זיך איהרע גלייכען אויף דער וועלט. ווער עס האָט געהאַט די זכיה זי צו זעהן, האָט געמיינט, אַז ער זעהט אַ מלאך פאַר זיך. אָבגעהיט האָט מען זי אַ סך מעהר ווי הורדס טאָכטער, און איהר שטאָלץ איז געווען אַזוי גרויס, אַז

קיין ילודה אשה וואלט ניט געקאנט קומען אויף די דעה זי אנצורירען מיט'ן מינדעסטען פינגער. שולמית איז געוועזען געגליכען צו דער לבנה, וואס איז געוועהנט, אז ארום איהר זענען תמיד דא שטערען, און זי אליין שיינט פון וויטען.

הונדערט דיענסטען האט מען צו איהר געהאלטען, אלע שען אנגעטהון אין אליין שען און ריין, וואס זיי האבען זי שטענדיג בעגלייט. איטליכען טאג האט זי זיך געבאדען אין מילך און אין וויין, און וואס עס איז נאר דא אויף דער וועלט, איז געוועזען פאר איהר גרייט. מתתיהו אין זיין ווייב האבען זעהר געהאלטען פון יודישקייט און ביי זיי אין שטוב האט מען נאר גערעדט אויף לשון קודש. פאר זי אבער, פאר שולמית'ן, האבען זיי געלאזט ברינגען לעהרער פון גריכענלאנד. שולמית האט געקענט גריכיש און רוימיש און איז געוועזען געניט אין אלע איידעלע הכמות. איהר טאנצען איז געוועזען א פלא, איהר זינגען איז געוועזען אזוי זיס, אז די פויגלען האבען איהר מקנא געוועזען. ווער עס האט זי געזעהן און געהערט איהר קול זינגען, איז געוועזען ווי פערכשופ'ט פון איהר. עס איז געוועזען אזוי, אז מען האט ניט געטארט זי מיטנעהמען אין שטאדט אריין קיין ירושלים, ווארום די בני־ציון זענען געשטארבען פון ליעבע, אז זיי האבען זי דערזעהן. מתתיהו האט ניט געהאלטען פון די בני הורדס אין פאר זיי האט ער געהיט זיין טאכטער, ווי פאר פייער.

וואס זאל איך נעהמען אבמאלען שולמית — מיין פען איז צו־שוואך דערצו, און די, וואס ווילען מעהר וויסען פון איהר, הייס איך א קוק טהון אין שיר־השירים....

עס זענען אבער געקומען גאר אנדערע צייטען אויף יודען. יענע אוצרות פון ברויט אין אייל און וויין, וואס נקדימון בן גוריון, ציצת הכסת און בן כלבא שבוע האבען אנגעקליבען אין ירושלים, זענען פון די בריוני אין פון די אלע, וואס עס איז זיי נמאס געווארען צו זיצען אין די איינגעשלאסענע, בעלאגערטע מויערן, אנגעצונדען און פערברענט געווארען. די מויערען פון ירושלים זענען

זענען געפאַלען און דאָס בלוט פון די גבורי ישראל, וואָס האָבען געהאַלטען מלחמה, ווי לייבען און לעמפּערטען, האָט גערונען מײַלען ווייט, פערברענט איז געוואָרען די בערימטע הייליגע שטאָדט, פערברענט איז געוואָרען דער בית המקדש און דער פּאַלאַץ פון די מלכי הורדס, וואָס האָט בעשיינט די שטאָדט. פערוויסט איז געוואָרען דאָס לאַנד ארץ ישראל, וואָס דאָרט האָט גערונען מילך און האָניג. פון אַלע דערפער און שטעדט איז געוואָרען אַ תל, און די מענשען, וואָס זענען נאָך געבליבען ביים לעבען, זענען פערקויפט געוואָרען אויף די מערק פאַר קנעכט און פאַר דיענסטען אין פרעמדע לענדער. נפלה עטרת ישראל: דאָס יודישע פאָלק האָט אויסגעטהון די קרוין.

מתתיהו אין זיין גאַנצע פאַמיליע זענען אין מלחמה דערהרג'עט געוואָרען. אָנגעצונדען האָט מען אַלע זיינע פּאַלאַצען, די פּאַלמען פון גאָרטען האָט מען אויסגעריסען אין פערברענט, און די ברינעמער וואַסער, וואָס פון זיי האָט געשפּריצט דאָס קלאָרע וואַסער, ווי קריסטאַל האָט מען פערשאָטען מיט ערד און מיט שטיינער.

נאָר שולמית, וואָס אַ טרייער קנעכט האָט זי מציל געווען פון פייער, איז מיט איהם געפאַנגען געוואָרען פון אַ רוימער, און ער האָט זיי ביידען פערקויפט קיין דמשק צו אַ גריכען אַפּאָלאָניוס אין שטוב אַריין. אַפּאָלאָניוס האָט פערשטאַנען צו שעצען די שוועהגעפּרובטע שולמית, און זי איז געווען אין זיינע אויגען ווי אַ געפאַלענער שטערן. ער און זיין ווייב האָבען זי ליעב געהאַט ווי זייער אַ קינד און זי ניט גענויט צו אַרבייטען. שטיל און שטאָלץ און אין זיך פערטראָגען האָט שולמית דאָרט געלעבט ביים גריכען. זי האָט ניט ליעב געהאַט צו קלאָגען און ניט ליעב געהאַט צו דערצעהלען פון אַמאָליגע צייטען. זי האָט ניט געוואָלט געהאַלטען ווערען פאַר אַ פּריצ'טע, און אַז איהר הערין, די גריכין, איז געגאַנגען אין גאָרטען פלעגט זי האַפּען אַ קרוג וואַסער און געוואָלט איהר העלפען בעגיסען. די גריכין האָט זי אָבער ניט געלאָזט זיך צורירען צו אַנ'אַרבייט, — עס איז איהר אויסגעקומען ווי אַ חלול־הקודש זיך לאָזען בעדיענען פון דער שענער שולמית. אַזוי האָט שולמית געפונען בעשיצער אין דער־פרעמד, און אַז מען טהוט אַ קוק, ווי

אַנדערע אידרע שוועסטער האָבען געהאַט צו ליידען אין ווי זייער שענקייט איז געטרעטען געוואָרען מיט די פיס, וואָלט מען איהר געקאָנט מקנא זיין. זי האָט געטראָפען אויף מענשען, וואָס האָבען פערשטאַנען, ווער שולמית איז און וואָס איהר קומט. די אמת'ע שענקייט און ריינקייט פון אַ מענשען איז גובר אַפילו דעם שונא.

אַל תגעו במשיחי! רידרט ניט אָן די געזאַלבטע פון מיין פאָלק! אַזוי האָט גאָט אַמאָל געזאָגט, אָבער דערנאָך האָט גאָט עפּיס אַנדערש געזאָגט און זיין כעס איז געוועזען גרויס, מורא'דיג גרויס..

ויהי הלילה איז געקומען דער בעל החלומות צו אַפּאָלאָניוס'ן און זאָגט צו איהם: דו אַפּאָלאָניוס, הער מיין בעפעהל, האַלט ניט מעהר די בת ציון שולמית ביי דיר און שיק זי אַוועק פון דיין הויז. אַפּאָלאָניוס האָט דאָס געהאַלטען פאַר אַ איינגעבילדעטען חלום און האָט ניט געהערט אויף די ווערטער פון מלאך. דער בעל החלומות איז אָבער געקומען די צווייטע נאַכט און האָט געזאָגט דאָס אייגענע. און אַזוי פלעגט ער קימען אַלע נאַכט און האָט אַלץ דערמאַהנט אַפּאָלאָניוס'ן, ער זאָל אַוועקשיקען שילמית'ן פון זיין הויז, ביז אַפּאָלאָניוס און זיין ווייב האָבען מורא בעקומען און האָבען געמוזט מיט אַ שווערע האַרץ נאָכגעבען.

איין מינוט האָט זיך אַפּאָלאָניוס געפּרובט טרייסטען: ווער ווייסט, טאָמער איז דאָס צום גוטען; אָבער זיין האַרץ האָט איהם געזאָגט, אַז דאָס איז ניט צום גוטען. ער האָט פערשטאַנען, אַז די איידעלע פלאַנצונג וועט אומקומען און צובראָכען ווערען דרויסען אין דער ביטערער קעלט; שולמית, וועט ניט קאָנען לעבען, אַז זי וועט ניט האָבען עמיצען, ווער עס זאָל זיך פאַר איהר אָננעהמען און זי בעשיצען. איהר קענט ניט די גריכען און ווייסט ניט, וואָס זיי קאָנען. זיי זענען ניט געוועהנט צו ווייגען פון איטליכער סבה; די פרוי פון אַפּאָלאָניוס איז געוועזען שטאַרק, און אַז צוויי קינדער זענען ביי איהר געשטאָרבען אין איין טאָג, האָט זי דאָס געקאָנט דערטראָגען; אָבער אַצונד, אַז ס'איז געקומען דער טאָג, וואָס זי האָט זיך געמוזט אָבגעזעגענען אויף אייביג מיט שילמית'ן, האָט זי זיך ניט געקאָנט האַלטען פאַר וועהטאָג.

אַפּאָלאָניוס האָט אַליין גענימען צונויפבינדען שולמית'ן דאָס

קליינע פעקעל מיט זאכען און האט צו איהר געזאגט די ווערטער: מיר קאנען דיך ניט האלטען מעהר ביי אונז, שולמית. מ׳ר גיעבען דיר פרייהייט צו געהן וואהין דו ווילסט, אזוי וויל דיין גאט״. שולמית האט גענומען א שאהל אויפ׳ן האלז אין אין האנד א קרוג אויף וואסער — און די אנדערע — א שטעקען צום געהן.

ס׳איז געווען א שטילער זומער-מארגען. א קליין ווינדטעל, וואס האט געבלאזען אין דער נאכט, האט אבגעקיהלט די לופט. שולמית האט פאוואלע פערלאזען דאס דארף און איז געקומען אויפ׳ן פרייען פעלד. צו דער שעה איז ניט געווען צו זעהן קיין מענשען אויפ׳ן וועג, און שולמית אין ווייסען טוניק מיט ן פעקעל אויפ׳ן אקסעל האט אויסגעזעהן, ווי א חלום אין העלען טאג... אפאלאניוס איז איהר נאכגעגאנגען פון ווייטען; ער האט געוואלט ווי֗סען, וואס איז געווען די כונה פון בעל-החלומות, וואס ער האט זי פערטריבען פון זיין הויז. דא זענען זיי אנגעקומען צו א וועלדעל, און שולמית האט זיך פערלוירען הינטער די ביימער, אפאלאניוס האט זי ניט געקאנט מעהר זעהן...

שולמית איז געגאנגען אין געגאנגען ביז זי איז געקומען צו א קלאר וואסער, און ווי זי האט דערזעהן דאס וואסער, האט זי זיך אנידערגעזעצט אויף א שטיין און האט אנגעהויבען צו וואשען די פיס אין וואסער. איז דאס אויסגעמאלען דאס בילד, ווי די לעצטע בת ציון, וואס איז איבערגעבליבען פון א געשטראפט פאלק, זיצט אליין אין אנאבגעלעגען, שטיל וועלדיל? וויט פון איהר הערט מען ניט קיין קול פון א מענשען. עס ווייזט זיך ניט קיין הילף, עס קומט ניט קיין גואל...

און ווי שולמית איז אזוי געזעסען, איז צוגעקראכען א גרויסע שלאנג, וואס האט געשפירט פון ווייטען דעם ריינעם גוף פון א מענשען; און ווי זי האט דערזעהן שולמית׳ן זיצענדיג ביים וואסער, האט זי איהר געגעבען א ביס אין די פיס. שולמית פאלט אריין אין וואסער און איז טויט, טויט.

אין אַ שעה אַרום איז אָנגעקומען אַפּאָלאָניוס צום האַסעה און האָט געפינען דעם טויטען מת ביים וואַסער. די פּנים זענען נאָך געווען בלוי פונים גיפט. ער איז אַראָבגעשטיגען צום טייך. אַרויסגעצויגען דעם מת, האָט גענומען די טויטע שולמית אויפ'ן פּלייצע, און האָט זי געבראַכט ציטראָגען אַהיים צו זיין ווייב. שטום פאַר שמערץ האָבען זיי ביידע אויסגעגראָבען אַ קבר אין זייער גאָרטען און האָבען זי דאָרט בעגראָבען. עס איז אונטערגעגאַנגען די זון.

„זעהסט דו, האָט אַפּאָלאָניוס געזאָגט צו זיין ווייב, אימקעהרענדיג זיך פון פרישען קבר, אַט דאָס הייסט, ווען גאָט גיסט אויס זיין כעס אויף זיין פאָלק".

בלע ה' ולא חמל. — — —

חתן כלה

(א מעשה)

חתן כלה.

(א מעשה.) *)

דאָס האָט זיך געטראָפען צו די צייטען פון דער גמרא, צו די צייטען, וואָס די מענשען זענען געוועזען פרום און ריין.

שווער האָט זיך געלעגט די האַנד פון די רעמער אויף די יודען, נאָך חורבן ביתר. פערוויסט איז געוואָרען אַ האַלב לאַנד, חרוב זענען געוואָרען אַ סך שטעדט. די גבורי ישראל זענען דערטרונקען געוואָרען אין בלוט און די שענסטע בנות ציון זענען פערשלעפט געוואָרען וויַיט פון דער היים און פער־קויפט געוואָרען — פונדעסטוועגען איז דער איידלער זין פון די מענשען נישט פערלוירען געגאַנגען, פערקעהרט מ׳האָט נאָך געקענט זעהען גבורת הנפש און „ואהבת לרעך כמוך" איז נישט געוועזען אַ בלויזער פסוק, וואָס מען זאָגט דאָס שנים מקרא ואחד תרגום און מ׳טוט פונקט פערקעהרט... ניין! איין מענש האָט טאַקי ליעב געהאַט דעם אַנדערן און האָט זיך געקענט מפקיר זיין פאַר׳ן אַנדערן און איינער האָט געקענט אָבטרעטען דעם אַנדערן זיין גליק...

ס׳איז געוועזען אין דער גרויסער שטאָדט טיבעראַס, אויף אַ גרויסען שקלאַפען־מאַרק, אַ מאַרק, וואָס מען פערקויפט קנעכט און דינסטען, וואָס דינען אייביג, און נישט נאָר שוואַרצע מענשען, נעגערס, וואָס מען מיינט, אַז זיי זענען געבוירען געוואָרען לשם קנעכט, נאָר טאַקי לייטישע קינדער, יונגלעך און

---

*) אַרויסגענומען פון די מעשיות פון רבינו נסים גאון.

מײדלעך, וואָס זענען געפֿוירען אין רײַכטום און וואָס מען האָט צו זײ אַלײן געהאַלטען קנעכט, ווערען אַצינד פֿערקױפֿט. דאָס זענען געווען אַלע שבויי-מלחמה, אַלע, וואָס דער מנצח פֿון דער מלחמה האָט זײ געפֿאַנגען צו נעהמען, דאָס זענען געווען מערסטענטײלס הנשים וטף, פֿרויען און קינדער, וואָס בלײַבען אין דער הײם, אַלע זענען זײ אויסגעשטעלט אין בלויסע העמדער אויפֿ'ן מאַרק און אַרום זײ איז געצויגען אַ קײט. אַזוי שטעהען זײ פֿלאַטערנד; און די קויפֿער, טאַקי אַנדערע רעמער, גריעקען און פֿערזער געהען אַרום און קיקען און מוסטערן די אומגליקליכע, אויב זײ זענען געזונד, אויב זײ זענען שען, איך וויל דאָס נישט ווײַטער אויסמאָהלען, אַזוי נידריג איז הײַנטיגע צײַטען דער צלם-אלהים פֿון אַ מענש פֿאַרט נישט מעהר, לכל הפּחות נישט אויף אַזאַ אופֿן.

אויף אָט דעם שקלאַפֿען-מאַרק האָט זיך דעמאָלט געפֿונען אַ יודיש מײדעל פֿון צוועלף יאָהר, וואָס איז אויסגעשטעלט געװאָרען פֿערקױפֿט צו ווערען, זי איז געווען פֿון אַ משפּחה מיוחסת און פֿון גרויסער שענקײט און אײדעלקײט; זי איז אפֿילו געווען נישט מעהר ווי אַ קינד, אָבער ס'איז שוין אין איהר געווען אַ רגש פֿון עמה ומולדתה, און אַז זי האָט שוין געמוזט פֿערקויפֿט ווערען, האָט זי האָטש געוואָלט פֿערקױפֿט ווערען צו אַ יודען. און דאָ העלפֿט גאָט, ס'געהט פֿאַרבײַ אַ רײַכער יוד, וואָס איז נישט אַזוי געטראָפֿען געוואָרען פֿונ'ם חורבן, דערזעהט דאָס קינד, זי גיט זיך אידם צו דערקענען אין ער טראַכט נישט לאַנג און קויפֿט זי אויף אָרט און שטעלע. מען האָט פֿאַר איהר פֿערלאַנגט אַ שטיק געלד, אָבער וואָס טוהט נישט אַ יוד פֿאַר פּדיון-שבוים.

דער דאָזיגער יוד האָט געהײסען יחזקאל און איז געווען אַמאָל אַ קצב, וואָס פֿלעגט אָרימע לײַט געבען פֿלײש אויף שבת, והי' היה עמו, און גאָט איז געווען מיט אידם און ער איז מצליח געווען אין אַ לאַנד, וואָס איז חרוב געוועזן, און קוים זענען געוואָרען צוגעגײט די גאַרבען. לערנען האָט ער נישט געקענט אָבער ער איז געווען אַ מוקיר תלמידי-חכמים, און ס'איז בײַ אידם געווען אײן אָפֿענע שטוב און ער איז געוועזן אַ גרויסער בעל-צדקה.

דאָס מײדעל, וואָס ער האָט זי געקױפֿט אויפֿ'ן שקלאַפֿען-

מארק, האט געהייסען אביגיל. יחזקאל האט איהר באלד געגעבען די פרייהייט, אבער זי, א קינד אהן א פאטער און אהן א מוטער איז ווייטער געבליבען ביי יחזקאל'ן. און יחזקאל און זיין ווייב נחמה, א יודענע מיט א גוט הארץ, האבען זי ביי זיך אויפגעצויגען און האבען פאר איהר אלץ געטהון. וואס ווען איהר פאטער און מוטער וואלטען געלעבט און געבליבען ביי זייער מעמד, וואלטען זיי פאר איהר נישט געקענט מעהר טהון. זי איז ביי זיי געוועזען ווי איין אייגען קינד, און מען האט זי אבגעהיט ווי דאס אויג.

און אביגיל איז געוואקסען און איז געווארען אלע טאג שענער און קליגער. מען האט טאקי צו איהר געהאלטען לערערס און זי האט געלערנט אלע אידעלע מלאכות. זאל איך אויסמאלען, ווי אזוי זי האט אויסגעזעהען מיט פערצעהן יאהר, מיט פופצעהן, מיט זעכצעהן און ווייטער? ווייס מען ניט, ווי אזוי ארויז, אז זי וואקסט און בליהט און ווערט אלץ שענער, זעהט אויס? אז יחזקאל און זיין ווייב האבען גארניט געקענט לעבען אהן איהר, איז דבר שפתים אך למחסור!

און דא מוז איך דעם לעזער מגלה זיין א סוד, אז יחזקאל'ן און נחמה האבען געהאט א שמיקעל פניה אין הארצען, אפילו א ריינע פניה, אבער פארט א פניה. זיי האבען געהאט א זוהן, אן איינציגען, א געראטענעם אין אלע מעלות, וואס איז געוועזען זייער איינציגער יורש פון זייער גרויסער רייכטים. און די מחשבה האט זיך ביי זיי איינגעוואקסען, אז זייער אלימלך, אזוי האט געהייסען זייער זוהן, און אביגיל דארפען ווערען א פאר. קיינעם האבען זיי נישט געזאגט פון דער מחשבה, און מיט די קינדער האבען זיי אונאי נישט גערעדט דערפון. אבער אז אביגיל איז אלט געווארען אכצעהן יאהר, און ס'איז פאר זיי ביידע צייט געווארען תתונה צו האבען, האט יחזקאל גענומען זיין זוהן אויף א זייט און האט צו איהם געזאגט: „וואס טויג דיר מיין זוהן צו זוכען א ווייב אין דער פרעמד, נעהם אביגיל'ן, וואס איז ביי אונז אין וואס איז אזוי ווי אונזער אייגען קינד, ופרשת כנפיך עליה, און שפרייט אויס דיינע פליגעל אויף איהר" דאס הארץ פון אלימלד'ן האט געשלאגען פאר פרייד...

און ס'איז געווען א סעודת-אירוסין כיד-המלך, און דערנאך

האט מען געמאכט די חתונה מיט גרויסער פראכט אין מיט די מנהגים פון יענע צייטען. פאר אָרימע לייט האט מען געמאכט א סעודה כסעודת־שלמה בשעתו, אליין דאס לאנד איז גאָרנישט אונטער יאָכט... איטליכען אָרימאן האט מען געדעקט אויף א קליין טישעל, כדי איטליכער זאָל זיך משמח זיין און זאָל זיך נישט שעמען פאר'ן אנדערן צו עסען וויפיעל ער וויל. יחזקאל דער בעל שמחה איז געוועזן פול גדילה, וואס ער האט דאס אליין, דערלעבט, ער איז אליין ארומגעגאנגען פון טיש צו טיש, מיט איטליכען גערעדט א גוט וואָרט אין געפרעגט, וואס ער ווינשט זיך, כדי גלייך ממלא זיין זיין רצון. אלימלך און אביגיל זענען געזעסען אויבען אָן, ווי א בן מלך און א בת מלכה. מען האט א רגע געקענט פערגעסען אין געקענט מיינען, אז מען איז נאָך אין בעזיץ אין ירושלים און איז נאָך בתפארתה — —

דאָ דערזעהט אויף איינמאָל יחזקאל ארומגעהענדיג, אן אָרימאן פון א יאָהר דרייסיג, וואס זיצט שטיל און מרה־שחורה'דיג ביי א טישעל, וואס איז געשטאנען אין א עק. די מאכלים און די משקאות שטעהען נאָך פאר איהם, ווי מען האט זי איהם אנידערגעשטעלט.

„וואס איז אייך, זאָגט יחזקאל צו איהם, פארוואס עסט איהר נישט און טרינקט נישט. איך זעה אין אייך, אז איהר האט א גרויסען צער. זאָגט מיר, וואס איז אייך, טאמער קען איך אייך העלפען. אויף מיין שמחה דאַרף קיינער נישט האבען קיין צער אין הארצען, און ווען איז דאָרטן, פאר דעם מוז אויפגעהן די זון".

„מיין זון וועט קיינמאָל נישט אויפגעהן, זאָגט דער פרעמדער אָרימאן, זי איז אויף אייביג אונטערגעגאנגען. דאס טייערסטע, וואס איך האב פערמאָגט, האב איך פערלוירען, פערלוירען אויף אייביג".

„ביי מיר אין שטוב— האט זיך ווידער יחזקאל אָנגערופען— מוז אייער זון ווידער אויפגעהן, דערפאר איז דאָך ביי מיר אזא שמחה, איהר מוזט זיך משמח זיין מיט אונז אלע".

„אייער שמחה איז נישט מיין שמחה, פערקעהרט..."

יחזקאל שלאָגט איהם איבער מיט כעס, אבער ער זעהט אין די אויגען פון יונגען מאן א גרויסען טרעהר, דאס ערווייכט איהם זיין הארץ: „טאמער קענט איהר מיר פאָרט זאָגען, וואס אייך איז,

איך בעט אייך."

„אויב איהר ווילט באמת וויסען, דיינט אָן דער יונגערמאַן, וואָס מיר איז, אַזוי קומט מיט מיר אין איין אַנדער חדר, וועל איך אייך זאָגען, איך מוז אייך שוין זאָגען, ווארום ווען נישט איז דאָס מיין טויט."

דאָס איז געווען אַ לאַנגע מעשה, וואָס דער יונגערמאַן האָט דערצעהלט יחזקאל'ן. ער האָט איהם דערצעהלט, ווי מיט עטליכע יאָהר צוריק האָט ער געוואָהנט מיט זיינע עלטערן אין דעם אייגענעם דאָרף, וואָס דאָרט האָט געוואָהנט דער פאָטער פון אביגיל, ווי זיי זענען נאָך ביידע געווען במעמד העושר און האָבען געהאַט רייכע פעלדער און וויינגערטנער און ער האָט אַמאָל געראַטעוועט אביגיל'ן פון טויט, אַז זי איז אַריינגעפאַלען אין אַ טייך אַריין און האָט גע־קענט דערטרינקען ווערען און ווי דער פאָטער פון אביגיל'ן האָט איהם צוגעזאָגט, זי איהם צו געבען פאַר אַ ווייב, אַז זי וועט אויסוואַקסען... דערנאָך איז געקומען דער שונא און האָט געמאַכט פון אַלץ אַ תל...

און כדי צו בעווייזען, אַז דאָס איז אמת, וואָס ער זאָגט, האָט ער זיך אויסגעוויזען מיט אַ סימן, וואָס זיין כלה האָט גע־האַט אויף דער לינקער האַנד.

מיט אַ שווער האַרץ האָט יחזקאל אויסגעהערט די ווערטער פון דעם פרעמדען יונגענמאַן. אָבער ער האָט פערשטאַנען דעם טיע־פען שמערץ, וואָס האָט געמוזט זיין אין זיין האַרצען און ער האָט איהם מגלה געווען די מעשה.

באַלד געוואוסט, וואָס ער וועט טהון.

* *
*

מ׳האָט גענומען דעם יונגענמאַן אין אַ באָד אַריין און מ׳האָט איהם אָנגעטהון ריינע זאַכען. ווי זאָגט מען ויגלח ויחלף שמלותיו. אלימלך האָט אויסגעטהון זיינע טייערע קליידער און מ׳האָט זיי אָנגעטהון דעם אָרימאַן, וואָס האָט נאָר בעקומען אַ נייע פּנים.

און ווער איז געגאַנגען צו דער חופּה? נישט אלימלך, נאָר דער אמת׳ער חתן. יחזקאל און זיין ווייב נחמה זענען געווען די שושבינים. די חתונה איז טאַקי געווען די אייגענע, נאָר מיט דעם חלוק, אַז דער חתן איז נישט מעהר זייער זוהן, נאָר דער בעשעהרטער פון׳ם הימעל.

אַט דאָס האָבען געקענט יודען פון אַמאָל!

צווי ברידער

(א מעשה פונ׳ם מדרש)

די צװײ ברידער

ס'איז פֿאַראַן אַ פּסוק אין חומש: „שופך דם האדם באדם דמו ישפך". פערטײַטשט: װער ס'פערגיסט דאָס בלוט פֿון אַנ'אַנדער מענשען אומזיסט און אומנישט, דער געהט ניט לעבעדיג־געהייד אָב פֿון דער װעלט אַװעק. די טבע אַלײן דערמאָנט אין זײַן חוב, און האָטש ס'קומט אַמאָל אױס, אַז אַ רוצח װערט געראַטעװעט, און גאָט שטראָפט איהם ניט תיכף נאָך דער רציחה, װײַזט זיך דאָס נאָר אַזױ אױס, און אין דער אמת'ן קומט שױן אַמאָל זײַן צײַט, און עס טרעפט איהם די האַנד פֿונ'ם אײביגען ריכטער.

אין מדרש צום חומש „דברים" לײענען מיר אַט אַזאַ מעשה: ס'איז געװען אַמאָל אין אַ דאָרף אַן אַלמנה, רות האָט זי געהײסען מיט'ן נאָמען, און האָט געהאַט פֿעלד און בהמות. איז געאַרבײט האָבען בײַ איהר דינסט און קנעכט, און זי האָט זײ גוט געצאָהלט און טאַקי ניט געאַרבײט מיט זײ עבודת־פרך, װאָרים רות איז געװען אַ מענש מיט רעכטשאַפֿענהײט. דער יושר און די חובות פֿון אַ מענשען זענען געװען בײַ איהר די אמונה. „אין דער װעלט מוז זײַן רעכט", פֿלעגט זי צו זאָגען, קײנער טאָר ניט קרימען דעם אַנדערן אױף אַ האָר. קײנער טאָר ניט אַװעקנעהמען בײַם אַנ־דערן, קײנער טאָר ניט אױפֿהױבען זײַן האַנד אױף דעם אַנדערן... און האָט זיך איהר'ס אַ קינד געקריגט מיט'ן קנעכט, און דער קנעכט

איז געווען גערעכט, האט זי ניט געקוקט אויף איהר בלוט און פליש. נושא-פנים זיין, אפילו זיך אליין, דאס איז ביי איהר ניט געווען. יא, אזוינע מיני פרויען האבען מיר געהאט אמאל.

רות האט געהאט צוויי יונגלעך, איינער האט געהייסען שמעון און דער אנדערער האט געהייסען יעקב. און זיי זענען געווען די לעבעדיגע ירושה פון איהר מאן. אז איהר מאן האט געלעבט, זאגט מען, האט זי געהאט מיט איהם א שווער הארץ. — אבער נאר איינער פון די זיהן האט געהאט אין זיך די ווילדקייט פונ'ם פאטער און דאס איז געווען שמעון. דער יינגערער ברודער, יעקב, איז אויך ניט געווען קיין נעבעך, אבער ער איז ניט געווען אזא כעס'ן, ווי שמעון. שמעונ'ס כעס איז געווען למעלה מן הטבע. איהם צו זעהען רייטענדיג אויפ'ן פערד, צי ארויספאהרען אויפ'ן טויג, האט מען דערקענט, אז דער כעס קאכט אין איהם, אלץ, וואס ער האט געטהון, האט ער געטהון מיט כעס. יעקב האט מורא געהאט פאר זיין ברודער. נאכגעבען האט ער ניט געקאנט. א מענש, וואס טהוט קיינעם ניט קיין עולה, קאן ניט פערטראגען, אז מען זאל איהם טהון אנ'עולה; אבער שמעון איז געווען תמיד דער תקיף איבער איהם. און וואס ער האט געוואלט, האט ער אויסגעפיהרט, אין שלא על פי דין. גאר ניט, טהו איהם עפעס. ווי אזוי די מוטער רות האט פון דעם געליטען, בעדארף איך אייך ניט צו דערצעהלען.

ויהי היום, האבען זיך ביידע ברידער צוקריעגט. זעכצעהן יאהר זענען זיי שוין אלט געווארען, דער איינער פול מיט תאוות און ליידענשאפטען, די וועלט וואלט ער געקאנט פערשלינגען, דער צווייטער ווי זאגט מען, א ריין מענש, א כשר בלוט. אויף איין זייט קין, אויף דער אנדערער — הבל. און דאס זענען צוויי ברידער...

ווי געזאגט, זיי האבען זיך ביידע צוקריעגט. ווער חיים, טאמער איז דאס גאר געווען א פוסטע זאך און זיי וואלטען געקאנט צוריק שלום ווערען. אבער מסתמא איז בעשערט געווען, אז שמעון זאל ארויסלאזען זיין צארן. שמעון האט אנגעהויבען צו שעלטען זיין ברודער אין דערנאך איהם צו שלאגען, און אז יעקב האט זיך ניט געלאזען, איז אין שמעונ'ען נאך מעהר אויסגעבראכען דער כעס, ער האט ארויסגעכאפט א שארף מעסער פון בוזעם ארויס

און האָט עס אַרײַנגעשטאָכען זײַן ברודער אין האַרצען אַרײַן.

יעקב האָט געגעבען אַ מוראדיגען געשריי און איז געפאַלען אויף דער ערד. און אַז די מוטער רות איז אַרײַנגעשפּרונגען פון דעם הינטערשטען חדר, האָט דאָס וואַרעמע בלוט פון דער־שטאָכענעם זוהן נאָך געשפּריצט. אין דער שטעכער איז ענטלאָפען דורך די אָפענע טהיר...

שטיל און מיט צוזאַמענגעביסענע ליפּען האָט די מוטער פון ביידע געגומען אַ ריין גלאָז, האָט עס אינטערגעשטעלט אונטער דאָס שפּריצענדע וואַרעמע בלוט ביז עס איז פיל געוואָרען.

דערנאָך האָט זי צונויפגערופען די מענשען פון שטוב. מען האָט אויפגעהויבען יעקב'ן פון דער ערד, איהם אויסגעטהאָן די בלוטיגע קליידער, איהם אָבגעוואַשען און איינגעוויקעלט אין אַ ווייס ליילעך. ער איז שוין געווען אַ טויטער.

געיאָמערט און געקלאָגט האָבען אַלע נאָך יעקב'ן. אַלע האָבען איהם ליעב געהאַט ווי אַן אייגען קינד, ווארום ער האָט געהאַט אין זיך די טייערע מדות פון זיין מוטער און האָט קיינעם ניט געטהון קיין עולה. נאָר זיין מוטער האָט ניט געוויינט און ניט געקלאָגט. דאָס בלוט אין גלאָז איז געשטאַנען אין האָט געוואָרען.

שטיל און אָהן טרעהרען איז געגאַנגען די מוטער צו דער קבורה. דאָס גאַנצע דאָרף איז געגאַנגען נאָך דער לויה. בעגראָבען האָט מען איהם גאָהענט פון אַ בערגעל.

און אויף דעם בערגעל האָט רות געלאָזען אויפמויערן אַ טהורם פון שטיינער און אויבען אונטער דעם דאַך פון טהורם האָט זי געהייסען מאַכען אַ קליין חדר'ל און אָט אין דעם חדר'ל האָט זי

דאס פאכעדיגע גלאז בלוט ארויסגעבראכט אין האט עס דארט אני־דערגעשטעלט.

עטליכע פון אידרע געטרייע קנעכט וואלטען זיך געוואלט לאזען אויף דער וועלט, כדי צו זוכען שמעון׳ען, דעם רוצח, וואס האט אומגעבראכט זיין ברודער, אבער רות האט דאס ניט צוגעלאזט. וואס זי פלעגט צו טהון, איז געוועזן איינס: יעדער טאג, אז זי האט געענדיגט די ארבייט פונ׳ם גאנצען טאג, פלעגט זי זיך פערגנב׳ענען און פלעגט ארויסציגעהן אין הדר׳ל פון טהורם. דארט איז געשטאנען דאס גלאז מיט יעקב׳ם בלוט און דאס בלוט האט שטענדיג געקאכט, גלייך ווי עס קומט נאר וואס פון מענשען.

שטיל פלעגט זי דארט זיצען, און קוקען אויפ׳ן גלאז און פלעגט צו קוקען דורכ׳ן פענסטערל ווייט איבערן דארף, גלייך ווי זי וואלט דארט עמיצען געזוכט. דאס פלעגט זי צי טהון יעדען טאג, זומער און ווינטער. עס איז אוועקגעגאנגען א יאהר, דאס צווייטע, דאס דריטע. פון שמעון׳ען הערט מען גארניט, און פאמעליך האבען די מענשען אן צו פערגעסען פון איהם און פון דער רציחה. רות האט אבער ניט פערגעסען און ניט אויסגעלאזט איין טאג, וואס זי זאל ניט ארויפגעהן אויפ׳ן טהורם, אזוי גיט, ווי א פרומער יוד לאזט ניט אויס קריאת־שמע. אזוי זענען אוועקגעגאנגען צעהן יאהר נאך יעקב׳ס טויט, און רות קומט אלע טאג צום טהורם, און דאס בלוט אין גלאז קאכט און זידט, גלייך ווי ס׳וואלט געוועזן פון היינטיגען טאג.

דרייצהען יאהר זענען פערגאנגען. שטום האט זי געטראגען דעם צער אין הארצען אזוי ווי מען טראגט א סוד. קיינעם האט זי ניט געוויזען איהר צער, מיט קיינעם האט זי ניט גערעדט פון איהר צער, אפילו ניט מיט גאט... דערצו איז זי געוועזן צו שטאלץ.

אויפ׳ן פערצעהנטען יאהר, עס איז געוועזן א זומער־טאג, דער הימעל איז געוועזן בלוי, די לופט איז געוועזן ריין און פריש. דבורה איז ארויפגעגאנגען אויפ׳ן טהורם, ווי דער שטייגער אירער איז געוועזן, זי האט געווארפען א בליק דורכ׳ן פענסטער, שלום ושלוה איז געוועזן אויף דער וועלט!

אויף איינמאל האט דאס בלוט אין גלאז אויפגעהערט צו קאכען און עס איז געבליבען שטיל, גאנץ שטיל. און ווי די שווער־

געפּרובטע מוטער האָט דאָס דערזעהן, האָט זי אויפגעהויבען איהרע הענד צום הימעל און האָט געזאָגט: איך דאַנק דיר, ריכטער דער וועלט, וואָס דו האָסט געמשפּט. אַצינד ווייס איך, אַז מיין זוהן דער רוצח, איז ניט דאָ מעהר דער וועלט.

און אַזוי איז טאַקי געוועזן. דעם איינענעם טאָג און די איינענע שעה, וואָס דאָס בלוט איז שטיל געבליבען, איז שמעון אין אַ וועלד דערהרג'עט געוואָרען.

דבורה

אָדער דער הספד

(אַ בלעטיל געשיכטע).

דבורה

דער הספד.

— אין דער תורה איז פאַרהאַן אַ דין, אַז אַ חתן איז פּטור פון גײן אין מלחמה אַרײַן, אַז אײנער, וואָס האָט נאָר וואָס חתונה געהאַט, צי האָט געבויט אַ נײַ הויז צי האָט געפלאַנצט אַ נײַען ווײַנגאָרטען, מוז בלײַבען אין דערהײם, כּדי משׂמח זײַן זײַן ווײַב, מאַכען דעם חנוכּת הבּית אין צוזעהען, ווי עס בליהען די ערשטע בלומען און איבּערדעם איז ער פּטור פון גײן דינען, און מע טאָר איהם נישט נעהמען פאַר אַ סאָלדאַט. אַ דאַנק גאָט, זענען אַזוי־נע מנהגים בּײַ אונז נישט תּמיד מקיים געוואָרען, און מען האָט זיך בּײַ אונז נישט געהאַלטען שטענדיג אָן דעם דין. פערקעהרט, מיר קענען געשיכטען, וואָס די כּלה אַלײן האָט דעם געליבּטען חתן געטריבּען אין קריעג אַרײַן, אַז די נײַע בּעלי בּתּים פון די הײַזער אַלײן פלעגען זײ צונעהמען און זענען געגאַנגען שלאָגען דעם פּײַנד מיט די העלצער, אַז מוטערס האָבען פאַר זײערע בּני־יחידים, וואָס זענען געגאַנגען אין קריעג אַרײַן, גענײט העמדער... און אַזעל־כע געשיכטען זענען פאָרגעקומען נישט נאָר אַמאָל, נאָר גם בּימים הקרובים, אין צײַטען, וואָס שטעהען גאָר נאָט ווײַט פון אונז. —

אין אַ דאָרף נעבען אַ גרויסער שטאָדט אין וואָלִינִיען האָט געלעבט אַ יודישע פֿרוי מיט'ן נאָמען דבורה, פֿון תמיד אָן האָט זי געוואוינט אין דאָרף. פֿון איהר פֿאָטער האָט זי גע'ירש'נט איין אייגען הויז מיט אַ גאָרטען און אַ שטיקעל פֿעלד. איהר פֿאָטער האָט זיך דאָרט בעזעצט אין אַ צייט, וואָס יודען האָבען דאָרט נאָך געמעגט קויפֿען ערד. דבורה האָט פֿערשטאַנען צו אַקערן די ערד און צו בויען דאָס פֿעלד, און האָטש דאָס, וואָס זי האָט גע'ירש'נט, איז געווען נישט פֿיעל, האָט עס איהר געטראָגען אויף הכנסה און זי האָט געקענט אָבגעבען פֿאַר אַזעלכע, וואָס האָבען נישט. „מענשען" האָט זי געהאַלטען וועניג. וואָרום איהר זוהן בעריל האָט איהר געהאָלפֿען אין אַלעמען. בערעל איז געווען אַ דאָרפֿסקינד, ווי עס שטעהט אין פסוק: גרויס געוואַקסען מיט אַ פֿערברענט פּנים און צוויי שטאַרקע הענד, וואָס קענען אַלצדינג טהון און רוהען נישט אַ מינוט. אַ יונג, וואָס איז געווען אַ פֿרייה אויף איהם צו קוקען, האָטש אין די קליינע אותיות'לעך האָט ער געקענט אַ סך וועניגער, ווי איך און איהר, מיינע לעזער.

דבורה איז טאַקי געווען שטאָלץ אויף איהר זוהן, און האָטש זי איז אויך נישט געווען פֿון די, וואָס האָבען מורא אַליין אַרוּמצוגעהן ביינאַכט, האָט זי איהם טאַקי בעדאַרפֿט האָבען. ווי זאָגט מען אַ מענש איז פֿאָרט נישט קיין הונד. אַ מאַן האָט מען נישט, קרובים אויך נישט, נישטאָ קיין שוועסטער און נישטאָ קיין ברודער, און אַ יודיש קינד אַליין אין אַ דאָרף. און האָטש וואַסיל און איוואַן און די איבריגע גוים זענען געווען מיט איהר תמיד שלום און האָבען גענומען ביי איהר דעם גוטען טרינק בראָנפֿען, מוז מען פֿון דעסטוועגען געדענקען אַז מ'איז אין גלות. קדיש קען מען און דאַרף מאַכען אויף הל'ה, און אַז מען וויל, קאָן מען זיך דעם סדר אַליין אָבריכטען, אָבער אַז עס קומט שניט און די אַרבייט אין פֿעלד, דעמאָלט קומט בערעל ריכטיג צינוץ. נישט אומזיסט זענען דאָ מאַנספּערשוינען אויף דער וועלט!

דבורה און איהר זוהן בערעל זענען אויך געווען צוויי גוטע פֿריינד. בערעל האָט געהאַט דעם אַנבליק פֿון זיין פֿאָטער, וואָס איז געשטאָרבען יונגערהייד; אַ פֿערד האָט איהם אַראָבגעוואָרפֿען

באַרג אַראָב און האָט איהם דערהרג'עט. ווי געזאָגט, זומער איז דאָ פּיעל צו טהין. דעמאָלט איז נישטאָ קיין צייט צו זאַכען, וואָס האָבען נישט קיין שייכות צו דער אַרבייט. אָבער אין די לאַנגע ווינטער־דיגע נעכט, ווען אין דרויסען איז אַ זאַווערוכע און אין שטוב איז ליכטיג און וואַרעם, פלעגט דבורה זיצען אין שטוב און שטריקען זאָקען און בערעל פלעגט שניצען העלצער, און איז געוועזען אַריינגעטהון אין זיין אַרבייט, — דעמאָלט פלעגט דבורה קוקען אויף איהם קינה מיט אַ פרייד, פון וועלכער די אויגען ווערען נאַס.

אַ שווערע צייט איז געקומען דעמאָלט פאַר דער גרויסער מדינה, וואָס דבורה האָט אין איהר געוואָהנט. נאָך אַ שרעקליכער מלחמה. מאָלט אייך אויס אַ לאַנד, אין וועלכעם מען איז נישט רעכט זיכער מיט'ן לעבען, וואָס מיינס איז יענעמס און יענעמס איז מיינס, וואָס אין מיטען העלען טאָג קאָן מען איבערפאַלען ווערען. איטליכער וויל זיין דער גרעסטער, און איטליכער וויל אַלעס איבער־קעהרען מיט'ן קאָפּ אַראָב... אין דערפער אַרבייט מען נישט מעהר, מיהלען שטעהען פוסטע, שפּייכלערס ווערען אונטערגעצונדען, ממש: איש את רעהו חיים בלעו!

און דאָס אַלץ איז נאָך גאָרנישט אַקעגען דעם וואָס יודען האָבען געהאַט דעמאָלט צו ליידען. אַ שנאה איז אויסגעבראָכען געוואָרען אויף זיי, וואָס מ'זעהט דאָס גאָר נים. מאָהלט אייך אויס הונדערטער יודישע שטעדט זענען פון באָסיאַקעס אין מיטען העלען טאָג איבערפאַלען, אויסגעראַבעוועט ביז אויפ'ן לעצטען און פיעל מענשען גאָר דערהרג'עט. יאָ, די מענשליכע רציחה האָט נישט קיין גרענעץ, אַז זי צולאָזט זיך! קינדער זענען דערשטאָכען געוואָרען פאַר די אויגען פון זייערע מיטערס, ווי צו גאַנטעס צייטען. מ'האָט געריסען דאָס פלייש פון לעבעדיגע לייבער אין אַלע ענוים קשים פון דער וועלט זענען געמאַכט געוואָרען מיט יודישע גופים, ס'איז ממש געוועזען אויסגעגאָסען די ריינע תוכחה אויף יודען!

גיין! קיין נייע קינה וויל איך נישט שרייבען, דערצו מוזען מיר

האבען אויפ׳ס ניי א „שבט יהודה" בעסער וויל איך דערצעהלען פון די, וואס זענען אויפגעשטאנען אין דער צייט ביי יודען בעת צרה און האבען אנגעהויבען אבצולייקענען דעם ענין פון דער תוכחה און אז מען מוז אויף זיך נעהמען די שטראף; און ווען עסשטעהט געשריבען: ונסו מנוסת חרב, יודען וועלען ענטלויפען פאר׳ן פיינה און וועלען זיך לאזען אויסהרג׳ענען, האבען זיי געזאגט, די יונגע לייט, וואס זענען דעמאלט געקומען: ניין! מיר וועלען אונז נישט לאזען! און זיי האבען טאקי געפרובט זיך שטעלען קעגען דעם פיינד. די אייגענע יונגע לייט, וואס האבען מורא געהאט צו געהען דיענען, האבען זיך אצינד געקויפט ביקסען און האבען זיך אויסגעלערנט שיסען און האבען געשאסען אויף די, וואס זענען געקומען זיי צו דערשיסען, ווי זאגט דער פסוק: הבא להרגך, השכם להרגו! אז איינער קומט דיך אומצוברייינגען, מעגסט דו איהם אויך אומברענגען.

אין דער שטאדט נעבען דעם דארף, וואו דבורה האט געוואוינט און אין די שטעדטלעך ארום און ארום, האבען זיך געלאזט הערען פון שרעקליכע פאגראמען אויף יודען. ס׳איז געוועזען אין כל הדש. עס האט זיך אבגעטהון, וואס עס האט זיך אבגעטהון אין אלע יודישע שטעדט אין יענער צייט, אבער דאס, וואס איז נאהענט, פאר דעם איז די מורא גרעסער, אזוי איז דער מענש בעשאפען.

אין דער שטאדט נישט וויים פון דעם דארף האט מען שוין געשומעסט פון דעם יום הדין א וואך פריהער און מ׳האט זיך גערעכט יעדען טאג. א טייל זענען זיך צולאפען אין די אנדערע שטעדט און האבען גארנישט אויסגעפיהרט, ווארום דארט איז געוועזען נאך ערגער, דאס רוב איז געבליבען, און ווידער א טייל פון דעם רוב האט געזאגט: מיר וועלען זיך שטעלען אקעגען! יונגע לייט מיט הארץ האבען נישט געקענט צולאזען, אז זייערע מוטערס זאלען גע׳הרג׳עט ווערען און זייערע שוועסטער זאלען געשענדעט ווערען. זיי האבען שמעון ולוי געזאגט, אז זיי האבען זיך איינגעגארטעלט מיט שווערדען: „הכזונה יעשה את אחותנו?"

עס איז געוועזען א ווינטער־טאג. א קאלטער און א שארפער הינטערדיגער ווינד האט געבלאזען אין דארף און מיט דעם ווינד

זענען געקומען די זיפצער פון אַ „עם מוכה" פון אַ פאָלק, וואָס מ'שלאָגט עס. די גוים פון דעם דאָרף האָבען זיך געגרייט אין שטאָדט אַריין, דאָס הייסט כדי צוצוקוקען אין אַביסעל בשעת מעשה טאַקי מיטצוהעלפען, מוזשיקעס, גוטע פריינד פון דבורה'ן, האָבען זיך געמאַכט תמ'עוואַטע, ווי זיי דערקענען זי גאָרנישט און עס האָט נישט פיעל געפעהלט, זיי זאָלען בעפאַלען דבורה'ס הויז. מען האָט נאָר געוואַרט, איינער זאָל קומען און זאָל זיי הייסען דאָס טהון...
דבורה האָט אָבער זיך אַליין נישט אין זין געהאַט, אַז זי האָט געזעהן, אַז די שרעקענס הערען נישט אויף, האָט זי גערופען, איהר זוהן און האָט צו איהם געזאָגט: „געה אַהין צו דיין פאָלק און העלף".

זי אַליין האָט איהם געהאָלפען פוצען איין ביקס, האָט איהם אַרויסגענומען דאָס לעדער מיט'ן שרויט, איהם אַלץ צוגעגרייט אויפ'ן וועג און איהם געזאָגט, ער זאָל נישט געהן אויפ'ן ברייטען שלאַך. אַ פרייד האָט אַ בליץ געטהון אין איהר פנים, אַז זי האָט דערזעהען איהר זוהן אין אַ האַלבער שעה אָנגעטהון און גרייט צום געהן.

און בעריל איז געגאַנגען מיט אַ מוטיג הארץ און איז אָנגע־קומען אין שטאָדט אַריין אין מיט'ן פייער. מיט דעם גאַנצען כח האָט ער זיך אַ וואָרף געטהון אויפ'ן שונא און האָט געהאָלפען זיינע חברים פון דער זעלבסט־שוץ, וואָס זענען שוין געווען מאַט און זענען שיטערער געוואָרען. מען זאָגט, וואונדער האָט בעריל בעוויזען, אויסגעטיליגט אַ סך פיינד און אַ סך מענשען געראַטעוועט דאָס לעבען; דריי שעה האָט ער געקעמפפט מיט אַ ווילדען כח און מיט אַ גבורה נפלאה.

דאָ איז געקומען אַ קליין שייגעציל, האָט אויפגעהויבען אַ שאַרפען שווערען שטיין, האָט זיך צוגעציעלט צו בערלען, האָט איהם געטראָפען און איהם געשפאָלטען דעם קאָפ. אַזוי איז דער גלית פון די יודען געפאַלען דורך אַ דודי'ל פון די באָסאַקעס.

און אַז מען האָט אויסגעראַבעוועט די שטאָדט און דערהרג'עט אַזוי פיעל און אַזוי פיעל מענשען, איז געקומען מיליטער צו לעשען דאָס פייער, וואָס האָט שוין אויסגעברענט. נאָכדעם האָט מען זיך גענומען בעגראָבען די געפאַלענע, און זיי ברענגען צו קבר־ישראל...

אַ מהגה פון מענשען איז נאָכגעגאַנגען נאָך דער לויה. דריי־צהען מטות האָט מען געטראָגען. מען האָט נישט געקלאַפּט מיט פּושקעס און נישט אויסגערופען צדקה תציל ממות; אָבער ווער קען בעשרייבען די מורא׳דיגע יללות, וואָס מען האָט דאָרט געהערט. מוטערס האָבען בעוויינט זייערע אומגעבראַכטע קינדער, קינדער האָבען בעקלאָגט און בעוויינט זייערע פאָטערס און מוטערס, יודען, סיי נשים, סיי אנשים האָבען פערגאָסען טייכען טרעהרען. אַ צבור אַ גאַנצער צבור האָט געטראָגען צום קבר זיינע געפאַלענע קרבנות און אין הארצען האָט נאָך איטליכער דעם פחד...

שטיל, אָנגעטהון אין אַ שוואַרץ קלייד, דעם קאָפּ איינגעוויקעלט אין אַ טונקעלעם שאַל איז דבורה געגאַנגען נאָך דער לויה. געגאַנגען איז זי גלייך, נישט אַ יגגעבויגען. מען האָט אפילו נישט געוואוסט ווער זי איז. ווער האָט אין זין זיך אומציקוקען אויף פרעמדע אין אַזאַ מינוט?

דער עולם איז געקומען צים בית־הקברות מען האָט זיך אָבגעשטעלט בייַם אהל, הארצרייסענדע „מלא׳ס“ האָבען אָנגעהויבען ארויסצוקומען. יודען האָבען געבראָכען די הענד און האָבען געווּ־פען צום הימעל; און אַז מען האָט זיי גענומען בעגראָבען, איז אַ טייל הלשות געבליבען, דאָס איז געווען דער אמת׳ער „סתימת הגולל“, און די „שערי רחמים“ זענען געשלאָסען, דאָס האָט איטליכער געפיהלט.

דער דרייצעהנטער קבר איז געווען בערי׳לס קבר, בערילס דעם דאָרפס בחור, וואָס איז געקומען אהער העלפען און האָט זיך געקויפט דעם טויט... און אַז מען האָט זיך גענומען איהם פערשיטען מיט ערד, איז ארויסגעטרעטען די איינגעוויקעלטע יודינע מיט׳ן שאַל, האָט דערהויבען איהר קול און האָט אַזוי געזאָגט:

„איך בין די מוטער פון דעם דערהרג׳עטען, וואָס איהר בעגראָבט איהם אצינד, איך האָב איהם געשיקט צו אייך. איך וויל נישט וויינען, וואָס גאָט האָט מיר צוגענומען מיין זוהן. קיינער האָט איהם נישט צוגענומען, איך האָב איהם אַליין געגעבען. דאָס הארץ האָט מיר געזאָגט, אַז ער וועט נישט קומען צוריק אַ לעבעדיגער. אָבער איך האָב איהם געשיקט, ער זאָל זיין מיט אייך און ער זאָל שטאַר־בען פאַר אייך׳...

דער נסיון

(אַ דאָרפסגעשיכטע)

דער נסיון

(אַ דאָרפסגעשיכטע).

אַ יוד, אַז ער וואוינט אין שטאָדט, לעבט ער נאָך צווישען יודען אין איז נישט אַליין... צווישען יודען פיהלט מען זיך היימיש. מען געהט אַרוים אין מאַרק אַריין, מען געהט אין בית־המדרש אַריין, מען האַפּט אַ שמועס, מען זעהט עפּעס אין מען הערט עפּעס. אין שטאָדט זענען פאַראַן רבנים, פאַראַן שוחטים, פאַראַן חזנים. ס'איז פאַראַן אַ קהלה. לומדים זיצען און לערנען, יונגע לייט רעדען פונ'ם כלל און פון נייעס, יודען זענען אַ פאָלק, און איטליכער יוד איז איין אבר פון דער גאַנצער אומה...

פרעגט אָבער אַ יודען אין אַ דאָרף, צי ער לעבט אַזוי. אַ יוד אין אַ דאָרף, אפילו אַז ער האָט ערגעץ טאַטע־מאַמע, איז ער תמיד בבחינת־יתום... אַ יוד מיט אַ יודישער נשמה און יודיש אָנגעטהון לעבט יאָהרען צווישען לויטער גוים. אַזוי מען טהוט אַ קוק, זעהט מען נאָר פויערין, עס זענען נישטאָ קיין קליי־טען, נישטאָ קיין איינפאָהר־הייזער, אַלע הײַטעס זענען גלייך, איינע ווי די אַנדערע, די ווענד זענען פון ליים, אימעטום קליינע פענסטער־לעך און דער דאַך איז פון שטרוי. דאָס איינציגע, וואָס איז עפּעס אַנ־דערש, איז דאָ, בלויער קלויסטער אויפ'ן פרייען פלאַץ. דער יוד זיצט פאַרנאַכט אויף דער פריזבע, און טראַכט זיך זיינס, און אַרום איהם קלינגען די גלאָקען: קלינג, קלינג! קלינג, קלאַנג! און דאָס איז נישט זיין אמונה...

אין אַ דאָרף נעבען טשיטשעלניק האָט געוואוינט אַ יוד מיט'ן נאָמען בן־ציון. געהאַלטען האָט ער אַ קלייטעל, אפשר צוואַנציג

יאָהר, און האָט געהאַט זיין חיונה. קיין קינדער האָט ער נישט געהאַט און מיט זיין ווייב פערל האָט ער געלעבט בשלום אַלע זיינע יאָהרען. בן-ציון האָט זיך געהאַט זיינס און האָט נישט געהאַט מיט וואָס צו בעקלאָגען זיך אויף גאָט. עס מיז דאָך דער מענש לויבען גאָטס נאָמען, אַז ער האָט אַ ווינקעלע אויף דער ערד און אַז ער זאָגט אַלע טאָג: „הזן ומפרנס" און מאַכט נישט קיין ברכה לבטלה...

בן-ציונ'ען איז אָבער דאָס לעבען געווען שווער אין דאָרף. ער איז ממש אויסגעגאַנגען נאָך דער שטאָדט, און אַלע זיינע מחשבות זענען געווען פון תמיד אָן די שטאָדט: דאָס לעבען צווישען יודען, די תפלה בצבור, דער טעם פון בית-מדרש. אודאי קען מען אין דאָרף אויך דאַווענען צו גאָט, פאַר איהם אויסגיעסען דאָס ביטערע האַרץ און איהם דאַנקען, וואָס ער האָט אונז אין זין, אָבער וואָס איז דאָס דאַווענען פון אַ יחיד, קעגען דאָס דאַווענען פון אַ רבים? וואָס איז דער „שמע-ישראל", וואָס קומט פון איין יודען, קעגען דעם שמע ישראל, וואָס קומט פון הונדערטער יודען אין אַ שוהל און געהט גלייך צום שער השמים?

טאָג פאַר טאָג האָט זיך בן-ציון געקלאָגט אויף זיין מזל: גלייכט דאָך זיין לעבען, פלעגט ער טראַכטען ביי זיך — ווי אין אַ ווימטע... מען האָט קיינעם נישט, וואָס מען זאָל קאָנען מיט איהם רעדען אַ וואָרט מכח יודען; מען איז געגליכען ווי אַ אויסגעריסענער צאָהן פון אַ מיהל-ראָד... גיעט ער אָבער אַ טראַכט ציהען אין שטאָדט אַריין, קומט איהם באַלד אין זין אַריין, ווי שווער ס'איז איהם אָנגעקומען ציצושלאָגען זיך צו פרנסה און ווי פאַרלאָזט ער אַ מענש זיין פרנסה? פרנסה איז קיין קלייניגקייט נישט ביי יודען. און ווידער צוריק, וואָס טויג איהם די פרנסה, אַז ער מוז לעבען צווישען גוים און זיין אַ האַלבער יוד? —

בן-ציון האָט געפרובט צו מאַכען נאָך קליינע מסחרים ביי דער קלייט און צו אַרבייטען בייטאָג און ביינאַכט, כדי זיך עפּעס צונויפצוקלויבען, אַז ער זאָל קענען אַרויס אין שטאָדט אַריין: אָבער ווי קען מען עפּעס אָבשפּאָרען, אפילו אַז מען האָט שוין יאָ איינגענומען. עפּעס איז מען דאָך אַ יוד, פאָרט דורך אַ איינִיקעל, מוז מען איהם געבען אַ נדבה; אַ אורח, מוז מען אויפגעהמען, אַ שווינד-

לעֶר איז מען אויך נישט, און אַז מען האַנדעלט באמונה, הערט מען נישט קײן עושר...

אַזוי בלײַבט מען ווידער אין דאָרף, און אַז עס קומט בן־ציונ׳ען אַמאָל אוים צו זײַן אין שטאָדט, צו גאָר שבת האַלטען אין שטאָדט און צו זעהן, ווי יודען געהען פּנים מרחץ, און ווי זיי געהען אין אײנעם פון שוהל, טהוט ער זיך אַ פרעג: וועל איך שוין קײנמאָל נישט האָבען די זכיה צו זײַן, ווי אַלע יודען? וועל איך על כל פּנים נישט שטאַרבען צווישען גוים! און האָטש מ׳איז פרום, האָט מען נאָך קנאה אין האַרצען און מען גיעט זיך גאָר אַ זאָג: רבונו של עולם! דו האָסט אין דער שטאָדט טשיטשילניק פיער הינדערט יודען אין אַלע האָבען פּלאַץ, פאַר וואָס מוז דער גורל אוים־קומען פּינקט אויף מיר בן־ציונ׳ען צו וואוינען אין אַ דאָרף, פערקעהרט, זאָג מיר פאַר וואָס, מוז איך זײַן כל ימי חיי אַ נשבה בין הגוים?

ס׳איז געקומען אַ צײַט, וואָס פאַר בן־ציונ׳ען איז דאָס לעבען אין דאָרף געוואָרען, ווי אין אַ תפיסה... און דאָ ווערט מען שוין אַלט פופציג יאָהר, און ער איז אַלײן אין דאָרף, אַלײן אָהן יודען, דער שטײַגער פון אַ בן־ארבעים איז נאָך צו האָפען, מען איז נאָך תמיד אויבען, אויפ׳ן באַרג פונ׳ם לעבען, ווערט מען אָבער אַלט פופציג יאָהר אין מעהר, הויבט מען אָן זיך אַראָבצולאָזען פונ׳ם באַרג...

ויהי היום האָט זיך דאָס ווײַב פון בן־ציונ׳ען פערקיהלט, איז קראַנק געוואָרען און האָט נישט געמאַכט קײן סך שהיות און איז געשטאָרבען. דאָס אַלײן האָט געדויערט אינאײנעם אפשר צוויי וואָכען. בן־ציון האָט גאָר קײן צײַט נישט געהאַט דאָס אַלײן צו איבערטראַכטען. ערשט אַז ער האָט אַוועקגעפיהרט דעם מת אין שטאָדט אַרײַן, זי מקבר געווען און געקומען צוריק אַהײם, האָט ער אָנגעהויבען צו פיהלען די לעדיגע ווענד, אין האָט אָנגעהויבען צו פערשטעהן, וואָס ער האָט פערלוירען... און טאַקי אָנגעהויבען צו טראַכטען פון דער, וואָס איז געשטאָרבען, עפּעס האָט מען דאָך געלעבט אין אײנעם אַזוי פיעל יאָהרען, און געהאָרעוועט אין אײנעם אין געטראָגען אין אײנעם דעם עול הפרנסה... זײַן ווײַב ביילא האָט אפילו

ציִשט געהאַט קיין שטאַרקע תשוקה נאָך דער שטאָדט, אין דעריפאַר האָט ער מיט איהר נישט ליעב געהאַט צו רעדען פון דעם, ווייל זי וואָלט איהם נישט פערשטאַנען. ביי יודען געהען מאַן און ווייב אַרום דרייסיג יאָהר מיט איינאַנדער און מען רעד ניט ווי ס׳געערט זיך מיט איינאַנדער. מען האָט נישט קיין צייט דערצו און מען איז נישט אויפגעלעגט דערצו, עפּעס צו זאָגען אַ אשה אַ גוט וואָרט, האָטש זי איז דיין ווייב. שטאַרבט אָבער איינער אַזעק, הויבט מען ערשט אָן צו פיהלען, ווי ס׳איז אַוועקגענומען געוואָרען אַ שטיק לעבען. בן־ציון, ווי איהר זעהט איהם, איז נישט געוועזען פון די, וואָס האָבען תיכף התונה נאָך שלושים... ביי איהם האָט מען צוגענומען אַ האַלבען גוף און מען האָט איהם בעגראָבען אין טשיטשילניק אויפ׳ן בית־עולם...

און ערשט אַצינד פיהלט ער, ווי ס׳פעהלט איהם די שטאָדט און ווי דאָס לעבען אין דאָרף איז איהם נאָך שווערער און נאָך נמאס׳ער, ער קאָן זיך גאָרנישט פאָרשטעלען, ווי וועט ער אַציגד אויסהאַלטען אין דאָרף אַליין. זאָל ער אָבער ציהען אין שטאָדט אַריין, האָט ער נישט מיט וואָס.

און ווי בן־ציון טראַכט אַזוי, ריקט ער זיך אַריבער צו זיין ווייבס קאַסטען, עפּעס מוז מען דאָך זעהען, וואָס האָט זי געלאָזען. ער עפּענט אויף דעם קאַסטען און נעהמט אַרויס ציכלעך און העמדער, האַנדטיכער, טשעפּקעלעך, טיכלעך. וואָס וואַלגערט זיך נישט ביי אַ יודענע אין קאַסטען פון צעהנדליגער יאָהרען? און ווי ער זיכט אַזוי אַרום, קימט איהם אַ זעקיל אין די האַנד אַריין, און ווי ער הויבט עס אויף, פיהלט ער, אַז עס איז אַביסעל שווער. עס בליצט איהם דורך דער געדאַנק, אַז דאָס מוז זיין אַ קניפּעל! ער בינדט דאָס אויף און שיט אַרויס אויפ׳ן טיש, ער גלויבט נישט זיינע אויגען: עס פאַלען אַרויס גאָלדענע רענדלעך און זילבערנע מטבעות און אַ סך געלד. — ער קיקט זיך צו נעהנטער, ער נעהמט עס אין האַנד אַריין, סאיז טאַקי געלד, אמתע געלד, און דאָס האָט זיין ווייב געקליבען אַלע יאָהרען און האָט איהם נישט געזאָגט קיין וואָרט. אַזוי האָט זי דאָס גענומען? און אַנהויב האָט עס איהם שטאַרק פערדראָסען, וואָס זי האָט איהם אַזוי אָבגעפּירט. אָבער

דערנאָך איז איהם אַריין דער רעיון, טאָמער קומט דאָס טאַקי צונויף... מיט דעם געלד קען ער דאָך אַרויס אין שטאָדט אַריין און מאַכען אַ סוף צו זיינע יסורים. ווער ווייס, טאָמער האָט גאָט טאַקי צוליעב דעם אַליין אַריינגעגעבען זיין ווייב די מחשבה צו קלויבען געלד... צו וואָס דען האָט זי דאָס געטהון? ער נעהמט צונויף דאָס געלד, טהוט עס אַריין אין זאַק אַריין און בינדעט דאָס צוריק צו און ער לאָזט עס נאָך אַ ווײַלע אויפן טיש. אין אָט דעם זעקעל ליעגט אַצינד זיין גאולה...

אַ שטיין איז בן-ציון'ען אַראָב פון האַרצען. ער ציהט גלייך אין שטאָדט אַריין, טאַקי מאָרגענדיגען טאָג. ער שטעלט זיך פאָר, ווי ער וועט געהן אין מקוה אַריין און דאַוונען אין בית-מדרש מיט ערשטען מנין... און אַז מען האָט צייט, געהט מען טאַקי אויך אַריבער אין קלויז, אַריין, מען קוקט אַריין אין אַ משניות, צו מען הערט פון אַ יידען אַ יודיש וואָרט. דאָ אין דאָרף איז אַלץ ווי איין דור, ס'ריהרט זיך נישט, עס איז גאָר קיין שנוי נישטאָ. דאָרט אָבער דערצעהלט דער יוד פון דעם צדיק און יענער יוד פון יענעם גאון. מען דערוואוסט זיך פון אַלע צייטען, פון גזרות און פון תשועות און נחמות. דער כלל יודען וויקעלט איינעם אַרום פון אַלע זייטען, אַז ס'איז אַ חיות!

ניט ווייט פון זאַטשקיווקע, אין אַ צווייטען דאָרף האָט געוואוינט אַ צווייטער יוד מיט'ן נאָמען יחיאל. יחיאל איז געווען גאָר אַנ'אַנדער מין יוד ווי בן-ציון. יחיאל איז געווען דער געבוירענער דאָרפס יוד; ער האָט ליעב געהאַט דעם דאָרף, האָט ליעב געהאַט דעם טייך, ליעב געהאַט די פעלדער און ליעב געהאַט זיינע בהמות. ער האָט געהאַט אַ גאָרטען און האָט איהם אַליין געגראָבען און געזייעט; אַלע וואָך איז ער אַרויסגעגאַנגען צום טייך און האָט געחאַפּט פיש. דאָס ווייב זיינס האָט זיך אָבגעגעבען מיט די קיה, האָט געמאַכט פוטער און קעז און דאָס האָט מען געפיהרט דאָנערשטאָג אין שטאָדט אַריין, אינאיינעם מיט די פיש און מיט די אוגערקעס און קאַרטאָפּעל פון אייגענעם גאָרטען...

אַ טאָכטער האָבען זיי געהאַט מיט׳ן נאָמען אסתר׳קע; און זי איז געווען אַ זעלטענע פּאַרשוין. געטהון האָט זי נישט אין שטוב, און ס׳איז געווען אַנ׳עבירה צו לאָזען איהרע שענע הענד קנעטען טייג אין מולטער, צי גאָר נעהמען אַ גראָב אייזען. און געגאַנגען איז זי תמיד שען אָנגעטהון מיט אַראָבגעלאָזטע בלאָנדע צעפּ, אַז ס׳איז געווען אַ פרייד.

אין דעם אייגענעם דאָרף איז אָנגעקומען אַ יונגער שרייבער אין וואָלאָסט, אַ דיאַקס אַ זוהן און ווי ער האָט אסתר׳קען דער-זעהן, האָט ער זיך גלייך פערליעבט אין איהר. ער איז נאָך איהר אויסגעגאַנגען — און אסתר׳קע? אסתר׳קע האָט פערגעסען, אַז זי איז אַ יודיש קינד...

איינמאָל, אַז פאָטער און מיטער זענען געפאָהרען אין שטאָדט אַריין מיט זייערע מעשי ידם, האָט אסתר׳קע פערנומען וואָס ס׳איז געווען אין שטוב און איז אַוועק פונ׳ם דאָרף אין איינעם מיט׳ן שריי-בער. זי האָט זיך געוואָלט שמד׳ן און פערלאָזען עמה ומולדתה. דערווייל האָט מען זי בעהאַלטען אין אַ קלויסטער.

די יללה און דאָס געיאָמער פין יהואל׳ן און פון זיין ווייב, אַז זיי זענען אַהיים געקומען און זיך דערוואוסט, וואָס זייער קינד האָט זיי געטהון, קאָן מען נישט געדאַכט אין זין עפּעס אַנדערש, פּראָסטאָק, וואָס האָט קיינמאָל נישט געדאַכט אין זין עפּעס אַנדערש, ווי זיינע בהמות און זיינע פיש, האָט זיך אויף איינמאָל געעפענט אַ צער, אַ מורא׳דיגער צער... זיין ווייב, פערל, איז שיער נישט אַראָב פונ׳ם זין.

און אַז ס׳זענען אַוועקגעגאַנגען די ערשטע פאָר שעה, האָ-בען זיי זיך פונדעסטוועגען גענומען טראַכטען, ווי אַזוי זי אַרויסצו-נעהמען פון דאָרטען; און האָבען ביי זיך אָבגעמאַכט צו פערקויפען די שטוב און אַלץ וואָס זיי האָבען געהאַט, כדי די טאָכטער׳ס נשמה צו ראַטעווען... אָבער דאָס אַלץ אינאיינעם וועט נאָך נישט זיין גע-נוג דערצו, אַזוינע מוז מען אַרוים גנב׳נען און די אוועקפיהרען ערגעץ ווייט, וויַיט; און אפילו אַז זיי זאָלען זיך אויסטהון פון העמד, וואָ-לען זיי ניט האָבען, וואָס מען בעדאַרף צו האָבען צו אַזאַ ענין.—

יהואל האָט געקענט גוט שמועסען מיט די גוים אין דאָרף

און מיט זיי רעדען פון אלעמען, אבער אצונד האט איהם געפעהלט א יוד, זיך פאר איהם אויסצורעדען, און זיך מיט איהם מיעץ צו זיין, מיט בן־ציונ'ען איז ער תמיד געווען פון וויטען. מען פער־שטעהט שוין פון זייערע טבעיות, אז זיי האבען זיך ניט געקענט א סך אבגעבען מיט איינאנדערע, אבער בן־ציון איז געווען דער איינ־ציגער יוד, וואס וואוינט פינף ווארסט פון איהם. יחיאל האט זיך אויפגעהויבען, האט געזאטעלט דעם פערד און האט זיך אויפגע־זעצט רייטען צו בן־ציונ'ען. —

ס'איז געווען סוף זומער, שפעט אין דער נאכט. בן־ציון האט שוין געהאט צוגעמאכט די קלייט און איז געזעסען אין שטוב מיט א שמחה אין הארצען. דאס מאל פאהרט ער אויף ימים נוראים אין שטאדט אריין און וועט שוין דארט בלייבען... און ווי ער טראכט אזוי און מאלט זיך אלץ אויס זיין גליק, קלאפט עס אין פענס־טער. ער שטעהט אויף, מאכט אויף די טהיר און זעהט פאר זיך שטעהען יחיאל'ן. זיין פנים האט איהם שוין באלד געזאגט, אז ער קומט אן ניט מיט א גוטער בשורה, יחיאל איז אריין אין שטוב און האט אנגעהויבען צו דערצעהלען פון דער הארטער שטראף, וואס גאט האט איהם געשטראפט, און ווי ער קאן זי ניט ראטעווען. בן־ציון האט געהערט מיט א שווערען געמיט און זיין הארץ האט איהם געצופט, ווי מיט א צוואנג, ער האט געטראכט אן דעם זעקעל, וואס ער האט איהם היינט געפונען און זיינע געדאנקען זענען אלץ געפלויגען פון דעם זעקעל צו דער מעשה, וואס ער האט געהערט פון יחיאל'ן און צוריק. דו ביזט אין דארף אויך א יוד, האט ער געטראכט ביי זיך; יענע אבער, אז מען וועט זי ניט ארויסגענעהמען, איז זי אויף אייביג פערלירען. זאל ער נעהמען אוועקגעבען יחיאל'ן דאס געלד? ווי גרוים איז געווען זיין פרייד, אז ער וועט שוין קא־נען אריינציהען אין שטאדט, און האט דען זיין ווייב ניט געקליבען דאס געלד צו דעם ציעל? און איצט געה, גיעב אוועק דאס לעבען דיינס. ווען ער וואלט געקענט איהם העלפען מיט א פיערטעל פון דעם, וואס ער האט וואלט ער איהם אודאי דאס באלד אוועקגעגעבען,

אבער יחיאל'ן קען מען העלפען נאר מיט אלעמען, נאר אז מ'גיעט איהם אוועק דאס גאנצע געלד.

יחיאל האט זיך אויפגעהויבען און האט ארויסגעקוקט צום פענסטער צום פערד, וואס איז געווען אנגעבונדען אין דרויסען, געזאגט האט ער זיך, אז בן-ציון קען איהם גאר קיין עצה ניט געבען, אבער ער האט געפיהלט, אז דאס אוועקגעהן איז חושך מצרים...

אין קלויסטער, ניט ווייט האט מען אנגעהויבען צו קלינגען, דאס האט יחיאל'ן ווידער דערמאנט אן דעם, וואס צוליעב דעם איז ער געקומען אהער. אין זיין פראסטער נשמה האט זיך געעפענט א טויער און דורך דעם טויער איז אריין די שאנד פונ'ם גאנצען כלל ישראל.

בן-ציון האט געהאלטען דעם שליסעל אין האנד און האט געציטערט, ער זעהט, אז יחיאל וויל שוין געהן און קען ניט, בן-ציונ'ען האט עפעס אנגעהויבען צו שטיפען מיט געוואלד און זאגען: גיעב איהם דאס געלד! גיעב איהם! און געבען האט ער ניט געקענט. עס האט איהם עפעס ווי צוגעהאלטען... ערשט אז יחיאל האט איהם געזאגט: גוטע נאכט, האט געעפענט די טהיר און איז ארויסגעגאנגען אין דרויסען, גענומען דאס פערד ביי די צוים און זיך געוואלט אויף איהם זעצען, האט עס בן-ציונ'ען געגעבען א האפ; ער האט איהם צוריק אריינגערופען אין שטוב אריין האט אויפגעעפענט דעם קאסטען, און האט איהם שטומערהייד, אהן א ווארט, געגעבען דאס גאנצע זעקעל געלד. —

אזוי האט בן-ציון בעשטאנען דעם נסיון, אסתר'קען האט מען טאקי ארויסגענומען און אוועקגעפיהרט חייט אין א יודישע שטאדט, וואס דארט איז זי צוריקגעקעהרט צו יודישקייט און האט חתונה מיט א יודישען סטאליאר. בן-ציון האט קיינמאל ניט דערלעבט [illegible] חלום און איז געשטארבען א דארפס יוד...

א וועלט מיט וועלטעלעך

א וועלט מיט וועלטעליך!

(א מעשה פון פארצייטען. דא הויבט זיך אן צו דערצעהלען פון א גרויסען גביר און זיין טאכטער. ס'ווייזט אויס, איז דאס אין לעבען פון מחבר אביסעל נוגע. און מיטען גיט ער א שטילען וויין).

ס'איז געווען אמאל א שען מיידעל זי האט געהייסען רחל'ה, זי איז געווען אזוי שען און אזוי ליכטיג, אז מען האט ניט געקענט קוקען אין איהר פנים אריין, ווי אין די זין. זי איז טאקי געווען א בת יחידה ביים גרויסען גביר אין שטאדט, וואס ער האט גע־האט אפשר ק"ן אלפים רענדלעך און נאך א סך אוצרות, מען זאגט, אז ער האט געהאט א קעסטעלע, וואס אז מען האט גענעבען אין דער פריה אין דעם א קוועטש אויף א קנעפיל איז ארויסגעשפרונ־גען א גאלדען רענדעל, און אזוי אלע טאג. דאס איז געווען א ברכה פון שפאלער זיידען זכרונו לברכה, דערפאר, וואס ער האט איהם געגעבען איך איינמאל טויזענה רענדלעך אויף פדיון שבוים. שלמה וואלף האט ער געהייסען אט דער גביר, געבוירען איז ער געווען אויש פון יענער זייט קישינעוו, צי אין רומיניע. אז ער איז אלט געווארען זעכצעהן יאהר, האט ער זיך אוועקגעלאזען אין דער וועלט מיט א קליין רענדעל און מיט בטחון, אויף דאס גרעסטע עשירות און נאך אזעלכע זאכען. שלמה וואלף איז געווען א יוה פין א יאהר פופציג און האט נאר געהאט אט דאס מיידעל. מיט יענעם ווייב, דאס הייסט מיט'ן ערשטען, האט ער ניט געהאט, לא עליכם, קיין קינדער, און איז מיט איהר ארומגעפאהרען צו אלע גוטע יודען און צו די גרויסע רופאים, וואו די וועלט האט איין עק. עפעס זאגט מען האט זי געהאט א טויט קינד. אז מען שפארט זיך איין נעגען דעם רבונו של עולם, דערפאר איז זי געשטארבען אין דעם

יאָהר, און שלמה וואָלף האָט געשענקט פאַר איהר נאָמען אַנ׳אָרון קודש מיט אַנ׳עמוד מיט אַ נייעם באַלעמער אין שיהל אַריין, און נר־תמיד, און קליין לעמפיל פון געלע זילבער, ברענט אין אַ ווינקעל ביי טאָג און ביינאַכט... עס זענען שוין לאַנגע יאָהרען זינט איך האָב געזעהן ברענען דאָס לעמפעל, און עד היום, אַז איך דערמאָן מיר אָן דעם גיט מיר אַ ציה אין האַרצען... עפּעס איז דאָך דער מענש אַ שטיק בעל מחשבות, און וואָס מען לעבט מעהר, האָט מען מעהר אין אַלעמען אַ קוק... פאַרוואָס האָט דער בורא די וועלט אַזוי בעשאַפען און דעם מענשען אַזוי געמאַכט. אַז דעם גוף לאָזט ער דאָ בעגראָבען און די נשמה נעהמט ער אַהין? עפּעס איז פאַרהאַן זאַכען, וואָס דער שכל קען דאָס גאָרניט משיג זיין. איך זעה, איך בין חייט פערקראָכען. — שלמה וואָלף האָט אַזוי לאַנג געטרויערט אויף זיין אשת־נעורים ביז ער האָט ווידער חתונה געהאַט און האָט גענומען אַ יונג ווייביל פון גרוים יחוס און אַ בת־בנים. איהר זיידע האָט זיך אָנגעקעהרט מיט׳ן רבי׳ן רב שמעלקע און אַליין איז זי געווען פון סדילקעוו צי פון קאָרשיוו. דער עיקר, איז אַז ער האָט געהאַט מיט איהר אַ מיידעל נאָך אין דעם אייגענעם יאָהר. דערנאָך האָט ער שוין מעהר קיין קינדער ניט געהאַט, אָבער די איינע איז געווען אַזוי געראָטען און אַזוי מיט אַלע מעלות פון שענקייט און פון גוטסקייט, וואָס מען זעהט דאָס גאָרניט אין דער האַלבער וועלט. עפּעס אַ קלייניגקייט רחלי׳ה, רחלי׳ה די בת מלכה, יאָ, טאַקי די שרי מלוכה אַליין וואָלטען זיך געקענט ווינשען אַזוינע קינדער צו האָבען. שלמה וואָלף איז געווען איבערגליקליך פאַר די מתנה, וואָס גאָט האָט איהם געגעבען, רייכער איז ער געוואָרען פון טאָג צו טאָג, אַרום און אַרום האָט ער געהנגען אַלע מיהלען און גאָראַלניעס, אַ וואָלה האָט ער געהאַט אויף צוואַנציג יאָהר, וואָס ער פלעגט איהם פערדינען ממון קרח, יודען האָבען נעבען איהם געלעבט און גליקליך, און אויך ווער ס׳האָט ביי איהם געדיענט, איז געווען פאַר זיך אַ שטיק פריץ, וואָרום ער האָט אימליכען געצאָהלט ביד רחבה. פון צדקה און מצוות איז גאָרניט צו רעדען. דאַכט זיך, ער איז רחוק פון גאוה, אָבער גרוים דרך־ארץ האָט מען פאַר איהם און אפילו גוים האָבען איהם אָבגעגעבען כבוד; אַז

נאָט העלפט אַ יודען, העלפט ער איהם אין אַלעמען און גיט איהם הצלחה און אַלץ, וואָס דאָס הארץ בעגעהרט. וואָס עס שייך, אַז עס וואָלט ניט געווען שלמה וואָלף דער גביר מיט דעם גאַנצען קנאַק, וואָלט געווען אין גאַנצען שטאָדט פּוסט... אפילו דער, וואָס עס געדט איהם ניט אַזוי גוט, האָט דאָך אַ שטיקעל התחזקות אין דעם אַז אַ יוד איז אַזוי געהויבען, אַז אפילו דער מפראַווניק פאָהרט צו איהם אויף טיי, יודען האָבען דאָך אַ כח און אפילו, אַז זיי זענען אין גלות, זענען זיי דאָך נושא חן... אויף אינז אַלע געזאָגט געוואָרען, וואָס ער פלעגט צוטיילען נאָר אין איין יאָהר, אַרויבגעפאָהרען איז ער מיט פיער שוואַרצע פערד, אַז עס האָט געברענט. דער קוטשער איז געווען אָנגעטהון אין רויטען און האָט געהאַט אַ בייטש מיט זילבערנע קנעפּלעך. מען זאָגט, אַז דער גובערנאַטאָר אַליין איז געפאָהרען פון האַשעוו קיין אומאַן, האָט מען ביי איהם געבאָרגט די קאַליאַסקע. מען זאָגט, ס'איז אַמאָל אַראָפּגעקומען אַ מאַרשאַל, האָט איהם שלמה וואָלף געבעטען צו זיך און האָט מיט איהם גערעדט מכח אַ גרויסען ענין. — אָט דאָ האָט זיך שלמה וואָלף'ן פערגלוסט צו האָבען אַ שלאָס. דער פריץ פון שטאָדט, וואָס איז קיינמאָל ניט געווען אין דערהיים, האָט זיך פערהוליעט און האָט געמיזט פערקויפען די אימעניע. עפּעס יענער, וואָס האָט דאָס געקויפט איז געווען אַ גרעק, "אַ האַלבער משוגענער" אין דאָס זיך אָנגעהויבען צו קריגען מיט דער שטאָדט. וואָס=זשע טהוט שלמה וואָלף? ער פאָהרט אַוועק קיין אָדעס און דינגט ביי איהם אָב די אימעניע מיט'ן שלאָס מיט כל ולך אויף ניין און ניינציג יאָהר... דאָס הויז זיינס האָט ער אַוועקגעשענקט דער שטאָדט צו מאַכען דערפון איין שפּיטאָל, און ער אַליין איז איבערגעצויגען אין שלאָס אַריין. אַ יודישער שררה! דער רב פון שטאָדט, אַז ער פלעגט דאָרט אַהין צו געהן, פלעגט ער זיך אָנטהון די שבת'דיגע קאַפּאָטע אפילו אין דער וואָכען. דאָס שלאָס אַליין אָבצומאָלען מיט'ן לאַנגען נאָרמען און מיט אַלעמען קען מען גאָרניט מיט ווערטער. דער פריץ, וואָס האָט דאָס פערקויפט, האָט דאָס אויך ניט אַליין געבויט, דאָס האָט ער געירשט פון אַ פעטער, וואָס פלעגט צו פאָהרען אין אַ זילבערנער קאַרעטע, און אַז ער האָט זיך אַמאָל געוועט מיט נאָך אַ פר

צו פֿאָהרען אין אַ שליטען אין מיטען זומער, האָט מען אויף דריי וויאָרסט כּסדר געשאָטען מעל׳ץ (צוקער) אויף אַ האַלבען אַרשין די הויך. — חיים ווי שניי איז געווען דער שלאָס מיט אַ סך הויכע פענסטער, פֿון פאָרנט פינ׳ם פענסטער אָן איז אַלץ געווען געפּלאַסטערט מיט גלאַטע שטיינער, און מען גערט אַרויף אויף קייליכיגע טרעפּ פֿון מאַרמאָר, דער גאָרטען איז אַ ריינער גן־עדן, וואָס זאָג איך אַ גאָרטען, אַן אָראַנזשעריע, קליינע טייכען זענען דאָרט דאָ און פֿיש, וואָס שווימען אויבען אַרום און פּאַטשען זיך. וואָס מען גערט ווייטער איז אַלץ ווי אין חלום... אַז איך האָב מיך דאָרט פֿערגנב׳ט דאָס ערשטע מאָל, בין איך געווען פֿאַרכּשופֿ׳ט, אַזוי שטיל איז דאָרט געווען אין מיטען העלען טאָג. דאָ הער איך גאָר שפּיעלען: מיר דאַכט זיך, אַז דאָס שפּיעל קומט פֿון יענער זייט וואַסער. — מען קען דאָס גאָרניט אויסמאָלען. דער מענש האָט גאָר איין נשמה, אָבער סטרונעס זענען פֿאַרהאַן אין איהר אַ סך... איך האָב אַמאָל געלייענט פֿון אַ בן־מלך, וואָס איז פֿערבלאָנדזשעט געוואָרען אין אַ טיעפֿען וואַלד, און אַז ער האָט זיך אַנידערגעזעצט אויף אַ קלאָץ פֿון אַן אַלטען בוים, איז ציגעפֿלויגען אַ גאָלדענע גאַנז און האָט אָנגעהויבען מיט איהם צו רעדען... מיין מיטער עליה השלום, האָט געקענט אַ סך אַזעלכע מעשיות דערצעהלען: — אַז איך בין געווען אַ קליין יונגעל, האָט מיך דער טאַטע מיינער גענומען ביי ביידע אויערן און האָט מיך אַריינגעפֿיהרט אין די תּורה הקדושה און האָט מיר געגעבען אַ ספֿר׳ל, וואָס עס שטעהט אין דעם געשריבען פֿון גן עדן התחתּון מיט די גאָלדענע ברונענס, מיט די טייכען בוימעל. עפּעס זאָגען מלאָכים אַ מין שירה, וואָס עס איז גאָרניט פֿאַר אַ ילוד אשה. אַלץ, וואָס איך האָב היינט אין מיר, איך אַ ייד אָהן באָרד און פּאות, און ווייט וואו אין דער פֿרעמד, צווישען עם, אשר לא שמעתי את לשונו, קומט אַלץ פֿון דאָרט, פֿון דער מאַמען און פֿון דעם טאַטען, און וואָס זיי האָבען מיר אַלץ דערצעהלט... אַ הולטאַי בין איך, אַז איך האָב דאָס אַוועקגעוואָרפֿען און בין געוואָרען אַ גוי... מילא דאָס בין איך ניט אויסען. — איך האָב דאָס נאָר אָנגעהויבען צו דערצעהלען די מעשה פֿון דער שענער רהל׳ה, אָבער אַזוי פֿערפּלאַפּעלט מען זיך, אַז מען קומט אין רעדען...

רחל'ה איז געווען איינע פון יענע נשמות, וואָס בלאָנדזשען אַרום ביי אונז פון גאַנץ לאַנגע דורות, אפשר נאָך פון שלמה המלך'ס צייטען. אַז די מקובלים זאָגען: „אתפשטותא דמשה בכל דרא״ מיינען זיי, אַז אַ פונק פון משה רבנו'ס גרויסע נשמה איז דאָ אין איטליכען דור. ניט נאָר די תורה געהט פון האַנד צו האַנד, פון איין דור צום אַנדערען און ריכט מיט אונז אָב גלות... אויך אַ טייל פון יענע נשמות פון דער גאָלדענער צייט, וואָס יעדער יוד איז נאָך געזעסען אונ־טער זיין פייגענבוים און אונטער זיין ווייַנשטאָק, ווערען מגולגל און לייַכטען אין דעם עולם, ווי איינצעלנע שטערן אין אַ שטילער נאַכט. אַ יודיש מיידעל מיט דער נשמה פון אַ מלכות, טאַקי פון די אמת'דיגע בנות ירושלים, ס'איז אַ סך צו דערצעהלען!

אודאי האָט מען מיט איהר געטהון דעם גרויסען שדוך מיט דעם ריזשענערס אַנ'אייגען איינִיקעל, אויך גוטע יודען האָבען אין זיך אַ כח און זייערע נשמות ווייסען אויך פון פערשיעדענע דורות. דער ריזשענער אַליין פלעגט צו דערצעהלען, אַז ער איז שוין דאָ צום דריטען מאָל אויף דער וועלט. צוערשט האָט ער געלעבט צו אחיה השלוני'ס צייטען; ער האָט שוין אָבער כמעט אַלץ פערגעסען און געדענקט נאָר עפּעס ווי פונ'ם שלאָף; צום צווייטען מאָל איז ער געווען פון די פרחי כהונה און ער געדענקט נאָך ווי היינט איטליכם מטעשקעלע אין דער היליגער שטאָדט ירושלים... אַז אַ יוד, אפילו דער גרעסטער גביר, וואָס ער געהערט אָבער ניט צו דעם פּאָן, דערלאַנגט אַזאַ יחוס, איז מען אודאי ביי זיך געהויבען אין מען עפענט די האַנד זעהר ברייט. וואָס שלמה וואָלף האָט צוטיילט דעם טאָג אויף צדקה, וואָלט מען געקענט אויסבויען אַ שוהל, צום קנס־מאָל האָט מען געקוילעט אָקסען, און שאָף אין ריינהער. פּדהצור'ן האָט מען אַראָבגעבראַכט פון בערדיטשעוו, ווי אויף די גרעסטע חתונה פון דער וועלט! טייכען וויין האָבען זיך געגאָסען, אין אַכט טאָג און אַכט נעכט האָבען יודען געהוליעט אין די גאַסען, אפילו די גוים האָבען גע'שכורט. איטליכער, וואָס איז נאָר געקומען, האָט זיך אָנ־געשטאָפּט פולע קעשעניעס און האָט זיך מיטגענומען אַהיים פון אַל־דעם גוטס לדור דורות, עפּעס אַ קלייניגקייט אַזאַ גדולה, וואָס מען דערלעבט דאָס אפשר איינמאָל אין הונדערט יאָהר. אויפ'ן אַכטען טאָג

דאָט שלמה וואָלף געשענקט אַלע יודען דעם טשינטש, צוגעזאָגט איטליכען צו געבען פלאַץ, וואָס היל נאָר בויען, אויסגערופען האָט מען: „כל צמא ייתי וישתה"! פון אַלע שטעדטלעך אַרום זענען געקומען אָרימע לייט און האָבען גאָרניט צוגעלעגט. דאַשעוו האָט געזעהען טעג, וואָס מען וועט זיי שוין קיינמאָל ניט זעהען. — נאָר מיר אַליין, וואָס איך דערצעהל אייך דאָ די דאָזיגע מעשה, האָט שטאַרק געצויגען דאָס האַרץ... בין איך דאָך אויך אַ רבי'ס אַ זוהן, געטראַכט האָב איך ביי מיר, וואָס וואָלט געווען, אַז איך אַליין בין דער בן־מלך און קום אויף אַ באַרג און דערזעה די בת־מלכה... אַז עס איז געקומען די לעצטע וואָך פון געזעגנען זיך און פּדהצור האָט געשפּילט און איך בין אַרויסגעקראָכען אויפ'ן מויער, ווארום אַ יונגעל אין מיינע יאָהרען האָט ניט געפּאַסט צו געהן אויף שמחות, זענען מיר געקומען די טרעהרען אין די אויגען, פאַר וואָס לעב איך ניט צו אַלכסנדר מוקדון'ס צייטען צו אפילו די צייטען פון מלכי פרס? — עס איז מיר פאַרגעקומען, אַז אין שושן איז ניט ווי אין דאַשעוו און איך האָב מיר אויסגעמאָלט, ווי האָלט עס געווען, אַז איך וואָלט געגאַנגען אָנגעטהון אין רויטען און רחל'ה וואָלט גאָר מיך גענומען... פון דעמאָלט אָן איז מיר אַריין אַ מרה שחורה אויף אייביגע צייטען. — רחל'ה האָט חתונה געהאַט זיך געבאָדען אין מילך און האָניג, געהאַט אַ קינד און נאָך אין דעם יאָהר פון [illegible] וועלט צוגענימען געוואָרען, וואָרום זי האָט צו איהר ניט זוכה געהען... פערשטעהט זיך, אַז דער זיידענער יונגערמאַנטשיק האָט נאָכדעם מיט אַ אַנדערע חתונה געהאַט. ער לעבט נאָך און איז אַ גביר און אַ רב אינאיינעם. איך וויל אויף איהם ניט רעדען, אָבער מען זאָגט, אַז די אַנדערע רביצין פיהרט ביי איהם אויך ניט קיין גוט לעבען. — אין רחל'ה האָט זיך מיר געחלומ'ט און געחלומט נאָך אַ סך יאָהרען און היינט נאָך... אַזוינס טראָגט מען שטענדיג אין זיך אַרום, אפילו ווען מען געהט אין עק וועלט. וואָס איז פון מיר געוואָרען. [illegible] זיך דער לעזער שוין דערוואוכט. ס'איז אַ וועלט מיט וועלטליך [illegible]

די געפּלאַצטע סטרונע

(א מעשה פון צוויי כלי זמר)

די געפלאצטע סטרונע

(א מעשה פון צוויי כלי זמר).

אז די פאדרכט אריין קיין אוהמען אין שטאדט אריין איבער די גרויסע בריק ביי די מיהלען, געהט עס אלץ ארויף, ווי בארג ארויף. די הייזער און די מויערן שטעהען העכער איינס איבער דאס אנדערע און די גאסען קימען אוים איינס איבער די אנדערע. אלץ געהט ארויף צו דער אלטער שטאדט און צו דער נייער שטאדט, צום מארק, צום ראטהויז, צו די קלייטען, צו די גרויסע דאקטוירים און איינפאהר־הייזער, צו דער טאלנער קלויז און צו דער גרויסער שוהל, צום בול־וואר און צום סקווער, צום קאסטיאל און צו די ניקאלאיסקע אוליצא, צו די און די אלע גרויסע גבירים פון שטאדט וואוינען אויבען; דער איספראווניק און דער אקרושני סוד זענען אויבען, דער לא־גער איז אויבען, די פאסט און די קאזנאטשייסטווא איז אויבען, די וואג איז אויבען, און דער גרויסער טורעם מיט'ן זייגער, וואס קלינגט פון איין עק שטאדט אין די אנדערע, איז אויך אויבען, און אומעטום זעהסט דו א סך מענשען געהען, לויפען, זיך שטיפען, די דראשקעס הילכען אויפ'ן געפלאסטערטען שאסע, גרויסע וואגען פול מיט סחורה שלעפען זיך. אלע טאג איז עס ווי אויף א יריד, פון ארום אין ארום קומען גוים צו פאהרען און יודען פון קליינע שטעדטלעך איטליכער קויפט צי פארקויפט, מעקלער דרעהען זיך ארום מיט שטעק־לעך, גוים אין ווייסע פעלצען און שמוטסיגע היטלעך געהען מיט די בייטשען, יונגלעך שרייען אוים בייגעל אין קוואס און קיסליצעס. משרתים שלעפען ביי די פאלעס; ווי מען טהוט א קוק, איז א לע־בען, אלע שענקען זענען פול, גרויסע סאמאווארעס, וואס אפשר א גאנצע דיישקע וואסער געהט אין זיי אריין, שטעהען אויף טישען אין גאס און קאכען, און קאצאפעס מיט לאנגע פאטלעס און דאס העמד

פון אויבען פערקויפען טיי; בלינדע בעטלער זיצען אויף דער ערד און שפּיעלען אויף לירעס, אנדערע קניען, זאָגען מאַליטוועס אין האַלטען רויטע שיסעלעך אין די הענד. — דאָ מאַרשירט דורך אַ פּאָלק סאָלדאַטען מיט טראָמפּייטען און פּויקען, אין יונג און אַלט לויפען זיי נאָך. דער שטאָדט-זייגער הייבט אָן צו שלאָגען צוועלף, אין פון אַלע קלויסטערס הייבט עס אָן צו קלינגען... ווער עס האָט ניט געזעהען אודמען, דער ווייס ניט, וואָס הייסט אַ גרויסע שטאָדט. און אַז עס קומט ביי דער נאַכט און מען צינד אָן אין אַלע גאַסען די לאַטערנעס און הינדערטער פענסטער פון אַלע גאָרען פון די מויערען זענען באַלייכט, און עס איז ליכטיג ווי אין מיטען טאָג. אַז עס געהט אַ רעגען, ווערען נאָך די שטיינער אָבגעוואַשען און אין אַ פיערטעל שעה, איז שוין אַלץ טרוקען, אַז עס איז אַ מחיה, — עפּעס אַ קלייניגקייט אודמען, דער שענסטער אייעדני גאָראָד אין קיעווער גובערניע. יידען זענען דאָרט פאַרהאַן קיין עין הרע אַ סך, אפשר דרייסיג טויזענד און אפשר מעהר, אַז די נייע שטאָדט וואָלט ניט געווען אַביסעל דייטש מיט אַ שליאַפּע, און, לא עליכם, אַ ציגאַר אום שבת, וואָלט עס געווען אַ יודישע שטאָדט בפה מלא. יאָ צום טאַלנערס צייטען, דעם אַלטען טאַלנער רבי'ן איז עס געווען אַזוי, דעמאָלט אַז רבי זלמן האָט נאָך געלעבט און יואל נתן זיין זוהן, אַ יוה פון אַ האַלבען מיליאָן קערבלעך, איז געזעסען ביי'ם רבי'ן אויף דער קעלנע, אַז ער פלעגט אַריינפאָהרען אין שטאָדט אַריין, און האָט געהאַלטען די לייצעס פון די פערד... דאָס איז געווען אַלץ אַמאָל!

גיעט מען זיך אָבער אַ ביסעל רעכטס פון דער בריק, אַז מען קומט אַריין אין שטאָדט אַריין, געהט עס באַרג אַראָב, איין הויז שטעהט אונטער דעם אַנדערען, וואָס ווייטער איז אַלץ נידעריגער, און אַז מען פאָהרט, מיז מען איינהאַלטען די פערד. כדי זיי זאָלען זיך ניט צו פּאַלאַכען; די גאַסען זענען ברייט אין שיטער, די הייזער זענען מיט גערטנער מיט דעכער פון רויטען טשערעפּ, די ווענד זענען געפאַרבט בלאָה און געל מיט גרינע לאָדען ווי פאַרצייטען. עס איז ווי אַ גאַנץ אַנדערע שטאָדט פאַר זיך. אָבער אַז איינער בע־דאַרף עפּעס צו האָבען געהט ער אַלץ אין שטאָדט אַריין אַרויפצו

און ניט קאפור. פין די פרעמדע איז גאר ניט צו רעדען, אז זיי קענען גארניט די אלטע שטאדט אפילו אין שטאדט אליין איז דא א סך מענשען, וואס זיי זענען קיינמאל ניט געוועזען רעכטס פון דער בריק. און אז איינער ווערט דארט אמאל פערבלאנדשעט, קימט איהם אוים, אז מען מוז דארט מורא האבען צו געהן אפילו אין מיטען טאג. אזוי פוסט איז דארט. מען זאגט, אז עס וואוינען דארט מהילה א סך גנבים, ווער שמועסט די קצבים און בעלי עגלות און טרעגער. דער הקדש איז אויך דארט, און די איינגעפאלענע באד איז אויך דארט און די אלטע שיהל. די כלי זמר פון דער שטאדט וואוינען דארט און דער אלטער חזן וואוינט אויך דארט. אז גדליה דער חזן וואלט דארט ניט געוואוינט, וואס האט געהאט א שטוב פון השכלה מיט מיידלעך, וואס קענען לשון קודש, וואלט איך אליין ניט געוואוסט, אז עס געפינט זיך אין אודמען אזא טייל שטאדט. מילא דאס בין איך ניט אויסען.

יא, ביי די כלי-זמר מוז איך מיך אבשטעלען און פון זיי דערצעהלען תחלת האט מען נאר געהערט פון ראובלען כלי-זמר, דאס שפיעלט אויפ'ן פידעל און איז דער ראש פון דער קאמפאניע, וואס זיי פאדרען ניט אויף א התונה, אז מען גיעט זיי וועניגער פון הונדערט רובל און וואס זיי שפיעלען ביי די גרעסטע גבירים און ביי פריצים. ראיבלי איז געוועזען א געל יודעל, א שטיקעל דייטש און ער האט געהאט א פידעל, וואס אז מען גיעט איהם נאר א ריהר, שפיעלט ער פון זיך. איהם צו הערען אויף א התונה, אז ער פלעגט זיך צו שפיעלען צו דער וועטשערע, איז ווערט געוועזען, מי יודע וויפיעל. ער פלעגט זיך אינמיטען אראבלאזען צום עולם אין האט געשפיעלט, וועדליג א מענש קען משיג זיין מיט די אויערן, ווארום אז ער האט זיך פערגעסען אויף א ווילע אין האט אנגעהויבען אויף דער אויבערשטער סטרונע, זענען די מענשען אויסגעגאנגען פאר גרוים מתיקות. מען דערצעהלט זיך, אז ער האט אמאל געשפיעלט אויף א חתונה, איז געזעסען דארט א מומר,

וואָס מ'האָט איהם נאָר גערופען, ווייל מען האָט פאַר איהם מורא געהאַט; ראובלי האָט זיך העמאָלט וצלאָזט אויף זיין פידעל, אז עס האָט יענעם צובראָכען ביז אין הארצען אַריין, און ער איז אַוועקגעגאַנגען אַהיים און איז געוואָרען אַנ'אַנדער מענש... ראובלי איז געוועזען פון תמיד אָן דער בעריהמטער כלי-זמר, און אז דער גרויסער פּריץ האָט איהם געהערט, האָט ער געזאָגט, אז ער וועט אָבנעהמען די האַלבע וועלט — און ראובלי האָט טאַקע אָבגענומען די וועלט, אַרום און אַרום אין דער גאַנצער סביבה און אויף דרייסיג מיילען ווייט האָט מען געוואוסט פון ראובלי'ן, און וועלכער גביר צי אַ שענער בעל הבית וואָס האָט געמאַכט חתונה אַ מיידעל, האָט ניט אַראָבגעבראַכט ראובלי'ן? אז גאָט האָט זיי געהאָלפען אויסצוגעבען אַ קינד, מוז מען דאָך אַלץ מאַכען מיט לייטען גלייך, און ווי קען זיין אַ לייטישע חתונה אָהן ראובלי'ן. און אפילו אז מע איז געווען פערבאָרען אין חובות ביז איבער'ן קאָפּ, צי מען האָט פראָסט געזשאַלעוועט אַרויסצונעהמען אַ רויטען הונדערטער און אַנידערלעגען ראובלי'ן, האָט די כלה אַזוי לאַנג געוויינט און די מוטער האָט אַזוי לאַנג געבעטען רחמים, ביז מען האָט געמוזט נאָכגעבען... אַמאָל האָט מען גאָר געמוזט שיקען נאָך ראובלי'ן אַ שליח מיוחד, אז ער האָט זיך גאָר געפוילט צו פאָהרען און האָט גאָר געשיקט דעם פּאָמאָצניק. די כלה האָט אָבער געזאָגט, זי געהט ניט צו דער חופּה אָהן ראובלי'ן, האָטש געה, האַק דיך! און אומגעקעהרט, ברענגט מען ניט אַראָב ראובלי'ן, איז דאָס שוין אַליין אַ סימן, אז ס'געהט ניט אַזוי מיט'ן קנאַק, און עס קען שאַטען צום קרעדיט. נעה, זיי ביי יענעם אין מויל; און גלאַט אַזוי ראובלי, ווער קען איבערשפּאַרען דעם יצר הרע און ניט אַראָב ברענגען ראובלי'ן? ס'איז גאָר אַנ'אַנדער חתן-מאָל מיט ראובלי'ן און אַנ'אַנדער וועטשערע מיט ראובלי'ן. ס'איז לעבעדיגער. עפּעס די שמחה איז גאָר אַנ'אַנדערע. איך וויל אייך מגלה זיין אַ סוד, אז אידה שיקט קוויטלעך און בעט די שטאָדט צו דער חתונה און דער פּסוק מיינט: דרשה געשאַנק, קען איך אייך שווערען בהן שלי, אז ווען ראובלי וועט שפּיעלען, וועט אידה האָבען מעהר עולם... אז מען גיעט אַ קערבעל דרשה געשאַנק צי צוויי, האָטש מען עסט דאָך אויף אַ גוטע וועטשע-

רע, וויל מען אויך הערען א גוט שפילעכץ. איך וויל ניט זאגען, אז מען וויל זיך מיט דעם ארויסשלאגען די הוצאות, אבער אז מען בעקומט דאס קוויטעל, וואס מען בעט צו דער התונה און דער יצר הרע מישט זיך אריין; וואס בין איך עפעס מיט אידם א מחותן, עפעס גלאט געהן און ארויסשמייסען א קערבעל, — וואס, קומט עס גרינג אן? און דער יצר טוב פון זיין זייט מענה'ט שטילערהייד: ס'איז דאך א שטיקעל שכן, אביסעל דארף איך האבען זיין טובה, אביסעל, ווי זאגט מען, שלח לחמך על פני המים, עפעס וועל איך דאך אויך האבען התונה צו מאכען א טאכטער צו א פלעמעניצע — נא! טהוט דער יצר הרע ווידער א טארקע: א מזומן קערבעל איז פארט מזומן, און ביז עס קומט אהין זעצט ער אן און פערגעסט נאר, אז ער איז דיר שולדיג דרשה געשאנק... רוקט זיך ארויס דער יצר טוב: עפעס איז דער כלה'ס מאמע געשטארבען און ס'איז א מצוה משמח זיין א יתומה. זעהט איהר, פאר א מצוה ווערט דער יצר הרע אביסעל בטל, אבער אז ראובלי שפיעלט אויך, אי ראובלי, אי א מצוה, ביידע אין איינעם איז גובר... עפעס א קלייניגקייט געהן הערען ראובלי'ן, זיין כל גדרי אויפ'ן פידעל! צו זיינער א וואליך! צו גלאט אזוי א ווינענדיגעס, וואס צעגיסט זיך אזוי טיעף אין הארצען אריין, אז מען פערגעסט אן אלעמען אין דער וועלט. און אז ער פיהרט דעם חתן צו דער וועטשערע צוועלף ביי דער נאכט, און די גאנצע שטאדט שלאפט, שפאלט זיך דער הימעל ווי אין תשעה באב, און טייכען טרעהרען גיעסען זיך. וואס זאל איך אייך לויבען, ווער עס דאט ראובלי'ן ניט געהערט שפיעלען, האט קיינמאל קיין גיטעם שפיעלען ניט געהערט.

ווי זאגט מען, ס'איז א וועלט מיט דריידלעך, אז ראובלי איז געווען במדרגה העליונה און איז ביי זיך געווארען א גאנצער פריץ, אז ער וועט שוין טהון א לאסקע, ווען ער איז געפאהרען אויף א התונה, און אויפ'ן חתן־מאל וואלט ער שוין גארנישט געוואלט שפיעלען, נאר נאך צו דער חופה; גיט גאט א דרעה, און ס'קומט אויף פלוצים שימעלע, שימעלע כלי־זמר, וואס וואוינט אויף דער נייער שטאדט. אודאי, וואלט מען אייך אויסגעקראצט די אויגען, ווען

איהר וואָלט אַייך דערוואָגט צו זאָגען, אַז שימעלי שפּיעלט בעסער פאַר ראובלי'ן. נאָר שפּעטער, אַז שימעלע'ס נאָמען האָט אָנגעהויבען קלינגען און מען האָט איהם גאָר אַראָבגעבראַכט קיין קיעוו צו בראָדסקי'ן, האָט איטליכער געגעבען צו פערשטעהן, אַז ראובלי איז טאַקע דער גוטער כלי זמר, אָבער שימעלי, — דאָס איז גאָר עפּעס אַנדערש. און אַז מען הערט איהם שפּיעלען, פיהלט מען ערשט דעם טעם פון שפּיעלען. ראובלי אַליין, אַז ער האָט דאָס ערשטע מאָל געהערט שפּיעלען שימעלע'ן, איז ער געוועזען ווי דערשראָקען...

און דער שטערען שימעל'ס איז אַלץ געגאַנגען העכער און העכער, און ראובלי'ס אַלץ נידעריגער און נידעריגער. ראובלי האָט שוין געשפּיעלט פאַר פינף און זיעבציג און פאַר פופציג און פאַר פינף און צוואַנציג, ס'איז אַ חרפה, איינמאָל גאָר פאַר פופצעהן און פאַר צעהן אויך... אין דער קאָמפּאַניע האָט ער ניט געקענט מעהר האַלטען קיין פיער און צוואַנציג מאַן, נאָר אַכצעהן, דערנאָך צוועלף, און דערנאָך גאָר צעהן אין זעקס... אודאי זענען נאָך געבליבען עלטערע לייט, וואָס זיי האָבען געזאָגט, אַז מיט אַנאַנדער מין שפּיעל ווי ראובלי'ס, קענען זיי זיך ניט געזעגענען, אָבער ער איז שוין געוואָרען אוים יום טוב. דעם הונדערטער האָט איצט גענומען שימעלי, אַמאָל ק'ין און גאָר ריש. פון בראָדסקי'ן האָט ער גאָר מיטגעבראַכט אַ מאַסע געלד, נאָר האָט ער ליעב געהאַט אַ קערטעל.

אָט דאָ איז געקומען אַ התונה ביי שאול עטינגער, אודאי מוז שפּיעלען שימעלי, און מען זאָגט, אַז ער וועט נעהמען דריי הונדערטער, אָבער אַזוי גלאַט איז די מעשה ניט. ביי אַלע פריהעריגע קינדער פלעגט ראובלי שפּיעלען, און ער האָט געהאַט די חזקה, און גלאַט אַזוי שפיכת דמים, גאָר מביש זיין אַ מענשען! אַז עס וואָלט אָנגעקומען אויפ'ן אַלטען עטינגער אַליין, וואָלט ער פאָרט גענומען ראובלי'ן, אָבער דער יונגערער דור און די ווייבער האָבען געמאַכט אַ געפּילדער. אַן עלטערער זוהן זיינער האָט זיך אפילו מישב געווען און האָט געוואָלט געבען ראובלי'ן אַ הונדערטער אָבטרעט-געלד, האָט זיך ראובלי צוויינט ווי אַ קליין קינד. האָט מען געמאַכט אַ פשרה, און עס איז געבליבען, אַז צים חתן-מאָל זאָל שפּיעלען ראובלי אין צו דער חופה און צו דער גרויסער וועטשע-

רע זאל שפּיעלען שימעלי, דא האט זיך שימעלי אײנגעשפּארט און האט געזאגט, אז ניט ער אַלײן װעט שפּיעלען אַליץ, װײל ער גאַרניט שפּיעלען; איז געגאַנגען דער גרױסער עטינגער אַלײן און האט איהם אַזױ לאַנג געבעטען, ביז ער האט בײ איהם געפּועלט.

װאס זשע טהוט ראיבלי? אױפ'ן חתן-מאל אַלײן, אַז די מײדלעך האָבען געטאַנצט, איז ער געזעסען אָן אַ זײט און האט געהײסען גדליה'ן, דעם װאס איז נאך איהם, פיהרען די קאָמפּאַניע. אָבער דער־נאך, אַז ס'איז געקומען צו דער װעטשערע —, ס'איז געװען אַ חתן-מאל מיט'ן חתן, דאס הײסט דער חתן איז צונױפגעקומען מיט דער כלה נאך אַ טאג פאַר דער חופּה, װי מען טהוט עס בײ גרױסע גבירים.— דער עולם האט זיך אַנידערגעזעצט בײ די גרױסע טישען, װאס איז געװען געדעקט מיט זילבער און קאַראַפען װײן זענען געשטאַנען, אַז עס האט געפונקעלט, און פון די פיש, װאס מען האט זײ דער־לאַנגט אױף טײערע פּאָרצעלאַנענע טעלער, האָבען זיך צעלאָזט די ריחות, האט ראיבלי זיך אַנידערגעשטעלט, אַרױסגענומען אַ הױטע פּאַטשײלע און זיך אַ װיש געטהון דעם שטערען, גענומען דעם פידעל און איהם אָנגעשפּארט אױפ'ן אַקסעל און האט געגעבען אַ שמיר מיט'ן שמיציג — װאס זאל איך אײך זאָגען, איך האב געקענט אױהמענער יודען, װאס זײ האָבען געהערט ראובלי'ן צװאַנציג יאָהר כסדר און שימעלע'ן אױך — אַזױנס האָבען זײ אין זײער לעבענס-טאג ניט געהערט! ס'איז געװען, װי אַ ליעד פונים הימעל אַלײן לאָזט זיך אַראָב און טהוט זיך אַרײן אין איטליכעס נשמה. ס'איז געװען, װי כל נדרי מיט מוסף פון ראש-השנה און נעילה אינאײנעם... דער עולם האט פערגעסען, אַז עס איז אַ חתונה; מען איז געזעסען און האט זיך ניט גערירט פון אָרט. װאס מיר עסען, װער מיר עסען, און ראיבלי גערט אױפ'ן פידעל טיעפער, אַליץ טיעפער. אַלע הלומות פון אַמאָל, אין זײן ירידה, זײנע מוראדיגע ירידה, אַלע פופציג יאָהר זײנע, װאס ער האט געלעבט, אין ער האט אַ סך געלעבט, אַליץ לעגט ער אַרײן אין דעם שפּיעלען. בײ יעדעס ציה שפּרינגט די נשמה און ציהט זיך די נשמה. מיט אַ מין דבקות און אַ צער אינאײנעם. עס קומט פאר, װי אײנער זאגט ודוי, דער פידעל רעװעט און װײנט, אַלע קולות גיסען זיך אינאײנעם, און ציהען אױף בערג און טאָהל, עס גערט אַװעק אַ שעה, צװײ,

דריי, פיער! דאס שפיעל הויבט אלע מאל אן פון נייעם, און אלץ שטארקער און מורא׳דיגער. ווי שווערע וואלקען ציהען איבער דאס גאנצע לעבען פון א מענשען, און ער זאגט אייך אלץ און רעדט צו אייך... און דער גאנצער עולם איז ווי פערכשופ׳ט! פערגעסען, פערגעסען האט יעדער וואס זיצט דא און פארוואס ער זיצט דא; אזא שפיעל געהמט א מענשען פון אינוועניג אין פון אויסוועניג... האט דאך איטליכער אין דעם, וואס ער זאגט אויפ׳ן פידעל א חלק, זיין אייגענעם חלק, און ראיבלי האט אנגעלעהנט דעם קאפ אויפ׳ן פידעל, און זאגט, דער שמיציג טהוט זיינם און שפיעלט און שפיעלט... עס הויבט שוין אן טאגען. אין דעם גרויסען שאלאש פון גלאז ברענען די ענגלייכטער ווי דערשראקען... קיינער ריהרט זיך ניט פונ׳ם ארט, און מען הערט, מ׳הערט, דער גאנצער עולם האט זיך אויפגעהאפט — דא רייסט א סטרונע נאך איינע, ראיבלי פאלט אום... מען האט איהם אנגעהויבען צו מונטערן, אויפגעפיהרט אהיים. און אין דעמזעלבען טאג איז ער געשטארבען.

אז די כלה איז געגאנגען צו דער חופה פיער א זייגער בייטאג, און קינה אין קייט זענען נאכגעלאפען, האט מען ראובלי׳ן באגראבען...

דער אורח

(אַ מעשה נורא פון אַ אומגליקליכען, וואָס
האָט געוואָלט זיך נוקם זיין אַן זיין פאָטער)

דער אורח

אַ מעשה נורא פֿון אַ אומגליקליכען, וואָס האָט געוואָלט זיך נוקם זיין אין זיין פֿאָטער.

איך וואָלט עס ניט געגלויבט, אַז איך וואָלט עס ניט אַליין געהערט פֿון זיין מויל. אַז מען וועט דאָס לייענען, וועט מען דערפֿון זעהן, ווי אַזוי די דרכים פֿון אַ בשר ודם זענען פֿערשידען...

דאָס איז געווען פֿאַראַיאָהרען זומער. אַז איך בין געקומען אין קלויז אַריין, איז שוין געווען נאָכ'ן דאַוונען. איך האָב אַרויפֿגעלעגט דעם טלית אויפ'ן אַקסעל און האָב אָנגעהויבען צו זאָגען פֿון אלהי נשמה ביז הודו. אַביסעל געה איך מיר אַרום. דער קאָפּ טראַכט. איך שטעל מיך אָב ביי דער שאַפֿע ספרים. ווייסע־חברה שלאָגען זיך מיט גמרות. דאָ דערזעה איך ביי דער הויבע אַ פֿרעמדען יידען זיצען. אַ סוחר איז דאָס ניט, אַ פּראָסטער אָרימאַן אויך ניט. איך געה צוריק אויף מיין שטאָדט אין דאַווען ווייטער, אָבער איך בין מהרהר אין יענעם יודען. איך האַלט שוין ביי קריאת־שמע. אַז איך וואָלט געוויסט, אַז איך וועל איהם ניט מביש זיין, וואָלט איך איהם געבעטען אויף אָנבייסען. איך גיב אַ דאַווען און בין שוין אין מיטען דער שמונה עשרה. היינט, דאַכט זיך מיר, זאָגט מען ניט קיין תחנון. ביי אשרי ובא לציון טהו איך אויס די תפילין און געה צו צום יודען. ער האָט גאָרניט געזאָגט, אַז איך האָב איהם גערופֿען, ער האָט זיך אויפֿגעהויבען און איז מיט מיר געגאַנגען. אויפ'ן וועג איז מיר אַריין אין זין, דאָס מוז זיין איינער פֿון מרחקים. איך האָב מיך גוט צוגעקוקט, ווי אַזוי ער האָט זיך געוואַשען און געמאַכט המוציא. אַ יונגעלע מיינס, פֿון צוויי יאָהר, וואָס זיצט שוין ביים טיש, האָט זיך פּלוצים צוויינט, אַז ער האָט דערזעהן דעם יודען. געגעסען האָט דער אורח ניט אַ סך. פֿאַרוואָס איך האָב איהם ניט געפֿרעגט, פֿון

זאָגען איז אַ יוד, ווייס איך ניט. איך אַליין האָב איהם געזאָגט, אַז איך בין אַ מעזשיבעזער. אַז מען האָט אָבגעבענשט און מען האָט זיך גענומען אויפרוימען האָב איך איהם געבעטען אין דער אַנדע־רער שטוב. מיינע איז אַ מכנים־אורח'טע. ס'נאָך ניט אוועקגעגאַנגען אַ פערטעל שעה, איז שוין געווען אויסגעוואַקסען טהע אויפ'ן טיש. „טרינקט פעטער"! „איז אייער פלוני'ת'טע אויך פון יענע מקומות?" — „ניין, אַ סודילקאָווער". אַז ער האָט אויסגעטרונקען אַ גלאַז אין האָט זיך אַרומגעקוקט, אַז ס'קיינער ניטאָ, האָט ער אָנגעהויבען צו רעדען.

— „איך וויל אייך טאַקע מגלה זיין דעם אמת. איהר וואונדערט זיך אַוודאי פון וואַנען איך בין. אַ בורח בין איך, אפשר שוין צוואַנציג יאָהר. אַז איהר זענט אַ מעזשיבעזער, האָט איהר מסתמא געהערט פון וואָלף טויבעס, וואָס איהם האָט געהערט האַלב האָנאָראַהה אין די מיהלען און די גראַלניע. איהם זענען אַמאָל בעפאַלען זיינע אייגענע קינדער און ער האָט אויף זיי דערלאַנגט. דאָס בין איך, זיינער אַ זוהן. וואָס, איהר האָט מורא דאָס צו הערען?"

—„דערצעהלט ווייטער."

—„איהר וואונדערט זיך, ווי אַזוי אַזוינס קען זיך טרעפען. גאָר ניט, מענשען האָבען אַ גוט האַרץ און אַ בייז האַרץ... איך זאָג אייך איהר וואָלט געקענט מיין פאָטער. אַ העמב! זאָג איך אייך, און אַ עומד על דעתו. איך האָב פשוט ניט געקענט דערטראָגען דעם אימה ופחד שוין יונגעלוויים. אַז די מאַמע איז געשטאָרבען, האָט ער גענומען אַ שטעקען און האָט געזאָגט, אַז אַ שדכן וועט זיך דערוועגען קומען איבער די שוועל, וועל איך איהם ברעכען ריקען און הענד. זיבען יונגלעך זענען מיר איבערגעבליבען אין צווייי מיידלעך. איך בין געווען דער בכור און האָב געמוזט צוויי שעה אין טאָג ביי איהם אין קאַנטאָר שרייבען. איך זאָג אייך, איהר וואָלט גערדאַרפט איהם זעהען רעדען מיט אַ פריץ, אַז יענער האָט געדאַרפט צו איהם האָ־בען. אַזוי איז ער געזעסען און האָט יענעם געצויגען די קישקעס. מיינט איהר פאַר רשעות, ניין, נאָר זאָל יענער וויסען, אַז ער האָרך

ניט הױכהאַלטען די נאָז. קום איך צו איהם? ער קומט צו מיר!“

„אַבצעהן יאָהר בין איך דעמאָלט אַלט געװען. דאָ האָב איך געהערט, אַז איך װער אַ חתן. מײן פאָטער האָט זיך אײנגעשפּאַרט, אַז ער מוז נעהמען פאַר מיר די שענסטע יפת־תאר אין די גרעסטע מיוחסת; ניט פֿון מײן טובה װעגען, נאָר גאָרניט, די װעלט זאָל װיסען, אַז װאָלף קען אַליץ דערלאַנגען און אפילו ביז צום שני למלך געהן. די כלה, װאָס מען האָט מיר גערעדט, איז געװען דעם גרױסען נתן שימחױצעס אַנאײניקעל. איך זאָג אײך, מיט גאָלד האָט מען געשאָטען. אַז ער איז געפאָהרען אַהין אָנקוקען, האָט מען אײנגעשפּאַנט פֿיער ברענענדיגע פֿערד און אַ קאַרעטע, אַז עס האָט געבליסקעט. מיך האָט מען געלאָזען אין דערהײם...“

„ויהי אחרי כן, די װעלט שמועסט, זי איז איהם אַלײן געפֿעלען. הי אַזױ ס'איז געקומען, װאָס, װײס איך? בקצור, ער, אַ ייד קרוב להמשים האָט זי גענומען, די װאָס האָט געזאָלט זײן מײן כלה.. אַ סברה פֿון אַ טאַטען! מיר האָט מען געגעבען צװײ טױזענד רובל יוצא־געלד, דאָס הײסט, מען האָט זײ אײנגעלעגט פאַר מיר און מיר אַלײן האָט מען אָנגעדונגען קעסט אין אַנאַנדער דאָרף, װײט פֿון די אױגען... דעם גאַנצען װעג בין איך געװען װי צומישט און איך האָב סך הכל ניט פֿערשטאַנען, װאָס טהוט זיך מיט מיר. ערשט אַז איך בין אָנגעקומען אַהין און בין אַרױסגעגאַנגען אױפ'ן פֿעלד, האָט זיך פֿון מיר אַרױסגעלאָזט אַ געװײן. פֿון דאַמאָלט אָן איז אין מיר אַ שנאה אין האַרצען אַרײן“. —

„מײן מומע האָט געזאָגט, איך עס גאָרניט. אימעטיג איז מיר געװען. די גאַנצע טעג בין איך איבערגעלעגען אין מיהל, דער מאַראַטשניק פֿלעגט מיר צו זאָגען: עי, בעריל, װאָס טהוסט דו דאָ? פֿאָהר אַהײם צו דײן טאַטען. דאָס האָט ער טאַקי געזאָגט אױף יידיש, װײל ער איז געװען פֿון די דײטשען.“

„דאָ האָב איך געהערט, אַז זי איז אָנגעקומען. חוה האָט זי געהײסען. מען זאָגט, איהר שענקײט איז געװען װי די זון. זימער אױף דער נאַכט איז דאָס געװען. איך בין אַרױסגעגאַנגען אױפ'ן פֿעלד, עס האָט מיך געצױגען און געצױגען, אַז איך בין שיער געשטאָרבען. בין איך דען ניט אַ בעשעפעניש? אַז דער הימעל הערט דאָס

און אלע, וואס זיצען אויבען—, משפט מען? איך בין בעריל וואלפ׳ס זוהן און זיץ דא ביים פעטער, געבען א וואסער. אז איך בין ניט אראב פונ׳ם זין, איז עס געווען א נס."

„נאך צוויי יאהר האב איך זי געזעהן... איך בין געשטאנען אויף א סטויג און האב צוגעקוקט, ווי די גוים דרעשען. די מאשין האט גערעדט און דאס שטרוי איז געפלויגען ווי אין א זאווערוחע. דא קומט צופאהרען א בריטשקע מיט צוויי פערד, און עס שפרינגט אראב א נקבה. עס האט געגעבען א לייכט! איך האב גארניט געוואוסט ווי האב אנגעהויבען צו שרייען מיט א מין קול, גלייך ווי איך וואלט געוועזן משוגע געווארען. א סך הענה האבען מיך געפאקט ביי דער אקסעל און האבען מיך אוועקגעטראגען אויף א זייט. — אז איך האב מיך אויפגעכאפט, איז געווען אין דער פריה, איך בין געלעגען ביים פעטער אין אלקער און האב געפיהלט, אז דער קאפ ווערט מיר צושפאלטען."

„וואס ושע איז געווען דער סוף? א חתן בין איך געווארען. דער פעטער און די מוהמע האבען מיר צוגערעדט: וואס וועסטו זיצען און קלאגען אויף חורבן בית המקדש. האב התונה און ווער א ייד. זיי אליין טאקי זענען מיט מיר געפאהרען צו דער חופה. די כלה איז געווען א יתומה. נאך דער גילדענער יויך גיב איך א קוק: א דאר מיידעל, אבער דאכט זיך אנ׳עהרליכע. זי איז מיר געפעהלען".

„די סלוזשבע, וואס מען האט מיר געגעבען אין א פאראזע מיהל, איז געווען א גוטע. איך האב געהארעוועט ווי אנ׳אייזעל און האב נישט געהאט קיין צייט צו טראכטען. נאר אז איך האב געמוזט אויפשטעהן ביי דער נאכט און אראבגעהן אין מיהל אריין, איז מיר געווען קאלט אין הארצען. האט עס גאר גערעגענט, איז אין מיר געקומען דער כעס אויף מיין טאטען." —

„א זוניני האבען זיי געהאט, א קוטשער. געבאדען האבען זיי איהם אין מילך און איהם נאכגעגעבען די שמד. אז ער איז אויפגעוואקסען, פלעגט ער נאר ארומלויפען אויפ׳ן פערד און ארבייטען.. איך האב איהם פיינד געהאט ווי א (שפין, און אז איך האב איהם געזעהן פון ווייטען קומען, האב איך מיך פערשלאסען אין שטוב און האב איבערגעלאזט די מיהל. דאס איז אבער געווען א גזלן, וואס האט א...

איבערגעקעהרט מיט'ן קאָפּ אַראָב. חאָטש גײה, שרײַ. אַז ער האָט די ממשלה, אַז דער טאַטע מײַנער הענגט אָן איהם און אָן איהר. דער אַלטער בעל־תאוה! איך האָב מיך אַלײן דערשראָקען, אַז איך האָב דערזעהן בײַ מיר דעם דאָזיגען געדאַנק.

מילא איך, לאָז זײַן, אָבער אויך די קינדער מײַנע האָט זי, די הולטאַיקע, ניט געלאָזט קומען איבער די שוועל. אַ זײַדע! אַזאַ גביר, וואָס קויפט איהר זילבערנע זאָקענבענדלעך, האָט נישט פאַר מײַנע קינדער חאָטש אַנ'אַדיעזנע.

מײַן ווײַב איז אַנ'ערהליכע און לאָזט מיך נישט קומען אין כעס אַרײַן, אָבער איך זעה, אַז זי אַרט דאָס אויך. ס'איז דען דאָס געלד? איך שפּײַ אויף דאָס. אָבער דער ענין, אַ זײדע. דאָס בלוט קאָכט זיך אין מיר, אַז איך דערמאָן מיך.

וואָס זאָל איך אײַך דערצעהלען, די שנאה איז געוואָרען אַ שנאה כבושה.

די אַנדערע ברידער מײַנע האָבען אויך געהאַט געווג אויסצושטעהן. אַז מען האָט זײ נאָר פערשטופּט דאָס מויל מיט נדן און דערנאָך האָט מען זײ געהערט ווי דעם פּאַריאָהריגען שנײ. אַז אַלע האָבען געמוזט זיך אָבווישען דאָס מויל און גאָרנישט זאָגען, אַז יוסקע זײַנער, דער סמאַרק, איז אויף זײ דער מושל, גלײַך זײ וואָלטען גאָר נישט געווען זײַנע ברידער. אַ שוועסטער מײַנע האָט חתונה געהאַט פון ווײַט; דער מאַן אפילו אַנ'עושר, אָבער אַ פּאַסקודניאַק. דער אַנדערער שוואָגער מײַנער איז געווען אַ יונג מיט בײגער און האָט געדינט אין אַ וואַלד.

אַז מיר פלעגען זיך צונויפקומען אינאײנעם אויף אַ קנס־מאָל, אַ ברית, זײ די פּריצים, איז נישט אָנגעשטאַנען צו קומען, צי זײ זענען גאָר אַוועקגעפאָהרען קײן קיעוו הוליען, האָט מען זײ געקענט אַלע אײַנשלינגען אויף אײן מאָל. מײַן שוואָגער איז תמיד געווען אש להבה, און אַז ער האָט אַמאָל גענומען אַ שטאַרקען כוס, האָט ער געזאָגט: איך וועל זײ נאָך אַמאָל מקיים פּסק זײַן. איך וועל נעהמען אַ זעג און וועל זײ צוזעגען אויף פיר פּיצלעך. ער איז שוין געווען צומישט. וואָס־

זשע טו איך? איך נעהם אויך איין כוסה נאך דער אנדערער און פערטרינק דעם כעס. אז זיי זענען אוועקגעגאנגען, האלט מיך צו מיין ווייב ביי דער האנד און זאגט: בעריל, איך בעט דיך, הער אויף צו זיין פאניבראצי מיט גדליה'ן (גדליה האט געהייסען מיין שוואגער). פון דעם וועט נישט ארויסקומען קיין גוטס. — איך וויל מיך נוקם זיין! גיב איך א שפרונג: — גאט איז מיט דיר, בעריל, קום צום זינען. זי האלט מיך צו פאר'ן מויל: בעריל, דו וועסט מיך הרג'ענען, אז דו וועסט נאך אמאל אזוי רעדען. דערמאן דיך אן דעם בורא. לעג זיך שלאפען. — זי זעצט זיך אנידער אויפ'ן באנקבעטעל און וויינט: גאטוניו, וואס האסט דו מיך געבראכט צווישען אזוינע מענשען!

ס'איז אוועקגעגאנגען דער זומער. דא האבען מיר געהערט, אז ער וויל איבערשרייבען די אימעניע מיט כל ולך אויפ'ן יורש עצר זיינעם און אונז אלע מעביר נחלה זיין. אודאי האבען מיר שוין לאנג געטראכט, אז עס וועט אזוי קומען, אבער אז מיר האבען דאס דערהערט, האט עס אונז געטראפען ווי א דונער. מיר זענען געפלויגען איינער צום אנדערן און מיר האבען געשווארען, איהם די שטוב צו צוטראגען און דאס נישט צוצולאזען. מיין שוואגער האט געקלאפט אין טיש אריין, אז ער האט זיך אזש צוקאלעטשעט די הענד. דער דריטער ברודער מיינער איז אויך געווען א שטילער כעסן, אבער ער האט מורא געהאט פאר גאט און אז ער האט געזעהען, אז מען איז צעהן מאל עובר אויף לא תקלל אב ואם, האט ער זיך אבגעטראגען. איך אבער און די איבריגע האבען געהאלטען אינאיינעם.

וואס-זשע זאל איך אייך דערצעהלען? מיר, איך און דער צווייטער ברודער מיינער און מיין שוואגער, האבען זיך פערגנב'עט פאר אונזערע ווייבער, מיר האבען געוואוסט, אז די מלכה און דער בן-מלך זענען אוועקגעפאהרען אין שטאדט אריין, און דער אלטער איז אליין. מיר האבען זיך אנגעטאן אין גוישע פעלצען און לאנגע שטיוועל, דאס שמוישען היטעל

האָבען מיר געצויגען ביז איבער די אויערן און דאָס פּנים האָבען מיר זיך אויסגעשמירט מיט סאַזשע. אַז איך האָב מיך צוגעגאַרטעלט מיט'ן גרינעם גאַרטעל, גענומען דעם שטעקען אין האַנד אַריין און געגעבען אַ טרעט מיט די שווערע אָבצאַסען, האָב איך מיך אַליין ניט דערקענט... מיין שוואָגער האָט געהאַלטען אין איין טרינקען. חצקיל, דער יונגערער ברודער מיינער, האָט געקוקט אויף מיר מיט אַ פּאָר אויגען, גלייך ער וואָלט מיך ערשט דערזעהן.

עס איז געווען אַ פינסטערע נאַכט. מיר זענען אַרויסגעפאָהרען מיט צוויי פערד, איך האָב געהאַלטען די לייצעס. עס איז געגאַנגען ווי אַראָב אַ באַרג. די ערד איז מיט אונז געפלויגען. איך האָב געמיינט, אַז דער הימעל שפּאַלט זיך. אַז איך בין געווען אַ יונגעל און האָב געלערנט חומש, איז געגאַנגען אַ סדרה, אַז די יודען האָבען געהאַלטען מלחמה. איך בין געזעסען און האָב געפיבערט. מען שיסט. איז דאָס אַ מענש, וואָס שטעהט דאָרט אָנגעטאָן אין שוואַרץ. די פערד האָבען זיך צופלאַכעט, מיר האָבען געמיינט, די ביינער וועלען אונז צושאָטען. גדליה, גיב איך אַ זאָג. איידער איך האָב נאָך אויסגערעדט, מיר זענען שוין נישט וויַיט פון טויער. דער גאַנצער הויף איז געשלאָפען. —

מיין יוד האָט זיך אָבגעשטעלט און געבעטען אַ גלאָז וואַסער. איך זעה, אַז ס'רינט פון איהם דער שוויים. מיינע איז אַריינגעקומען מיך עפּעס פרעגען.

— מיין שוואָגער האָט איהם געדושעט, האָט ער ווידער אָנגעהויבען, אַז זי איז אַרויסגעגאַנגען. עס איז מיר ווי אין חלום. איך האָב געהאַלטען אָנגעצונדען דאָס וועקסענע ליכט. דאָ האָט ער אַרויסגעכאַפּט פון אונטערן קישען עפּעס אַ שוואַרץ און האָט אויסגעשאָסען. מיין ברודער איז געפאַלען ביים פלויט און האָט זיך צובראָכען אַ פוס. מיין שוואָגער האָט געפוילט יאָהרען אין אָסטראָג. איך האָב געלאָזט ווייב און קינדער און בין נאָך עד היום פערוואַלגערט...

דער קאַוואַל

(ווידער אַ מעשה נורא)

דער קאוואל *).

אמעשה פון איינעם, וואס האט פערסמ׳ט זיין ווייב. —

איך האב זי אויפגעשריבען, כדי מ׳זאל זיך דערפון אראב־נעהמען א מוסר, ער האט זי מיר אליין דערצעהלט, אז ער איז געקומען פון דארט. — זיין פנים איז געוועזן שווארץ, אבער ס׳איז געוועזן דערין א סימן פון גבורה, זיין גרויע באָרד איז געוועזן א ביסעל געשוירען און שטעכענדיג. אז ער האט גערעדט, האט ער געקוקט אויף יענעם מיט א מין קוק, ווי איינער וויל טון א ביטערן שמייכעל. איך דערמאן מיך, אז איך האב איהם געזעהן אמאל, ווען איך בין נאך געוועזן א יונגעל. דאס איז אבער אצינד נישט דער עיקר. איך לאז בעסער איהם אליין רעדען.

מיר זענען געפאהרען אינאיינעם פון באלטע. ער איז געזעסען אנטקעגען מיר, אנגעשפארט אויף א זאק שטרוי; מיר דאכט זיך, ער האט עפעס ביי זיך געטראכט. נאך א קליין פארשווינדעל, אנ׳ארים יודעל, איז געשלאפען צוזאמענגע־קוועטשט, אז עס האט געריסען ביים הארצען. דער בעל־עגלה, א שטארקער יונג מיט א רויטען קארק, האט געהאט א דרייעקעליגע לאטע אויף דער פלייצע. אז איך וואלט געהאט ביי זיך א שטעקעל, וואלט זיך מיר געוואלט דערין צו בויערן. איך האב אנגעהויבען אין קאפ צו רעכענען: וויפיעל מאל איז אכצעהן אין טויזענד? — אז איך האב דעם ענין גאר נישט תופס געוועזן, וואס מיין חבר האט מיר געזאגט, איידער איך בין געגאנגען פאה־רען. — אזוי שפרינגען די מחשבות אין מיר ארום אהן א סדר. מיין קאטארושניק אבער זיצט די גאנצע צייט און שווייגט. מ׳פאהרט

---

*) געדרוקט אין ווארשוי אין יאהר תרסב.

איבער א דארף, הינד האַוקען. מען איז שוין ביים טויער. ער האט אַרויסגענומען פון קעשענע אַ ביַיטעלע מיט גוֹיִשען טיטון און דרעהט זיך אַ ציגאַר. איך האב ניט געקאָנט צוקוקען, ווי ער האט דאָס צוגעקלעבט מיט שפיַיעכץ. אַ שוועבעלע, האט איהר אַ שוועבעלע?" האט ער צו מיר געזאָגט. איך האב עס איהם געגעבען. אַז ער האט פאַרריַיכערט דעם ציגאַר, האט ער אָנגעהויבען צו מיר צו רעדען, אַ פנים ער האט זיך פון מיר דערוואוסט.

„פישעל קאָוואַל בין איך, אַז איהר זענט ניט געווען אין דער היים, בין איך געזעסען אין דאַטשעוו, מיַין פאָטער איז אויך געווען אַ קאָוואַל. איך ווייס ניט, צי איהר האט אין דעם אַ קוק. אַ קאָוואַל איז ניט אַזוי אַ זאַך ווי אַ שניַידער, אַ שוסטער צי אַן אַנדער בעל־מלאכה. אַ סטאָליאַר אַרבייט שוין זומער אין הייזעל צי אין קאַמער; יענע אָבער קוואַקען תמיד אין שטוב, שטאָך, שטאָך מיט'ן נאָדעל, קלאַפ קלאַפ מיט'ן העמעריל, וואָס איז אין גאַנצען גרויס, ווי אַ זעכסער. ביַי אונז שטעהט מען דעם גאַנצען טאָג אין קוזני, זומער און ווינטער. זומער, אַז עס הויבט נאָר אָן שיַיען אויף טאָג. די קוזני איז אין דער עק פון שטאָדט, שוין ביַים סטעפאַק; דאָ שטעה איך און אַרבייט מיר: ציהען ביַים בלאָזעק, אַז דאָס פיַיער שפּרינגט, איז דאָס אַ דערקוויקעניש. אויפהויבען דעם האַמער און געבען אַ שלאָג אויף דער קאָוואַדלע, געהט אויף דאָס האַרץ. אַז איך האב געקאָנט דאָרט אויסהאַלטען אַ יאָהר און ניט צו אַרבייטען, איז געווען אַ נס. דערנאָך האב איך שוין געקריגען גענוג צו אַרבייטען, אָבער ס'איז ניט ווי פאַרן יך אַליין. אַ פערד קאָווען און איהם האַלטען, דעם יונג! האט איהר געזעהן ווי אַזוי ס'גליט אייזען, ווי אַזוי מען בעשלאָגט אַ ראָד? די קוזני איז מיר אַ סך טיַיערער ווי די שטוב. שבת טהוט מען אפילו אָן די שבת'דיגע קאַפאָטע, אָבער דאָ שטעהן, נאָר אין העמד און אין פלידערן, בּאָרוועס און שוואַרץ ווי אַ קויל."

„אַז יענע וואָלט געווען אַ שענע, וואָס וואָלט מיר אָבגעגאַנגען? פערדיענט האב איך גענוג, אַרבייט האב איך תמיד געהאַט. אַ רוח אין זייער טאַטען אַריַין, די דאַשעווער פעלצען, ביַי מיר אין קוזני האב איך אויף זיי געשפּיגען, און ניטגעקוקט וואָס זיי רעדען. מען האט געזאָגט, אַז איך לעב ניט גוט מיט מיַין ווייב; און איך װיל

ניט לייקענען, אז זי איז מיר געווען אביסעל נמאס, שוין פון לאנג אן. אז התונה האב איך מיט איהר געהאט, ווייל מען האט מיר געגעבען א הונדערטער, ניט אנקוקען האב איך זי געקאנט. מילא, אז איך האב זי, וואס זאל איך טהון? די קינדער זענען געשטארבען נאך קליינערהייט. ליעב האב איך זיי קיינס ניט געהאט; אז אלץ וואס קומט פון איהר איז מיר געווען נמאס.

מילא, אז ס'איז אבער אזוי באשערט, און טאמער האלטען אויך אזוי אוועקגעגאנגען די יאהר און מיר ווארטען נאך עד היום צוזאמען געלעבט, דארף מיין ברודער א אינגערער פון מיר, נעהמען דאס צווייטע ווייב. געפעלען האט זי מיר באלד, האטשי זי איז געווען א בעל-גאוה. איהר ווארט געזאלט זי אנקוקען, א גבורה, זאג איך אייך, אז איך האב זי דערזעהן, האב איך זיך ערשט דערמאנט, ווי אזוי מיין ווייב איז מיאוס. און דאס האט מיר אנגעהויבען שטארק צו הארען.... איך מיין גלאט דער געדאנק.... דעם גאנצען טאג, דעם דאזיגען, האב איך ניט געקאנט גארניט טהון. איך זאל זאגען, איך בין מקנא געווען מיין ברודער, מען זאל ניט זינדיגען מיט די רעד, איז דאך א גרויסער הלוק צו האבען א ווייב א אנטשערקע און א פערהושכ'טע, צו א געזונדטע און א שענע, איז דאך דער מענש א בשר ודם, און אז ס'געפעלט איהם א נקבה, בלייבט דאס זיצען אין הארצען, ווי א דבוק... אז איך האב געדיענט פאניען, האט זיך אמאל א פעלדפעבעל אנגעטרונקען.... איך בין געזעסען פארטראכט און פארגעלעגט די הענד. איך האב אנגעהויבען צו רייבען דעם פום אן א שטיין, וואס איז געלעגען אויף דער ערד. דער ווינד איז געקומען דורכ'ן קוימען, פון אנהויב מיט א קוויטש, דערנאך מיט א זיפץ, ווי אויב ער וואלט געווען א בעשעפעניש. אז א מענש האט אויגען און קוקט.... פון וואנען ווייס איך, אז ביי אנדערע איז ניט אזוי; אז קיינער זאגט ניט אויס דעם אמת. דערווייל איז מיין ווייב אנגעקומען. זי האט מיר געבראכט דעם אנבייסען אין קוזני. אז זי האט מיר אנגעגאסען פון טעפיל דעם קאליש, האט זיך אין מיר צוקאכט דער כעס. אז זי שטעהט דא ווי א קלאץ. זי זאגט צו מיר: פישעל, וואס איז דיר? איך וויל נעהמען די שיסעל און איהר ווארפען אין קאפ אריין. אז זי שטעהט אלץ און קוקט. א

הונד איז געשטאַנען פאַר דער טהיר, האָב איך איהם דערלאַנגט אַ קלאַפּ מיט אַ שטאַנג, אַז איך האָב איהם אַוש ניט צובראָכען אַ פוס. פישעל! זי האָט מיך אָנגעהאַפּט ביי דער האַנד. געה אין דער ערד אַריין! האָב איך מיך אַרים געטהון. ביים גאָרגעל וואָלט איך זי אָנגעהאַפּט. אין אַזאַ רציחה בין איך געקומען".

„אַזוי האָבען מיר אָנגעהויבען צו דערקוטשען מחשבות זרות: איך וואָלט געווען מיין ברודער און ער איך, און איך וואָלט געהאַט זיין ווייב. אַז איך האָב געפלעגט צו זיי קומען אַמאָל שבת נאָכמיטאָג, זעלטען אַמאָל, ווארום גוטע פריינד זענען מיר קיינמאָל ניט געווען, און איך האָב זי געזעהן אָנגעטהון, און מילך און בלוט אין די באַקען, האָט עס מיך געפּיקט און געפּיקט, און אַז זי פלעגט מיר דערלאַנגען די ניס און די עפּעל און מיר געזאָגט: עסט, האָט דאָס מיך מוראדיג געצויגען. דאָס איז געווען אַ נקבה, דער ריינער סמך מעם! איך האָב זיך אַליין געשעמט די גאַנצע וואָך דערנאָך, אַז איך בין געשטאַנען אין קוזני, געשלאָגען אויף דאָס ברענעדיגע אייזען און אַליץ געטראַכט פון איהר".

„איינמאָל, אַ פאָר חדשים שפּעטער, איז זי געזעסען, מיינע און האָט זיך פּלוצים צעוויינט. אויף דער נאַכט איז דאָס געווען. איך האָב איהר גאָרניט געזאָגט. איך בין נאָר געזעסען און האָב אַליץ געטראַכט. אָט דאָ ניט לאַנג איז ביי היימ'ען געשטאָרבען דאָס ווייב, ביי ראובן יאָסעלס אויך... ס'איז מיר אַפילו געווען פריקרי צוקוקען אויף זי, בשעת איך טראַכט דאָס; נאָ וויינט זי. מילא אַז אַ מענש טראַכט, אָבער עס הור'ט זיך און הור'ט זיך ביי מיר איבער... זי האָט אויפגעהערט צו וויינען. איך האָב נאָך אויך צו איהר ניט גערעדט; נאָר מיט'ן גלאָז, וואָס איז געשטאַנען אויפ'ן טיש האָב איך געפּידעלט הין און הער. ביי יאַנקעל פעסים האָבען זיך צופּלאַכטעט די פערד. אַ פערד האָט אויך אַמאָל זיין תאוה אַרויס צו שפּרינגען פון צוים. — אַז איך בין אַ מענש און האָב שכל, וואָס קומט מיר אַרויס, אַז איך בין אין דער ערד מיט איהר. האָב איך אַ וועלט? מילא ליעב שענק איך אייך, אָבער אַ ווייסע קאָפּטע, אַ ריין קליידעל, האָטש ציהן אין מויל. וואָלט איך געווען אַניאַלמן, אויף געלד קוק איך ניט, אָבער דעם קערן, געזונדטע באַקען, אַ ווייב, ווי עס שטעהט אין

פסוק. מיינט איהר איך בין אזא בעל־תאוה, אסור, אבער גוט איז גוט... אז מען זיצט ביים טיש, מוז מען האבען הנאה, פון דעם וואס דערלאנגט דאס עסען. א טעלער, א לעפעל מוז אויך זיין ריין. זעהט איהר אין קוזני האב איך אנ'אנדער טבע, אבער אין דערהיים, אז איך טהו אן א וויים העמד, מוז עס זיין ווייס. גלייבט מיר, א הולטאי בין איך נישט. א מילשטיין מאלט דען כסדר?"

דער ציגאר איז איהם שוין לאנג ארויסגעפאלען פונ'ם מויל. ער האט אויפגעהערט צו רעדען און קוקט אין א זייט. — זיין אויער האט געפלאמט. מען פאהרט פאמעלעך. איך בין אלץ מהרהר אין דעם, וואס ער האט צו מיר גערעדט. און איך וואלט געוואלט, ער זאל דערצעהלען ווייטער. איך האב איהם אבער דאס ניט געזאגט...

די זון איז געשטאנען הויך. מיר זענען געקומען הינטער א בארג און האבען זיך אפגעשטעלט נעבען א קרעטשמע. די פערד זענען געווען נאס. מען האט זיי אויסגעשפאנט און געגעבען צו טרינקען. א גוי'שער וואגען איז דארט אויך געשטאנען. איך האב מיך אנידערגעשטעלט גלאט קוקען. איך ווייס ניט וואס. עס ווילט זיך מיר עסען. מיר דאכט זיך, איך האב נאך אין רענצעל דארע קישקע. יא, איך האב מיר געקויפט ביי דער שענקערקע א פרענדזעל און א גלעזעלע בראנפען. ביים טיש אין דער עק איז געזעסען אן אלטער גוי, און האט געסאפעט. איידער איך האב זיך אנידערגעזעצט עסען האב איך געגעבען אקוק דורכ'ן פענסטער. איך זעה מיין קאוואל שטעהט ביים וואגען. איך רוף איהם אריין אין קרעטשמע; ער פאלגט מיך און קומט. ביי דער קרעטשמערקע האט ער גלייך גענעהמען א טרונק בראנפען; דערנאך האט מען איהם דערלאנגט טשיכאן מיט ברויט; ער האט זיך אנידערגעזעצט לעבען מיר און האט אנגעהויבען ווייטער צו רעדען.

„איהר זעהט דאך א מענש, וואס האט אויסגעזעהן א וועלט, וואס זאגט איהר: שטראפט מען: גלויבען גלויב איך אין דעם אביסעל; אבער אז גאט וואלט געוואלט, וואלט עס געווען אנדערש... זינדיגען

פֿערשטעה איך, אַז דאָס פֿערדריסט איהם. אַז מען איז אָבער אַ מענש
און מען וויל, אַז עס זאָל ניט זיין אַזוי... פֿרעג איך אייך מוז
איך זיין בעגראָבען אויף אייביג און קיינמאָל ניט האָבען קיין לע-
בען, ווייל מיין מאַמע איז געוועזן אַ קלוגעטשקע און האָט צו מיר
געזאָגט: „פֿישעל נעהם זי, איך היים דיר" וואָס האָט זי דערצו צו-
געלעגט? אַז מיין ווייב וואָלט געשטאָרבען מיט פֿערציג יאָהר, אַז
זי איז געוועזן מסוכן שלאָף; אָבגעביעדעוועט אַביסעל און אַ עק.
דאַרף זי געזונד ווערען. מיינט איהר, אַז איך האָב ניט קיין האַרץ
און איך האָב נאָר געווינשט דעם טויט; אַז אין אַ מענשען לעבען
בסך הכל צוויי מענשען; איינער וויל דאָס און איינער וויל יענס. —

משה בעדער, אַז עס האָט איהם איינמאָל שטאַרק דערקוטשעט,
איז ער אַראָבגעשפּרונגען פֿונ'ם בוידעם און האָט זיך אויפגעריסען
די לונג. אַ נאַר איז ער! אַז מיין ברודער וואָלט מיר אָבגעטרעטען זיין
ווייב, איך האָב אַמאָל געהערט פֿון אַזאַ מעשה. וויל איך דען דאָס
כסדר? איך וויל גאָר מיינע פּטר'ן. האָט זי בעקומען אַ טשעריק*)
אויפ'ן פּוס און ס'האָט איהר זעהר וועה געטהון. אין אָנהויב בין
איך אַליין געגאַנגען צום פֿעלשער איהר קויפען מאַסט, מען איז
דאָך אַ מענש. דערנאָך אָבער, אַז ס'האָט זיך געצויגען און געצויגען,
איז דאָס מיר דערגאַנגען צו דער לעבער. אַז זי פֿלעגט אַראָבנעהמען
דאָס שמירעכץ איז גאָרניט געוועזן אויסצוהאַלטען. ווען איך וואָלט
איהר געקאָנט דאָס געבען אויפצועסען, די פּאַסקודסטווע, זי פֿער-
סמ'ען.— דאָס איז געוועזן אַזוי, ווי מען גיבט אַ וואָרף אַ שוועבעלע,
און ס'וויל ניט ברענען; דערנאָך אָבער גיט עס אין מיר אַ בליץ,
אפשר טאַקי יאָ. — גאָט זאָל מיך נישט שטראָפען! יונגגעלוויים האָב
איך ליעב געהאַט נאָכצולויפען דעם היצעל. זאָגט אַליין, וואָס
בין איך שולדיג. אַז מען וואָלט מיך מיט איהר ניט התונה גע-
מאַכט, וואָלט איך זי גאָרניט געקענט און איהר אפילו ניט געקרימט
אַ האָר. טו איך דען אימיצען שלעכטס, אַז מען טשעפּעט מיך ניט.
זעהט איהר, אַז אַ יונג קומט צו מיר און וויל מיר ניט בעצאָהלען
פֿאַר די אַרבייט, גיב איך איהם אין די ציהן; אַ רוה אין דיין
טאַטען אַריין, דעם הונד, בין איך עפּעס זיין אומזיסטיגער משרת?
ער האָט זיך איינגערעדט אין אַ היץ, און האָט אָנגעהויבען

צו בײסען אין פּרוּס אַרײַן, אָבער ניט לשם עסען. איך האָב אפילו ניט אָנגערירט דאָס, וואָס איז געלעגען פאַר מיר. די האָר זײַנע זענען אַרױס געקומען פון'ם היטעל און טראָפּען שווייס זענען גערונען פון שטערן. אויף דער אמת'ן וואָלט איך ניט מעהר געוואָלט, ער זאָל מיר ווײַטער דערצעהלען. אַז מען שטעהט פאַר אַ תהום, דרעהט מען זיך אַוועק און מען מאַכט צו די אויגען.

ער האָט זיך אָבגעווישט מיט'ן אַרבעל דעם שטערן, האָט צוריק אַנידערגעלעגט דאָס אָבגעביסענע ברײטיל און האָט ווידער אָנגעהויבען:

„אַז איהר ווייסט שוין דעם אָנהויב, זאָלט איהר שוין וויסען דעם סוף. דער סוף איז געקומען אַזוי גיך, איך האָב זיך גאָרניט גערעכט אויף דעם, ווי אַ טומטשיגע רעגען פאַלט פּלוצים אַראָב פון'ם הימעל. איינמאָל שטעה איך אויף אין דער פריה, און ס'איז מיר געווען טשודנע אויפ'ן הארצען... סוף זומער איז עס געווען, דרויסען איז געווען קיהל ווינטערליך. איך נעהם מײַן זאַק און געה אין קוזני. איך בין שוין געווען ניט ווײַט פון דאָרטען, האָב איך מיך דערמאָנט, אַז איך האָב פאַרגעסען דעם שליסעל. איך געה קעריק. בין איך געקומען אַהיים, האָב איך מיך אַנידערגעזעצט אויפ'ן טאָפּשאַן פערטראַכט. אָקערשט היינטיגער טאָג איז עפּעס משונה. אַז איך האָב גאָר קיין חשק ניט צו דער אַרבייט פון דעסטוועגען הויב איך מיך אויף און געה ווידער אין קוזני. אָבער דער קאָפּ איז ניט בײַ דער אַרבייט. דער האַמער פאַלט מיר אַרױס פון האַנד. — ווי אַזוי איך האָב געקריגען דעם סם, ווייס איך ניט עד היום. איך האָב איהם געהאַלטען אין קעשענע נעבען דעם טיטון; אַז איך וואָלט זיי פערביטען, און דאָס גענעהמען אין מויל אַרײַן, וואָלט איך אַליין געקאָנט זאָגען ודוי, און טאָמער וואָלט דאָס געווען בעסער פאַר מיר. איך גלויב אַליין ניט, אַז איך טראָג אין מיר דעם מוראדיגען געדאַנק... וואָלט דעמאָלט אימיצער אַרײַנגעקומען צו מיר וואָלט איך באַלד אויסגערופען: ראַטעוועט מיך פון מיר אַליין. זעצט מיך אײַן און בינדט מיר די הענד, וואָרום איך בין אַ גזלן, איך וויל אומברענגען אַ מענשען. אָבער קיינער איז ניט געקומען. און אָט דעם טאָג מוז איך, ווי אַ גזרה, עסען אין דערהיים. זי זאָגט צו מיר:

עס זשע, וואס עסטו דו ניט? איך שווייג; איך ווינש מיר דעם טויט, הלואי וואלט איך פערשלונגען א ביין און מיך דערווארגען אויף דער שטעל. אט דא איז זי ארויסגעגאנגען אין קעך נאך א טעלער. איך האפ מיך אויף געשווינד און טוה ארײַן דעם סם אין איהר טעלער; ס׳איז מיר געווארען פינסטער אין די אויגען, איך זעה ניט די וועלט פאר מיר. זי קומט ארײַן אין שטוב. ניין, עס ניט די זופ, האב איך איהר געוואלט רופען. איך האב דאס דאכט זיך געשריען אזוי הויך, אז א טויבער וואלט עס געקאנט הערען. איך האב געוואלט איהר צוהאלטען ביים האנד, אז זי האט ארײַנגעלעגט דעם לעפעל. איך האב געהאט נאר דעם איין רעיון אזוי צו טהון; אז זי עסט אבער, און הערט מיך ניט. איך זיץ ווי א שטיין און קאן מיך ניט ריהרען. „עפעס ביטער, זאגט זי צו מיר, גיב אהער די זאלץ". יהנה: האב איך געוואלט אויסרופען, איך בין א רוצח, איך וויל דיך פאר׳סמ׳ען, איך זאג דיר, עס ניט ווייטער. איך ווייס ניט, וואס איז געוועזען, מיר איז אלץ פארגליווערט. עס הילכט עפעס אין מײַנע אויערן. אז זי וואלט דאס אויסגעבראכען, טראכט איך ביי מיר, וואלט דאס קיין שום פעולה ניט געהאט. זי מוז דאס אויסשפײַען. טאמער פרעגט זיך א נס און עס קומט צוריק ארויס פון איהר מאגען. זי קרימט זיך פאר ווערטאג; בלייך איז זי געווארען אין גאנצען פנים. פישעל, עס דרעהט זיך מיר דער קאפ, גיב מיר א טרונק. זי האלט זיך צו ביים בענקעל. נעהם די זופ און גיס זי אויס אין צובער, קומט מיר פלוצים אויף דער מחשבה. אז איך האב איהר דערלאנגט א קווארט וואסער, איז זי געוועזען גאנץ בלאה. פישעל, דו האסט מיר עפעס ארײַנגעטהון. זי פאלט אויפ׳ן בעט און ווארפט זיך. דער בויך, אוי דער בויך. אינווייניג, דער פעלדשער! דער פעלדשער! ראטעווע דײַן ווײַב, זאג איך צו מיר, לעג איהר ארײַן א פינגער אין מויל ארײַן, כדי זי זאל דאס אויסברעכען. זי פארלירט אויף דער אמת׳ן דאס לשון; איך האב אויפגעריסען די טהיר און שרײַ: מײַן ווײַב הלש׳ט. פון אלע זײַטען זענען געקומען שכנים; מען האט זי אנגעהויבען רײַבען ביים שטערן און צידען ביי די הענד. בלאה איז זי געוועזען ווי סינקע".

„נאך אט דעם טאג האט מען זי מקבר געוועזען. געוואוסט האט

קיינער ניט, וואס איז געשעהען, האטשע אויף מיין פנים איז ניט געוועזען אנגעשריבען קיין גוטס. און אז ס'איז געקומען פארנאכט, האב איך מיך אנידערגעווארפען אויף דער הילער ערד און האב אנגעהויבען צו וויינען.״

דער בעל־עגלה איז אריינגעקומען און האט זיך אנגעהויבען צו בייזערען, וואס גערהט מען ניט פאהרען. צווי קאלישקעלעך האט ער איבערגעקעהרט אין מויל אריין. איינגעשפאנט איז שוין לאנג, זאגט ער. עס העלפט ניט; מען מוז געהן פאהרען. דאס יודעל האט זיך אנידערגעזעצט אויף דער קעלניע נעבען דעם בעל־עגלה, איך אויבענאן, דער קאוואל אין דער זייט. מען פאהרט. וויא! וויא! מען איז שוין ווייט פון דער קרעטשמע. אז איך קוק אן די תבואות, וואס זיי וואקסען פון ביידע זייטען וועג, דאכט זיך מיר, אז זיי האבען גאר קיין הרהורים ניט, נאר זיי שאקלען זיך אזוי שטיל.... די זון האט זיך אנגעהויבען צו זעצען. ביי מיר אין הארצען דראפעט זיך די מעשה און איך טראכט: דאס דער מענש מאכט חרטה? — אידער איך האב נאך צייט געהאט מיר צו געבען אן ענטפער, האט ער זיך צו מיר געקעהרט און זאגט צו מיר: „מיאוס איז מיר געווארען פון דעמאלט אן פאר מיר אליין. ניט די רציחה, נאר דאס פארלאסט; א מענשען צו דערשלאגען אז מען בארעט זיך מיט איהם, שטעהט מען דאך מיט דעם אנדערען פנים אל פנים און יענער שלאגט זיך אויך מיט זיין רצון און ווען זיין כח וואלט געווען גרעסער, צי ווען ער וואלט געהאט מיין מזל, אפשר וואלט ער דעם שלאגער געווען פון אויבען. אבער אז איינער ווייס גארניט און רעכט זיך גארניט, געהן און דערלעכערן איהם די קישקעס אויף הומרי וועג, דאס איז מיאוס, און קיינמאל וועסט דו דיך פון דעם ניט אפוואשען. איי צוריק שטעל דיך אליין און זאג אוים און ווארף אראב פון דער לונג, האב איך ניט געהאט דעם קוראזש דערצו.

„און דא איז געקומען מיין איינציגער ברודער, וואס האט מיך חושד געווען, אז איך האב געווארפען צ'אויג אויף זיין ווייב און האט נאר מורא געהאט פאר מיר און האט מיך געמסר'ט. אז מען

האָט די געפּאַרמעסט, איז שוין געווען אַוועק עטליכע חדשים, אָבער מען האָט נאָך געקאָנט דערקענען. מיך האָט מען באַלד גענומען אין טורמע אַריין און עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ דיעלאָ. דער סלעדאָוואַטעל, זאָג איך אײַך, איז געווען אַ מחשמוניק, אַז ער האָט אָנגעהויבן צו פֿרעגן, פֿרעגט ער נאָך. אַז ער וואָלט ניט געווען אַזאַ חכם, וואָלט איך מיך באַלד מודה געווען און אַנ'עק. אַז ער איז אָבער צו קלוג, פֿאַרדרעה איך איהם נאָך מעהר און וויל ניט אויסזאָגען דעם אמת, האַטש בראָט מיך. אַזוי בין איך אָבגעזעסען איבער אַ יאָהר. דערנאָך האָט מען מיך געסודיעט. אין אָקרוזשני סוד איז געווען פֿול פֿון מענשען, ווי אויף אַ חתונה. מיר האָט זיך געצאַפּט דאָס בלוט. פֿאַרסודיעט האָט מען מיך אויף זעכס יאָהר. דריי בין איך אָבגעזעסען; אַ מאַניפֿעסט האָט מיך דערנאָך אַרויסגעלאָזען. גאַלע גוים זענען דאָרט געזעסען. דערנאָך זענען געקומען צוויי יודען; געפֿעלען האָבען זיי מיר ניט, אָבער דאָס לשון איז היימיש. אויף יענער וועלט, ווי עס וועט זיין ווייס קיינער ניט. אַז גאָט משפּט אויבען, וואָלט שוין דאָ אויף דער וועלט אויך געמוזט זיין אַנדערש... איך מיין ניט דערנאָך, אַז מען האָט זיך שוין קעגען איהם פֿערזינדיגט, נאָר פֿריהער נאָך איידער מען טוט דאָס, אַז אַ אָכס איז בעסער פֿון אַ מענשען"...

ער האָט אויפֿגעהערט צו רעדען און איז פֿאַרזונקען אין שווייגען. דער וואַגען איז ווייטער געפֿאָהרען. — —

דער בן יחיד

(א מעשה פון לעבען)

דער בן יחיד

(א מעשה פון לעבען).

אין דער גמרא איז פאַרהאַן אַ שפּרוך: גזרה היא על המת שישתכּח מן הלב, פאַרטייטש אויף יודיש וועט דאָס הייסען, ס'איז נגזר געוואָרען פונ'ם הימעל און ס'איז אַזוי בעשטימט פון אויבען, אַז אַ מענש זאָל קאָנען פאַרגעסען אָן אַ מת און אַז מ'זאָל ניט אייביג וויינען נאָך אַ טוידטען... וואָרום ווען ס'וואָלט ניט אַזוי געווען וואָלט מען דאָך גאָרניט געקאָנט אויסהאַלטען אויף דער וועלט און ס'וואָלט פאַר די לעבעדיגע נאָך געווען אַ סך ערגער, ווי פאַר די טויטע. — אַמאָל אָבער טרעפט זיך אַ „יוצא מן הכלל", אַ אויסנאַהם פון דעם, וואָס איז דער שטייגער ביי ס'רוב מענשען, און פון אַזאַ אויסנאַהם וויל איך דאָ דעם לעזער דערצעהלען.

אין אַ שטעדטיל נעבען ליגען האָט געלעבט אַ יונגערמאַן מיט'ן נאָמען נתן נטע. דאָס איז געווען אַ מענש פון אַ יאָהר דרייסיג, מיט אַ שענעם ווייסען פּנים און אַ קויל־שוואַרצער באָרד, וואָס האָט אומ־רינגעלט דאָס פּנים. געגאַנגען איז ער תּמיד ריין אָנגעטהון און פלעגט צו טראָגען די פלידערן איבער די שטיוועל. נתן נטע איז געווען אַ שטיק אדם שלם, ער האָט געקאָנט דקדוק, איז געווען אַ בעל תנ"ך און געלערנט האָט ער תּמיד מיט אַ פּאָר נגידישע יונגלעך, ניט בתורת מלמד, נאָר ווי אַ לעהרער. געוואוינט האָט ער אין צוויי שיינע הדרים ניט ווייט פונ'ם טייך, וווּ מ'איז זיך געגאַנגען באָדען, און פון די פענסטער איז געווען אַ פרייער בליק.... און אויך אין די הדרים איז געווען ריין, ווי ביי אַ לעהרער, און ניט ווי ביי אַ

מלמד. די ספרים זענען געװען אײַגעבונדען און אָבגעהיט, און געהאט האָט ער דעם חומש מיט׳ן „באור" און אַ סלאָװאַר פון שטײנבערגען... נאָר אַ װײַב האָט ער געהאַט, דװאָס מיט׳ן נאָמען, װאָס איז גאָרניט געװען קײן שענע, זי איז געװען העכער פון איהם מיט אַ קאָפּ און האָט געהאַט אַ געשטופּעלט פּנים. דאָס איז געװען אַ שרײַערקע און ... עכטער װײַבערשער שלאַק, איהם אויף צו להכעיס איז זי געװען תמיד קױטיג אָנגעטהון און אויפ׳ן קאָפּ האָט זי געטראָגען אַ טיכעל, ניט קײן שלײער.

האָטש זײ האָבען ניט בעדאַרף אַ סך צו האָבען — ס׳איז שוין געװען אַװעקגעגאַנגען אַכט יאָהר נאָך דער חתונה און זײ האָבען ניט געהאַט קײן קינדער, און צװײ מענשען אַלײן האָבען ניט קײן גרויסע הצטרכות אין אַ קלײן שטעדטעל — האָט זי זיך געמאַכט אויפ׳ן מאַרק אַ שטעל פון זאַלץ און הערינג און האָט געקרעמערט דעם גאַנצען טאָג און זיך אָבגעגעסען דאָס האַרץ. אַהײם פלעגט זי צו קומען נאָר אויף אַ מינוט, האַפּען אַ פײַערטאָפּ, צי קאָכען אָנבײַסען אויף אײן פוס, צי גלאַט אַזוי אַ געשרײ טהון אויפ׳ן מאַן; און איהרע ער הויבט זיך אויף און גיט איהר אַנ׳ענטפער, איז זי שוין פון יענער זײַט טהיר. ליעב האָבען זײ זיך קײנמאָל ניט געהאַט, איך װײס אַלײן ניט, װאָס איז דאָס געװען פאַר אַ זװג צװישען זײ בײדע און צו װאָס האָט די השגחה זײ צונויפגעבראַכט אין אײנעם? דער חומש מיט׳ן באור נתן נטע׳ס און דװאָסי׳ס זאַלץ און הערינג זענען להלוטין ניט געװען קײן מתותנים, און גלאַט אַזוי האָט מען גאָר קײן הכרחיות ניט געזעהן, אַז זי מוז דוקא איהם האָבען פאַר אַ מאַן, צי להפך אַז זײַן װײַב מוז דוקא זײַן זי.

און דאָ טרעפט זיך אויף אײנמאָל, אַז דװאָסי איז פערגאַנגען אין טראָגען און ס׳װערט זײ געבוירען אַ קינד, אַ יונגעל, אומגעריכט! דעם קינד האָט מען צום ברית אַ נאָמען געגעבען יואליק, און מיט אָט דעם קלײנעם יואליק הויבט זיך אָן אַ נײַע תקופה אים לעבען פון נתן נטען און זײַן װײַב דװאָסין.

איז זײער לעבען פריהער שוין ניט געװען זיס, טאָ איז עס אַצונד געװאָרען אויף דער אמת׳ן זויער און ביטער. זײ האָבען אָנגעהויבען בײדע צו צײַטערן פאַר דאָס קינד און האָבען זיך דערמאָלט

ניט געהאט קיין רוהיגע מינוט. עפּעס אַ קליינינקיט צו האָבּען אַ קינד, איין אויג אין קאָפּ, אַזאַ ווייך גופ׳ל און אַ ילד רך, וואָס איטליכעס קאָן עס אַוועקבּלאָזען. די גאַנצע טעג פלעגען זיי ניט אַוועקגעהן פון זיין וויגעלע און האָבּען אַלץ אָבּגעהיט דאָס קינד. אז דאָס קישעלע האָט זיך נאָר פערוקט אויף אַ זייט, זענען זיי שוין געזעסען אויסער זיך, איטליכעס רויט פינטעלע אויפ׳ן פנימ׳ל האָט זיי אָנגעיאָגט אַ שרעק: זיי האָט זיך אויסגעמאָלט, אַז דאָס לעבּען פון קינד הענגט בּעשטענדיג אויף אַ האָר, און אָט, אָט וועט דאָס צערייסען, אַזאַ אימה ופחד האָט זיך אַרויפגעלעגט אויף זייער נשמה... אין האַסש איידער דאָס קינד איז געבּוירען געוואָרען, האָט מען געזעהן קלאָר, אַז נתן נטע און זיין ווייבּ דוואָסי האָבּען געהאַט צוויי פערשיעדענע טבעות, וואָס איהם איז געווען ליעבּ, איז איהר געווען אומליעבּ, און ס׳איז ניט געווען איין זאַך, וואָס בּיידע זאָלען דערין זיין בּהסכם; האָט זיך נאָכדעם, אַז יואליק איז געבּוירען געוואָרען, בּעוויזען, אַז בּנוגע צו דעם קינד און ציטערן און פלאַטערן איבּער איהם, זענען זיי געווען בּיידע גלייך, הזי איין מאַמע וואָלט זיי געהאַט. דאָס קינד האָט בּעדאַרפט נאָר אַ פּיפּסט צו טהון, האָבּען זיי בּאַלד אָנגעהויבּען איינער צום אַנדערען: „וואָס שטעהסט דו ווי אַ קלאָץ? גיבּ דאָך עפּעס דעם קינד. טאָמער איז ער ניט גוט איינגעוויקעלט. אַוואו איז די בּאָבּע?" מ׳מוז רופען די בּאָבּע. אַנאַנדער בּאָבּע קומט אַלע טאָג זיך דערפרעגען נאָכ׳ן קינד, נאָר זי די הולטייקע האָט זיך גע־געהמען איהרס און מ׳זעהט זי גאָרניט. זייגען האָט דוואָסי ניט געקענט, האָט מען געמוזט אויפציהען דאָס קינד מיט אַ פלאַש, פון אַ אַם האָבּען זיי ניט געוואָלט הערען, ווי טאָר דאָס אַ פרעמד מענש זיך צו־רירען צו זייער קינד? דאָס טעפעלע פון דעם מילך האָט קיינער ניט געדאַרפט נעהמען אין האַנד אַריין. אַ טייל האָבּען געזאָגט, אַז פאַר אַ קינד איז גוט ציגענמילך, האָט מען בּאַלד געקויפט אַ לעבּעדיגע ציג: אפילו דאָס הויטער, וואָס מ׳האָט געקויכט צו בּאָדען דאָס קינד איז געווען אַ מין קודש; דער טאָפּ האָט געמוזט זיין שפּאָגעל ניי. נאָר וואָס פונ׳ם מאַרק, און געשטאַנען איז ער נאָכדעם אין אַ ווינקעלע. זיי עפּעס פּסח׳דיגעס...

שפּעטער, אַז דוואָסי האָט שוין געמוזט אַרויסגעהן צו איהר

שטעל, פלעגט זי אַלע האַלבע שעה קומען נאָכזעהן צום קינד; און טאָמער איז ניט געווען אַלץ אַזוי אַקוראַט, האָט זי געקאָנט דעם מאַן אויסדראַפּען דאָס פּנים. „אַזאַ פאָטער, גיט ניט אַכטונג אויף זײַן קינד"; און ער, וואָס ער האָט פריִער ליב געהאַט איהר צו שענקען, פלעגט איהר באַלד ענטפערען: „אַ מוטער איז דאָס, געהט אַוועק צו דער שטעל און לאָזט דאָס קינד אַליין. איך בין דיר מוחל דײַנע פערדיענסטען, אַבי זײַ שטענדיג בײַם קינד". — און ער אַליין האָט אויך ניט געקאָנט עוסק זײַן אין זײַן מלאכה. אינמיטען לערנען מיט די יינגלעך, איז ער אילע ווײַלע געלאָפען צום וויגעלע... האָט דאָס קינד אָנגעהויבען צו שרײַען, האָט ער גלײַך געשיקט אַ תלמיד נאָך דוואָסי'ן אין מאַרק אַרײַן; און זי אין איין לויפעניש: אַ דונער האָט זי דינערשלאָגען! פערגעסען איבערצווײַזען די מילך, און האָט זיך גע- נעהמען שעלטען מיט טויטע קללות און זידלען, ווי דוואָסי קאָן זידלען... האָט דאָס קינד געשלאָפען, האָט קיינער ניט געטאָרט אויסרעדען אַ וואָרט, ווי אויסגעשטאָרבען איז אַלץ געווען אין שטוב, מ'איז געזעסען, און מ'האָט זיך ניט גערידהרט פון דער שטעל. אָט דאָס קליינע נפשל, וואָס האָט קוים געוואויגען צעהן פונט, האָט געהאַט די ממשלה איבער זײַן טאַטע און מאַמען, אויף איהר שטעל אין מאַרק און אויף זײַן פּסוק. די גאַנצע וועלט איז פאַר זיי געוואָרען אַנדערש, דער טאָג און די נאַכט, די שבתים און די יום-טובים. ניט דערמאָלט איז געווען שבת, ווען גאָט האָט בעפוילען, אַז מ'זאָל רוהען, נאָר דערמאָלט, אַז יואליק האָט געוואָלט אַטאָג זײַן רוהיג און זיי האָבען ניט געהאַט דעם צער, טאָמער איז ער ניט געזונד, טאָמער פעלט איהם עפּעס הלילה. האָט זיך אָבער יואליקלין פאַר- גלוסט פרײַטאָגצונאַכטס אָנהויבען צו שרײַען, איז שוין געווען צער- שטערט דער גאַנצער שבת... און מ'איז געזעסען אין איין פּחד... דאָס וואָס אַלע קינדער האָבען ליעב צו שרײַען, גלאַט אַזוי, ווײַל ס'פרעהט זיי צו שרײַען און דאָס איז דער איינציגער דרך פאַר קליינע בעשעפענישען, צו בעווײַזען, אַז זיי זענען ניט געקומען אויף דער וועלט גלאַט ווי ליידיגגעהערס... דערפון האָבען זיי ניט געוואוסט, און איטליכעס שרײַען איז געווען בײַ נתן נטע'ן און דוואָסי'ן אַ סימן פון קראַנקזײַן: אַ הוסטעל איז גאָר געווען אַ סכנות; ווער שמועסט

אז דאס קינד האט געקריגען אביסעל היץ, גלייך איז געוועזען אויסגעוואכסען דער רופא, און זיי האבען פאר איהם געוויינט און געקלאגט, און ער האט זיי געמוזט שווערען, אז דאס קינד וועט לעבען.

נתן נטע האט זיך דערנאך גענומען צום „רופא הילדים". דוואסי איז ארומגעלאפען צו שכנ'טם און אזוינע וואס זענען גענית אין קינדער אויפציהען און האט זיי געשלעפט, זיי מוזען נאכזעהן, וואס איז אצינד איהר יואל'קיל, און האט ביי זיי חוקר ודורש געווען נאך אלע סגולות און רפואות. און אז ס'איז געקומען א שכנ'טע און איז צוגעגאנגען צו דער וויעג און האט געזאגט דעם קינד איז גלאט גארנית, הלואי אויף איהר קליינעם ווארם געזאגט, האט דוואסי ערשט מורא געהאט, טאמער גיט זי יואליק'ן א גוט אויג. פאר א גוט אויג האט זי מורא געהאט אימת מות. אפילו נתן נטע, וואס האט געהאלטען, על פי השכלה, אז א מענש טאר נית גלויבען אין אבערגלויבען... האט מורא געהאט פאר א גוט אויג... די יונגלעך אין חדר איז געווען דענסמאל אנגעזאגט נית הלילה צוגעהן צו דער וויעג. דער פאטער אליין האט נית געטארט א סך קוקען אויפ'ן קינד; די מוטער האט שטענדיג געבעטען רחמים, מ'זאל זיך נית געבען א איבעריגען ריהר צום קינד.

א כלל, קינד אהער, קינד אהין,ביידע מענשען האבען להלוטין גארנית מעהר געלעבט און נאר אין זין געהאט דאס קינד. געוואשען דאס קינד, געבאדען דאס קינד, געוואשען די ווינדלעך, געטריקענט די ווינדלעך, געמאכט נאך א קישעלע און נאך א קישעלע, גענייט העמדעליך.

און האט מען איהם אנגעטהון דאס העמדיל, זי אזויערע יודענע, וואס אין איהר הויז איז קיין טראפפען שמחה נית געווען, און וואס אפילו אויף איהר חתונה האט זי זיך נית געפרעהט, האט זי געקאנט אנהויבען טאנצען. און טאקי מגיה ובית, אז נתן נטע האט גענעהמען דאס קינד און איהר האט זיך געדאכט, ער גיט דעם א איבעריגען ציה צו א קוועטש, האט זי געקאנט אנהויבען שרייען: „גזלן, רוצח, דו הרג'עסט מיר דאס קינד!" און ער טאקי באלד צוריק: „וואס מוטשעסט דו דאס קינד מיט דיין אנטהון, דאס קינד וועט זיך נאך פארקיהל'ען."

אזוי איז נית געווען קיין מינוט רוהע און שטענדיג האט מען זיך געקריגט און געזאגט, אז מ'איז נית יוצא פאר'ן קינד. באלד האט מען זיך ביידע פעראייניגט, אז מיט ביידע כחות זאל מען קאנען

אָבּהיטען דאָס קינד און אַכטונג געבען אויף דאָס קינד, און בּאַלד האָט איטליכער פון זיי אַליין געוואָלט האָבען די השגחה אויפ'ן קינד און האָט דעם אַנדערען ניט געטרויט.

ווי האָט נתן נטע געקאָנט און זין האָבען לערנען מיט תלמידים, וואָס מ'האָט איהם פאַר זיי געצאָהלט? וואָס האָט דוואָסיע געקאָנט און זין האָבען די קראָם, צי גאָר טראַכטען, אַז מ'נעדוּמט איהר אַוועק אַ קונה? אינמיטען זיצען אויפ'ן מאַרק האָט איהר געקאָנט אַיינפאַלען, טאָמער בּרעכט אַיין דער בּאַלקען אויף דער כּטעלע איבּער דער וויעג און פאַלט און צוקוועטשט דאָס קינד. צי די שטריק, וואָס די וויעג הענגט אויף זיי, צערייסען זיך און די וויעג פאַלט אַראָב. צי אַ קאַץ שפּרינגט אַרויף און גיט אַ דראַפּ דאָס קינד, צי אַ הון פליהט אַריין דורכ'ן פענסטער און פּיקט אויס דעם קינד אַנ'אויג. די אייגענע מיניט האָט זי געקאָנט זיין אין דערהיים און אָבּדרעהען דער הון דעם קאָפּ, צי געבען דער קאַץ אַ בּאַך מיט'ן פוס, האָטש זי האָט געזעהן, אַז יואליק איז געזונד און ניט אָנגערירט. נתן נטע האָט אין בּית־מדרש אָנגעוואוירען דעם השק צו רעדען פון נייעס, צי גלאַט אַזוי האָבען מיט אימיצען אַ ווכּוּח וועגען אַ כּלל אין דקדוק, צי פרעגען דעם טייטש פון אַ וואָרט אין ישעיהו... וואָס מ'רעדט צו איהם, ענטפערט ער ניט צו דער זאַך, וואָרום ער האָט נאָר אין זין זיין בּן־יחיד...

אַזוי איז דאָס געווען אילע טאָג און אילע נעכט, בּיז גאָט האָט געהאָלפען, אַז דאָס קינד איז אויף דער אמת'ן אונפּעסליך געוואָרען, ווי אַלע קינדער אין די ערשטע הדשים, איז געוואָרען אַ געלויפעניש און אַ געריודער, אַז די שטוּב איז געגאַנגען האָראָם. געלאָפען אין אַפּטעק! געלאָפען צום פעלדשער! גענעהמען טהון באַבּסקע רפואות! ווער רעדט פון עסען און טרינקען צי פון אָבּרוּהען. ער און זי זענען געזעסען די גאַנצע נעכט איבּער דער וויעג אַריבּערגעבּייגט צום קינד און האָבען עס שיער נישט זאַרושעט מיט זייער'ד עך. אַז דער פעלדשער האָט פון זיי איבּגעהאַלטען, איז ער געוועזן פון אַייזען. זיי האָבען איהם ממש ניט געלאָזט לעבען און געוואָלט ער זאָל בּיי זיי טאָגען און נעכטיגען. ווי האָט ער אַ האָר'ן צו געהן צו אַנדערע, אַז זייער קינד איז קראַנק. פאַרוואָס האָט

ער אויף זײ קײן רחמנות ניט?

ס'איז געווען אזוי, ווי אויב אויף אײן וואגשאל ליגט דאס קלײנע יואליקיל מיט שפּיציגען קעפּיל, און אויף דער אנדערער וואגשאל איז די גאנצע וועלט מיט די מענשען און די ימים ומדבריות, און נתן נטע און דוואסי שטעהען און מוזען ציהען מיט אלע כחות די שאל פון יואליקיל, כדי יענע שאל זאל זי ניט ארויפציהען. —

די שטעל האט דוואסין ניט געטראגען א פערטיל פון דעם, וואס זי האט געטראגען פריהער. בײ איהם, בײ נתן נטע'ן האט אײן יונגעל גאר אויפגעהערט צו קומען צו איהם לערנען און האט זיך ניט געשעמט צו זאגען דעם פאטער, אז ער צאהלט אומזיסט שכר־למוד.... די אנדערע יונגלעך, וואס זענען נאך געבליבען איז דאס געהן אויך געווען נמאס ומאוס, און אז זײ פלעגען בלײבען אלײן אין חדר האבען זײ געקאנט נאכמאכען דעם לעהרער און די לעהרערקע, חי זײ צאפּלען פאר דאס קינד. יונגלעך שקצים! וואס הײסען זײ פון א הארץ פון א פאטער און א מוטער!

און וואס דאס קינד ווערט עלטער א חודש, ווערט עס ניט גרינגער נאר אלץ שווערער. זײ האבען נאך מעהר געהאנגען אן איהם און געציטערט איבער איהם. ס'איז שוין גאר קײן לעבען אין זײ ניט געווען, נאר דאס קלײנע פּיגערל יואליק האט אין זײ געקוילט... איז פריהער געווען דער פעלדשער, האט זיך אצונד אנגעהויבען בײ איטליכער קלײניגקײט מיט'ן רופא. ס'איז געווען אזוי, אז זײ בײדע האבען זײ געהאלטען פאר פּראסטע משוגעים און האבען שוין גארניט געוואלט געהן, אז מ'האט זײ גערופען; און דערפאר אלײן האבען זײ געטראכט, אז יענע האבען דאס קינד אויפגעגעבען, און זיך געריסען דאס האר און געטהון מעשים. — אײנמאל איז דוואסי אויפגעשטאנען אין דער פריה מיט א געווײן, ס'האט זיך איהר געחלומ'ט אז דעם קינד איז געטראפען אנ'אומגליק, און ווי נתן נטע האט ניט געהאלטען פון חלומות, איז ער געלאפען נאך צו דרײ יודען, זײ זאלען איהם פותר חלום זײן.... דער געדאנק, אפשר קומט אין זײן ישוב ווידער א שלאפקײט האט זײ געקאנט שיער משוגע מאכען. די גאנצע גאס האט שוין געציטערט פאר דאס קינד. אפילו אזוינע, וואס האבען בײ זיך אויך געזעהען קינדער געבוירען ווערען

און שטאַרבען, ווי דער שטייגער איז ביי יודען, וואָס האָבען אַ סך קינדער, און וואָס ווייסען נאָר, אַז מ'מוז אויסגיסען דאָס וואַסער, אַז ס'שטאַרבט אַ קינד, האָבען געוואוסט, אַז ווען חלילה ס'זאָל שטאַרבען דאָס קינד פון נתן נטע און דוואָסין, מוז זיין דאָס מכוכב'ער אומגליק.

און דאָ טרעפט זיך טאַקי, אַז ס'געדעהן אַרום מאָזלען אין שטעדטעל, און יואליק ווערט אויף דער אמת'ן קראַנק. מילא, וואָס זאָל איך אייך אָבמאָלען, וואָס דוואָסי און נתן נטע האָבען דעמאָלט אָנגעגעבען. בעדאַרף איך אייך צו זאָגען, אַז זיי האָבען ביידע אויסגעזעהן, ווי ווען מ'ציעהט זיי אַרוים פון דער ערד. זיי האָבען שוין גאָרניט געהאַט קיין כח צו שרייען און צו יאָמערן, ס'איז געווען אַ שרעק אויף זיי אַ קוק צו טהון. זיי זענען פשוט געקראָכען אויף די ווענד, כדי צו ראַטעווען דאָס קינד. יודען בני רחמנים איך ווייס מ'זענען געווען אַזעלכע מוטער, וואָס האָטש זיי קעהרען זיך גאָרניט אָן מיט נתן נטע'ן און מיט דוואָסין און האָבען אַליין אויך אַ מוטער־הארץ, וואָלטען געקאָנט מפקיד זיין דאָס לעבען פון זייערע אייגענע קראַנקע קינדער, אַבי יואליקיל, דאָס קליינע באַשעפעניש, וואָס מ'לעגט שוין ניין חדשים זיינעטוועגען איין די וועלט, זאָל בלייבען לעבען.

אָבער, וואו איז רחמים בדין! דער אויבערשטער האָט ניט ליעב, אַז די מענשען ווילען זיין קליגער פאַר איהם. און דערפאַר אַליין טאַקי, וואָס מ'האָט אַזוי געפּילדערט און גע'רעש'ט וועגען יואליקין און געהאַלטען צוגעשלאָסען זיין לעבען מיט טויזענד שלעסער, האָט ער געוויזען, אַז ס'העלפט גאָרניט, אַז ער וויל ניט....

דעם טויט פון יואלקי'ן און זיין קבורה, ווי די מוטער האָט זיך ווי אַ לעהיין געוואָרפען איבער דאָס טויטע קינד און עס ניט געלאָזט פונ'ם קברות יוד צוועקטראָגען. די בכיות און די יללות, דאָס רייסען די האָר אויפ'ן קאָפּ און דאָס בייסען אין די פינגער, אַז ס'זאָל שפּריצען דאָס בלוט, טאַקי ווי ביי די עובדי־כוכבים פון אַמאָל און גאָרניט, ווי ביי יודען, וואָס גאָט האָט זיי געגעבען די אמונה און דעם כח צו דערטראָגען דעם צער, דאָס אַלץ אָבצומאָלען, פאַרמאָג ניט אַ פען פון אַ ילוד־אשה.

און מיינט איהר, אז דא לאזט זיך שוין אויס די מעשה? ניין. זי הויבט זיך ערשט רעכט אן. נתן נטע און הודסי זענען ניט פון די דאזיגע, וואס זאלען אויף זיך מקבל זיין דעם גזר־דין באהבה און פארגעסען אן יואליקין. ווי קאן מען פערגעסען פונ'ם איינציגען קינד, וואס מ'האט עס געהאט ביי זיך כסדר ניין חדשים? דאס קינד וואלט נאך אצינד געקאנט לעבען און זיי וואלטען איהם מגדל געווען... פארוואס מוז גראד זייער קינד שטארבען? א סך קינדער זענען דאך קראנק געווארען אויף מאזלען און זענען געזונד געווארען, נאר יואליק, זייער יואליק, האט געמוזט שטארבען. פארוואס האבען זיי ניט אראפגעבראכט א דאקטאר פון ליניעץ; פארוואס האבען זיי זיך ניט אויסגעטהון ביז אויפ'ן העמד, כדי צו ראטעווען דאס קינד? — נתן נטע האט נאר בעדארפט אויפשלאגען תהלים און קומען אויפ'ן פסוק „על מות לבן", און זיך צוזויינען, ווי א קליין קינד. איטלע טאג פלעגט ער זאגען קדיש אויפ'ן זון גארניט, ווי דער שטייגער איז; איהם איז געווען דער „יתגדל ויתקדש שמיה רבה" נאר א מזכרת עון, ווי ער דערמאנט זיך אן א זינד... ס'איז שוין געווען נאך שבעה און נאך שלשים, ס'שוין באלד געווען אוועקגעגאנגען דאס ערשטע יאהר נאך יואליק'ס טויט, און דער שאטען פון יואליק איז נאך אלץ געווען אין שטוב און דער צער איז געווען אזוי גרויס, ווי ווען ער וואלט ערשט נעכטען געווען געשטארבען. פארקעהרט אז יואליק וואלט אצונד נאך געלעבט, וואלט ער אלט געווען באלד צוויי יאהר און האלט שוין געגאנגען און אפשר גערעדט. זיי זעהען איהם אקארשט, ווי ער געהט, און ער רייסט די מוטער ביים פאר־טוך.

דאס יאהר האט זיך נתן נטע געעלטערט מיט צעהן יאהר, און האט גאר באקומען גרויע האר אין דער שווארצער באָרד. און זי, הודסי וואס האט תמיד אויסגעזעהן אלט, איז שוין גארניט געווען צו דערקענען, די אויגען זענען איהר אריין אין קאפ אריין, דאס מויל האט זיך פארצויגען... א צייטלאנג האבען זיי גאר געשוויגען און האבען מורא געהאט אויסצורעדען דעם נאמען יואליק. דערנאך האבען זיי זיך ווידער אנגעהויבען צו דערמאנען פון אנהויב אן, פונ'ם ערשטען טאג, ווי יואליק איז געבארען געווארען און אלץ,

וואָס זיי האָבען זיך קעגען איהם פאַרזינדיגט: פאַרוואָס איז די חיה תמיד געשטאַנען אי'ם פעדערשטען חדר און ניט אי'ם הינטערשטען, וואָס דאָרט איז וואַרעמער, ווייל ס'ליעגט נעבען דער קאך? צו ווילען האָט איינער דעם אַנדערען בעשולדיגט אין יואליק'ס טויט, און איט־ליכער האָט זיך געהאַט דערצו זיינע ראיות און איז געווען זיכער, אַז ער איז גערעכט.

איטליכס ווינדעלע און קישעלע און העמדעלע פון יואליק'ן האָט מען בעהאַלטען אין קאַסטען אין דאָס אָבגעהיט, ווי אַ ספר־תורה, וואָס מ'לייענט ניט מעהר אין איהר. איטליכע זאַך, וואָס מ'האָט נאָר געהאַלטען אין די הענד און וואָס האָט געהאַט אַ שייכות צו יואליק'ן, האָט מען בעוויינט און בעיאָמערט.

איז פאַרבייגעגאַנגען אַ יונגעל פון דריי יאָהר —, און ווען יואליק וואָלט אַצינד געלעבט, וואָלט ער אויך אַלט געווען דריי יאָהר — האָט מען זיך פלוצים דערמאָהנט און צעוויינט... פסח ביים סדר האָט מען זיך אַ דאַי צעוויינט, אַז יאוליק וואָלט אַצינד געלעבט, וואָלט ער דאָך געזעסען מיט זיי ביים טיש און וואָלט אפשר שוין געפרעגט די קשיות.... האָט אַ שכנ'טע, וואָס האָט ניט אַזאַ פיינעם רגש דער־ציהלט דוואָסי'ן, אַז איהר יונגעלע הויבט אָן די וואָך חומש, איז זי בלאַה און געל געוואָרען פאַר עגמת נפש און האָט זיך קוים איינגעהאַלטען ניט אַרויסלאָזען אַ געוויין.

נתן נטע'ן איז געוואָרען דער תנ"ך, וואָס איז איהם פריהער גע־ווען דאָס רייניע דערקוויקעניש, אַצינד אַ גהינם, ווארום ער האָט זיך אַלץ פאָרגעשטעלט, אַז יואליק וואָלט אַצונד געלעבט, וואָלט ער דאָך מיט איהם אַליין געקאָנט אָנהויבען פסוק, און אַצונד איז איהם דער נחת־רוח גענעהמען געוואָרען אויף אייביג.

ס'איז שוין געווען אַוועקגעגאַנגען צעהן יאָהר נאָך יואליק'ס טויט, דאָס עלפטע און דאָס צוועלפטע געהט שוין צו'ם סוף, און דאָס טרויערן נאָך יואליק'ן האָט ניט אויפגעהערט. מאָלט אייך אויס, ווען יואליק וואָלט אַצונד געלעבט, וואָלט ער שוין געגאַנגען אויפ'ן דרייצעהנטען יאָהר און וואָלט געוואָרען בר־מצוה.... דאָס איז שוין ביי לייט אַ יונג, וואָס מ'האָט פון איהם נחת, און דאָס האָבען זיי געמוזט פערלירען, ניט יענעם יואליק פון ניין חדשים, ניין אַ יונ

נאָך פֿון באַלד דרײַצעהן יאָהר.

און װאָס ס׳געהט אַװעק נאָך אַ יאָהר, װערט יואליק אַלץ עלטער אין זײַער דמיון. ער איז שוין פֿערצען און פֿופֿצעהן און זעכצעהן יאָהר אַלט. װען ערװאַלט אַצונד געלעבט, װאָלט ער שוין געקאָנט פֿיעל תנ״ך און דקדוק און װאָלט געװען דער רײַנער מושלם, װי נאָר אַ זוהן פֿון אַזאַ פֿאָטער קאָן זײַן. —אַפֿילו אויף די תלמידים קאָן מען ניט קוקען מיט אַ רוהיג האַרץ, װאָרום אימליכער דערמאָהנט דעם אײגענעם זוהן. יאָ, אַפֿילו אַז ס׳איז פֿאַרבײַגעגאַנגען אַ מײדעל אין די יאָהרען, װאָס האָט זיך געפֿעלען, האָבען זײ גלײַך געגעבען אַ טראַכט, אַז יואליק װאָלט אַצונד געלעבט, װאָלט ער געקאָנט האָבען אַזױנע פּאָר אַ כלה...

די גאַנצע צײַט, זײַט יואליק איז געשטאָרבען, האָבען זײ ניט געקאָנט געהן אויף שמחות, תהלת ניט, װען אַ יונגעל האָט אָנגעהויבען לערנען חומש, דערנאָך ניט צו אַ בר־מצוה, דערנאָך ניט צו אַ קנס־מאָל און דערנאָך ניט צו אַ חתונה.

דוואָסי און נתן נטע זענען שוין איבער המשים, יואליק איז אָבער אין זײַער דמיון שוין איבער צוואַנציג. און איצט װאָלט ער שוין אַ דראי געהאַט אַ װײַב און װאָלט געזעסען מיט איהר בײַ זײ אויף קעסט און גאָט װאָלט זײ געהאָלפֿען מיט אַ אײניקעל... אַחוץ דעם װאָס דער זון איז געשטאָרבען האָבען זײ נאָך אָנגעװאוירען די שנור און דאָס אײניקעל, און ניט אײן דור האָבען זײ בעגראָבען, נאָר צװײ דורות...

דרײַסיג יאָהר האָבען זײ זיך אַזױ אַרומגעשלעפּט מיט דעם צער פֿון יואליק׳ס טויט. אַנדערע װאָלטען זיך שוין געװען גענעדהמען דאָס לעבען צי װאָלטען אַראָב פֿונ׳ם זין, זײ האָבען אָבער געטראָגען די צרות. ערשט אַז זײ זענען אַלט געװאָרען זעכציג יאָהר איז געגאַנגען אין שטעדטעל אַ קרענק, איז נתן נטע געשטאָרבען און דוואָסי איז װאָך שפּעטער, און אין דער װאָך האָט זי געהאַט צו באַװײנען צװײ טױטע...

פּסול געווארען

(א מעשה פון א שדכן)

פסול עווארע

(א מעשה פון א שוחט)

יהונתן דראזשנער, דער אלטער דראזשנער שוחט, איז גע־װען א שם־דבר און האט געהאט א נאמען ניט נאר אין דראזשנע אליין. יא, ס'איז דא א שוחט און א שוחט, ס'זענען פאראן חלוקים. תנחום יאקעלס איז אויך א שוחט, און יודעל בער איז אויך א שוחט. אבער ווי קומען זיי צו יהונתן, און וואס זנאטשען זיי געגען איהם און געגען זיין קענען? דאס איז נישט גלאט אזוינער, וואס האט זיך אויסגעלערנט ביים אייגענעם שווער אביסעל שחיטה מיט א פאר דינים און ווייס נישט מעהר, ווי אביסעל, הלכות טרפות; דאס איז געווען א יוד למדן, א אמת'ער למדן און א בקי אין ש"ס און פוסקים, און טאקי א שטיק מושלם אין לשון־קודש.

אין די ערשטע יאהרען האבען זיך די חסידים אביסעל גע־קווענקעלט, ווארום צו גוט איז ביי זיי א חסרון... אבער וואס איז שייך? יהונתן איז פארט געווען דער גרויסער למדן און א ירא־שמים און דער עיקר אין זיין אומנות א בריה נפלאה; די שווערסטע „ורכה" פלעגט ער אראבנעהמען, ווי א האר; און קיינמאל האט זיך איהם נישט געטראפען, ער זאל טרפה מאכען אנ'אקס צי חס־ושלום ניט דערקוילען א דקה צי א גסה: די קצבים פון דראזשנע וואלטען זיך פאר איהם געקאנט אבשניידען די פינגער, ער האט אבער פון זיי נישט מקבל טובה געווען, קיינער האט פון איהם נישט געקאנט דערצעהלען, אז ער האט אמאל גענומען פון זיי א פונט פלייש אומזיסט, צי א פוס אויף שבת, ווי דער שטייגער איז ביי אנדערע שוחטים. האט מען איהם גערופען קוילען, האט ער נישט געמאכט קיין שהיות, ביי איהם איז ניט געווען פערשלאפען זיין צייט, צי לאזען עמיצען ווארטען, צי נאר לאזען שטעהן אנ'ארימע יודענע

מיט דער דהן און פריהער קוילען אנ׳נגיד׳ישע גאנז, וואס די דינסט האט זי געבראכט צו טראגען; ארעם און רייך איז ביי איהם געווען גלייך, קיינמאל האט ער זיך נישט געקריעגט מיט די אנדערע שוחטים, צי גערעדט אויף זיי לשון הרע, צי גאר געהאט א סכסוך מיט׳ן גבאי מכּח „מי שברך־געלד״. פערקעהרט ער האט געלאזט זיינס איבערגעהן, און אז ס׳איז געקומען א מענשען א טובה צו טהון, איז ער תמיד געווען אין דערהיים. אנ׳„איינקעל״ צי אנ׳ארעמאן, אנ׳אדם חשוב, אז ער איז געקומען קיין דראושנע, ביי וועמען האט ער געפונען סטאנציע? ביי יהונתן, און דוקא בכבוד, מיט א גלאז טהיי, מיט א וועטשערע און א חיים לייַלעך צו שלאפען. — יהונתן אליין פלעגט צוטראגען דעם אורח נעגעל־וואסער, ער האט פאר דעם מבקש געמאכט א צעטעל פון די נגידי־עיר, צי ער איז טאקי פון זיינטוועגען אליין געגאנגען. — פאר פסח איז ער געקראכען מיט׳ן רב פון שטאדט אין די גרעסטע בלאטעס און האט געהאלפען רייסען „מעות חיטין״ פון טוידט און פון לעבעדיג. אבער א גוטער איז יהונתן געווען נאר וואו מען בעדארף צו זיין א גוטער. אז איינער האט אבער אויסגע־דונגען אנ׳אנדערען די חזקה צי גלאט אזוי געטהון זיין חבר שלעכטס, האט יהונתן געצויגען גאר אנ׳אנדער סטרונע און האט געמאכט אזא רעש אין בית־מדרש, ביז יענער האט געמוזט געהן און זיך אויסגלייכען מיט זיין בעל־דין.

אויף שמחות איז יהונתן דער שוחט געגאנגען צו איטליכען, וואס האט איהם נאר גערופען, אפילו צו א שניידער און צו א שוס־טער, צום נידריגסטען. „ביי גאט זענען אלע יודען גלייך״, פלעגט ער זאגען, און א קאפיטשקעלע האט ער אויך געקאנט נעהמען און אמאל אפילו א איבעריגס, אבי אנ׳ארעמאן משמח צו זיין; און דאס האט די חסידים, וואס זענען בכלל נישט געווען אזוי שטארק צו־פריעדען מיט איהם, פארוואס ער איז א מושלם און א „ידען״, ווידער שטארק געהארט אין הארצען. „כּלי־קדש מוזען זיין כּלי־קדש און טארען זיך נישט אראבלאזען צום פראסטען עולם״, פלעגען זיי זא־גען. דאס זענען געווען די סארוואניער חסידים, וואס האבען זיך דערין זייער דרך...

יהונתן איז אויך נישט געווען א יוב א חניאק און האט ליעפ

געהאַט אַרומצוגעהן ריין; זיין קאַפּאָטע איז קיינמאָל נישט געווען פֿערדריפּעט, ווי דער מנהג איז פֿון אַ פֿרומען ייִדען. תמיד האָט ער געטראָגען אַ ריינעם קאָלנער און געפּוצטע שיך, און דאָס איז געוועזן ביי די חסידים, וואָס האָבען אַלץ אויף איהם חסרונות געזוכט, חסרון נומער דריי. אַ ייִד אַ בן־תורה, פּלעגען זיי זאָגען, דאַרף נישט זין האָבען חיצוניות. ווי זאָגט די גמרא: כך דרכו של יצר־הרע!

אָבער יהונתן'ס שם איז אַלץ געוואַקסען; און אַז דער טאַלנער איז אַמאָל געקומען קיין דעראַזשנע, און ס'איז געוועזן יהונתן'ס וואָך צו שעכטען, האָט ער זיך נישט געלאָזט פֿריהער וויזען דעם חלף, ווי דער שטייגער איז. דאָס האָט די חסידים שטאַרק פֿערדראָסען, אַ בשר ודם בעדאַרף מען נישט צו איבערהויבען, פֿון דעם קומט קיין קיין גוטס נישט אַרויס, האָבען זיי געזאָגט.

אַזוי האָט זיך יהונתן אָבגעלעבט אין דראַזשנע אַ סך יאָהרען. ער האָט שוין געהאַט אויסגעגעבען אַלע זיינע קינדער, און גאָט האָט איהם געהאָלפען, אַז ער האָט מיט אַלעמען געטראָפען. איין איידעם זיינער איז געוועזן אַ תוג'ס אַ זוהן, דער צווייטער איידעם זיינער איז געוועזן אַ שוחט'ס אַ זוהן, אַ דריטער איידעם איז אַ כתבא רבה און שרייבט קוויטלעך ביי'ם זינקווער רבי'ן. זיין איינציגער זוהן איז געוועזן אַ געראָטענער און אַ פיינער יונגער מאַן און האָט זיך געשניטען אויפ'ן פֿאָטער און געוועזן איז ער אַנ'איידעם ביי'ם סידילקאָווער רב, און דאָרט איז ער געזעסען אויף קעסט און האָט געשמאַק גע־לערנט. — דאָס ווייבעל זיינס איז געוועזן אַ שענע און אַ וואוילע, און מ'האָט זיך מיט איהר להלוטין נישט אָבגענאַרט. אָט אין דעם פֿאָרפֿאָלק האָבען זיך ביידע, יהונתן און ביילע זיין ווייב, געקוויקעט, אַלע מאָל האָבען זיי געשיקט מתנות, און די שוחט'קע פֿלעגט אַלע מאָל אַריבערפֿאָהרען אַהין, וואָרום זי האָט שטאַרק געבענקט נאָך די קינדער...

דאַכט זיך דאָך גוט און פֿיין, אַז מען שטעהט שוין אַזוי ווייט מיט'ן מזשונעק. ס'איז שוין עובר רוב שנותיו, אַזוי האָט יהונתן אָבגעלעבט פֿופֿציג יאָהר, אָהן זאָרגען און אָהן עגמת־נפש, און איז געשטאַנען גוט מיט'ן אויבערשטען און מיט דער תורה. דאַכט זיך, וואָס פֿעהלט נאָך? וואָס זשע קאָן טהון דער שטן, אַפילו אַז

ער וואָל זיך איינשפּאַרען קאַלי צו מאַכען?

אָבער ווי זאָגען די חכמים: אַל תאמין בעצמך עד יום מותך ואל תתיאש מן הפורעניות, דאָס הייסט: אַז גאָט האָט דיר געהאָלפען און דו ביזט שוין אין אַלעמען בעוואָרענט, גלויב נישט פון דעסטוועגען, אַז דו האָסט שוין דאָס מזל אָנגעכאַפּט ביי די פּיס. איין ווינטעלע גיט אַ בלאָז און נעהמט דיר אַוועק אַלץ... און טאָמער מיינסט דו, אַז דערפאַר וואָס דו ביזט גוט געקאָוועט, אין יודישקייט און ס'איז דיר קיינמאָל אַפילו אין חלום נישט אויפגעגאַנגען אויף דער דעה צוטהון אַן עבירה, ביזט דו שוין זיכער פאַר'ן יצר־הרע, זאָגט מען דיר, אַז אַפילו אַ שעה פאַר'ן טוידט, קען זיך יאָווען דער בחור....

ס'איז געקומען אַ יום־טוב, און יהונתנ'ן איז געוועזען גוט אויפ'ן האַרצען. ער האָט געשיקט אַ פוהר קיין סידילקאָוו און מ'האָט גענומען די קינדער אַהער קיין דראַזשנע. ס'איז געוועזען אַ לעקיך און בראָנפען אויפ'ן ברייטען אופן, ווי נאָר ביי יהונתנ'ן קען זיין, פון ביידע בתי מדרשים האָט מען זיך אַלאָז געטהון צו יהונתנ'ן אויף קדוש. איטליכער גאַסט האָט איבערגעהזר'ט דאָס גלעזיל און גוט פערביסען. און אַ גוט פאַרבייסען האָט דוקא נישט געפעהלט, שטרודעל און מיט אַלע גוטע זאַכען, וואָס מען לעגט צו זיי להלוטין נישט צו. דערנאָך האָט מען אָנגעהויבען צו שיקען פון שטאָדט כל מיני איינגעמאַכצען און משקאות לכבוד די געסט. און די יונגלעך און די מיידלעך, וואָס האָבען געטראָגען די טעצלעך מיט די פלאַשען, האָבען געהאַט שכר הליכה: ביילע האָט זיי אָנגעשטאָפּט די קעשענעס מיט ניס און מיט צוקערקעס און האָט געהייסען זאָגען די פּאָטערס, אַז מ'בעט זיי נאָך אַמאָל אַריבערצוקומען. יהונתן איז אַרומגעגאַנגען מיט דער אָבגעקנעפּטער קאַפּאָטע און איז געוועזען שטאַרק בניחה דעתיה... מ'האָט זיך געזעצט צום טיש; ס'איז געוועזען אַ עסען כיד המלך: געפרעגעלטע פיש, וואָס זענען געשוואומען אין בוימעל, די יוך האָט געפלימערט אין שיסעל, ווי באָרשטין, אַז ס'איז געוועזען אַ שאָד אַריינצולאָזען דעם לעפעל. דערצו האָט מען

געטרונקען וויין, רויטען, פֿיעריגען וויין. ביים פליישׂ האָבען זיך שוין אָן צונויפֿקומען די איינענע בעלי־בתּים, וואָס האָבען פֿריהער געשיקט משקאות, און שטעלען נאָך משקה. איטליכער האָט זיך זיין ווייַנשענקער, און זיין „סימן" און איטליכער וויל ווייזען זיין מבינות אויף וויין. ס'איז געוואָרען אַ שמועס מכּה ווייַן און מכּה יודען און מכּה די עליות; און בתּוך כּך הויבט מען אָן צו גיסען אין האַלדז אַריין; און טאַקי באמת, מ'ווייס גאָר קיין הילוק נישט פֿון גוטען ביז פּראָסטען וויין, מ'טרינקט לחיים אויף אַלע לשונות, ס'פֿאַלט אַריין אַ ניגון, ס'גיט אַ פּלעסק! די נשים האָבען זיך שוין לאַנג אויפֿגעהויבען פֿון טיש, וואָרום די מענשען שיטען זיך און אַלע מאָל קומען אָן נייע נגידים און ברייטע בעלי־בתּים שטופּען זיך אַריין אויבען אָן און הסידים פֿון זיין צד שלעפּען בענקלעך און זיצען איינער אויפֿ'ן אַנדערען. ביילע די שוחט'קע האָט געמאַכט די גוטע פּראַקעס, וואָס מ'האָט זיי געקאָכט אין וויין, און דער עולם איז שיער משוגע געוואָרען פֿאַר תּענוג.. אַוועקגעווישט זענען אַלע אַנדערע מחשבות, איטליכער איז נאָר אַריינגעטהון אין עצם הענין אַריין. דער וויין האָט זיך געגאָסען און די פֿרייד איז געווען אַ אמת'ע פֿרייד. איהר קענט נישט דעם יודען, אַז מ'נעהמט איהם אַראָב דאָס פּעקיל זאָרגען, איהר ווייסט נישט, וואָס דאָס הייסט, אַז מ'לאָזט איהם פֿריי פֿון עול־הפּרנסה... דער הון זינגט אויף די אויבערשטע כּלים, דער עולם זינגט איין ניגון נאָכ'ן אַנדערען. מ'האַפּט די פֿלאַשען, וואָס קומען נאָך אַלץ „מיט די געסט" און מ'גיסט זיי אַריין אַלע אין איין פֿאַס, איטליכער שטעקט אַריין זיין גלאָז און טרינקט. קרעמערס, וואָס האָבען זיך ערשט פֿאַר אַ פּאָר טעג געשלאָגען פֿאַר אַ קונה, זענען אויף איינמאָל געוואָרען גוטע פֿריינד, איידעלע בעלי־בתּים האָבען זיך אויסגעמישט מיט עמי־אַרצים. מ'האַפּט שוין אַ רקוד'ל, מ'הויבט אָן צו טאַנצען. עפּעס אַ קליינינקייט יהונתן, זייער יהונתן האָט געשיקט צו זיך רופֿען, מוז מען דאָך ווייזען וואָס מ'קען. אַ יוד האָט זיך אַרויפֿגעהאַפּט אויפֿ'ן טיש און טאַנצט, אַנ'אַנדערער יוד טאַנצט אַ וואָלעך אין אַ יאַרמולקע. דער עולם איז שטאַרק באַלעקט און פּלעסקעט איהם צו. די נשים, וואָס האָבען זיך ביז אַצונד געהאַלטען פֿון ווייטען, קומען אַלץ נעהנטער און נעהנטער.

דאָס שענע יונגע ווייבעל איז אויסגעפּוצט און איהר פּנים לייכט פאַר פרייד. איציקעל אַליין זיצט אויבען אָן, נעבען דעם פאָטער. אַ שטילער בלייכער יונגערמאַנטשיק נאָך אָן אַ התימת־זקן... אַוודאי האָט מען איהם אָבגעקוועטשט די פּלייצעס. קינד און קעט שטעהען אויף די פריזבעס און קוקען אַריין אין די פענסטער. ברוך אלהינו שהבדילנו מן התועים! דוגערט עס פון אַלע העלזער, דעם ווייַן זופּט מען שוין מיט די הענד. דאָס יאָהר איז געווען אַ שנת שובע, און יודען האָבען אַליין פערדיענט אַ קערביל. יהונתן איז גאָר לעילא ולעילא, ס'קומט פאַר, אַז ער האָט זיך נאָך קיינמאָל אַזוי נישט געפרעהט, ווי היינט. ווי הייסט, דאָס יונגסטע קינד, דער איינציגער זוהן און אַזאַ נחת, און גאָט איז גרויס, און יודען זענען יודען... די שנור שטעהט גאַנץ נאָהענט און האַלט דאָס ווייסע פאַטשיילכען אין האַנד, די פערל אויפ'ן האַלז בלישטשען, אַנ'אמת'ע יפת תואר ויפת מראה! יהונתן האָט פערגעסען וואו ער איז אין דער וועלט; ער נעהמט זי אָן ביי דער האַנד און הייבט זי אָן צו קושען, — דער עולם איז געבליבען שטעהן פאַר שרעק! פון די פענסטער איז מען זיך צולאָפען. אַלע נגונים זענען דערוואָרגען אין האַלז, קיינער האָט זיך נישט דערוועגט אויסצורעדען אַ וואָרט; איטליכער איז געווען ווי פערגליווערט! ערשט, אַז ס'זענען אַוועקגעגאַנגען די ערשטע פאַר מינוט, האָט איינער אָנגעהויבען צו קוקען אויפ'ן אַנדערן און ווי־דער געוואָלט פאַרגראָבען דאָס פּנים פאַר שאַנד. — — —

און אין שטאָדט האָט זיך באַלד צוטראָגען די ידיעה, ווי אַ שטורם־ווינד, און האָט אַוועקגעבלאָזען דעם יום־טוב פון האַרצען. אומעטום האָט מען געזעהן אַרומלויפען מענשען מיט בלייכע פּנים'ער. רעדלעך האָבען זיך געזאַמעלט, מ'האָט גערעדט און געשריען, אַ טייל האָבען געבראָכען די הענד; אַ קלאָג צו זיי, דרייסיג יאָהר האָט מען געגעסען פון זיין שהיטה! די סאַוורעניער חסידים האָבען נישט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות און האָבען אָנגעהויבען אַרויסצוואַר־פען דורכ'ן פענסטער די טעפּ...

וואָס ס'האָט זיך דעמאָלט אָבגעטהון אין דראַזשנע, איז גאָר נישט אויסצומאָלען. ס'איז געווען ווי ווען מ'וואָלט גענומען אַ באַרג מיט חרפּה און איטליכען דראַזשנער יודען געוואָרפען אין פּנים אַריין.

* *
*

און מוצאי יום־טוב, נאָך דעם אומעטיגען מעריב, וואָס לעגט זיך אויפ'ן הארצען פיעל יודען, ווי א שטיין, אז מ'האָט אָבגעמאכט הבדלה, האָט זיך יהונתן פאר'גנב'ט, גענומען אפאר העמדער, זיי ארייננעלעגט אין טלית־זאק אָנגעטהון דעם לאנגען וואָכעדיגען בורנוס, גענומען דעם שטעקען אין האנד ארײן און איז אוועק פון דראזשנע.—

צוויי יאָהר זענען געווען אוועקגעגאנגען, מ'האָט נישט גע־וואוסט וואו ער איז אהינגעקומען. ס'איז ארום א קול, אז ער איז ערגעץ ביי די קאראימען, אנדערע האָבען געזאָגט, אז ער טהוט תשובה און ריכט אָב גלות...

דער בעל־טקסה האָט געצאָהלט ביילען די ערשטע צייט א פערטעל שכירות און דערנאָך אוים יום טוב! ביילע האָט געמוזט פערקויפען די שטוב, כדי זיך צו דערהאלטען. א תל איז פון אלע־סען געוואָרען.

יהונתן איז קיינמאָל נישט געזעהן מיט זיין ווייב און קינדער. אָבגע־האָט זיך קיינמאָל נישט געזעהן מיט זיין ווייב און קינדער. אָבגע־וואלגערט האָט ער זיך אין דער וועלט און ביי רב"ים ארום דריי צעהן יאָהר, און דערנאָך איז ער געשטאָרבען. —

פון דער סלוזשבע

(א אמת'ע מעשה)

פון דער כלוושבע

(אַ אמת'ע מעשה).

מאיר שמעונ'ס, — אַזוי האָט מען איהם גערופען, אויף דער
אמת'ן וואָלט ער געמעגט הייסען גלאַט מאיר, נישט פערצויגען,
און דאָס וואָלט אַ סך בעסער געפּאַסט צו זיין פנים. מאיר'ל איז
להלוטין נישט געווען אַ אויסגעצעוועָרט יונגערמאַנטשיק מיט אַ שמאָל
גופ'ל און זעכס מאָל איינגעבויגען, ווי דער שטייגער פלעגט צו
זיין פון אַ יודיש יונגעל, פאַרקעהרט, ער האָט געהאַט אַ שטאַרקען
גוף און אַ פּאָר פּלייצעס מיט פיס און הענד, וואָס האָבען בעסער גע-
פּאַסט פאַר אַ מילנער, ווי פאַר אַ לערנער. מילא, אַ פּראָסטאַקס אַ
זוהן קאָן אַזוי זיין, אָבער ווי קומט עס פאַר אַ בעל-בתי'ש קינד אַזוי
אויסצוזעהן? זיין פאָטער און מוטער האָט דאָס גענוג געקרענקט, ווי
זאָגט מען, עפּעס אַ שטראָף פון גאָט, דאַרפען זיי צו האָבען אַזאַ
זוהן, וואָס מוז זיין געזונד פאַר צוויי גוים. ווי אַזוינס האָט זיך גע-
קאָנט צו זיי נעהמען? ס'איז גאָך געווען אַ נס, אַז מאיר'ל האָט
געקאָנט אַ ביסעל לערנען און האָטש אינווענינ געווען עפּעס לייט...
די מוטער האָט אפילו געטראַכט איהם אָבצוגעוויינען פון דאָס פולע
עסען... דאָס וואָלט אָבער ביי מאיר'ן גאָר קיין פעולה נישט גע-
האַט. אַזאַ מין גוף לעגט מען נישט אָב פון זיך, ווי מען לעגט
אָב אַ פּאָר שטיוועל. אויף צו להכעיס האָט מאיר'ל דאָס פאַסטען
גאָרנישט ליעב געהאַט, און האָט פאַרקעהרט שטאַרק געהאַלטען
פון מצות אכילה, — דער עיקר איז ביי אַ מענשען דאָס מזל. האָסט
דו מזל, האָסט דו אַ זוהן אַ דיניקעס מיט אַ חסידיש פנימ'ל, וואָס
פּאַסט גאַנץ גוט פאַר אַ איידעמ'ל; האָסט דו אָבער נישט קיין מזל,
איז ער גראָב און שטאַרק און זיינע כחות וואַקסען, ווי קראָפּיווע,
האָטשי גיעה עך דיך. און אויף דער אמת'ן: הידים הללו ידי עשו

למה? צו וואָס האָט גאָט געגעבען עשו'ן די שטאַרקע הענד און יעקב'ן דאָס קול, דאָס מיינט מען די וויכטיגקייט פון דער תורה, ווען ניט, אז ס'זאָל זיין צווישען זיי אַ חלוק?

וואָס זאָל מען טהון? זאָל מען געהן נעהמען מאיר'ן און איהם צעזעגען אויף צווייען? און דאָ האָט מען שוין איהם אָנגעהויבען פון אַלע זייטען רעדען שדוכים. אַ יונגעל פון אַ לייטישער שטוב, וואָס מען מעג זיך ווינשען דאָרט אַנצוקומען און ת"י קערבליך נדן אויך און הלבשה כדרך הנגידים, אָבער דער חסרון.... די שדכנים זענען געווען ביז אין האַרצען אויף שמעון'ען, וואָס ער האָט אַזאַ זוהן, וואָס זעהט אויס ווי אַ סאָלדאַט און וואָס מען מוז ערשט יענעם געבען צו פערשטעהן, אַז אין תוך אַריין איז ער גאָרט געראָטען.

און האָטש די שמעונ'קע האָט געהאַט אויגען און האָט ניט איינמאָל געגעבען אין האַרצען אַ טיעפען קרעכץ, אַז זי האָט אַ קוק געטהון אויף די רויטע מסובנ'ע באַקען פון מאיר'לען, וואָס פון זיי האָט געשפריצט דאָס בלוט, האָט זי זיך אָבער אין ענין פון שדוכים געמאַכט אַ האַרץ. איהר פאַרשטעהט אַליין, אַז זי איז געווען דער ספּאָדעק אין שטוב און ביי שמעון'ען האָט זי געהאַט די דעה; זי איז קיין עין הרע געווען אַ מאַשין, און שמעון איז געווען דער קלייניקער. זי האָט זיך אַזוי געזאָגט: האָטש די שדכנים טהוען מיר אַ טובה, אַז זיי קומען רעדען, וויל איך מיך דוקא ניט איילען. אַיי וואָס, שלאָגט זיך אָן איין שדוך און דערנאָך שלאָגט ער זיך אָב, מאיר'ל האָט אַדאַי זיין זווג, און דאָס, וואָס איז איהם בעשערט, וועט שוין קומען אין שטוב אַריין... און געזוכט האָט זי פאַוואָלענקע, אָבער געזוכט; און אַז מען זוכט, געפינט מען, דאָס איז שוין אַ אַלטער כלל. און דער קרן, דוקא גוט און פּאַסט אַקוראַט, ווי אָבגעמעסטען, צו מאיר'ן, דאָס הייסט וועדלוג דעם געדאַנק, וואָס זיין מוטער האָט געהאַט...

און דער געדאַנק פון דער שמעונ'קע איז געווען פּראָסט, אָהן חכמות, אָבער געזונד. טהוט אַ רעכין. אַז איהר מאיר'ל איז צו גרויס און צו שטאַרק, מוז די כלה זיינע זיין אַ קליינינקע און אַ שמאָלענקע. וואָס איהם, מאיר'לען פעהלט, מוז זי, זיין באַשער-

טע, האָבען, און זיי אין איינעם העלען ערשט זיין אַפּאָר, ווי גאָט האָט געבאָטען.

הייקע, די טאָכטער פון סנדר'ל אָהרעמאָווער, וואָס איז פאַר מאיר'ן אַכלה געוואָרען, איז טאַקי געוועזען אַזוי, ווי די שמעוניקע האָט זיך אויסגעמאָלט אין קאָפּ. א גאָלע רוהניות. קליין און מאָגער, קוים וואָס מ'זעהט זי, פּונקט ווי אַ רב'ס אַ טאָכטער. סנדר'ל, איהר פאָטער, האָטש אַליין נישט קיין רב, אָבער אַ מענש, וואָס פאַרשטעהט דעם עסק... געלד האָט ער נישט געגעבען אַ פּיאַטאַק, מען האָט איהם נאָך געמוזט געבען צו שטייער אויף דער התונה און די כלה האָט מען געמוזט אויסקליידען פון אונטען ביז אויבען. אָבער וואָס שאַדט דאָס אַלץ? דער עיקר, אַז די שמעוניקע האָט אויסגעפיהרט, וואָס זי האָט געוואָלט. —

אַ כלל, געמאַכט אַ התונה ווי ביי יודען און ששון ושמחה. וואָס מאיר'ל האָט דערצו געזאָגט, ווייס מען נישט. גאָרנישט. אַ יודישער בחור, וואָס זאָגט נישט קיין דעה אין אַזוינע זאַכען... און לעת עתה זיצט מען אויף קעסט, ערשט ביי סנדר'לן דעם שווער, צוויי הדשים, אויף קאָטאָווימען: ס'הלומט זיך אפילו נישט סנדר'ן, צו געהן האָדעווען אַזאַ בוהאַי, דערנאָך איז מען אריבערגעפאָהרען קיין פּוקיטילאָווע צו זיינע טאַטע-מאַמען, און דאָרט האָט זיך אָנגעהויבען די מאַמעס קעסט מיט גריבען און וואַרענטשיקעס און אַלע גוטע זאַכען, און הייקע'ן האָט מען אָבגעהיט ווי דאָס אויג אין קאָפּ. און זי האָט טאַקי געהאָנגען אָן מאיר'לען, און מען האָט עס איהר נישט אָנגעהויבען צוזעהן, אַז זי זאָל פערשטעהן דעם הכרון...

אַזוי זענען געוועזען אַוועקגעגאַנגען קנאַפּע דריי יאָהר. מאיר'ל איז כלומר'שט געזעסען אין קלויז און געלערנט. געטהון האָט ער גאָרנישט, ווי אַלע טאַטעס קינדער. הייקע אין דערהיים האָט אפילו יאָ געהאַט עסקים. אַ קינד צום יאָהר און דערנאָך מפּיל געוועזען און טראָגט שוין ווידער. — און טאָמער וואָלטען זיי אַזוי אָבגעלעבט זייערע יאָהרען, הייקע וואָלט אויסגעטראָגען און וואָלט ווייטער געהאַט קינדער, — פּוקיטילאָווע האָט אַ סך אַזוינע דורות געזעהן, — מוז דער רוח אָנטראָגען דעם פּריזיוו פון פאָניע מיט דעם ציהען פון נומערען, און מאיה'ל מוז ציהען אַ קליינע נומער, און צעהן מאָל גאָריען!!

וואָס זאָל איך מאַריך זיין? ס'האָט נישט געהאָלפען נישט קיין קלאָגען און נישט קיין יאָמערן און אַפילו נישט קיין שמירען אויף ביידע זייטען, מאיר'ל איז אַ סאָלדאַט, האָטש שריי חי וקים. מאיר'ל האָט שוין געשוואָרען און האָט זיך געמוזט גרייט מאַכען צום וועג. וואָס די שמעונ'קה און הייקע האָבען אָנגעגעבען, קאָנט איהר אייך אויסמאָלען. מסתמא האָט מען איהם מיטגעגעבען אויפ'ן וועג פוטערבולקעס און טהעע און נאָך גוטע זאַכען, אַז זיי האָבען דערזעהן מאיר'לען אין שינעל מיט'ן באַשליק מיט די גרויסע שטיוועל, האָבען זיי חידער אויסגעשאָסען אַ געוויין. ס'איז געקומען די מינוט פון געזעגענען זיך, די ווייבער זענען חלשות געפאַלען. די פערד האָבען געטהון אַ ציה, און מאיר'ל פאָהרט...

דער פאָלק, וואָס מאיר'ל האָט אין איהם געדיענט, איז אָנגעקומען אַזש קיין סאַראַטאָוו, צוויי הונדערט מיילען פון פוקיטילאָווע, אַ בריוועל פון דאָרטען דויערט צוויי וואָכען, שרייבען, שרייבט מאיר'ל, מ'זאָל איהם שרייבען: גאָספאָדין מאיר פאָלעוואָי.... זיי שיקט איהם אַלע מאָהל אַ דרייער'ל צו אַ פינפער'ל, — הייקע האָט געהאַט דאָס קינד און איז געבליבען לעת עתה ביי דער שוויגער. אַזוי האָט די שמעונ'קע געוואָלט, זיי זאָלען האָטש בלייבען אין איינעם. אַז מאיר'ל דיענט, איז אַ ודאי אַ וועהטאָג, גאָט זאָל האָטש רחמנות האָבען, ער זאָל קריגען כשר צו עסען.

און מאיר'ל עסט אין פאָלק די טרפה'נע קאַשע, און דוקא אומגעוואַשען, און האָט שוין לאַנג פערגעסען אַזוי ער האָט געלאָזען זיין טלית ותפילין... אין פוקיטילאָווע וואָלט ער אַ ודאי געוועזען געהיט יודישקייט, אָבער אין קאַזאַרמע, אָנגעטהון אין מונדיר, וואו מען מוז אין זין האָבען דעם ביקס און די קנעפ און ווי מען האָט אויף זיך אַנ'אַנדער עול, קאָן מען נישט געדענקען אָן אַזוינע זאַכען... און ווער שמועסט, אַז מען הייסט גאָר פאָלעוואָי נישט מאיר'ל: און רעדען רעדט מען צו איהם נישט מאַמע-לשון, נאָר רוסיש. ס'געהט אַוועק אַ יאָהר, און פאָלעוואָי, אַז ער גיט אַ קלער, קאָן ער אַליין לאַכען פון מאיר'ן...;

אין היקען איז דערהיים איז אויסגעגאַנגען די נשמה נאָך איהר מאיר'לען. זי וואָלט איהם געוואָלט אויספרעגען פון זיין געזונד און צו ער בענקט נישט נאָך די קינדער, דאָס יונגערע קאָן ער נאָך גאָרנישט, אָבער זי האָט נישט געקאָנט שרייבען; און אַ שכן פלעגט איהר אַלץ שרייבען די בריוועלעך צו איהם און האָט בע־וויזען זיינע קונצען מיט'ן צוק און מיט'ן דריי. און מאיר'ל האָט אויך נישט געקאָנט אַ סך שרייבען, און אין זיינע קאַרטלעך זענען תמיד געווען אַריינגעמישט גוישע ווערטער. און ווי ס'איז געקומען צו אַזאַ וואָרט, האָט היקע'ן אַלע מאָל געגעבען אַ שטאָך אין האַרצען.... זי האָט אָנגעהויבען מורא צו האָבען, אַז ווען זי וועט איהם איצט זעהן, וועט זי איהם חלילה נישט דערקענען.... עפּעס געהט ער אין די לאַגערס און האָט שוין געזעהן דעם קיסר. ראובּ'לע, דאָס עלטערע יונגעל האָט שוין אָנגעהויבען לערנען חומש און זי האָט איהם דאָס יענעם חודש געשריבען; ער זאָל זיך דאָס אָנהויבען פרעהען און דערמאָנען אין בריוועל מיט אַ וואָרט....

* *
*

ס'איז געווען אַ זומערטאָג, פרייטאָג. פון די קוימענס אין פּאָ־קיטילאָווע געהט אַרויך; מ'באַקט די בולקעס און מ'שטעלט דעם טשאָלענט. יונגלעך זענען שוין פריי פון חדר און לויפען אַרום אין די גאַסען. אין דער גאַנצער שטאָדט ווייס מען שוין, אַז מאיר שמעון'ס קומט אויף היינטיגען שבת קיין פּאָקיטילאָווע אויסגעדיענט. ווי גיך זענען אַוועקגעפלויגען די יאָרען. וואָס עס טהוט זיך ביי שמעון'ען אין שטוב, קאָנט איהר פערשטעהן.

פלוצלינג שפּרינגען אַריין צו שמעון'ען אין שטוב אפשר צעהן קינדער, וואָס זענען געשטאַנען פאַר'ן טויער, כדי אויסצוהאַפּען די בשורה, און שרייען: ער פאָהרט! ער פאָהרט! ער פאָהרט! פערד לויפען מיט אַ וואָגען און עס געהט אַ פראָך פון אונטער די פיס, ביי שמעון'ען זענען אַלע אַרוים פון שטוב. די מאַמע פאַלט אויפ'ן האַלז. היקע שטעהט נישט טוידט, נישט לעבעדיג. שכנים און קינדער

שטופּען זיך. לאָזט מיך, גיט ער אַרויף, פֿוסטיטיע! און ווי מען קומט אַריין אין שטוב אַריין, מען רוהט זיך אַביסעל אָב און מ׳גיט אַקוק אויף דער אייגענער, וואָס שטעהט אַזוי שעמעדיג אויף אַ זייט און קאָן נישט אויסרעדען אַ וואָרט, ווערט איהם קאַלאַמוטנע אויפ׳ן האַרצען...

פֿון שבת וויל איך נישט דערצעהלען. דרייהונדערט העענד געגעבען מאיר׳ן שלום־עליכם אין קלויז. אין דער פֿריה דער מפטיר, און דער קדוש מיט׳ן עולם. די שטאָדט שיקט איינגעמאַכץ מיט וויין. די מוטער קוקט אַלע מאָל אויף איהר זוהן און דערנאָך אויף די שנור, ער איז גאָר נישט צו דערקענען. נאָך פֿינף מאָל אַזוי גרויס, ווי אַ הידעמאַק! און הייקע׳ן איז גאָר נישט יום־טוב׳דיג אויפ׳ן האַרצען... עפּעס זיינע אויגען, אַז זיי קוקען אויף איהר, זענען ווי גלאָז, נישט איין וואָרט האָט ער צו איהר געזאָגט, די קינדער האָבען מורא צוא׳הם צו צוגעהן.

דאָס האַרץ האָט הייקע׳ן נעביך ריכטיג, געזאָגט. מאיר׳ל, דער אויסגעדינטער סאָלדאַט, האָט נישט מעהר געוואָלט זיצען מיט׳ן וויב, און האָט זיך איינגע׳עקשנ׳ט, אַז זי פּאַסט נישט צו איהם. און דאָטש די מאַמע האָט זיך געלעגט אין די לענג און אין די ברייט און ס׳האָט איהר געריסען דאָס האַרץ, האָט עס נישט געהאָלפֿען. דער סוף איז געווען ס׳איז געקומען צו אַגט.

די פיר שטעקענס

די פיר שטעקענס

«אַ מעשה אין פיער קאפיטלען. עס ווערט אין זיי דער־צעהלט, ווי אַזוי חנה גיטעל האט חתונה געהאט מיט איהר מאַן נחמן שמואל'ן צום צווייטען מאל. אַז דער לעזער וועט זיך גוט צוקוקען, וועט ער זעהן, ווי אַפילו צום ערשטען מאל האבען זיי זיך ניט געדארפט האבען שטארק נויטיג».

I.

מיר געהען איבער צום ענין אַליין. שוין דערפון, אַז איך הויב אָן מיט חנה גיטלען און ניט מיט נחמן שמואל'ן, איז געדרונגען, אַז זי איז געוועזען דער ספּאָדעק. אודאי, ווי דען זאל עס אַנדערש זיין? אַז זי איז געוועזען די קרעמערין, און די קלייט און די שטוב האט זי גע'ירש'עט פון איהר מאַמען. זי האט געמאַכט דעם קוואַס, פערקויפט די זאַלץ און דאָס מעהל און געהאַנדעלט מיט די גוים און מיט די פּריצים. אַפילו ביים פּריסטאַוו האט זי זיך געקענט אויספינדען, און איז ניט בטל געוואָרען פאַר וועמען איהר ווילט אַליין. מיט'ן רב האט זי זיך געקענט קריגען, אַז ער האט געאַסר'ט צו טאָרגאָווען דורך אַנ'ערלית אין שביעי של פּסח, וואָס איז געפאַלען אין יריד פאַר ה.א. מיאוס איז זי געוועזען, ווי איהר קענט אייך נאָר אויסמאָלען. ביי אידרע טרדות האט זי דען אַמאָל צייט געהאַט זיך אויפצוצעהען אַ קלייה, צי אַ פאַרטוך, צי אויסוואַשען דאָס קאָפּטיכעל? אַ דאָ וועגט מען מעהל און תיכף מוז מען מעסטען בוימעל צי גאַז, און מען מוז לויפען אין קעלער אַריין נאָך קוואַס. קומט צו געהן אַ פּריציל און וויל אַנ'אַכטעל טיטון, דאַרף מען איהם הייסען זיך צו זעצען. עס לויפט אַריין אַ שכנה און ליידט אַ דריי פונט, אַ גוי קומט נאָך צוועקעס און פּאַדקאָוועס. דער אָנבייסען דאַרט אין אויוען

הינטער דער טהיר, קאכט איבער און לויפט אויס. א גבאיטע קומט נאך א נדבה און וויל מאכען א לאנגען שמועס. „האט מיר קיין פאר־איבעל ניט", עפעס געדט יריה און מען מוז צוגרייטען סחורה. געלד מוז מען בעצאהלען יאנקלען און חיים'ען און גדליה'ן; און דא מוז מען פערקערט פון אנדערע איינקאסירען חובות. אז קיינער נעהמט ניט ארויס דאס טייסטעריל, ביז מען מאהנט איהם ניט צעהן מאל. אין מיטען דערמאהנט זי זיך, אז מען מוז גאר רופען דעם מולער, כדי ער זאל צורעכטמאכען די הריבע; דער קומענקעהרער האט שוין לאנג ניט אויסגעקעהרט די סאושי, און ערשט פאר צוויי וואכען איז געווען ביי נתן יחיאלים א שרפה. דאס אלץ איז אויף איהר קאפ און אויף איהרע פלייצעס. ער, נחמן שמואל, איז עפעס א מענש, מישטיינס געזאגט, פערשטעהט ער ניט פון דאנען אהין, און אין קליין־זאכען איז ער א לא־יוצלח. א גליק, אז ער איז א שטיקעל מלמד און קנעלט ערגעץ אין דער פרעמד, איז זי וועניגסטענס דיינער פטור און ער מישט זיך ניט אין איהרע זאכען, אבי קאל צו מאכען. פאהרט ער אבער אוועק איז איהם ניט צו בעקומען אהיים א יאהר כסדר, צו צוויי; אפילו אויף פסח מאכט ער זיך אמאל אנ'אויסרעדעניש און קומט ניט... שרייבען שרייבט ער נאר, ווען ער בעדארף צו האבען א העמה צו א פאר זאקען. זיינע פערדיענסטען! אלץ געדט איהם דארט אוועק, און תקון האט ער שטארק ליעב, דוקא ווי א סאדיגערער חסיד, האטש, ער איז אליין א זינקעווער. אז ער ברענגט אמאל אהיים די זיבעציג צו אכציג קערבלעך, האט מען הונדערט לעכער צו פערשטאפען, און פון די צוויי וואכען, וואס ער זיצט אב אין דערהיים, איז מען גאר שלום דעם ערשטען שבת און דערנאך הויבט זיך אן פאוואלעניו א קריגעניש, ווי דער שטיינער איז ביי דער קאץ מיט דער מויז. זאגען זאגט מען זיך איינאנדער וואס אין דער קווארט און ס'קומען בייזע טעג פאר זיי ביידע...

אזוי לעבט מען שוין א יאהר פערצעהן, צו זעכצעהן. א קינה האבען זיי געהאט איז עס געשטארבען צו דריי יאהר. גט'ען האבען זיי זיך געוואלט שוין תכף נאך דער חתונה, אז איהר מאמע ציפע לאה האט נאך געלעבט און עס פלעגט זיך איהר פערגלוסטען מיט'ן

אײדים „בלק" צו לערנען. — זי אַלײן האָט זיך אויך טױזענד מאָל פערװינשט איהר לעבען, אַז גאָט האָט איהר צוגעשיקט אַזאַ שלימיזאַלניק פאַר אַ מאַן. ער האָט איהר אויך געװינשט דעם ליכטיגען גן עדן, און אַז ער איז איבערגעפאָהרען די בריק פון חמעלניק זיך זוכען אַ מלמדות, האָט ער שוין אָנגעהויבען צו דאַנקען דעם בורא פאַר דעם, װאָס ער װעט אַצונד האָבען מנוחה פון איהר. אַז ער האָט זיך אָבער געמאַכט דעם הדר, פלעגט ער תמיד געבען די בעלי-בתים צו פערשטעהן: בין איך דען גלאַט אַ קבצן צו אַ פועל בטל, און איהר מײנט, אַז װען ניט אײערע יונגלעך, װעל איך שטאַרבען פאַר הונגער? עפּעס האָב איך דאָך אין דערהײם אַ װײב אין אַ קלײט און אַ שטוב און אין חמעלניק זנאַטשע איך אויך עפּעס... לערנען האָט ער ניט ליעב געהאַט שטאַרק מיט די תלמידים, און אַז די יונגלעך האָבען איהם אָבגענאַרט און האָבען אפילו דאָנערשטאָג ניט אָנגעהויבען צו קענען דעם שעור, האָט ער זיך געלאָזט נאַרען. זײן באַבעם דאגה, אַז שלמה נתן׳ס בן-זקונים צו אברהם חיים׳ס אײניקעל װעט ניט זײן אַזאַ למדן; דער עיקר איז, אַז ער קען שלאָפען אין דער פריה און נאָכ׳ן אָנבײסען אין בײנאַכט. אַ קאָפּיצקעלע בראַנפען פרימאָ דע פרימאָ שאַט אויך ניט, אַ נײַנציגער איז אַודאי גוט. דער עולם הבא זײנער איז אָבער געװען דאָס מרחץ. פרײטאָג פון צװײ אַ זײגער אָן ביז פאַרנאַכט איז ער געלעגען אויף די אויבערשטע באַנק און האָט געשמאַק געשװיצט. דאָ אין רויך אין אין היץ און אין געשרײ האָט ער זיך אויסגעשטרעקט װי אַ מלכות אין האָט זיך געריבען מיט׳ן בעזעמעל, אַז עס האָט געבראָטען! אַלע מאָל האָט ער אַלײן אַ געשרײ געגעבען: מעהר! מעהר פאַרע! גיסט אויף! און װי עס האָט געגעבען אַ שאָס פון די גליהענדע שטײנער, האָט ער אָנגעהויבען בײ נײעס זיך צו רײבען מיט אַלע כחות אין האָט קוים געקאָנט דעכען. פון דעם חיות האָט נחמן שמואל געלעבט דעם גאַנצען שבת, אפילו װען דער טשאָלענט בײ דער בעל-הבית׳טע איז ניט געװען אַזוי געראָטען, צו עס איז גאָר געװען אַ קאַלטער מלאך. זונטאָג פלעגט ער זיך נאָך דערמאָנען אָן מרחץ פון פרײטאָג, און אַז ס׳איז געקומען מיטװאָך, פלעגט ער שוין אָנצוהויבען צו צעהלען די שעות ביז פרײטאָג נאָכמיטאָג. איז ער געװען אין דערהײם, אין חמעלניק, און האָט

געליטען כדרך הטבע פון זיין ווייב, האט ער נעבענשט גאָט, אז ס'איז געקומען פרייטאג און זיך געקענט ראטעווען פון איהרע קללות אין באָד אריין... דער בעדער האט אפילו געוואוסט, אז ער בעדאַרף צו נעהמען ביי נחמן שמואל'ן פינף קאָפּיקעס, ווי ביי א נגיד, ניט דריי קאָפּיקעס, האטש ער איז א מלמד „נישקשה, איהר זיצט אַב גענוג דאָס געלד". פלעגט ער איהם צו זאָגען. דערפאר אָבער איז ער זוכה געוועזען צו הערען פון זיין מויל, אז די המעלניקער באָד איז ניט שלעכט ווי די ליפּאָוועצער צו די הייסינער וואָס דאָס האט בעדייטעט פאר'ן בעדער, בעדארף איך אייך ניט זאָגען.

.II

ויהי היום, „אָט זיך געטראָפען, אז נחמן שמואל האט ניט געקריגען קיין קגעליכץ און נאָכדעם, אז ער האט זיך אָבגעוואלגערט א חודש כסדר אין דער פרעמד און געזוכט יונגלעך און ניט געפונען, האט ער נעבעך געמוזט קומען אהיים קיין המעלניק און צו זיין ביי יהגה ביטלען. — יהגה גיטעל האט אפילו די ערשטע צייט אויף איהם רחמנות געהאַט און איהם ניט מקבל פנים געווען, ווי דער שטייגער איז. עפּעס איז ער איהר אויסגעקומען אצינד, ווי א פערבלאָנדזשעט שאָף... און אין שטאָדט אליין איז ער דאָך אין מיטען יאָהר מעהר ניט ווי א פרעמדער. נחמן שמואל האט זיך אליין געחידושט און האט געהאלטען אין איין ציטערן: אָט, אָט, פלאַצט זי אויס. פערקעהרט, ער וואָלט שוין בעסער געוואָלט, זי זאָל אַרויס מיט'ן כעס, איידער עס זאָל זיך ביי איהר זאמלען... אין קלויז איז ער געווען דער ערשטער און אוועקגעגאנגען איז ער דער לעצטער, ניט פון גאָט'ס טובה וועגען. אביסעל פלעגט ער זיך אריבערהאַפּען צום שוחט צי אזוי צו אנ'אייהלעם יודען שמיעסען, וואָס ער איז געווען אוועק פון דערהיים, איז ביי איהם געווען א געווינס, האטש זי האט זיך געהאַלטען שטיל, איז איהם געווען דאָס לעבען נמאס; יאָ, אז זי שווייגט, איז נאָך ערגער. אָט דאָ האט ער געמוזט געהן מנחם אָבל זיין א יודען, וואָס ביי איהם איז געשטאָרבען דאָס ווייב, מוז ער דאָרט פערגעסען דעם

שטעקען און די פּאטשיילע און דעם טאַבאַק. עפּעס האָט זיך איהם
געפיהלט, אַז היינטיגען טאָג האָט דאָס איין עק. און כך הוה!
אַז ער איז נאָר געקומען אַהיים און האָט נאָך ניט אויסגעשפייעט צו אי-
בערטרעטען די שוועל, האָט זי באַלד אָנגעהויבען מיט'ן קול: „וואו
פידעלסט דו דיך אַרום דעם גאַנצען טאָג אין קרענק? אַ יוד גערט
אַרום פּוסט און פּאַס און טהוט גאָרניט. וואָס האָסטו דיך אַנידערגעזעצט
אין המעלניק אין געהאַקטע וואַנדען? קראַנק ביזטו צו טהון ווי
אַלע מענשען, נעהמען די אויגען אין די הענד אַריין און אַכטינג
געבען אין קלייט, אָבער גער רער מיט אַ פּילפּעלץ. צוויי הערינג
האָט מען מיר היינט אַוועקגעגנב'עט. אָבער דאַרט איהם דען דער קאָפּ
ווי מיר? מען וועט מיר אַלץ צוטראָגען —; אַרויסטראָגען זאָל מען
דיך, גאָטוניו, קוק איהם נאָר אָן ווי ער שטעהט דאָ די אויגען
וואָלט איך דיר געקענט אויסקראַצען. וואַרט נאָר, איך וועל דיר
ווייזען, ווער איך בין, אַז דו וועסט זיך דערוועגען זיך אַרומצוטרייבען,
אויסגעריסען זאָלסט דו ווערען, פאַר'שרפעט זאָלסט דו ווערען"...
די תוכחה שיט זיך, וואָס זאָג איך שיט זיך, עס גיעסט זי איהר
צאָרן. עפּעס האָט זי געוואָלט אין דעם איינעם מאָל איהם אָבצאָהלען
פאַר אַלע טעג, זיך קיהלען אָן זיין בלוט. עפּעס האָט זיך איהר אויס-
געוויזען, אַז זי איז נאָך גאָרניט יוצא אין דעם אַלעם וואָס זי
זאָגט איהם...

וואָס טהוט נחמן שמואל? ער הויבט זיך אויף און דערלאַנגט איהר
אַ באָך אין פּליצע... ער איז איבערגעביטען געוואָרען אין דער איי-
נער מינוט, און דער כעס אין איהם האָט זיך בעוויזען, ווי קיינמאָל
ניט ביז אַצונד. זי איז אויף איהם אַרויסגעשפּרינגען, ווי אַ הונד.
אין טאַטענס טאַטע און מאַמעס מאַמע, אין אַזוי האָט מען זיך
געשלאָגען און געהרג'עט, אַז די גאַס איז געווען מיט זיי אויף.
אַנ'אײדלער יוד זאָל אויפהויבען די האַנד קעגען זיין ווייב?... אַזוינס איז
נאָך קיינמאָל ניט געווען ביי יודען, און שטאָדט האָט זיך געטאַכט. —

III

איהר נייסט אַליין, ווי דער שטייגער איז ביי יודען זיך אַלעמאָל אריינצולעגען אין שלום, אָבער דאָס מאָל איז זיך איינער מישב און האָט אַרויסגעלאָזט דאָס וואָרט גט, און ביידע האָבען זיך אָן דעם אָנגעהאַפּט. זי וויל זיך אָן איהם נוקם זיין און ער וויל איהרער אויף אייביג פּטור ווערען. אין דער גאַנצער שטאָדט רעדט מען שוין: נחמן שמואל גט זיך מיט יהנה גיטלען! מ'איז שוין ביי'ם רב און מען טענה'ט און דער עולם שטיפּט זיך, אפילו די, וואָס געהערען זיך גאָרניט אָן מיט דעם, האָבען הנאה אין האַרצען צו הערען אַ קריגעכץ.

דער רב נעהמט נחמן שמואל'ן אויף אַ זייט און זאָגט צו איהם:

„וואָס מאַכט איהר זיך צום נאַרען? איהר זענט דאָך שוין אַ יוד פון איבער פערציג, שטופּט אָב דאָס ביסעל יאָהרען און זייט מקבל יסורים באהבה״; ער אָבער האַלט אין איין טענה'ן: אַז מען שמועסט פון גט זאָל זיין גט. עס איז אַריין אין אַנ'עקשנות; אויך זי, וואָס די רביצין האָט געפּרובט מיט איהר צו רעדען און זי צוריקפיהרען צום שכל, האַלט אין איינעם: „איך וויל פון איהם ניט מעהר וויסען, אויף דער שוועל וועל איך איהם ניט לאָזען״. אַ ריינער שטן! דער רב האָט בדעה צו ווערען אין כעס אין זיי אַלע מקיים פּסק זיין, אָבער דאָ איז שוין געוואָרען שפּעט צו מנחה. אין קלויז איז ערשט רעכט אַ גערודער קיינער דאַוונט אַ וואָרט, אפילו אין מיטען דער שמונה עשרה שושקעט מען זיך. קוים איז מען אָבגעשטאַנען קדושה, זעהט מען שוין רעדלעך שטעהען, יונג און אַלט, און האַלטען אין איין רעדען. ער האָט זיך זיין צד און זי האָט זיך איהר צד. ביי דער וועטשערע הערט מען נאָך אַלץ מאַן און ווייב און עלטערע קינדער שמועסען פון נחמן שמואל'ן און יהנה גיטלי'ן. גאָרניט, גאָט האָט צוגעשיקט המעלניק אַנ'עסק.

און אויף מאָרגען אין דער פריה האָט זיך אָנגעהויבען ביי נייעם אַ קאָן. עס האַלט ביי גט, חאָטש לעג זיך אין דער לענג און אין דער ברייט. מענשען קומען און ווילען אויסגלייכען — און שיטען נאָך מעהר פייער. יהנה גיטעל האָט שוין גאָר צוגעמאַכט די קלייט—

ביים רב איז שוין ווידער פול די שטוב, נאר ער שפארט זיך נאך און וויל ניט מסדר זיין דעם גט. דער שמש, וואס לויפט ארום אהין און אהער, איז ווי צימישט. בעריל דער סופר איז לכל הדעות דא און מאכט צורעכט די פען מיט א מעסערעל. די דיינים זיצען און קוקען אריין אין „טיב גיטין", ווי ווען עס וואלט זיי גארניט אנגעגאנגען, נאר דער דין. עפעס ווילט זיך דעם רב אויפצושטעהן און זיי אלע לאזען דא זיצען. דערוויל הויבט מען שוין אן אויסצופרעגען: דו נחמן שמואל בן יצחק ווילסט דו מיט דיין גוטען רצון אזוי און דיך גט'ן מיט דיין ווייב? און אזוי ווייטער. מקבל קנין איז מען שוין אויך געווען. בקצור געגט, מזל טוב! נו מיינען מיר, אז מיר האבען רוה אין המעלניק.

טרעפט זיך גאר, אז מען האט הרטה אויף א שדוך!

דער סוף פון דער מעשה איז געווען, אז אלע האבען זיך אויסגעשלאפען אין שטאדט און מארגען פריה גענומען איבערקייען, וואס נעכטען איז געשעהן, האט עס אנגעהויבען אין הארצען צו פערדריסען און מען האט זיך אליין געחדושט: וואס הייסט דאס עפעס, אבזיצען זעכצעהן יאהר מיט א ווייב און נעהמען און גט'ן זיך. אפילו די, וואס מיר דאכט זיך, זענען געווען שטארק פאר א גט, שרייען היינט עס איז פאסקודנע, פאסקודנע, אז אין א שטאדט ווי המעלניק זאל זיך אזוינס טרעפען צווישען יודען, ס'איז א פשוטער בזיון פאר'ן המון, אז מווייזט זיי א דרך... נחמן שמואל אליין האט זיך געשעמט ארויסצוגעהן אויף דער גאס און אבישעל איז איהם געווען פריקרי... עפעס אין זעכצעהן יאהר געוואהנט מען זיך אבישעל. דערוויל איז ער אוועקגעפאהרען קיין מעזשביז צו א ווייטען קרוב. יהגה גיטעל האט גאר פערלארען דעם קאפ. ס'איז געווען א'ן קליינט ווי אנ'אנשיקעניש, וואס זי האט אנ'דערגעשטעלט א זאך, האט זי פערגעסען ווי. — די שכנים האבען ניט אויפגעהערט צו רעדען און צו דערמאנען נחמן שמואלס מעלות; און אפילו גלאט שונאים זענען אידה געווארען גוטע פריינד און האבען אנגעהויבען מיט איהר צו טענה'ן, טאמער טהוט זיך צוריק א דרעה... אדאי האט הנה גיטעל ביי זיי געבעטען רחמים, לאזט מיך צורוה. מרוצה געוואפען איז זי אבער אין הארצען גלייך אויף דער שטעל, נאר וויל זי ניט, אז ער זאל וויסען. זי האט זיך שוין אפילו אנגעהויבען אוים-

צוּמאָלען, אַז זיי האָבען שוין צוריק התונה געהאַט און זי האָט עמיצען, צו וועמען זי קאָן אויסלאָזען איהר ביטער האַרץ.

.IV

גאָרניט, איינער, וואָס זשאַלעוועט ניט צו פערדינען אַ קערבעל און האָט זיין כּלל: אַז מען שטעלט ניט איין, נעהמט מען ניט אַרויס, האָט ניט געמאַכט קיין סך שהיות און האָט זיך איבערגעהאַפּט אויף אַ פּוהר, וואָס איז געפאָהרען קיין מעזשביז פאַר פּאַה דריי גדולים. דאָרט אָנגעקומען האָט ער זיך גלייך געמאַכט צו נחמן שמואלין און תיכּף אָהן שום קונצען אָנגעהויבען פון עסק פון אונטען און פון אויבען און פון אַלע זייטען, צוגעצויגענ דעם קרוב זיינעם און דאָס ווייב זיינס, וואָרום ער האָט ניט בעדאַרפט אַריינצולעגען די האַנד טיעף אין קעשענע, כּדי צו דערקענען, אַז זיי ועלען ניט שטאַרק וויינען נאָך נחמן שמואלין. נחמן שמואל אַליין וואָלט אויך ניט געזאָגט גראַה ניין. עפּעס דרייצעהן פּסח'ס האָט ער געהאַלטען אין המעלניק. און ער איז שוין געווען געוויינט... אָבער אַז מען איז צו איהם געקימען און וויל ער זאָגען יאָ—, זאָגט ער ניין. הים נתן, וואָס איז געקומען צו איהם צופאָהרען, איז געוואָרען אין כּעס און האָט איהם אָנגעהויבען שטאַרק צו זידלען. אַז ער האָט אָבער געזעהען, אַז דאָס העלפט ניט, האָט ער געגעבען אַ שפּיי און איז צוריקגעפאָהרען אַהיים מיט'ן בייטשעל. אָנגעקומען קיין המעלניק, האָט ער אויסגעטראַכט טויזענד ליגען. עפּעס, זאָגט ער, איז נחמן שמואל געוואָרען גאָר אַן'אַנדער מענש און וויל זיך אַוועקלאָזען קיין וואַרשעווער פּוילין צו קיין בראָד. וליהודים היתה, המעלניק האָט אויף לאַנג געהאַט וואָס צו רעדען.

לייט האָבען מזל, מוז נחמן שמואל זיין אַ זינקעווער המיה און נאָך דער גאַנצער התונה מוז איהם קומען אויף דער דעה, ער זאָל בּיני רביני איבערפאָהרען קיין זינקעוו, וואָס ער איז שוין דאָרט ניט געווען אפשר צוויי יאָהר. אַביסעל האָט ער זיך געשעמט צו געבען דעם רבּין אַ קויטעל און דאָרט ניט מעהר שרייבען: זוגתי יהגה

גיטעל בת פעסי שתחיה. רב חיים זינקאווער האט ליעב געהאט א הלצה׳לע און פלעגט איהם תמיד צו אצען מיט דעם שלאק זיינעם. אבער אז ס׳איז שוין איהם געקומען אין זין פאהרען, מוז מען פאהרען. געקומען איז ער קיין זינקעוו פונקט ראש חודש אלול, ווי דער עולם הויבט אן צו קומען. און דער רבי האט איהם געזאגט: בלייב שוין דא איבער ימים טובים, אנ׳אלמן האסט דו פון דיר געמאכט אויף דער עלטער, בלייב ביי מיר און עס זיך אן מיט׳ן ווארעמען קאליש... תשובה קענסט דו דא אויך טהון. אינמיטען איז געקומען צו פאהרען דער המעלניקער רב אויף א שבת, האט איהם רב חיים געמאכט א שווארצען סוף, וואו איז געווען אייער שכל, רב שלמה? איהר נעהמט צוויי מענשען, וואס זיי זענען געשאפען פאר זיך פון ששת ימי בראשית און איהר גט זיי. דערווייל זענען געקומען צפאה־רען נאך המעלניקער יורען, א פנדר ווייבער אויך. יהנגה גיטעל איז פון תמיד אן ניט געווען אזא שטארקע חסידה, אז עס איז גע־קומען צו דעם געבען דעם רבי׳ן מעמד, יא; אצינד האט זי צוגעמאכט די קלייט און איז געפאהרען. גארנישט, געבען דעם רבין א קוויטעל און זיך פאר איהם אויסוויינען, טאמער האט מען זיך פערזינדיגט.

אזוי האט מען זיך דערוואוסט ביים רבין אין הויף, אזביידע צדדים זענען דא... חסידים האבען זיך גענומען צו נהמן שמואל׳ן און איהם אנגעהויבען צו דרעהען ביי דער נאז, אז ער וואלט ניט מורא געהאט פאר גאט, וואלט ער אויפגעהויבען ביידע פיס אינמיטען שבת און וואלט געמאכט א ניברה! דערווייל איז מען דאך אבער ביים רבין, און תורה זאגט ער אויך דעם שבת, און א גרויסע שלש סעודות איז אויך, און גלאט אזוי איז מען דאך עפעס אין זינקעוו. עס איז געקומען שבת צו נאכט און רבי חיים האט אבגעמאכט הבדלה און זיך איבערגעטהון פון די בגדי שבת מיט׳ן שטריימעל און דעם זיידענעם האלאט מיט זילבערנע קוואסטען אין א זיידענע יארמולקע, און האט זיך אנידערגעזעצט אין דעם טייערען שטוהל. א גבאי האט ארויס־גענומען די לאנגע טערקישע ליולקע האט דאס געגעבען דעם רבין צו רויכערען. די מענשען זענען געשטאנען ארום איהם און ער איז געווען זעהר אויפגעלעגט און האט א פרעג געטהון: וואו איז נתמן

שמואל? מען האט איהם אויסגעגראבען פון אונטער דער ערד און האט איהם געבראכט צום רבין. דא האט זיך אנגעהויבען א שטופען, א פאר חסידים האבען איהם אריינגעשטעקט די הענד אין גארטעל אריין: הכלל, ער מוז קעריג התונה האבען מיט יהגה גיטלען, איז דאס ניט א וואונק פון אויבען, אז זי איז אויך דא? דער רבי גיט בענשען, דער חמעלניקער רב וועט אומזיסט מסדר קדושין זיין, הפה שאסר הוא הפה שהתיר! נחמן שמואל רייסט זיך און וויל ניט הערען. דער עולם לאכט און האט שטארק הנאה פון גאנצען עסק. דער רב הייסט אריינטראגען א פלעשעל בראנפען און גיט איטליכען א גלעזעל צו איהם טרינקען לחיים. דאס האט גאר דערקוויקט, און דער רבי גוט ארוף: וואס טענה'ט איהר מיט דעם שלימזל, נעהמט פיער שטעקענס און שטעלט א חופה, זוכט ערגעץ אוים די אלטע.

מארגענדיגען טאג זענען נחמן שמואל און יהגה גיטעל געפאהרען אינאיינעם קיין חמעלניק. זיי האבען שוין געמעגט.

וואָס ס'טרעפט זיך

וואָס ס'טרעפט זיך

ס'איז אַמאָל געווען אַ יוד, וואָס האָט געהייסען רב זנביל, רב זנביל איז געווען אַ גרויסער עושר און האָט געהאַט קינדער און קינד'ס קינדער, וואָס זיי לעבען נאָך עד היום אין ליפּאָוויץ און האַנדלען מיט וואַטען פון מרחקים. דער טעם פון וואַטען איז, כּדי מען זאָל זיך דערפון מאַכען צום ווינטער אַ וואַטאָווע לייבּל, דעם יונגעל, וואָס געהט אין חדר אַריין וואַטאָווע מאַיטקעס און דער פּלוניתטע אַליין אַ וואַטאָווע קלייד. אַז מען איז אַ נגיד, אַז ס'נאָגט בּיים האַרצען און מען מוז דאָך האָבּען אַ שטיקעל טולופּ, כּדי ניט אַרומצוגעהן גלאַט קבּצן, נייט מען אויבּען בּיים קאָלנער פון בּורנוס און אין די פּעדערשטע פּאָלעס אַ פּאַס פּוטער און פון אונטען שאַט, שאַט, אַ פּליצע פון גאָלע וואַטען. וואָס איז אייך דער חלוק, אַבּי יענעם איז וואַרעם.

שטעלען מיר די וואַטען אויף אַ זייט און קעהרען מיר צוריק צו אונזער רב זנביל'ן.

הויבּען מיר אָן פון אָנהויב. נאָך איידער רב זנביל האָט געהאַט קינדער, איז ער געווען אַ סך יאָהרען אַ השוך בּנים. אין פּלוג איז עס אַיין עולה, פונ'ם רבונו של עולם; וואָס האָט ער צו רב זנביל'ן? אַ דאָס פּלעגט טאַקי זיין ווייבּ הנה ריזיל צו וויינען פאַר נאַט. ווי אַזוי זיי האָבּען דערנאָך יאָ געהאַט קינדער, אָט פון דעם וועט די דאָזיגע מעשה דערצעהלען.

רב זנביל איז געווען דער זוהן פון בּעריל טאָבּעס. אַמאָל, אַז בּעריל איז נאָך געווען אַ וואַסערפיהרער, האָט מען איהם גערופען בּערצי און מען איז מיט איהם געווען אַבּיסעל מהולק, כּאַרוואָס זיינע עמער רינען תמיד און פאַרוואָס ער טראָגט ניט קיין וואַסער פון דער וויטער קרעניצע. אַז ער איז אָבּער שפּעטער געוואָרען אַ בּעל הבּית און האָט גאַר גענומען דאָס אַנדערע ווייבּ, אַ יודענע מיט שכל און

אַ שטיק גבאי׳שע, איז ער געוואָרען אויף איינמאָל בעריל טאַטעס. טאַטע האָט זי געהייסען, וואָס האָט איהם געשטעלט אויף די פיס. און איהם ניט געלאָזט רוהען, ביז ער איז ניט אַרויף פון הונטען אין בית המדרש, וואו ער פלעגט צו דאַווענען און האָט זיך געקויפט אַ שטאָרט אין שפּיגעל-באַנק צווישען גרונם לאָקש און נטע שמעלקעס. גרונם לאָקש האָט פיינה געהאַט נטע שמעלקעס כחתיכה דאסורה, און פערקעהרט איז געווען נטע שמעלקעס אַ דם שונא גרונמ׳ען פון תמיד אָן. אַזוי האָט זיך איטליכער ביי זיך געפרעהט, אַז יענער וועט האָבען אַ שכן אַ גראָבען יונג. בעריל טאַטעס האָט געקוקט אין סדור אַריין, ווי אַ האָן אין בני אדם, און אַז ער איז געקומען אַהיים, האָט ער אויסגעלאָזט דאָס האַרץ צו איהר, וואָס טויג איהם די שענע יודען. טאַטע האָט אָבער ניט ליעב געהאַט אַ סך צו רעדען. דעמאָלט איז שוין זנביל געווען אַ יונגעל פון צעהן יאָהר, און אַז זי פלעגט איהם געבען אַ גלעט, האָט זי ביי זיך געמיינט, זוהנינו, זיי ניט אַזאַ בור, ווי דיין טאַטע.

אַז ער איז גרויס געוואָרען, האָט התונה געהאַט און האָט אָנגעהויבען צו האַנדלען, האָט זי נאָך דערלעבט, אַז מען האָט איהם גערופען זנביל און ניט מעהר זנביל בעריל׳ס, אַ פנים מען האָט דאָס פערגעסען און ער איז שוין געוואָרען אַ יחוס עצמו.

צו וואָס זאָל איך מאַריך זיין? זנביל איז שוין אַ יוד פון פערציג יאָהר, זיצט אין מזרח באַנק און האָט שוין געקריגען דעם נאָמען רב זנביל, אַ שטיק עושר איז ער שוין דעמאָלט געווען, האָטש ער האָט ניט געהאַט אַ סך געלד. וויניצער נגידים האָבען אַלע ניט וואָס דער פסוק מיינט. אָבער לייטיש זענען זיי, דאָס קען קיינער ניט לייקענען.

וואָלט רב זנביל געהאַט קינדער, וואָלטען איהם גאָט און לייט מקנא געווען. מוז ער זיין אַ השוך בנים, אַז עס זענען אַוועקגעגאַנגען צעהן יאָהר נאָך זיין חתונה און ער האָט קיין קינדער ניט געהאַט, האָט מען אָנגעהויבען שמועסען אין שטאָדט: מסתמא וועט ער זיך גטען און וועט נעהמען איין אַנדער ווייב. רב זנביל איז אפילו געווען אַ ערליכער יוד און איז קיינמאָל ניט עובר געווען אויף אַ דין. דאָ אָבער האָט ער געמאַכט אַ קנייטש... און אַזוי זענען וויעדער

אוועקגעגאנגען עטליכע יאהר.

ויהי היום, איז געקומען א רבי אין שטאדט אריין, דער סאוראניער. איך האב געהערט, יודען זאגען, ס'איז ניט געווען דער סאווראניער נאר דער קארשעווער, ר' משה'לע קארשעווער. וואס זשע איז געווען אז דער רבי איז געקומען? יידען זענען געלאפען און האבען געגעבען פדיונות. רבי זנביל איז אויך געגאנגען. ביי אזא זאך זאגט מען דעם רבי'ן צו ח״י מאל ח״י און מען האט א מופת. וועט איהר פרעגען: אדרבא, זאג צו! וועל איך אייך זאגען בסוד, אז רב זנביל האט שוין ניט איינמאל צוגעזאגט, מיינט איהר חס ושלום ער האט ניט אמונת צדיקים; אמונת צדיקים האט ער יא, אבער ער זאגט זיך: סוף כל דבר: אל תהי דוחק את השעה! אז דער איבערשטער וואלט וועלען דיר געבען א זוהן, וואלסט דו געהאט א זוהן, והא ראיה, אז ס'איז געקומען דערצו, האט ער געהאט ניט איינעם נאר פינף. וואס זשע מאכט ער ביים רבי'ן? דער רבי האט איהם געשיקט רופען און האט געזאגט: זנביל, א יוזה מיז האבען קינדער. אז דו האסט עס ניט זוכה געווען מיט דער, וועסט זוכה זיין מיט'ן צווייטען זווג. רבי, איך לעב שוין מיט מיין ווייב אכצעהן יאהר". — „איך הייס דיר!"

איך וועל אייך דערצעהלען בקצור. רבי זנביל האט זיך געמוזט גט'ען מיט חנה ריזעלען. ער האט נאך געוויינט ביים רב אין שטוב. — אז ער האט געמאכט תנאים מיט זיינער א קרובה, איז שוין געווען אוועקגעגאנגען דריי חדשים נאכ'ן גט. דער מחותן האט דוקא געוואלט מיט כלי זמר און בארעקענס, מיט אלע פישטאווקעס. מאלט אייך אויס, א יוד פון איבער פערציג א חתן! אז דער רבי אבער זאגט: נעהם א מיידעל. — וואס טהוט גאט? דארף די כלה שטארבען פאר דער חופה. ווייס איך? צוגעקוהלט, יודישע זאכען... נאך שלשים האט ער זיך גענומען טראכטען: זנביל, דאס איז מן השמים. ער איז אריבערגעפאהרען אין יענער שטאדט אריין, וואו זיין ווייב חנה ריזיל האט געוואוינט ביי א שוועסטער און האט מיט איהר צוריק התונה געהאט. א זיבעטל איז געווען דאס ערשטע קינד. דאס אנדערע איז געבארען אין אנדערטהאלבען יאהר ארום. אזוי זענען זיי געקומען אלע פינף, איינער נאכ'ן אנדערען.

די געשיכטע
פונ'ם אומגעקערטען פּאַנטאָפעל

די געשיכטע פון אומגעקערטען פאנטאפעל

— אמאל איז געגאנגען א חסיד צום רבי'ן. ס'איז געווען פרייטאג. פון דער שטאדט, וואס דער חסיד האט אין איהר געוואוינט, ביז צום רבינ'ס שטאדט איז געווען א מייל פיער. שוין גאנץ פריה איז דער חסיד אויפגעשטאנען, אפגעדאווענט, עפעס גענומען אין מויל אריין און דילך! זומער איז דאס געווען, א שענער טאג נאך שניט. דאס העמד אויף שבת האט ער זיך מיטגענומען אונטער דער פאכווע און א זעקסער אין קעשענע אויף באד-געלד און אזוי האט ער זיך געמאכט צום רבי'ן אויף שבת, און זיין הארץ האט זיך געפרעהט, אז ער וועט נאך היינט האבען די זכיה צו זעהן דעם צדיק. אין איטליכס דארף האט ער זיך אביסעל אפגערוהט און איז ווייטער געגאנגען געשמאק. ער האט קיינעם ניט בעגעגענט און אפילו ווען עס וואלט אנגעפאהרען א פוהרעל, וויל ער דאך בעסער האבען דעם שכר הליכה. אין ירושלים פלעגט מען דאך עולה רגל זיין, אז דאס בית המקדש איז נאך געשטאנען.

אינמיטען וועג איז ער אבער געווארען מיעד און וויל ער האט געזעהען, אז עוה היום גדול, האט ער זיך אוועקגעקעהרט אן א זייט, האט גענומען א בינדעל סנאפעס ציקאפענס און האט זיך אנידערגעלעגט אביסעל איבערדרעמלען. נישקשה, אויף א ווייל'ע קען ער זיך אנטהון דעם תעניג, און אז ער וועט זיך אביסעל אברוהען וועט ער האבען מעהר כח צו געהן. נאר האט ער מורא געהאט, טאמער שטעהט ער אויף און פערגעסט, פון וואס פאר א זייט ער איז געקומען און אין וואס פאר א זייט ער בעדארף צו געהן, איז ער געפאלען אויף אנ'עצה, האט אויסגעטהון די פאנטאפעל און האט זיי געשטעלט מיט'ן פנים נאך דער זייט, וואס ער בעדארף צו געהן, אזוי וועט ער זיך ניט מעהר קענען טועה זיין... ער האט זיך אויסגע-

שטרעקט אויף דער ערד און האט צוגעמאכט די אויגען. די זון האט געברענט, און היישרעקען זענען ארומגעשפרונגען אין גראז און האבען געזשימט. דער חסיד איז באלד אנגשלאפען געווארען און האט שוין שטארק געחראפעט... איז געקומען דער שטן און האט איהם אבגעטהון א שפיצעל, גענומען די פאנטאפעל און זיי געשטעלט קאפויר ווי זיי זענען געשטאנען, דאס הייסט מיט'ן פנים נאך דער זייט, וואס דער חסיד איז געקומען... דער חסיד האט זיך אויסגעשלאפען, האט זיך אויפגעכאפט, גיך אנגעטהון די פאנטאפעל אזוי ווי זיי זענען געשטאנען און האט זיך גענומען גיך געהען. אביסעל האט ער שוין הרטה געהאט, פארוואס ער האט זיך געלעגט אויסשלאפען, ווארום די זון איז געשטאנען הויך, און צום רבי'ן אנקומען אין פערשפעטען וואלט ער שטארק ניט געוואלט. ער האט פערקאטשעט די פאלעס און געמאכט גרויסע שריט, אז ער האט געסאפעט. און ער געהט אלץ גיכער, אבער עס קומט איהם אויס, אז ער איז שוין געגאנגען דעם וועג. אבער ווער האט צייט אצינד צו טראכטען און זיך ארומקוקען, ער געהט ווייטער. גאט האט איהם געהאלפען, אז ער האט דערזעהן פון ווייטען די שטאדט נאך צו דער רעכטער צייט... אז ער איז אנגעקומען צום טויער האט זיך אויסגעוויזען, אז דאס זעהט עפעס אויס אזוי ווי די שטאדט, וואס ער וואוינט אין איהר, דערווייל איז שוין פארנאכט און מען מוז לויפען אין מרחץ אריין. אבער אין מרחץ האט ער זיך געחדושט, אז ביים רבי'ן אין שטאדט האט מען פונקט אזא מרחץ, ווי ביי איהם אין דערהיים, און דאכט זיך די מענשען זענען אויך קענטליך... א סך האט ער געמעגט שווערען, אז ער קען זיי גוט און זיי זעהען פונקט אזוי אויס, ווי זיין שכן חיים בער און ווי שמעון קלמנס, אבער ער האט מורא געהאט מיט זיי אנהויבען צו רעדען. אין דער מקוה זיך איינגעטונקט דריי מאל, מוז מען אריי-שפרינגען אין העמה אריין און זיך גיך אנטהון. אין מרחץ ווערט עס אלץ שיטערליך. געהענדיג פון מרחץ זעהט ער, אז מען צינד שוין אן ליכט, מוז ער, אז ער קומט צום רבי'ן זיך פערשפעטיגען. דער עולם געהט שוין דאווענען, און דער חסיד געהט מיט אין קלויז אריין. אבער אין קלויז איז אויף איהם געפאלען א פחד. דאכט זיך,

װער אײגענער חון, װאָס בײ זײ אין דערהײם, און די אײגענע װענד און דער אײגענער עמוד און די אײגענע מענשען. — עס מוז זײן אַ כשוף. ער האָט זיך געשטעלט אין אַ װינקעל און האָט געדאַװענט בדחילו ורחימו. גאָרניט, דער רבונו של עולם װײס אודאי, װאוהין ער האָט איהם געפירט. נאָכ׳ן דאַװנען װײס ער ניט, אויב ער זאָל גלײך געהן אין הויף אַרײן צום רבי׳ן און פערהאַפּען אַ אָרט, צי זאָל ער פריהער געהן אין אַ אכסניה קדוש מאַכען און מאַכען אַ מוציא — װאוהין ער קוקט, טראַכט ער, פּונקט אַזעלכע הײזער זענען דאָ אין מײן שטאָדט, ס׳איז משונה... אָט אין אַזאַ גאַס װאױנט ער אַלײן, ער האַלט זיך צו בײם קאָפּ און טראַכט זיך, טאָמער איז צאַ׳ן אַ חלום. אָט דאָ דערזעהט ער אַ שטוב פּונקט, װי זײנע; טראַכט ער בײ זיך, איך װעל דאָ אַרײנגעהן און זוכען איבער שבת אַ אכסניה. װי ער עפּענט אויף די טהיר, איז ער שיער אומגעפאַלען פאַר שרעק. אַקוראַט װי זײן שטיב, און די בעלת־הבית׳טע זעהט פּונקט אויס װי זײן װײב און זײנע לײכטער ברענען אויפ׳ן טיש, כשוף, רײנער כשוף! דאָס װײבעל האָט גוט געװאוסט, אַז איהר מאַן איז אַצינד בײם רבי׳ן אויף שבת, און אַצינד געהט אַרײן אַ מענש, װאָס זעהט אויס אַקוראַט, װי איהר מאַן. אפשר איז דאָס דער עולם התהו... דער חסיד איז צוגעגאַנגען צום טיש און מאַכט קדוש, וארכבותיו דאָ לדא נקשין. אַצינד האָט ער זיך דערװאוסט בײ זיך, אַז ער איז אַרײן אין די הענה פּנים שטן. — פון אַזעלכע מעשׂיות האָט מען פיעל געהערט. דער חסיד האָט זיך געװאַשען, געמאַכט אַ מוציא און פערלאָזען די טהיר אָהן אײן װאָרט. דאָס װײבעל איז שיער חלשות געבליבען. נאָר האָט זי זיך געטראַכט, טאָמער חלומ׳ט זיך איהר דאָס אַלץ. זי שלאָפט אָבער גאָרניט און האַלט איצט בײ די פיש. זי האָט אפילו געטראַכט אַרײנצירופען אַ שכן, אָבער זי האָט מורא געהאַט, אַז מען װעט זי האַלטען פאַר משוגע. — דער חסיד איז געגאַנגען זוכען דעם רבינ׳ס הויף און האָט ניט געקענט געפינען; און װאוהין ער געהט, טראַכט ער זיך, אָט דאָ בין איך ערשט נעכטען געװעזען. ער איז שיער פּנים זין אַראָב זיכענדיג און האָט ניט מעהר געװאוסט, װאוהין ער זאָל געהן? עפּעס איז ער דאָך געגאַנגען דעם גאַנצען טאָג צום רבי׳ן און האָט זיך שוין געפרעגט

אויף דערויף די גאנצע וואך. איז דאס אַ עונש מן השמים? ער האָט אָנגעהויבען מהדר זיין בתשובה און צו זוכען אויף זיך חטאים. — מיעה איז ער געוואָרען, אַז סהאָט זיך איהם געדרעהט דער קאָפּ, און מרה־שחורה׳דיג און מיט׳ן שבת אריין. — ער האָט זיך אַנידערגעזעצט אויף אַ פרעמדע פּריזבע און האָט אָנגעהויבען צו וויינען: רבונו של עולם! פאַרוואָס האָסטו מיך געשטראָפט און מיך פערבלאָנדזשעט, איך וועל טהון תשובה און איך וועל קיינמאָל ניט זינדיגען, נאָר עפען מיר אויף די אויגען, כדי איך זאָל וויסען, וואו איך בין. אינמיטען וויינען איז ער אַנטשלאָפען געוואָרען אויף דער פּריזבע פון אַ שטוב. איז געקומען אליהו צו איהם אין חלום און האָט איהם מגלה געווען, ווי ער איז און ווי אַזוי ער איז צוריק אַהער געקומען. פון דעמאָלט אָן איז ער געוואָרען נאָך אַ גרעסערער עובד און אַ צדיק גמור!

די התחלה
פון ראוב'לע נאַטאַנזאָהן

די התחלה פון ראובלע נאטענזאהן.

... דער דין איז אזוי, אז א יונג טהוט א שדוך מיט א מיידעל פון פופצעהן יאהר און גיט איהר דרייהונדערט רענדלעך נדן, איז מסתמא דער חתן א לערנער און מען האלט איהם אויף קעסט, ביז ער וועט האבען א פאר קינדערלעך, אריינוואכסען און ווערען א מענש.... און די דאזיגע יאהרען, וואס מען טהוט ניט פון דער האנד אין א קווארט וואסער און מען קריגט פון שווער און שוויגער אפילו אויף נדבות געבען, לערנט מען אביסעל חושן־משפט און יורה דעה און גמרא, מען איז יעדען דאנערשטאג די גאנצע נאכט אויף, און מען געהערט צו די פיינע יונגע לייטלעך פון דער שטאדט זיך מישען אין די שווערם מסחרים, צי גלאט אזוי אין עניני־דעלמא ליעגט אזוינעם ניט אין דער לינקער פאה; צו וואס זאל מען געהמען בעצייטען אויף זיך דעם עול? און דער שווער האט אויך גאר קיין חשק ניט לאזען דעם איידעם זיך מישען אין זיינע עסקים, ווארום וואס ווייס אזא יונגעל, וואס האט קוים א התימת־זקן אין וועלט־זאכען? אז מען וואלט איהם געגעבען אין האנד אריין דאס געלד, וואס איז אנגעלעגט אויף א שלישות, וואלט ער דאס באלד צו־טרענצעלט... געהט אבער אוועק דריי פיער יאהר נאך דער חתונה און מען האט שוין דריי, פיער קינדערלעך, מוז מען דאך אנהויבען צו טראכטען אויף א תכלית.... די גאנצע וועלט קאנען דאך ניט ווערען קיין רבנים. און אזוי מוז דער יונגער מאן פון בית מדרש אנהויבען טראכטען צו ווערען א סוחר.... די קשיה איז נאר, מיט וואס זאל ער אנהויבען האנדלען? מיט שטשעטשינעס, מיט מעל, מיט לעדער, צי עפענען א קראם, צי דינגען א מיהל? טראכט אהין, אהער, א עצה האלטען מיט'ן שווער און מיט'ן אייגענעם טאטען. א קיצור, אז די גאנצע משפחה האנדעלט מיט פעדערן, מוז ראובן יוסעלס

אײדעם, וואָס מיר שמועסען אַצונד פון איהם, אויך אָנהויבען האַנדלען מיט דעם. פעדערן קויפט מען אויך אין לעטיטשעוו און אין דער סביבה, מ'פּאַקט זיי צ״ין אין זעק און מ'פיהרט זיי אַוועק קיין בראָד אין דעם גרויסען מקום, וואָס דאָרט קריגט מען פאַר זיי דעם גוטען מקח, און מען קויפט דאָרט אָן וואָלוועל אַנדערע סחורות. אַוודאי זענען אין לעטיטשעוו געווען גענוג סוחרים, וואָס האַנדלען מיט פּעדערן, אָבער דערפון איז ניט געדרונגען, אַז ראובן זאָל אויך ניט האַנדלען מיט דעם. אַז גאָט וויל העלפען, האָט ער פאַר אַלעמען... אין אַביטעל, וואָס זיבען יודען זיצען שוין דרינען, קריך אַריין מיט די פּיס, און דאָס וואַסער ווערט נאָך פולער. אײ וואָס, ראובן איז אין די ענינים נאָך ניט דער גרויסער בקי, שטעלט איהם צו דעם עלטערן אײדעם היים'ן, וואָס איז שוין געניט אין דעם עסק. היים איז אויך אָבגעזעסען זײנע קעסט, ווי ראובן און האָט אויך געלערנט ווי ער; און אַז ער איז געזעסען ביי דער גמרא, האָט מען געמיינט, אַט דער וועט קײנמאָל ניט פאַרדינען קיין זעקסער, און אַצונד איז ער אויסגעבאָדען אין מסחר. דער עיקר איז ביי אַ מענשען דער שכל; אַז אַ מענש האָט שכל און הויבט נאָר אָן צו פּיהלען דעם טעם פון געלד און געלד פאַרדינען, ווערט מען שוין ממילא אַ סוחר...

אַזוי האָט ראובן צי ראוביל'ע, דער יונגסטער אײדעם פון רב יוסיל'ן, אַרויסגענעהמען דעם נדן און האָט אָנגעהויבען זיך מכין זיין ווערען סאַמאָסטאָיאַטעלני. ראשית האָט ער באַלד אַוועקגעלעגט דאָס לערנען און אַז ער האָט אָנגעהויבען צעהלען דאָס גרין געלד, וואָס מ'האָט אַצונד אַרויסגענעהמען, האָט ער זיך באַלד געפרעגט, צי מען האָט איהם אַלץ געגעבען, וואָס מען האָט איהם צוגעזאָגט, און האָט זיך גענעהמען קריגען מיט'ן שווער... רב יוסיל'ן האָט אַפילו געהאַרט, אַז מען וויל פון איהם אַרויסקוועטשען נאָך געלד, אָבער אין האַרצען האָט ער ביי זיך געטראַכט, אַט פון דעם וועט ווערען אַ לײט. און אַז זיין פּעסי האָט איהם געמאַכט אַ בייזע שעה, פאַרוואָס ער לאָזט זיך אַזוינס זאָגען פון אײנעם, וואָס האָט געגעסען זייער ברויט און איז בסך הכל אַ יונגעל, האָט ער זיך צו איהר אָנגערופען: „פּעסי, לאָז זיין; וואָלט דיר געווען ניחא'ער, ער

זאָל זײַן אַ תּמ׳אָחאַטע און ניט פֿערשטעהן אַ צורת מטבע". איהר בעדאַרפֿט צו וויסען, אַז רב יוסיל האָט שוין אָנגעהויבען אין זיך האָבען זיך גאָר אויסטהון פֿון די עסקים און אַליין איבערגעבען די איידעמ׳ס, ער האָט נאָר געוואָלט, אַז דער מסחר זאָל איבערגעהן אין גוטע הענד. אַז מען ווערט אַלט און מען פֿיהלט שוין אַ מיתה, מוז מען אָנהויבען טראַכטען פֿון יענער וועלט...

ס׳ איז געקומען די צײַט, אַז ראובן זאָל פֿאָהרען מיט חיים׳ן אין וועג אַרײַן. צוויי וואָכען כּסדר האָט מען זיך געגרייט. דאָס געלד האָט מען אויסגעביטען אויף האַלבע אימפּעריאַלען און אײַנגענעהט אין אַ לעדערנעם גאַרטעל. דער שמועס איז געווען, אַז אַצונד זאָל ניט ראובן גלײַך אָנהויבען קויפֿען פֿעדערן און מיט זיי פֿאָהרען קײַן בראָד, ווי דער שטייגער איז, ניין, ער זאָל גלײַך פֿאָהרען מיט׳ן מזומן געלד און דאָרט זיך אָנהויבען אַרומקוקען.... און אַז ער וועט דאָרט אײַנקויפֿען סחורה, וועט ער דאָ מאַכען חלופֿים מיט פֿעדערן. ניש קשה, חיים וועט שוין פֿאַרשטעהן, וואָדען ער זאָל איהם פֿיהרען; און ראובן אַליין וועט ערשט עפֿנען אַ פּאָר אויגען, אַז ער וועט קומען אין די גרויסע שטאָדט בראָד און וועט צונויפֿקומען מיט הונדערטער מענשען און וועט זעהן אַ וועלט, וואָס ער האָט נאָך קיינמאָל ניט געזעהן, הן אין לעטיטשעוו, וואָס ער איז אַצונד דאָרט, הן אין המעלניק בײַ זײַן פֿאָטער.

חיים, אָדער ווי מען האָט איהם גערופֿען צו דער תּורה חיים מאיר, איז געווען דער גרויסער מושלם אין האַנדלען און בדיעבד אויך אַ שטיק פּלוט און האָט קיינמאָל ניט געוואוסט, וואו ער האַלט. דער מסחר איז געווען זײַן חיות און זײַן נשמה. ס׳איז אַ וועלט, מ׳גיט, מ׳נעהמט, מ׳קויפֿט, מ׳פֿאַרקויפֿט! דאָס שיקט מען אַהין, דאָס קומט אָן פֿון דאָרטען. פֿון אומעטום נעהמט מען שלישית געלד... דערווײַל איז דאָס אַ שטוב מיט קינדער קיין עין־הרע, אַ קימפּעט, אַ ברית, אַ נ׳אַם. קומט צופֿאָהרען אַ ברודער און ס׳איז פּלאַטשיק מיט איהם, מוז מען איהם אַ ביסעל העלפֿען. דערווײַל גיט ער זיך אַ טאַפּ, דאָס

ער פֿערלירען אַ וויכטיגע כּתובה׳לע. און דאָ קומט איהם פֿאָר, אַז ער טהוט צו וועניג, אַז ער מוז אָנהויבען זיך זוכען נײַע עסקים... אינמיטען דערמאָנט ער זיך, אַז אײנער האָט איהם נאָך ניט בעצאָהלט און ער ווײסט אַלײן ניט, וויפֿיעל ער איז איהם שולדיג.

נו פֿאָהרט ער אַצונד מיט׳ן יונגערען שוואָגער איטאײנעם קײן בראָד, און מען פֿיהרט מיט זיך אַפּותיקאַ; און דאָרטען וועט זיך אָנהויבען אַ נײַע מעשה צו דרעהען: מען וועט קױפֿען לעדער און זײַדענס. צאָהלען וועט מען די העלפֿט און דאָס איבריגע וועט זײַן אויף זעכס חדשים. דאָס אַנדערע געלד בלײַבט בײַ איהם, און מגיד וביה האָט ער פֿערשטאָפּט אַ סך לעכער. אַ כּלל, פֿריש און לעבעדיג. דאָס ראָד דרעהט זיך!

וואָס־זשע טהוט גאָט? מוז חיים אין דער פֿערטער קרעטשמע ווערען קראַנק. אַפּנים ער האָט זיך פֿערקיהלט. מען בלײַבט נעכטיגען. אין דערפֿריה איז נאָך איהם ערגער און מען מוז נעביך פֿאָהרען צוריק אַהײם... אַוודאַי וויל חיים, אַז ראובן זאָל אויך צוריקפֿאָהרען. וואָס איז שײַך, ווי לאָזט מען ראובנ׳ען אַלײן? און עפּעס האָט ער דאָך גענומען אויף זיך דעם אַחריות.... אָבער ראובן האָט זיך אײַנגעשפּאַרט, ער פֿאָהרט אַלײן ווײַטער. חיים׳ען איז אַפֿילו געווען פֿריקרי איהם צו לאָזען; אָבער ער האָט געזעהן, אַז ער שטעהט פֿאַר אַ עקשן און ס׳וועט איהם גאָרניט העלפֿען; און דאָס אײגענע געזונד איז פֿאָרט טײַערער, האָט ער זיך געזעגענט מיט איהם און איז געפֿאָהרען צוריק קײן לעטיטשעוו.

ראובן איז געבליבען אַלײן און האָט אָנגעהויבען צו פֿיהלען דעם טעם פֿון דעם, וואָס הײסט זײַן אײגענער בעל־בית. ער האָט באַלד געהײסען זיך געבען דעם סאַמאָוואַר... עפּעס האָט ער געהאַט הנאה פֿון דעם הײסען, און אַז ס׳איז ניט געקומען צו דער מינוט, האָט ער זיך אָנגעהויבען צו בײזערען. ער האָט געקוועלט זעהענדיג, ווי מען קריכט איהם אין יעדער נײַע קרעטשמע אונטער די נעגעל און מען טראָגט איהם אַלץ צו. אַז ער פֿלעגט אַרײַנטהון צוקער אין דעם גלאָז טהײ און צוברעכען דעם בײגעל, איז איהם פֿאָרגעקומען, אַז ער האָט שוין לאַנג געמאַכט עסקים און וועט ניט בטל ווערען פֿאַר קײנעמען.... פֿערקעהרט, האָט ער צו זיך גע-

זאָגט, איך מוז ווערען דער ערשטער סוחר פון לעטישעוו. ער האָט אָנגעהויבען טראַכטען אויפ'ן וועג איבער דעם שווער זיינעם און חיים'ן און איבער דעם גביר פון לעטישעוו און די אַנדערע גרויסע סוחרים, וואָס פאַר אַ טבע דער האָט און יענער, און ווי אַזוי מען קומט צו אַ גרויסען מעמד. עפּיס איז איהם פאָרגעקומען דאָס גאַנצע זיצען ביים שווער און זיך לאָזען בעטען אין דער בריה, ער זאָל נעהמען דאָס ביסעל קאַווע, צי ציקאָריע, מעשה יונגעל. און ווי ער זיצט אַצונד איינגעוויקעלט אין בורקי און דער גוי אויף דער קעלני טרייבט און יאָגט דורך די ווייטע פעלדער, איז ער טאַקי אַנ־אַנדער מענש! און דער קוראַזש זיינער וואַכסט פון מינוט צו מינוט און באַהרען פאָהרט ער אין די גרויסע מדינה און פינף הונדערט גאָלדענע רענדלעך פיהרט ער מיט זיך, און זיי וואַרעמען אַ סך מעהר ווי אין בית המדרש דער „כרתי ופלתי" צי דער „קרבן־אַהרן"; און איהם ווילט זיך אַצונד גאָר לערנען מיט חיים'ן בלק און איהם ווייזען, אַז ער איז צעהן מאָל קליגער פאַר איהם. עפּעס האָט ער איהם אַצונד פיינד און דעם שווער און אַלע אַנדערע שוואָגערס. ער מוז זיי טרעטען אויפ'ן קאָפּ און ניט זיי איהם. האָט איהר געזעהען אַזוינס? ווי שטעהט'ס, אדם קרוב לעצמו, דאָס האָט ער אַצונד געפיהלט אין אַלע אברים, און ער האָט בעקומען אַ שטאַרקען רצון אין בראָד קונה שלמות זיין....

אָנגעקומען קיין בראָד, האָט ער גענומען די אויגען אין די הענד אַריין און זיך אָנגעהויבען אַרומצוקוקען אין אַלע זייטען. אויף דער סטאַנציע האָט ער זיך גלייך איבערגעטהון, אַרויסגענומען דאָס געלד, עס איבערגעצעהלט און צוטיילט אויף צוויי חלקים, געדענקענדיג דעם פסוק פון יעקב'ן, והיה אם יבוא אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפלטה. ווען איין טייל געלד געהט צום רוח, בלייבט נאָך איבריג דאָס אַנדערע. אַרויסגעגאַנגען אין מאַרק אַריין, האָט ער ערשט אָנקוקען די קלייטען, געגאַנגען אַהין, אַהער, זיך צוגעהערט וואָס מען רעדט, זיך אַלץ מיט זיך מישב געווען און האָבען איהם געזעהן אַנדערע און זענען צוגעגאַנגען צו איהם און מיט איהם געוואָלט מאַכען אַ שמועס, האָט ער זיי גלייך אָבגעהאַקט די פליגעל און האָט געענטפערט, אַז איך וועל אייך בעדאַרפען, וועל

איך אייך קומען רופען.... און אזוי איז ער ארומגעגאנגען דעם גאנצען טאג און האט ביי זיך געדרעשעט צו קויפען וועלענס מיט צוין אין איינעם.

אויף מארגען אין דער פריה איז ער אויפגעשטאנען, זיך גע־וואשען און געגעבען א קורצען דאווען, ווי מען איז דאס אין לע־מיטשעוו גאר ניט געוועהנט, אויסגעטרונקען דעם טהיי, זיך אבגעווישט די ליפען און זיך גענעהמען געהן פאוואלע אין א גרויסע קלייט, אריין און האט אנגעהויבען רעדען מכח קויפען. ווי ער האט פער־שטאנען, אז דא האט מען גארניט פיינד אבצונארען, האט ער זיך געמאכט תמאוואטע, אויסגעפארשט אלע קנייטשלעך און היטרים; און דערנאך, אז יענער האט געמיינט אט קומט דאס צו'ם סמיך און מען האפט איהם אריין מיטביידע הענד, האט ער זיך געשטעלט אויף די שפיצפינגער, פון די פיס, געעפענט א מויל און יענעם גע־חיזען צייהנער, אז דער קרעמער האט באלד דערקענט, אז ער האט דאס צו טהון מיט א אבגעריבענעם יונג. אין דער צווייטער קלייט, האט ער שוין געהאט די פראקטיקע פון דער ערשטער קלייט און האט באלד אנגעהויבען: „איהר האט דא ניט צוטהון מיט א פריץ א סוחר בין איך, אבער איך האב ליעב רעיעל און בעצאהל מזומן. און געגעבען האט ער צו פערשטעהן, אז ער האנדעלט שוין מיט יענעם קרעמער, וואס ער האט נאר וואס ביי איהם געקויפט דאס ביסעל סחורה, און האט טהוט ער שוין א פאר יאהר; אבער אצונד וויל ער זעהן נייע מוסטערן.... א קצור, ער האט אומעטום געמאכט די בעסטע קניות און אומעטום האט ער אנגעהויבען גרויס און גע־קויפט נאר די העלפט. ביים איינפאקען איז ער געשטאנען אליין, און איז ניט אוועקגעגאנגען ביז מען האט דאס ניט צוגעבונדען און פער'התמ'עט. שוין פון בבא קמא און בבא־מציעה האט ער געוואוסט, אז א מענש, א בשר־ודם איז עלול צו פערבייטען.... און דערפאר, וואס ער האט בעצאהלט מזומן; האט ער זיך געדיי[ס]ען אראבלאזען פראצענט. ער האט זיך אויפגעזעצט אויף די סחורות און איז ניט געפאהרען אויף אנאנדער וואגען און האט גענעכטיגט גלייך מיט די טשמאקעס און ניט געטרויט קיינעם א האר. פאר דאס ווייב זיינס האט ער אבגעהאנדעלט אין דער לעצטער מינוט א זיידען טיכעל און איז

געפאהרען אהיים אהאלבע אייל גרעסער, ווי ער איז געפאהרען אהין...

און אין לעטיטשעוו האט ער באלד פערקויפט די סחורות און קונצען. און דערנאך האט ער אנגעהויבען אויפצוקויפען פעדערן פאר בראד און האט זיך אריינגעלאזען אפשר מיט זעכציג קליינע יודעלעך און זיי אלע אריינגערוימט אין אויער אריין א סוד אז ער צאהלט מעהר 3 קאפיקעס אויפ׳ן פונט אבער ער וויל גוטע פעדערן. און צום פאקען האט ער גענומען שפאגעל נייע זעק און זיך גענעהמען פאקען, ווי איינער וואס האט דאס אויסשטודירט מיט׳ן פינטעלע: דיבורית מלמטה ועידית למעלה! און אז ער איז ווידער געפאהרען נאך דריי הרשים קיין בראד, און דאס מאל טאקי אן היימ׳ן פון ראשית אן, האט ער דארט גענומען די גרויסע מקחים און האט איטליכען געגעבען צו פערשטעהן, אז ער טהוט איהם א לאסקע, אז ער פערקויפט איהם. אבגעלייזט און איבערגעצעהלט א גוטען פערדיענסט האט ער דאס אלץ גוט איינגעשנירט און זיך גענומען איינקויפען סחורות. א וואו ער האט פריהער געקויפט ציץ, האט ער אצונד געקויפט וועלענס, ולהפך כדי אויסצופרובען איטליכען קרעמער און אלעמען. און וואו מען האט איהם פריהער אריינגעשטופט א שלעכטע זאך, האט ער זיך גארניט געשעמט און גענעהמען איבער־בייטען און געזאגט, אז ווען דאס קומט נאך אמאל פאר, וועלען זיי איהם קיינמאל ניט זעהן. אלע קרעמערס זענען איהם נאכגעלאפען און האבען איהם געבעטען, ער זאל קויפען ביי זיי. א קצור ראובינ׳ען קען מען שוין אין גאנץ בראד!

און אז ער איז געקומען צום דריטען מאל קיין בראד מיט פעדערן, און די מעקלערס אויפ׳ן מארק האבען אנגעהויבען דריי׳ען דעם מקח, האט ער זיך ניט געאיילט צו פערקויפען און האט אנגעהויבען פאוואלענקי צו פרעגען, וואוהין די פעדערן קומען אהין? איז ער געוואהר געווארען, אז זי קומען קיין נאנסי אין פראנציא. וואס טהוט אונזער ראובן? ער לאזט איינפאקען צוריק די פעדערען, גיט די טשאומאקעס נייע אדריוועץ און איז ניט פויל אויפ׳ן פעלץ און לאזט זיך אוועק קיין נאנסי. דארט אנגעקומען האט ער זיך בעצאהלט דעם ריוח וואס די בראדער פערדיענען אן די פעדערן. און אהיים

דעם, וואָס ער האָט פערקויפט אַלע פעדערן, וואָס ער האָט מיטגעבראַכט, האָט ער נאָך אָנגענומען אַ סך בעשטעלונגען אויף פעדערן, וואָס ער האָט געזאָלט זיי צושטעלען ערשט אין זעקס חדשים.

פאָלג מיך אַ מאַרשרוט פון נאַנסי קיין לעטיטשעוו, הרים וגבעות איז ער איבערגעפאָהרען! און געקומען אַהיים דער גרויסער סוחר. גלייך אָנגעהויבען אויפצוקויפען פעדערן און געצאָהלט גוט און אָנגעהויבען צו דריקען דעם שווער און דעם שוואָגער און די איבריגע סוחרים, ביז זיי זענען אַלע געקומען צולויפען און האָבען געבעטען רחמים, אַז זיי וועלען מאַכען מיט איהם יד אחת.... אַ כלל אַהין, אַהער, ער האָט אָבגעקויפט ביי זיי די פעדערן צו בראָדער מקחים, אָבגערעכענט די פראַכט און די הוצאות און זיך געלאָזען ככלות חצי השנה מיט דרייסיג הענגען פעדערן אין ווייטען חוץ אַריין....

איטליכער האָט זיך געחידושט אויף ראובנ'ען, ווי ס'האָט זיך צוגענעהמען דאָס תראַבראַסט. אַ טייל האָבען אפילו געזאָגט, ער ברעכט דעם קאָפּ; און ראובן האָט זיך אויסגעלאַכט פון זיי אַלע. פינף טויזענד רענדלעך האָט איהם געבראַכט אָט די נסיעה, און צוריקגעקעהרט קיין לעטיטשעוו, איז ער אַ גאַנצער מאַכער. קויפט זיך אַ שטוב מיט מעבעל, ווערט אַ נגיד און איז אין דער גאַנצער משפחה דער יושב ראש....

* *
*

וואָס זאָל איך פאַריך זיין? נאָך פינף יאָהר האָט ראובן דעם גאַנצען מסחר פון לעטיטשעווער פעדערן אין זיין האַנד; און געלד געהט צו געלד, און ער ווערט אַלץ גרעסער און גרעסער. אַ פּאָר שוואָגערס זיינע דיענען ביי איהם און ער האַלט שוין גאָר אַ ביכהאַלטער. און ער קען זיינע מענשען אינעווייניג און אויסעווייניג. אַז ער האָט דאָסטיגאַיעט די ערשטע ששים אלף, האָט ער זיך אָנגעהויבען מישען אין קהל'ס זאַכען. אין האַרצען האָט ער געטראַכט, אַז אַלץ קאָן געהן אַ כפרה פאַר איהם און זיין עסק, אָבער ער וויל זאָגען די דעה. און רופען רופט ער זיך אַצונד ראוב'לע נאַטאַנ-

זאָן און פיהרען פיהרט מען זיך אביסעל דייטש. הודהן זיין חייב, אז איהר וואלט זי אצונד געזעהן, וואלט איהר זי גאָרנישט דערקענט: אָט דאָס קליינע יודיש ווייבעל זעהט גאָר אנדערש אויס, אז זי געהט ארויס אָנגעטהון אין סאמעט און זיידענס און מיט דעם האלז פערל; און צו די קינדער האלט מען לערערס. אזוינס האָט מען אין לעטיטשעוו נאָך ניט געזעהן!

און דער סוף איז געווען, ויפרוץ ממונו לרוב. ראובּ'לע נאַ־טאַנזאָן איז געוואָרען דער גביר פון די מאה אלף, ארויסגעפאָהרען מיט צוויי פערד אז ס'האָט געטראַסקעט, וואוינען וואוינט ער אין אַ מויער מיט געוועקסעלטע פּאָדלאָגעס. זיין מעבעל, זיין זילבער, זיינע שדוכים מיט קינדער. גאָט און לייט האָבען איהם מקנא גע־ווען, און ס'איז געווען פאַר וואָס. — —

זיידע.

ווידע

דין פאַטער ישכר בער קוטנער איז געוועזען אַ יוד, וואָס איז געזעסען כל ימיו אין אַ דאָרף אָהן אַ פיצעל נשמה פון אַ דאָרפס-יודען. עפעס פאַר פערציג יאָהר איז איהם געוועזען בעשערט התינה צו האָבען אין אַ דאָרף; און אַז ער האָט אָבגעזעסען זיינע זעכס יאָהר קעסט און דער שווער איז געשטאָרבען, איז ער אַליין געבליבען אין דאָרף. דאָרט האָט ער געהאַלטען אַ קלייטעל, געהאַנדעלט מיט תבואה און מיט האָלץ, אמאָל פלעגט ער פערקויפען אַ קצב אַ שטיקעל סקאָט, וואָס ער האָט אויסגעהאָדעוועט, אָבער אַליין אין האַרצען איז ער געבליבען אַ תהלים-זאָגער, אַ משניות-לערנער, צי גאָר אַ שטיקעל בעל-תפלה, אַז ער פלעגט קומען אין שטאָדט אַריין.

ביילע, זיין מוטער האָט צו דעם פאָטער, ישכר בער'ן ניט אַזוי געפאַסט. ביילע איז געוועזען העכער פון איהם מיט אַ קאָפּ און אַ יודענע, וואָס נאָך אין די שפּעטערע יאָהרען האָט מען געזעהן אַז זי איז געוועזען אַ שענע. אַז זי איז געוועזען אַ מיידעל, האָט זי גאָר אין זין געהאַט אַן אַנדער חתן, אַ מענש וואָס האָט געדיענט אין אַ גאָראַלניע, החונה געהאַט האָט זי מיט ישכר בער'ן, וואָס ווען זי וואָלט זיך ניט געשעמט פאַר זיך — אַ יודענע מיט פינף קינדער — וואָלט זי זיך מודה געוועזען, אַז ער איז איהר בסך הכל ניט ליעב...

איהר גאַנצע נחמה איז געוועזען ווידע, איהרער עלטערער זוהן, און דעם האָט זי מחנך געוועזען נאָך איהר דרך. גאָר ניט אַ איינגעבוירענער יוד, ווי דער טאַטע, האָט זי זיך געזאָגט. און אַז ס'איז געקומען די צייט, אַז ער האָט שוין געקאָנט אַביסעל עברי און מען האָט געוואָלט אָנהויבען מיט איהם חומש, האָט זי זיך מישב געוועזען, איהם אָוועקגעפיהרט אין אַ אריעזדני גאָראָד, ניט אין דעם שטעדטעל, וואָס לעבען דעם איז געוועזען זייער דאָרף; דאָרט האָט זי איהם אָנ-

געדונגען קעסט ביי אַ קרוב, וואָס איז געווען אַ שטיק היינטיגע און מען האָט אָנגעהויבען מיט איהם לערנען רוסיש. יששכר בער האָט געמיינט דער רוח געהמט איהם, וואָרום בסך־הכל האָט ער פיינד דעם נייער דור מיט אַלע זייגע קענטנישען, אָבער ביי זיין ווייב ביילען האָט ער קיינמאָל נישט געהאַט די דעה. —

זיידע האָט זיך אַ לאַנגע צייט פּריגאָטאָוועט און פּריגאָטאָוועט, און דערנאָך איז ער מיט מיה אַריינגעקומען אין נאַראָדנע אוטשילישטשע. אין איטליכער קלאַס איז ער געזעסען צוויי יאָהר, וואָרום דאָס לערנען איז געווען שווער און דער מוח איז ניט געווען דער גוטער, דערפאַר אָבער איז ער שטאַרק געוואַקסען און געוואָרען אַ גרויסער און שטאַרקער יונג. אַז ער איז געקומען אויף יום־טוב אַהיים, האָט מען איהם פּשוט ניט דערקענט. געטראָגען האָט ער אַ קורץ רעקעל מיט מעשענע קנעפּ, אַ היטעל מיט אַ לעדערנעם דאַשעק און אויסגעזעהן האָט ער, ווי גאָר ניט קיין יודיש יונגעל.

ביילע האָט זיך אַוודאי געפרעהט, אָבער די פרייד איז ניט געווען אָהן אַ עגמת נפש. זי האָט זיך געטראַכט אין הארצען, וואָס וועט זיין דער סוף פונ'ם לערנען. אַז ער זאָל ווייטער שטודירען, האָט מען ניט פון וואַנען, און ער אַליין האָט אויך ניט קיין חשק דערצו... אַז ס'קומט אַריין אַ שיקסעל, געהט ער צו איהר צו און גיט איהר אָן קונצען אַ קניפּ אין באַק. אַ מוטער, אַז זי זעהט דאָס, האָט פון אַזוינס שטאַרקע יסורים.

און אַז זיידע האָט אויסגעלערנט און טאַקי געקאָנטשעט אויף דריי קלאַסען און איז געקומען אין דאָרף אַריין שוין אויף כסדר, האָבען זיך אָנגעהויבען די אמת'ע זאָרגען. אַ האַלבער אַ געקאָנטשעטער קאָן אַוודאי ניט העלפען דעם פאָטער ביים מעסטען ווייץ, צי דער מוטער ביי די בהמות, און אַזוי ווערט מען אַ פוסטע־פאַסניק. די ביכער ליגען און שימלען, און ווען מען האָט תחלת נאָך געשאַנעוועט דעם פאָטער, זיך געוואַשען צום עסען, זיך געזעצט פרייא, צו נ[illegible] צום טיש, האָט דאָס נאָכדעם אויך אויפגעהערט; מען זאָל ניט וויגדיגען מיט די רעדע, אַ ריינער משומד.

אין הארארישטש, אין דעם שטעדטעל לעבען דאס דארף האט מען געמיינט, אז אזויגער וועט ווערען א שרייבער אין א וואלאסט און וועט האמשי פערדיענען א קערביל. צונעהמען א יודען אויף אזא שטעל האט מען אבער ניט געוואלט; און די טבע איז געווען פון זיידען זיך ניט צו שטופען, ניט עפעס וועלען צו דאסטיגאיען. שלאפען שפעט ביז צעהן א זייגער, דערנאך אויפשטעהן, זיך פאוואלינקע וואשען און זייפען. — ניט נאר פרייטאג נאר אילע טאג, פוצען די שטיוועל און דעם סערדוט, איבערבייסען און אוועקגעהן, ביז צום אנבייסען —. דאס איז געווען זיין טהועכץ אילע טאג. און דא איז מען געווארען איין און צוואנציג יאהר און מען האט די טרפה׳נע הצלחה ציהען א גרויסען זשערעב און בלייבען אין דער־היים.

וואלט ער האטש געטראכט התונה צו האבען און צו נעהמען א ווייב און ווערען א מענש, ווי אלע מענשען, אבער דאס אויך ניט. פינף און צוואנציג יאהר איז שוין זיידע אלט געווארען און איז נאך אלין א בחור. ס׳גערט אויפ׳ן זעכסאונצוואנציגסטען, אויפ׳ן זיעבענאונצוואנציגסטען, מען איז אכטאונצוואנציג, באלד דרייסיג, און אלין קיין תכלית ניט. אז ער איז געקומען אין שטעדטעל אריין, האט מען אויף איהם געטייט מיט די פינגער...

ישכר בער, דער פאטער, האט ניט געטארט רעדען א ווארט, צו איהם גאר עפעס זאגען. אין דער פריה, אז ער האט געדאווענט און קיינער איז ניט געווען אין שטוב, האט ער געגעבען א שטאר־קען זיין. דער שברון־לב צו זיין דער פאטער פון אזא זוהן, וואס עסט פשוט קאלבאס און איז שוין גאר קיין יוד ניט, איז ניט קיין קליינינגקייט. אבער אויך ביילע די מוטער זיינע, וואס האט תמיד געהאלטען צו איהר קינד — איהר האט געהערט א קינד, א בחור פון דרייסיג יאהר — האט אויך געהאט א וועהטאג אין הארצען. אדאי איז ער נעבין א גוט קינד, האט זי געטראכט ביי זיך, אבער ער האט ניט קיין מזל.

מענשען האבען איהר געזאגט, אז ס׳וואלט געווען בעסער, אז ער וואלט געבליבען אין אויעזדני גאראד, דארטען וואלט ער זיך געקאנט צושלאגען צו א שטעל; עפעס מוז ער דאך אנהויבען וועי־

לען פערדיענען. זיידע האט אָבער גאָרניט געוואוסט פון עצם פערדיענען. און אַז ער האָט זי געפּאָלגט און איז געפאָהרען אין שטאָדט אַריין זיך קלומפערשט זוכען אַ דאָלושנאָסט, איז ניט געווען אַוועקגעגאַנגען קיין זעכס וואָכען, אַז עס האָט איהם צוריקגעצויגען פון שטאָדט אין דאָרף אַריין.... איהר וועט מיר ניט גלויבען, אָבער ס'איז איהם האָט עס אויך געצויגען צו דער מוטער.... אָ דער גרויסער און געזונדטער מענש, מיט'ן געשווירענעם באָרד האָט געבענקט נאָך דער מוטער. אַז ער איז געקומען אַהיים און די מוטער האָט איהם געדעקט צו דער וועטשערע, דער פאָטער איז ניט געווען; ער האָט זיך געזעצט עסען; זי האָט זיך אַנידערגעזעצט אַקעגען איהם, אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף ביידע הענד און געקוקט, ווי ער עסט, איז איהם איבערגעגאַנגען דאָס האַרץ. רחמי־אם איז אַ געפיהל, וואָס מאַכט אַפילו אייזען ווייך...

ויהי היום. האָט ישכר בער געהאַט יאָהרצייט און ער האָט געוואָלט מאַכען אַ מנין אין דאָרף, האָט ער צונויפגערופען ניין יודען פון די דערפער — ס'איז אַ חרפה צו זאָגען, דעם אייגענעם זוהן קאָן ער ניט מצרף זיין צום מנין. — אַלע ניין יודען זענען געקומען און האָבען אָנגעטהון די טליתים און האָבען זיך אַנידערגעשטעלט דאַווענען. זיי שטעהען און שאָקלען זיך. דאָ קומט צולויפען אַ שייגעץ און גיט אַקוק הורכ'ן פענסטער. אַזאַ אָנבליק האָט ער נאָך קיינמאָל ניט געזעהן. אַוודאי איז ער באַלד צוגעלאָפען צו אַנאַנדער שייגעץ און איהם אויך געוויזען די יודען, וואָס שטעהען און שאָקלען זיך... און דאָס שייגעציל האָט אויף כטעות'ן געהאַפּט אַ שטיין און אַריינגעוואָרפען אין פענסטער אַריין. די יודען האָבען זיך דערשראָקען, און איינער איז אַרויסגעלאָפען און האָט געוואָלט האַפּען דעם שייגעץ. אָבער באַלד זענען אַרויסגעגאַנגען פון די האַטעס אַלע גוים, וואָס האָבען ביז אַצונד קיינמאָל ניט געטשעפּעט ישכר בער'ן און וואָס פלוצים איז ערוואַכט אין זיי דער שונא ישראל; זיי האָבען זיך געוואָרפען אויף די יודען און האָבען אָנגעהויבען צו שלאָגען מכות רצח. מאָלט אייך אויס, דאָס גאַנצע דאָרף גוים וואַרפט זיך אויף אַ פּאָר דאַווענדיגע יודען! ישכר בער'ס שטוב איז שיער ניט צוטראָגען געוואָרען. אָבער דאָ האָט זיידע געוויזען, וואָס ער

קאָן. ער האָט זיך אַנידערגעשטעלט קעגען די גוים מיט אַזאַ גבורה און האָט אָנגעהויבען צו שיטען אַזעלכע מוראדיגע קלעפּ, אַז זיי האָבען געזעהן, אַז איהם וועלען זיי ניט מנצח זיין. ווי אַ לייב האָט ער געקעמפט געגען די פיינד און זיי זענען פונאַנדערגעלאָפען....

אַזוי האָט זיידע, דער פּוסטער בחור, געראַטעוועט פאָטער און מוטער, געראַטעוועט די שטוב, געראַטעוועט די יודען, און גע־ראַטעוועט דעם ספר, וואָס מען האָט איהם געבאַרגט פון שטעדטעל.

אָט דאָס מאָל האָט ישכר בער און אַלע יודען זיך דערוואוסט, אַז מיט משניות יודען אַליין און מיט לערנערס קומט מען ניט אויס, און אַז אַזויגע זיידעס קומען אויך אַמאָל דעם כלל שטאַרק צו ניץ.

די בני שמעון
און די בני לוי

די בני שמעון און די בני לוי.

פאַרצייטען האָט געלעבט אין רוסלאַנד אין אַ שטאָדט אַ יוד, וואָס האָט געהייסען אַברהם. אברהם יונה'ס, אַ שטילער און אַ עָהרליכער יוד, וואָס האָט זיך געהאַט חונה און איז זיך נאָכגעגאַנגען זיינס. און געהאַט האָט ער צווי זיהן, וואָס זענען געבוירען געוואָרען אַ צווילינג און מעהר האָט ער שוין קיין קינדער ניט געהאַט. איין זוהן האָט געהייסען שמעון און דער אַנדערער האָט געהייסען לוי; און ביידע זענען זיי געוועזען איין גרוים, און געלערנט האָבען זיי ביי דעם איינענעם מלמד און ביידע האָבען זיי צו דער איינענער צייט התונה געהאַט און מיט דעם גלייכען נדן. און ביידע האָבען זיי געהאַט קינדער און אָנגעהויבען צו האַנדלען, טאַקי דעם איינענעם מסחר פון זייער פאָטער; אָבער די תוצאה איז געוועזען נאָר פערשיעדען: שמעון איז באַלד אין אַלעם מצליח געוועזען, און וואָס ער האָט געטהון און ער איז גיך געוואָרען דער גרויסער עושר; און לוי האָט באַלד אָנגעוואוירען דעם נדן, דערנאָך זיך איבערגעדרעהט און ווידער פלאַטשיק, און זיך אָנגעהויבען מוטשען. דאַכט זיך האָט ער דאָך דעם איינענעם שכל פון זיין ברודער און טהון טהוט ער דאָס איינענע. און גאָה שדי הי וקים, ס'געהט ניט, און וויל ניט געהן. מ'מוז גלויבען, אַז ס'איז דאָ אַ מזל, און דאָס מאַכט איינעם גרוים דעם אַנדערן קליין. שמעון איז שוין געשטאַנען ביי צוואַנציג טויזענד רובל און נאָך מעהר און זיין נאָמען וואַכסט און ער שפיעלט שוין די גרויסע ראָליע; לוי אָבער קאָן גאָר ניט דאָסטיגאַיען, האָטשי ער אַרבייט איבער די כחות און טהוט אַלץ, כדי צו קומען צו אַ מעמד.

ס'איז געקומען אַזוי, אַז האָטשי מ'האָט געלעבט מיט אַנאַנדערע ניט שלעכט און קיינמאָל האָט מען זיך ניט געקריגט, צי גאָר זאָגען איינעם דעם אַנדערען אַ בייז וואָרט, איז מען דאָך ביידע טאַטענס קינדער און ניט אָהן מדות, האָט מען זיך אָנגעהויבען מרחק צו זיין; און צווישען די ווייבער — וואָס פון זיי הייס מען

אַז זיי קאָנען אין זיך ניט פּועל האַלטען — איז מאַקי געוואָרען אַ שטיקעל שטילע שנאה. לוי'ס ווייב איז ניט ווענינער אידעל פון שמעון'ס ווייב, פערקעהרט זי קומט נאָך אַרויס פון אַ גרעסערען יחוס און פאַרוואָס קומט יענער זיך באָדען אין עשירות און איהר ניט? זי קאָן ניט אַזוי תאווינען ווי יענע און אַזוי אַרויסגעהן ווי יענע. אַדאַי האָט יענע ביי איהר ניט צוגענומען, פערקעהרט, וואָס שמעון קאָן, לאָזט ער לוי'ן צוקומען אַ פערדינסט, און וועט איהם קיינמאָל ניט אָפּשלאָגען אַ בקשה, אָבער לוי בעט ניט. איידער וועט ער מי יודע וואָס טהון, אַבי ניט אָנקומען צו'ם ברודער. — און שמעון, פערדינט גאָלד. פון דער אַלטער שטאָדט האָט ער זיך איי־בערגעקליבען אויף דער ניי־שטאָדט און געקויפט אַ מויער, אַ שדוך געטהון מיט אַ קינד מיט אַ גרויסען גביר אין קיר״ה, אין לוי'ן געהט'ס שלעכט און דער קאָפּ זיינער טרוקענט איהם אויס פאַר זאָרגען. אין שטוב מוז מען זיך פיהרען בעלי־בתיש מיט אַ שטיקעל דינסט איז מען דאָך שמעון'ס אַ ברודער און לייט קאָן מען ניט ווייזען אַלע לעכער; פון דעסטוועגען, ווייס איטליכער דעם אמת און מ'הערט ניט איינמאָל זאָגען; לוי'ן איז נעבּיך ניט גוט און ער מוז זיך מוטשען. און טהוט מען אַ קלער די דרכים פון רבונו של עולם, פערשטעהט מען אויך ניט: פאַרוואָס גיט ער איינעם צופיעל און דעם אַנדערן ווענינ? פאַרוואָס מוז שמעון אין אַלעם מצליח זיין און ביי לוי'ן איז פונקט פערקעהרט? —

און דאָ האַלט שמעון שוין ביי מאה אלף, אַ טייל זאָגען גאָר ק״ן אלפים. ער טראַסקעט אויף אַלע כלים און פאָהרט אַרויס, ווי אַ שררה; און לוי ציהט פון זיך ממש די הויט אַבי צו דערהאַלטען די שטוב. און דאָ וואַקסט אַריין איין מיידעל נאָך דער אַנדערער. אַלע זענען זיי קיין עין־הרע געראָטען און מיט אַלע מעלות, אָבער ווי גיט מען זיי אויס; דאָס טראַכטענדיג, שאָקעלט זיך איהם דער מוח. און דבורה'לע די עלטערע, און די שענערע איז שוין אַלט דריי־אונצוואַנציג יאָהר. און זי וויל גאָר אָנהייבען נייען פאַר אַנדערע און פערדינען און העלפען טאַטע מאַמע; אָבער לוי וועט זיך בעסער'ל לאָזען בעגראָבען לעבעדיגערהייט, איידער דאָס צולאָזען. אין די מוטער, אַז זי זעהט ווי איהר טאָכטער זיצט פאַרנאַכט פאַר'ן

מענטשער און זינגט פאר זיך א שטיל ליעדעל, ניט זי גאר א הויך.

און קיינמאל איז ניט געקומען קיין שנוי אין לוי׳ס מצב. זאגט מען דאך ס׳איז א וועלט מיט גלגל החוזר. זאל זיך דאס רעדעל האטשי איינמאל צוריק א דרעה טהון. ניין! ווי א גזר דין מן השמים.

און האט שוין לוי יא התינוה געמאכט די קינדער. — ביי יודען פלייבט מען ניט זיצען — האט זיך ביי זיי אויך אזוי אויסגעלאזט, ווי ביי איהם. זייער מזל איז געווען געניט נאך דעם איינענעם מאס ווי זיין מזל, און מ׳קאן דאס ניט מאכען אנדערש האטשי געה דרעהען זיך אויף די גלייכע ווענד.

און אזוי איז דאס געבליבען פאר אלע צייטען. שמעון און לוי זענען שוין לאנג געשטארבען, אבער זייער שאטען איז געבליבען נאך פון יענער זייט קבר. די בני שמעון זיי און זייערע קינדער זענען תמיד געווען די גבירים פון דער שטאדט, און איטליכער, וואס איז אריינגעקומען אין זייער משפחה, איז מצליח געווען און די בני לוי האבען זיך כל ימיהם געמוטשעט און אפילו איינער פון זיי איז ניט געקומען אויפ׳ן רעכטען מעמד. די בני שמעון האבען געוואוינט אלע אויף דער נייער שטאדט, געהאלטען אין איינעם מיט די דאקטוירים און די אפטייקערס, און די בני לוי׳ס זענען אלין געזעסען אויף דער אלטער שטאדט אין קליינע הייזלעך און קיינמאל איז זיי די זהן ניט אויפגעגאנגען. — —

אט דאס זאגט דער פסוק: ושני גוים בבטנך! —

לייבוש מאיר

דער קאכלעפעל

לייביש מאיר דער קאבלעפעל

לייביש מאיר איז געווען אַ יוד מיט אַ געלער באָרד און אַ שטאַרקען האַלז און אין גאַנצען אַ בעלייבטער. אין קליידען איז ער ניט געווען דער גרויסער מקפיד און האָט געקענט טראָגען אַ קאַפּאָטע אַ סך יאָהר כסדר, דערפאַר אָבער האָט ער געהאַלטען פון עסען; ער האָט ליעב געהאַט, פּיפּקעס, לעבערלעך, געבראָטענע העלזלעך און דאַרע קישקע; אין טאַקי אַריינגעטהון אַ סך פעפער, אַז ס'זאָל ברענען און מען זאָל קענען דערנאָך פערטרינקען מיט ניינציגער, און פונ'ם גאַנצען שטאַרק הנאה האָבען... געהערען האָט ער געהערט צו די בעלי-בתים פון דער שטאָדט, און געוואוינט בעלי-בתיש מיט מעש און פיינע בענקלעך; אָבער געהאַט האָט ער קיינמאָל ניט דיין אייגענס אַ זעקסער, און אַ רעכטען מסחר האָט ער אויך ניט געטהון. וואָס איהר ווילט, איז ער געווען, אַ מוכר תבואה'ניק, אַ מבין אויף וואַלד, אַ שליש, אַ מעקלער, אַ דרעהער, אַמאָל גאָר אַ שדכן ביי נגידים, אָדער אַ שליח מיוחד אין אַ גרויסען ענין. אין אַלעמען האָט ער געוואוסט און צו אַלעמען האָט ער געטויגט. וואָס ס'זענען געשטאַנען צוויי, איז ער געווען דער דריטער. דאָ גלייכט ער אויס מענשען; דאָ רעדט ער רכילות און ברענגט אַריין אַ שנאה צווישען גוטע פריינד. איז אַ מהלוקת צווישען דעם רב און די שוחטים, איז ער אויף ביידע צדדים... קריעגט זיך די קלויז מיט'ן בית-המדרש, איז ער תמיד דער הויפּט-טהוער און דערנאָך מאַכט ער אַליין שלום. אויף התונות אויף ברית'ן איז ער אַוודאי אַ געהער. דאָ געדט ער גאָר מיט'ן רב קלייבען געלד אויף מעות חטין, ניט אַליין צוויי קערבלעך און דערווייל באָרגט ער צעהן... אין אַלע קליי-טען איז ער שולדיג, ביי אַלע וויינשענקערס האָט ער קאָנטע; און אויף איהם זאָגט דער פּסוק: ער וועט אייך קיינמאָל ניט לייק-

נען און קיינמאל ניט בעצאהלען. איינגאנצען א גיטער ברודער, א
שטיק ליין, האלט מיט משכילים און מיט חסידים. קען א סך נייעס
און וויס צי דערצעהלען פון פריצים און גרויסע שטעדט... דאכט
זיך ער שאקעלט איך צו מיט'ן קאפ, אין פונדעסטוועגען זענט
איהר דער נאר און ער איז דער קליגער. א אמתער שיבינעק און
א לעבעדיגער. זיצט ניט איין מינוט אויף א ארט. שטעקט אימע-
טום, ווייסט פון אלע סודות, האט ליעב צו זאגען א נבול-פה, דער-
צעהלען ווערטלעך. מיט'ן פריסטאוו איז ער אויך א קנעפעל, האטש
מיט'ן רוסישען האנפערט עם אביסעל, אבער אזוינער קומט נאטשאל-
סטווא צוגיין... זעצט מען איינעם איין און מען דארף איהם ארויס-
מעהמען, פערשטעהט מען זיך אויפ'ן וואונק. אין גלאט אזוי הייסט
ער דעם ברענגען דעם פריסטאוו א הוטעל צוקער, דעם א פונט
טיי; און איז גאר א הארבע קשה, נעהמט ער אויף צו קלאמפערשטען
אליין א דרייערל... הײנט זעהט מען איהם שטעהן מיט'ן אוריאדניק,
מארגען טרינקט ער ביים גלה טיי. אפילו צום פאמעשטשיק האט ער
צוטריט. אז מען וויל בויען, איז ער א מאכער צי בעקומען פלאץ.
קומט דער סאטשקעטניק וועגען בלעטלעך אויף קלייטען איז ער דער
שליח; און קומט להבדיל א רבי אין שטאדט אריין, מוז ער זיין
פון די ערשטע צעהן אין גיט עצות. און אז עס קומט אינמיטען א
מסירה'לע, איז ער מאכי דער וואס ווישט אב און זאגט דעם רבי'ן:
„האט קיין מורא ניט, איך נעהם אלין אויף מיר". ביי איהם איז
ניטא בטל ווערען, צו פערליערען דעם קאראוש. אבער דערפאר
אליין, וויל ער מאכט דאס אהן גאוה, איז ער אומעטום א גע-
לעגענער גאסט, האטש ער איז תמיד דער נעהמער און ניט דער
געבער... !

ביי איהם איז אפילו ניטא דאס געפיהל, איך האב ניט קיין געלד.
היינט מוז איך איך בעצאהלען. וואס הייסט מיזען? וואס הייסט ניט
האבען? האב איך ניט, האט יענער, ערגעץ איז דאך דא געלד, אויף דער
וועלט, א גאנצער כלל איז ניט ארעם....דאס איז דאס, איהם איז געווען די
גאנצע שטאדט שייך און פון איטליכען האט ער ארויסגעצויגען
א קערבעל, אז ער האט דאס בעדארפט. לייביש מאיר האט טאקי
א חלק ביי איטליכען, דאס איז שוין אזוי געווען פון תמיד אן; ס'איז

דאָך פאַרהאַן אַ רשות הרבים...

ער גלויבט אין גאָט און טהוט ליפּליג פון אַלדעם, וואָס אַ ייד דאַרף צו טהון, און פונדעסטוועגען איז דאָס איהם גאָרניט נוגע. ער לעגט תפילין, אַלײ ער טהוט אָן אַ לײבּיל, און דאַוונען איז איהם אַזוי ווי אַ רעדיכץ... און אַז מ׳וויל קען ער גאָט ניט אָפּנאַרען און זאָגען אַזוינס, וואָס ווען אַנ׳אַנדערער וואָלט דאָס געזאָגט, וואָלט דאָס געווען אפּיקורסות... ציִ ער איז אַנ׳עם־האָרץ, צי אַנ׳אײדלער, וועט איהר קײנמאָל בײַ איהם ניט דערגעהן. פון אַלעם וויס ער אַביסעל און פון אַלעם האָט ער אַביסעל גענאַשט, און ס׳איז איהם גענוג צו הערען דעם נאָמען פון אַ שטאָדט, כדי צו רעדען פון איהר אַ האַלבע שעה. אין קיעוו, אין דער גובערניע איז ער אויסגעבאָדען, און ס׳איז אַ סברה, אַז ער איז דאָרט קײנמאָל ניט געווען... און אפילו ליפּציג, צי בראָדי, צי קישינעוו, צי הערסאָן צי די קאַראַאימען אין אָדעס, צי בראָדסקי, וואָס וויס ער ניט. און אַז ס׳קומט אַ קריעג, איז ער דער ערשטער ידען און טאַלקאָוועט אײך איטליכס שלאָגען זיך מיט׳ן פײנד. קומט אַרויס אַ נײער אוקאַז, ווײסט ער אײך אַלע פּרטים... פון הלכות פּריזיוו גאָרניט צי רעדען. בײַ אַרעלע, וועגען אַ ירושה, דרינגט ער אײך אויס כל מיני אַרוואָקאַטסטוואָ. און ווער שמיעסט אין עניני רפואות, אַז גאָט העלפט, און ס׳געדט אַרים אַ שלאַפקײט, ווען אין לאַדיזען וואָלט ניט געווען לײבּיש מאיר, וואָלט איטליכען געפעהלט די רעכטע אָדער.

אַזאַ ייד מיז זײַן אין שטאָדט, ס׳איז עפּעס אַ מין קיט, וואָס קלעבט צוזאַמען אַ סך מענשען. פאַר לײבּיש מאיר׳ן שעמט מען זיך ניט. איהם דערצעהלט מען פון אַ עניך־בית צי אַ עניך־משפחה, צי ווען אײנער האָט אויף זיך אַ פּעקיל, וואָס איז בסוד סודות, — און אין אַ ענין שדכנות, וואָס דער שדוך שטעקט שוין גאָר מיט פּאָליטיקאָ, איז ער אודאי דער בעסטער יועץ און ווײסט שוין וואָס ס׳פעהרט צו אַ עק. ער איז אַ שטיק ספר הזכרונות אין האַלט די קלאַמקע צו דער טהיר פון יעדער זאַך...

איך מוז אײך אויסזאָגען, אַז לײבּוש מאיר האָט געהאַט אַ הײב אַ דאַרע אין אַ הולניות, און אַ הויז די צײַט פון אָנבײַסען און וועטשערע, האָט ער פײַנד געהאַט צו זיצען אין דערהײם. דאָס האָט

איהם געשאַרפט דעם מוח, און דאָס האָט איהם געמאַכט אַ רצוי לרבים. אַז ער וואוינט מעהר אויף דער גאַס און ביי יענעם, ווי ביי זיך. אַז ער געדענקט אויף אַ שמחה'לע צו גלאַט אַזוי אַ אויסרעדע צו פערזוכען גוטע וואַרעניקעס צו קנישעס צי גאָר גריוועץ, און זעצט זיך אַנידער ביי יענעמ'ס טיש, איז ער געדויבען ביז אין זיבענטען הימעל. ביי איהם איז געווען עסען בחברותא אַ שטיק גן-עדן, און לעבען אויפ'ן גאַס דאָס אייגענע, ווי דעם פיש דאָס וואַסער. דאָס דריי'ערל, וואָס מען האַפט דאָס אין מאַרק האָט גאָר אַנ'אַנדער טעם. ניט דאָס געלד איז דער עיקר, נאָר דאָס אויפטוה. איהם איז געווען אַ הראַבראָסט צו מאַכען מיט לעדיגע פינגער אַ פסח מיט ווין און מיט אינדיקעס און מיט כל מאכלים טובים, און גאָרניט, וואו האָט ער דאָס גענומען? ער ווייס אַליין ניט, דאָ, דאָרט, נסים, געליען, געבאָרגט, פערדינט, טויזענד פּלאַנס און אַזעלכעס האָט ער ליעב. וואָלט איהם צוגעפאַלען אויף איינמאָל אַ ירושה פון טויזענד רובל און ער וואָלט ניט בעדאַרפט צו דרעהען אין צו האַפען, וואָלט ער געווען אומגליקליך. איהם איז געווען זיין אופן צו לעבען, ווי דעם פויגעל דאָס פליהען אין לופט און ווי דעם טיעפען לערנער דער „מהר"ם-שיף"...

לייבוש מאיר האָט געהאַט פיער טעכטער: וויטע, ביילע, שיינדיל, בראָנע. צובילעך מיאוס און קיין אַנדערע מעלות אויך ניט, נאָר פשוט גרויסע מיידען, וואָס מען דאַרף זיי חתונה מאַכען און געלד האָט מען ניט צו זיי; און פינדעסטוועגען זענען זיי אַזוי פערזאָרגט, הלואי איף אַנדערע יודישע טעכטער געזאָגט געוואָרען. נדן צוגעזאָגט אין ניט געסלקי'ט אַ גראָשען, פינף יאָהר קעסט און אָבגעקומען מיט אַ פּאָר חדשים, הלבשה און מתנות אַריינגעשריבען אין די תנאים, און דער יונגערמאַן האָט שוין אַ האַלב יאָהר נאָך דער חתונה געמוזט מאַכען זיין ווייב נייע קליידער, און מיינט איהר ער האָט אָנגעדויבען צו זאָגען, אַז מען האָט איהם אָבגענאַרט, ניין, אסור! לייבוש מאיר האָט בעוויזען אין די שדוכים מיט זיינע טעכטער און זיי חתונה מאַכען מיט מעגער מיט פרנסה און ליטווישע און פון שענע הייזער אַזוינע קינדער און אַזוינע מיני בריהשאַפט, אַז ס'איז טאַקי געווען צו חדוש'ן זיך. פון אָנהויב ביז'ן סוף אַריין איז דאָס געווען אַ מין דרעהען, אַ מין איינרעדען, אַ מין יענעם

פארשפינען מיט טויזענד פעדען, און קלאמפערשט מיט א הארץ פון א פאטער, וואס לאזט זיך פאר זיין קינד אפשניידען די פינגער, און מען דארף נאר צו זיין זיין איידעם, כדי צו וויסען וואס פאר א גליק דאס איז אריינצוקומען אין אזא שטוב ווי זיינע... אידר קענט אייך ניט אויסמאלען, ווי אזוי ער פלעגט רעדען מיט א מחותן, און תמיד ברייטליך. ער, לייבוש מאיר, נעהמט אלץ אויף זיינע פלייצעס. די קינדער און נאר די קינדער, דאס איז געווען איטליכס פינפטע ווארט. און די יויך פון דער מחותנת'טע האט ער אבגעלויבט אין טאג אריין, און פון איינגעמאכץ אבגעלעקט די פינגער. און איז דער מחותן אויך געווען א גלזגעטשקער און האט אנגעהויבען צו מאכען הויות און געגעבען א רעה מכה איינלעגען דעם נהו. — האט ער גלייך אנגעהויבען מיט איהר, טאקי מיט'ן התנ'ס מוטער, און זיך צוזאמענגעזעצט מיט איהר אויף פיער שעה שמיעסען און אנגעהויבען אויסצוהערען פון איהר מששת ימי בראשית; ווי אזוי זי האט דעם חתן געהאט, און ווי אזוי ס'איז איהר געווען שווער אויפ'ן הארצען, אז זי איז מיט איהם פערגאנגען אין טראגען... און היינט ווי זי האט איהם מגדל געווען און גלאט אזוי צרות, און צום סוף לאזט זי א טרעהר... און דא האט לייבוש מאיר אנגעהויבען, די קינדער דארפען נאר צו קימען צו איהם, אין זיינע הענד, ער וועט שוין שטעלען די קינדער אויף די פיס. וכך הוה! א בעזונדערן מזל האט ער צו זיי געהאט און זיי אויך. אהן נדן אנגעהויבען און זיי זענען שוין במוהים אין לאדיזין.

אזוי איז מען א יוה שוין מיט פיער אויסגעגעבענע טעכטער, און מען האט ניט א פיאטאק... און מען לעבט, ווי אלע מענשען. און מניה וביה איז מען שוין אלט געווארען איבער פופציג יאהר, און נייע דורות וואקסען אריין מיט הוסיש און מיט קענטיכצען און לייבוש מאיר איז אלץ דער אייגענער. געבען א טראכט מכה יענער וועלט, דאס האט ער ניט אין זין. דערווייל איז מען דא און מען דרעהט וויטער... אזוי האט לייבוש מאיר אבגעלעבט זיינע פינף און זעכציג יאהר אהן א גראשען און אהן גרויסע ירושות און האט מעהר געהאט פון דער וועלט, ווי א סך אנדערע. — —

דער ליגנער

ער ליגנער.

שלום לייזער, א איינציגער יוד פון דער נייער שטאדט. דער גרוילינער בארד איז אביסעל אונטערגעשוירען. טראגען טראגט ער א געפרעסטען קאלנער און א ריינעם סערדוק, די שטיוועלעטען זיינען אלע טאג געוועקסעלט. צו די פרומע געהערט ער ניט און אז ער וויל יענעם איינרעדען, אז ער האלט להלוטין צי די היינטיגע, לאפעט ער אויף יודען. — יום כפור אבער אדער גלאט אזוי אין דער פריה ביים דאוונען גיט ער א שטילען הליפ. ער שטאמט אפילו פון נגידים, אליין איז ער אבער שוין לאנג ניט קיין עושר. געלעבט האט ער כל ימיו פון דער ירושה, וואס איז איהם געבליבען פון זיין מאמען, דאס הייסט, ער האט אלץ אויפגעגעסען און האט פערקויפט איין קלייט נאך דער אנדערער, דערנאך דאס זילבער און דעם ווייבים צירינג, דערנאך אפילו דעם גוטען טכוירענעם טוליפ. און די שענע שטוב, וואס איז איהם נאך געבליבען מיט'ן מעבעל, איז שוין צעהן מאל פערזעצט, א כלל, ער האט ניט קיין אייגען האר אויפ'ן קאפ. און גיט איהם א פרעג, גלויבט ער ניט, אז אנדערע הבען יא. אלע נגידים זענען פערשולדיגט ביז איבער די אויערען, און די וואס האבען נאך ניט אנגעזעצט וועלען נאך אנזעצען. עס איז ניטא קיין אמת אויף דער וועלט. יענע יאהרען איז געווען גאר אנדערש; געלד האט מען געשארט מיט די לאפעטעס, און ער אליין אז ער האט אנגעהויבען צו האנדלען נאך דער חתונה האט ער פערדינט אין איין חודש, וואס ליבערמאן אין קיעוו פערדינט היינט א יאהר. אויך די פריצים פון אמאל זענען געווען גאר אנדערע פריצים און דער מסחר איז געווען גאר אן אנדערער מין מסחר. וואס האט איהם דעמאלט געפעהלט? אזוי האט ער ניט אנגעשפארט? הערט אזא מעשה, ער קומט איינמאל צו פאהרען קיין קיעוו און וואוינט אויף קרעשטשאטיק אין א ערשטע נומער. קלאפט

עם אין דער טהיר, און ווער קומט אריין? פאטאצקי. פאטאצקי אליין און זאגט איהם: דיר שלום לייזער, איך איבערגעב „דעם גאנצען צוקער פער קאמיסיע פון אלע מיינע סאכארנע זאוואדען“. איינמאל האט ער געחאפט מיה ליד למ״ד אלף קערבלעך פראוויזיע. ער פלעגט אזוי פיעל פערדינען, אז עס איז איהם נמאס געווארען רעכענדיג... און געפיהרט האט ער די גרעסטע מסחרים אהן א שרייב־פענדעל און אליין אויפ׳ן קאפ. שוין צוריק מיט דרייסיג יאהר האט ער גערעדט פויליש, אז אלע פריצים האבען זיך געחידושט. און ווי איז ער דעמאלט געגאנגען אנגעטהון? קארט אויף א סערדוט פון פופצעהן רובל א ארשין, יא פופצעהן רובל, ווי איהר זעהט איהם לעבען. און זיין ווייב האט געטראגען א זיידענע קלייד פון דעם אייגענעם זיידענס, וואס האט געטראגען אפרתי׳ס און בראדסקי׳ס טאכטער. איהר ווייסט ניט, וואס ער האט געקענט. אז ס׳האט זיך איהם פערגלוסט א פאר קאשטענס, האט ער פאר זיי בעצאהלט פאר איטליכען צוועלף הונדערט רובל. וואס האט ביי איהם געזנאטשעט א טויזענדער? ווער האט דאס געהערט ווי היינט, אז אכציג קארבאנצעס זאלען אויסמאכען א גרויסען פערדיענסט, צו גאר א פינף און צוואנציגער. דעמאלט האט ער געקאנט נעהמען טאקי א גאנצען פופציגער און פערזויכערן דערמיט א ציגאר. און טרעפט וואס ער האט אמאל געגעבען פאר א ביטעלקע אונגארישען וויין אויף ארבע כוסות, דרייסיג קערבלעך, ווי איהר זעהט איהם לעבען.

שלום לייזער אליין האט אויך ניט פיינד געהאט אביסעל משקה, אמאל, אז ער האט געקענט — גוטען אין היינט אפילו שלעכטען... און אז קיינער האט ניט געזעהען, האט ער זיך פערהאפט אין א קעלער און האט געטרינקען פון 25 גדולים א פלאש. און וואס ס׳איז מיט איהם געגאנגען ארונטער, האט ער אליין געזאגט גרעסערע ליגענס. ווער פערשטעהט ווי ער אין זאכען פון צירינג פון ברילאנטען און פערעל, האט דאך זיין ווייב געטראגען פערעל וואס זענען געווען אזוי גרויס ווי קליינע אוזערנע ניס. פאר א פאר אויררינגלעך האט ער בעצאהלט מזומנע 5 טויזענד קארבען, און א סך מבינים האבען געזאגט, אז דא ס׳איז נאך א מציאה. היינט פיצען זיך אלע מיט ווארשעווער זילבער, מיט אפגעגילטע קייטען, ס׳איז דער עולם

השקר אין אַלעמען, ווי איהר קוקט אַהין.

דעמאָלט, אַז עס האָט בײַ איהם געקוויקט, אין זײַן נאָמען
איז געגאַנגען ווײַט איבער פּרײַסען, איז ער אַמאָל אַ פּאָהר געטהון
קײַן אונגאַרן. וואָס מײנט איהר, וואָס פאַר שטעדט מ'זעהט דאָרט.
ווי די מענשען געהן אַרום מיט די רויטע באַקען אין די דיקע טײַס-
טערס. און געהן געהט מען אויף גאָלע ווײַסע שטײנער. וואָס איז
אפילו קיעוו קעגען טשערנאָוויץ. האָט איהר אַ השגה, וואָס ער
האָט דאָרט געזעהען, און וואָס ער האָט פון דאָרטען מיטגעבראַכט,
אַ זײַגער, וואָס אַז ער פלעגט שלאָגען, האָט אָנגעהויבען אַלײן
צו שפּיעלען, און ס'זענען אַרויסגעפלויגען צווײ פײגעל, וואָס האָ-
בען געפּיפּסט, ווי לעבעדיגע...

און מײנט איהר, נאָר גיטעס, גאָלע גוטס האָט ער געזעהען
אינ'ם לעבען, שלעכט איז איהם אויך אַמאָל געגאַנגען; עס האָט
געהאַלטען אַזוי, ער זאָל פערליערען אַלץ, וואָס ער האָט געהאַט,
וואָרום ער איז דאָס מאָל שטאַרק פערקראָכען אין ציקער, און צוקער
איז דעמאָלט געפאַלען מוראדיג... אַז ער וואָלט ניט געווען ער,
שלום לײזער, און עס וואָלט געהען אַנאַנדערער אויף זײַן אָרט,
וואָלט ער צעהן מאָל געבראָכען דעם קאָפּ. וואָסזשע טהוט ער?
ער געהט אַריבער צו העניכען, צום גרויסען העניכען און זאָגט איהם:
„העניך, באָרגט מיר פופציג טויזענד קערבלעך אויף דרײַ חדשים, כדי
איך זאָל קענען אַלץ דעקען, און גלויבט מיר, עס זאָל ניט זײַן אײַער
שאָדען". און העניך נעהמט און גיט איהם די פופציג טויזענד רובל
און אָהן אַ התימה'לע, אויפ'ן וואָרט, ער האָט אַלע אָבגעצאָהלט,
און דערנאָך אַז ער האָט געהאַט כח אָבצוּוואַרטען, איז דער צוקער
ווידער געשטיגען, און שלום לײזער איז ווידער פון אויבען.

וואָס האָט איהם אינ'ם לעבען פּאַסירט. אַמאָל, אַז ער איז
געפאָהרען מיט אַ שליטען אין וואַלד, האָבען איהם בעגעגענט צוויי
וועלף. דער גוי, וואָס איז מיט איהם געפאָהרען האָט זיך דערשראָקען
און האָט ניט געקענט זיך ריהרען פון שטעל. ער אָבער האָט אַרויס-
גענומען דאָס פּעקעלע שוועבעלעך און האָט אָנגעצונדען אַ סירניקעל,
שוין זענען זיי אַנטלאָפען!

וויפיעל מאָל איז ער שוין געווען טוידט קראַנק, אַז די דאָק-

מוירים האָבּען זיך מיאש געווען, דריי טאָג איז ער געלעגען אָהן לשון; און מען האָט שוין אָנגעהויבען איהם צו בּעווײנען; און אויפ'ן פערטען טאָג איז ער אויפגעשטאַנען פריש און געזונד און אַלע האָבען זיך געחידוש'ט. אַז ער האָט אַ גוף ווי אײזען. פּרובּט איהם געבען אַ גלי'הענדע קויהל אין האַנד, צי ער וועט געבען אַ פּיפּס צי אַ ריחה מיט'ן אויג. אַ רופא האָט איהם אַמאָל געצויגען דרײַצהען פּעניאַקעס אויף אײנמאָל. ער זאָל זיך נאָך געבען אַ קרים. אַז ס'האָט געבּרענט אין אײסין די גרויסע שוהל, איז ער אַרײַנגעשפּרונגען אין פײַער אַרײַן און האָט אַרויסגעטראָגען דעם גאַנצען ארון־קודש מיט אַלע ספר־תורות. מיט יוהן עטינגער האָט ער אַמאָל געוועט, צו נעה־מען אַ מילשטײן און זיך דרײַ מאָל מיט איהם איבערדרעהען, און ווער האָט געווינען דעם וועט? ער.

אַזוי האָט ער זיך אײנגערעדט אין אַלעמען, וואָס ער האָט גע־רעדט און האָט תמיד געגלויבּט, אַז ער זאָגט דעם רײנען אמת. ס'איז געווען אַ תענוג אַזוי פון זיך צו רעדען, און אין האַרצען האָט ער געפיהלט, אַז מען מוז דאָך די הײַנטיגע דורות ווײַזען, ווי אַזוי מען האָט אַמאָל געלעבּט און וואָס דער מענש האָט אַלץ געקאָנט...

מענשען האָט ער ניט ליעב געהאַט, קײנעם ניט. אפילו ניט זײַן אײגען ווײַב און קינדער; אין פונדעסטוועגען האָט ער געוואָלט עס זאָל קומען איבער אַלעמען אַ אַנדער השגה, דער עיקר איז, אַז מען האָרף ניט אַרומגעהן צײַגעשנירט און אַלץ אָבגעמעסען און מורא האָבען און פּלאַטערן. הראַבּראָסטו! דאָס איז געווען זײַן זאַך. הײסט איהם איבערשווימען דעם גרעסטען טײַך, צו נאָכלויפען גנבים, אַז זײ האָבען אײנעם אויסגעגנב'עט בײַנאַכט. אפילו פאַר מאַגיען אַלײן האָט ער אויך קײן מורא ניט. האָט ער ניט אַמאָל דערלאַנגט אַ פּאָ־מאַטשניק פּריסטאַוו אַ מזומנ'עם פּאַטש, אין היץ דעם, וואָס מען האָט איהם גאָרניט געטהון, איז נאָך יענער אַראָב פון בּענקעל...

און ווי ער האָט אַזוי גערעדט אין זיך געריהמט אין טאָג אַרײַן, איז איהם געגאַנגען שלעכטער און שלעכטער. די שטוב האָט מען איהם שוין צוגענומען און געוואוינט האָט ער אין שכנות. זײַן בּירגעס איז געווען אַזוי אָבגעטראָגען, אַז ס'האָבען זיך פון איהם געשפּאָדיעט די פּערים. אַ געפּאַלענער און דער אמת'ער יוחד, אין אַצונד, ערשט

אצונד פיהלט ער זיך פארוועט נאר אין א אנדערע מין וועלט. האט ער דאך אמאל געוואוינט וומער אויף א דאטשע, אין יענע יאהרען וואס אפילו יהודי סגילה האבען דאס נאך ניט געטהון. עפעס לעבען אזוי אין א דארף און האבען פאר זיך א אגראד און דא זיצט מען דאכט זיך שטיל און אין דערהיים דרעהען די משרתים און סלופען אן די קוויטעס אויף טויזענדער...

וואס איז ביי איהם געווען פערדיענען? וואס האט ביי איהם געזונאטשעט א מסחר'ל. מענשען האבען פון איהם געלעבט און ניט ער פון אנדערע. ניט א פרעג, אויב עמיצער האט אויף איהם געקלאגט, אויב ער האט נאך ניט געלאזען איבערגעהן זיינס. א כלל האט ער ביי זיך געהאט זיך ניט צו סודיען, ווארום ער האלט ניט פון אזוינע זאכען. פון דעסטוועגען, אז ס'איז איהם אמאל דער־גאנגען צו דער לעבער, האט ער געפיהרט א דיעלע ביז קיין פעטערבורג און ביז צום סענאט און האט געווינען. די גרעסטע אדוואקאטען האבען געזאגט, אז ער וועט פערליערען. דערפאר האט ער דאך זיין קאפ אויף זיך און הייסט שלום ליזער.

און שלום ליזער איז נאך מעהר געפאלען. פיעל מאל האט מען איהם ארויסגעווארפען, ווארום ער האט ניט געהאט צו צאהלען דירה געלד. די בנים זיינע זענען געווארען שארלאטאנעס, און האט ער זיי געפרובט זאגען א ווארט, האבען זיי דעם אייגענעם פאטער געקענט מבזה ומבוה זיין. אויסגעזעהען האט ער אויסגעדעהערט. און האט ער אמאל דערטאפט א בעקאנטען אין געקריגען פון איהם א האלב קערבעל, האט ער דרייסיג קאפיקעס געבראכט אהיים און צוואנציג האט ער אוועקגעגעבען אין א שענק און זיך אבגעוואשט דאס מויל. — דער צער זיינער און דער כעס אויף די וועלט, וואס בע־שטעהט פון לויטער לעדיג־געהערס און קיינער פערשטעהט ניט צו געהן דעם רעכטען וועג, אזוי ווי ער האט פערשטאנען, איז געווען גרויס. פריהער אז ער איז נאך געגאנגען אנגעטהון ווי א מענש, האט ער האטש געפונען אויערן זיך אויסצורעדען. אצינד שעמט מען זיך מיט איהם אנידערצושטעלען אויפ'ן גאס. ס'איז ניטא קיין אמת אויף דער וועלט!

אין דער וועלט אריין

אין דער וועלט אריין.

משולם זיסא האט זיך אויפגעהויבען אין דער פריה און האט זיך אוועקגעלאזט אין דער וועלט אריין, ווי מען זאגט מיט גארנישט. וואס בעדארף א יוד אויפ'ן וועג מעהר, ווי א פאר העמדער און א פאר תחתונים אריינגעלעגט אין טלית און תפילין אריין און צונויפגעבונדען מיט א פאטשיילע; נאר איין קלימעקעל געהמט מען מיט און דאס איז דער בטחון, דער בטחון אין בורא, אז ער וועט איהם נישט פערלאזען. משולם זיסא האט אליין נישט געוואוסט, ווי עס האט זיך היינט גענומען צו איהם דער רצון צו געהן אין וועלט אריין, נאכדעם וואס ער האט אבגעלעבט אין אחרימאווע זיין רוב שנים. ער האט פשוט גענומען דעם שטעקען אין האנד אריין און האט געזאגט: רבונו של עולם! אז דיר איז נידא, אז איך זאל אבלעבען דא אזוי פיעל יאהרען און זאל מיך נישט צושלאגען צו א שטיקעל מעמד, וועל איך דיר ווייזען, אז איך פערשטעה דיין וואונק. למאי זאל איך מיך געזעגנען מיט'ן ווייב און איהר אנטהון יסורים? וועל איך צוריקקומען אהיים מיט עפעס, איז גוט, ווען נישט, צו וואס טויג איהר דער דלות אין צווייען? געלויבט זאל זיין זיין נאמען, אז איך מאך האטש נישט קיין ויברח. אנגעזעצט האב איך קיינעם נישט און כל ימי האט מיר קיינער נישט געוואלט לייען קיין גראשען. אחרימאווע דערלעגט נישט צו דעם, וואס איך געה אוועק, נאר דאס וואס ס'בלייבט ווייניגער א קבצן, אזוי האט משולם זיסא א שטארקען שמעק טאבאק געטהון און זיך געמאכט א הארץ. עפעס א קלייניגקייט, א יוד אין זיינע יאהרען, וואס איז שוין גראהליך געווארען, און די פיס זענען שוין אויך נישט אזוי ביי די כחות לאזט זיך אוועק פון זיין שטאדט און הויבט אן צו זוכען א ניי מזל. א מיוחס איז ער אפילו נישט און ער איז געוועהנט אויסגעריבען און פערשווארצט ווערען, אבי צו

פֿערדינען דאָס שטיקעל ברויט אַזאַ מוסר פרנסה, ווי ער איז,
אין אַדרימאָווע האָט איהר דען געזעהען? צו זיין אַ מוסר פרנסה
און צו האָבען חלה אויף שבת און אַ פיצעל פיש איז נאָך נישט
אַזוי שלעכט, אָבער קיין פרנסה און קיין חלה אויף שבת און אפילו
נישט ברויט אין שטוב, וואָס דאַרפט איהר מעהר? לאָמיר זיך נישט
נאַרען, אַז משולם זיסא האָט ביי זיך גומר געווען דעם ענין אָהן
אַ רבי'ן און אָהן אַ יועץ, מסתמא האָט ער געפיהלט, אַז עס קען
שוין אַנדערש נישט זיין און אויף דער אמת'ען איז דאָס אַ סך בע-
סער, ווי צו בלייבען זיצען אין דערהיים און זיך קראַצען, ווי אַנדערע,
ביי דער רובע און וואַרטען אויף אַ נייעם יציאת מצרים, וואָס מען רופט
דאָס אַרגענטינא צי אַמעריקע. משולם זיסא האָט נישט געוואוסט פון
אַזוינס. ער האָט נאָר געוואוסט, אַז עס איז דאָ אַ וועלט און די
וועלט איז גרויס, און אַז מען לאָזט זיך אַוועק, שלאָגט מען זיך
שוין צו צו עפּעס...

ביי דער ערשטער קרעטשמע, ווי מען געהט קיין דאַשעוו, האָט
זיך משולם זיסא אַנידערגעזעצט און האָט אָנגעהויבען טראַכטען...
משה בער דער קרעטשמער האָט איהם גוט געקענט, אַ יידישע נשמה
קען מען נישט לעשען. ער האָט איהם גלייך אַנידערגעשטעלט אַ
טרינק בראָנפען, און דוקא אימזיסט, און דוקא שלעכטען, און
אַ שטיקעל ברויט מיט אַ אוגערקע אויך, און האָט איהם געהייסען
זיך וואַשען. גאָרנישט צו אַ מצוה לעט מען נישט צו! משולם
זיסא האָט זיך גאָרנישט געפרובט נאַריש מאַכען און בעצאָהלען,
אַז ער האָט אָפּגעגעסען און אָפּגעבענשט האָט ער זיך געוואָלט
אַריינלאָזען מיט משה בערן אין אַ שמועס און איהם פרעגען, ווי
ווייט עס איז נאָך קיין דאַשעוו און ווי מען קען נעכטיגען. ער האָט
אָבער געזעהען, אַז די זון שטעהט שוין הויך און ער האָט געוואָלט
אָנקומען קיין דאַשעוו בעוד היום גדול. משה בער האָט איהם אויך
נישט צוגעהאַלטען.

געשטאַרקט און אויפגעמונטערט פון דעם ביסעל עסען און טרינ-
קען, האָט ער שוין נישט מעהר געהאַט דעם מרה שחורה פון
אין דער פריה. געטראַכט האָט ער זיך: אל תנסי את ה'! ווי קום איך
צו העלען זיין קליינער פאַר נאַכט? בין איך אָפּגעזעסען אויף איין אָרט

אזוי פיעל יאהר אין האב מיך געהאלטען, וואס זאל איך אנהויבען זוכען ביי נייעם? אלט בין איך שוין און איידער איך קום צו א נייען מעמד, גיט מען א שטארב, ולמה כל עמלי? און צו וואס האב איך מיך געמוטשעט און בין פערוואגעלט געווארען אין דער פרעמד? און אז מען וויל קלעדערען צוריק, וואס הייסט דאס, געהן אנטלויפען פונ'ם אויבערשטען? אז ער וואלט געוואלט, אז משולם זיסא זאל האבען פרנסה אין אדרימאווע, וואלט ער דען נישט געקאנט? היד ה' תקצר? קאן גאט נישט, אז ער וויל. און ווער ווייסט, טאמער ווערט ער נאך פערשלאגען צווישען ליטוואקעס? און וואס איז דאס איילענעש? פארוואס איז ער נישט געבליבען אין דערהיים איבער שבת? ווי געדט דאס א יוד ארויס אין אזא מהלך רב אין א מיטוואך, אינמיטען וואך? מארגען איז שוין דאנערשטאג, איבערמארגען פרייטאג, אזוי געדט משולם זיסא פאוואלינקע אין טראכט: וואס האט ער צו האפען? וואס ער געדט א שריט, איז אלץ נעהנטער צו אדרימאווע, ווארום ער איז באלד פון קרעטשמע געגאנגען צוריק און האט זיך גארנישט בענומען געהן קיין דאשעוו? פארוואס האט זיך איהם פערגלוסט צו געהן גראד קיין דאשעוו און נישט קיין טעפליק? טעפליק וואלט אפשר געווען א סך גלייכער. און וואס ער קומט נעהנטער צו אדרימאווע, געפעהלט איהם טעפליק אלץ בעסער און בעסער, יעצט טעפליק האט ער אויך א שטיק קרוב...

וואס זאל איך מאריך זיין. משולם זיסא איז געשטארבען א קבצן אין אדרימאווע, טאקע בעיר מולדתו, ווי גאט האט געבאטען, און ליעגען ליעגט ער בעגראבען צווישען אלע קבצנים. תהיה נשמתו צרורה בצרור החיים! דער אויבערשטער זאל איהם העלפען, ער זאל זיך האטש אויף יענער וועלט זיך צו עפעס צושלאגען...